

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

ARCHEOLOGIE NOVOVĚKÝCH OBOR

Mgr. David Tuma

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra archeologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Archeologie

Disertační práce

ARCHEOLOGIE NOVOVĚKÝCH OBOR

Mgr. David Tuma

Vedoucí práce:

doc. Mgr. Karel Nováček, Ph.D.

Katedra archeologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma **Archeologie novověkých obor** zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury, které cituji a uvádím v příloženém seznamu literatury.

Souhlasím, aby disertační práce byla uložena v knihovně Západočeské univerzity v Plzni a zpřístupněna ke studijním účelům.

Plzeň, červen 2012

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych rád poděkoval především Dr. Inž. Arch. Arturovi Kwaśniewskému z Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej za cennou pomoc při shromažďování základní literatury o oborách v Polsku a rovněž faráři Tomaszí Kowalikovi ze Švihova za překlady polských textů. Dále bych rád poděkoval Mgr. Martinovi Čapskému, Ph.D. z Ústavu historických věd FPF Slezské univerzity v Opavě za přínosné informace o lovectví a loveckých hvozdech slezských knížat. Rád bych poděkoval Mgr. Martinovi Ježkovi, Ph.D. z Archeologického ústavu AV ČR za doporučení základní literatury o lovectví v západní Evropě. Moje poděkování patří také doc. RNDr. Jiřímu Kolbekovi, CSc., DSc. z Botanického ústavu AV ČR za poskytnutí důležitých informací o Lánské oboře. Poděkovat bych na tomto místě chtěl rovněž Mgr. Bohuslavě Golčákové, Ph.D. za korektury rezumé a kapitoly o historickém vývoji obor v Rusku a také bych chtěl poděkovat Mgr. Michalovi Rysovi za překlady francouzské literatury týkající se vývoje loveckých staveb ve Francii. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Martinovi Slabovi z Národního zemědělského muzea Ohrada za cenné rady týkající se historického vývoje Staré obory u Hluboké nad Vltavou. Mé poděkování patří vedoucímu práce doc. Mgr. Karlovi Nováčkovi, Ph.D. za podnětné rady a ochotu při spolupráci na této disertační práci.

V neposlední řadě bych chtěl poděkovat Mgr. Jindřichovi Mlezivovi, Ing. Veronice Zelinkové a Mgr. Žanetě Sedlákové za připomínky, které vedly ke zpracování finální podoby této disertační práce. Zvláštní poděkování patří mým rodičům, kteří mi byli vždy oporou.

Obsah

1 ÚVOD.....	9
2 OBORA – DEFINICE A VYMEZENÍ PŘEDMĚTU STUDIA.....	13
3 HISTORICKÉ MEZNÍKY VÝVOJE OBORNICTVÍ V ZAHRANIČÍ S PŘÍKLADY LOKALIT A LOVECKÝCH SÍDEL	16
3.1 Počátky vývoje loveckých parků a jejich předchůdců.....	16
3.1.1 Blízký východ.....	16
3.1.2 Indie	23
3.1.3 Dálný východ	24
3.1.4 Závěrem k loveckým parkům a zoologickým zahradám v oblastech Blízkého a Dálného východu.....	33
3.2 Evropské pojetí loveckých parků k chovu a lovu zvěře	35
3.2.1 Transformace loveckých parků ve Středomoří.....	35
3.2.2 Italské lovecké techniky a pravidelné plány měst s paprskovitě řešenými ulicemi.....	38
3.2.3 Zrod parforsních štvanic ve Francii	41
3.2.4 Lovecké techniky, obory a lovecké právo v zemích Velké Británie a v Irsku	47
3.2.5 Polské pojetí lovu, obory pro parforsní lovy	53
3.2.6 Zvěřince a zvířecí dvory v Rusku	56
3.2.7 Skandinávské země (Dánsko, Švédsko) – lovecké parky na ostrovech a souostrovích, evropské pojetí loveckých parků	60
3.2.8 Vývoj v zemích střední Evropy (Německo, Rakousko)	61
3.2.9 Shrnutí obornictví v Evropě	67
4 ČESKÉ ZEMĚ.....	70

4.1 Středověké lovecké revíry, honitby a počátky obornictví	70
4.1.1 Středověké obory známé z písemných a ikonografických pramenů	71
4.2 Novověké obory v českých zemích v přehledu a výsledcích vlastního terénního průzkumu	74
4.2.1 Obora jako prvek renesanční krajiny	74
4.2.2 Projekty obor určených k parforsním lovům	80
4.2.3 Barokně komponovaná krajina s oborami	85
4.2.4 Obory určené k plachtovým honům a štvanicím	88
4.2.5 Obory na Moravě a vývoj na Českomoravské vrchovině ..	101
4.2.6 Obory zakládané v období romantismu a na počátku 20. století	107

5 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VLASTNÍHO TERÉNNÍHO VÝZKUMU OBOR	115
---	------------

6 TYPOLOGIE, KOMPARACE A ROZBOR OBOR PODLE TYPU HLAVNÍ OBORNÍ STAVBY	119
---	------------

6.1 Příklady loveckých staveb středověku	120
6.2 Rozmanitost loveckých letohrádků raného novověku	123
6.2.1 Lovecký letohrádek vilového charakteru	123
6.2.2 Lovecké letohrádky jakožto ústřední stavba areálu s nepravidelně uspořádaným hospodářským zázemím	124
6.2.3 Obory u rezidencí šlechtických rodů	127
6.2.4 Analýza komunikační struktury renesančních loveckých staveb na našem území	128
6.3 Barokní lovecké letohrádky	134
6.3.1 Pavilonová dispozice s ústřední zámeckou stavbou v hvězdici průseků	134
6.3.2 Ústřední stavba s bočními křídly	140

6.3.3	Obdélné půdorysné dispozice loveckých staveb	143
6.3.4	Uzavřená, dvorová, zámecká dispozice.....	145
6.3.5	Letohrádky s půdorysnou dispozicí ve tvaru písmene U obklopující čestný dvůr	146
6.3.6	Obory u hlavních správních sídel.....	147
6.3.7	Drobné stavby v oborách s vazbami na správní sídlo.....	148
6.3.8	Lovecké stavby bez přímé vazby na obory	149
6.3.9	Lovecké areály pro čižbu.....	152
6.3.10	Souhrn analýzy přístupu u loveckých staveb baroka ...	153
6.4	Období vrcholících loveckých tradic s nastupující vlnou romantismu v 19. století	163
7	DYNAMIKA VÝVOJE NOVOVĚKÝCH OBOR A LOVECKÝCH STAVEB V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU	169
8	KATEGORIZACE ANTROPOGENNÍCH RELIKTŮ V OBORÁCH A JEJICH OKOLÍ, MOŽNOSTI INTERPRETACE.....	174
8.1	Oborní záskoky a záběhy.....	174
8.2	Antropogenní liniové tvary	176
8.3	Relikty vodních děl	178
8.4	Vlčí jámy (u obor).....	179
8.5	Archeologické výzkumy v prostředí českých obor.....	180
9	PŘÍKLADOVÁ STUDIE LOVECKÉHO ZÁMKU DIANA U ROZVADOVA – VLASTNÍ ANALÝZA PŘÍSTUPU.....	181
10	ZÁVĚR.....	184
11	POZNÁMKY	187

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	194
13 RESUMÉ.....	220
14 PŘÍLOHY	226
SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH POJMŮ	226
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	231

1 ÚVOD

Předložená práce se zabývá studií oborů jako součásti kulturní krajiny. Obory jsou dnes obecně chápány jako zalesněný prostor sloužící k chovu a lovu zvěře a zůstávají i nadále stranou archeologického zájmu. Obory a obornictví však mají v našich zemích dlouhou a bohatou tradici. Dostupná odborná literatura uvádí první zmínky o zřizování oborů na našem území z 2. poloviny 13. století. Velký rozmach zaznamenalo obornictví od 15. do 17. století a udrželo se až do počátku 20. století.

Lovem a možnostmi interpretace loveckých zařízení v archeologii jsem se zabýval již ve své bakalářské práci s názvem „*Archeologie opomíjených komponent kulturní krajiny – archeologie lovu*“. Navazující diplomová práce s názvem „*Archeologie barokních oborů v českých zemích*“ byla zaměřena rovněž na lov, avšak se specializací na výzkum oborů a obornictví v baroku. Cílem této práce bylo vytvořit encyklopedický seznam oborů v České republice na základě informací z dostupné literatury a z vlastních terénních výzkumů. Podle takto vytvořeného seznamu oborů bylo možné sledovat řadu shodných rysů. Tato disertační práce tématicky navazuje na práci diplomovou, avšak posuzuje vývoj oborů v mnohem širším, celosvětovém, kontextu. Součástí práce je analýza vývoje obornictví v našich zemích, rozbor kompozičních principů uplatňujících se při zakládání oborů a přehled oborů podle typu hlavní oborní stavby.

Cílem této práce je podat ucelený obraz vývoje obornictví a představit tak vývoj oborů od tzv. *ráje*, jak byl chápán od starověku do středověku, až po nahlížení na obory jako na součást zahradní a krajinářské tvorby v novověku. Práce je zaměřena na ukázky oborů v nejrůznějších historických obdobích a zemích světa (například Egypt, Čína, Středomoří, Francie, Španělsko, Velká Británie, Skandinávie, Rusko, Polsko, Německo, Rakousko) a jejich porovnání s domácím prostředím. V souvislosti s prací na takto rozsáhlém tématu bylo nutné

nejprve zpracovat přehled, lokalizaci a základní charakteristiky jednotlivých obor na území České republiky s popisem jejich historického vývoje. Historický přehled byl sestaven na základě literárních, mapových a obrazových podkladů k danému tématu. Pro bližší poznání jednotlivých lokalit jsem provedl terénní (nedestruktivní) výzkum. V kapitole navazující na historický přehled byly zobecněny veškeré zjištěné poznatky získané z výzkumu, například poukázání vlivu aktuálních loveckých taktik na kompoziční principy uplatňované při zakládání obor. Tyto principy často vycházely z potřeb zakladatelů obor, kteří propojovali zábavu, aktuální lovecké trendy, užitek a estetičnost těchto prostředí i otázku prestiže spojenou s existencí obory ve vlastním majetku. Mým dalším úkolem bylo vymezení typologie oborních staveb. Výzkum vycházel ze specifického půdorysu staveb a následně byla u některých loveckých zámků provedena analýza prostorovosti s jejich komparací a rozbohem. Zájem archeologů o šlechtická sídla se neustále zvyšuje, avšak jednotlivým typům staveb určených k lovu se dosud nikdo nezabýval. Obory přitom sehrávaly v historii stejně důležitou roli jako šlechtické sídlo, zámecký park a jeho zahrady apod. Obory byly dokonce často budovány jako povinné součásti šlechtických sídel. Součástí práce je příkladová studie loveckého zámečku Diana u Rozvadova, u kterého byla provedena analýza přístupu za pomoci tzv. *mapy přístupu*. Na závěr textu je zařazena kapitola kategorizující zjištěné antropogenní relikty v oborách s možností jejich interpretace. Vzhledem ke specifičnosti tohoto tématu v archeologii je součástí příloh slovníček používaných pojmů a obrazová příloha.

Mezi hlavní archeologické metody použité pro zpracování disertační práce patřily nedestruktivní terénní výzkumy. Práce se opírá o poznatky z vlastního terénního výzkumu aplikovaného na jednotlivých lokalitách. Terénní výzkum jsem provedl v oboře Králova stolice u Dobříše, Lánské oboře, v oboře Kněžičky, Vřísek, Sedlice, Valdštejsko, v Kolenecké oboře, ve Staré oboře u Hluboké nad Vltavou, v Poněšické

oboře, v oboře Březka, Královské oboře a oboře Hvězda v Praze ad. Úkolem nedestruktivních terénních výzkumů na uvedených lokalitách bylo zjistit původní rozsah obory na základě reliktního oborního oplocení, určit cestní síť a identifikovat další antropogenní tvary reliéfu v oboře (vodní díla, stavby apod.). Ke každé nalezené struktuře byla pořízena základní měřičská dokumentace. Cílem této metody bylo rozšířit dosavadní znalosti o konkrétní lokalitě a konfrontovat dané výsledky s údaji uvedenými místními urbáři, kronikami a regionální literaturou. U konkrétních typů stavebních památek v oborách pak byla aplikována analýza prostorovosti, zejména analýza přístupu s vypracováním tzv. *map přístupu* a jejich vzájemným porovnáním. Úplně stranou badatelského zájmu zůstaly ponechány rozlehlé projekty dalšího druhu obor – bažantnic. Bažantnice představují natolik specifickou kategorii svým rozsahem, vnitřním členěním nebo způsobem chovu a lovu zvěře, že by podle mého názoru měly být zpracovány samostatně. Sledováno bylo pouze prostorové rozšíření bažantnic v rámci českých zemí.

Odborná literatura se u nás věnuje především obecnému přehledu vývoje lovu pouze s drobnými zmínkami o oborách. Souborně se tématem obornictví zabývala v sedmdesátých letech 20. století monografie „*Naše obory*“ (1976), která vycházela z nashromážděných informací z písemných pramenů bez zpětné vazby, tedy ověření zjištěných faktů terénním výzkumem. V roce 1991 byla vydána publikace „*Jihočeské halali*“, která v ucelenějším přehledu poukázala na jednotlivé obory v historickém kontextu vývoje jižních Čech. Tento přehled obor byl natolik zajímavý, že jsem se rozhodl na základě těchto výsledků identifikace, lokalizace a průzkumu obor pokračovat i v jiných regionech. Od 90. let 20. století byl publikován pouze malý počet odborných příspěvků týkající se jednotlivých obor. Ze zahraniční literatury, zabývající se vývojem obor, jsou nejdůležitější monografie z Velké Británie obsahující metodiky výzkumu (*Liddiard 2003*). Z těchto publikací byly do disertační práce přebrány teoretické a metodologické postupy pro

lokalizaci a zaměřování oborních celků nebo pro výzkum loveckých staveb. Propracovaná typologie novověkých loveckých staveb byla také uveřejněna v německé monografii pod názvem „*Jagd- und Lustschlösser des 17. und 18. Jahrhunderts in Thüringen*“ (2006) a její výsledky rovněž obsahuje příslušná kapitola „*Vývoj v zemích střední Evropy (Německo, Rakousko)*“.

2 OBORA – DEFINICE A VYMEZENÍ PŘEDMĚTU STUDIA

Obora představuje ohrazenou část lesního komplexu určeného k chovu a lovu divokých zvířat. Obora je v cizojazyčné literatuře označována jako „*deer park*“ a „*hunting park*“ (anglicky), „*réserve de chasse*“ (francouzsky), „*ogrodzenie*“ (polsky) nebo „*зверушек*“ (rusky). Do disertační práce z odborné literatury používám v historickém přehledu u nejstarších obor pojem lovecký park a v textu týkajícího se novověku dnes běžný výraz obora. V textu použitá terminologie koresponduje s charakteristikou jednotlivých loveckých zařízení v dané době a lokalitě.

Chovy zvířat v zařízeních podobným dnešním oborám se objevují již ve starověku. V českých zemích se v oborách chovala hlavně srnčí a jelení zvěř, daňci, prasata, mufloni, výjimkou nebyla ani exotická zvířata (zvěř domácího původu se v oborních chovech vyskytuje dodnes). Chovaná zvířata musel člověk přikrmovat, proto částečně ztrácela svoji plachost a byla snadno lovitelná. Obory vznikaly nejčastěji v blízkostech hradů, později zámků nebo klášterních komplexů, některé tvořily samostatné přírodní útvary ve volné krajině s vlastní oborní stavbou. Obory byly ohrazeny vysokým plotem, který zamezil pohybu lidí a zvířat z prostředí obory do volné krajiny a naopak. Oplocení obory bylo, hned po lovecké budově, druhou nejnákladnější stavbou. Jako stavební materiál oplocení bylo používáno dřevo, kámen, cihly nebo jejich vzájemná kombinace. Vegetace v oboře musela vyhovovat podmínkám chovu zvěře a plnit tak funkci přirozeného zdroje potravy – plody, listí, výhonky – a měla zároveň poskytnout zvěři úkryt. V oborách nechyběly ovocné sady a zazvěřovací políčka i systémy luk a polí.

Za předchůdce středověkých a novověkých evropských obor můžeme považovat starověké tzv. *ráje*. Šlo o zařízení, která byla podobně jako obory ohrazená a mohla být spojena s funkcí lovu, ale měla i další funkce. Krom toho skutečně mohly být projekcí jakéhosi nadpozemského ráje uprostřed vyprahlé a nehostinné krajiny Blízkého

východu. Například hornaté, suché a neúrodné oblasti Perské říše se v antice staly pověstné svými zahradami a oborami. Vodu do oblastí chudých na srážky přivádělo několik málo řek, které musely být svedeny do kanálů a přivedeny na plochy určené k zemědělství. Podél těchto kanálů a studní se táhly pásy zahrad a obor a tvořily zelené ostrovy v jinak suché krajině. Kompoziční uspořádání a použité prvky obory se často shodovaly se symbolickým obrazem popisu ráje dané kultury, jelikož byly založeny na principech vody, stromoví a nepravidelné zalesněné plochy ve formě přírodního nebo krajinářského parku. Tento pozemský ráj, označovaný v perštině „*paradeisos*“, později značně ovlivnil antickou kulturu Středomoří a byl převzat v různých terminologických ekvivalentech i do jiných jazyků, jak ještě uvidíme. Obecně ve společnosti panovala představa, že někde na zemi se nachází reálná krajina, ve které je hojnost krásných stromů s chutnými plody a zvířít a v jejím středu, že je umístěn Ráj se stromem života a s pramenem čtyř světových řek (*Honejsková 2010, 31*). Popisy tohoto Ráje se nalézají v dílech řeckých a římských autorů (například filosof a historik Xenofón v díle „*Kýrova cesta vzhůru*“ aj.). Perské legendy se o loveckých parcích zmiňují jako o ztraceném ráji. Za každý spáchaný hřích bylo na zem shozeno zrno písku a zahrada nebo obora byla tak oním nalezeným rájem uprostřed pouště (*Hendrych 2000, 21*). Přeložením bible z hebrejštiny do řečtiny získalo perské slovo *pairidaeza* („*ráj*“) i křesťanský kontext. Z předislámské doby pochází rovněž paralela o čtyřech rajských řekách popisovaných výše. Zajímavostí islámských obor byly například pavilony a stanoviště pro střelce, kterými byly obory opatřovány (námi používaný pojem „*kiosk*“ pro malý prodejní stánek je odvozen od perského slova „*kušk*“ a označoval otevřený střelecký pavilon).

Obora svědčila o konkrétní kultuře, dobovém stylu, historické vývojové fázi a zároveň vypovídala o svém tvůrci. Toto kultivované oborní prostředí bylo určeno především vyšší společenské vrstvě, proto není

pochyb, že poddaní žijící za tímto prostředím obehnaným vysokými zdmi umocňovali své touhy po tzv. *ráji*. Nejdříve se ale podívejme na předchůdce obor na Blízkém a Dálném východě, abychom blíže pochopili symbolický význam slova ráj.

3 HISTORICKÉ MEZNÍKY VÝVOJE OBORNICTVÍ V ZAHRANIČÍ S PŘÍKLADY LOKALIT A LOVECKÝCH SÍDEL

Lov byl od počátku výsadou panovníka, krále či císaře. Setkáváme se s ním od nejstarších dob vývoje lidské civilizace, avšak teprve u prvních kultur známých z Mezopotámie, Blízkého východu a střední Asie, Číny a Indie se stále více stává společenskou, prestižní a symbolickou rolí. Lovecké techniky byly praktikovány v otevřených revírech a honitbách, ale také stále častěji uvnitř ohrazených umělých prostředí reprezentujících starověkou představu ráje. Klíčový je v daném případě pojem ráje, jehož slovní paralely nacházíme v mnoha jazycích. V řeckých písemných a ikonografických pramenech byla zahrada nebo obora označována slovem *paradeisos*, což má velmi blízko k perskému *pairidaida* nebo médskému názvu pro ráj *pairidaiza* (doslova „ráj za zdí“). Perskému označení má nejbližší blízkovýchodní slovo *bar-te-tash* či starobabylonské *par-de-su*. Všechny tyto výrazy označovaly uzavřené, ohraničené, území, kde se volně chovala divoká zvířata (Allsen 2006, 34).

3.1 Počátky vývoje loveckých parků a jejich předchůdců

3.1.1 Blízký východ

Písemné a ikonografické doklady zřizování zoologických zahrad, parků, ale také první zmínky o zařízeních s loveckou funkcí (lovecký park), pocházejí ze starověkých mezopotamských státních celků, kde sloužily především jako zásobárny lovné zvěře v blízkosti královských paláců. Techniky lovu se různí, ale nejvíce se zvěř lovila lasem nebo do sítí. V takovýchto zoologických zahradách nebo loveckých parcích se chovali sloni a velbloudi dovezení z Arábie a z Afriky, ale nechyběla ani zvířata domácího původu – jeleni, daňci, divocí osli, antilopy, kozorožci a

jiná zvěř z asijských hor. Při lovech byla mnohdy zvířata zaháněna do vody a vládce je lovil z člunu (Červený a kol. 2003, 29 – 30).

Ikonografické a písemné prameny zachycují rozkvět loveckých parků v období Médské a později i Perské říše. Rozsáhlé scény královských lovů poukazují na lovy odehrávající se v bažinách vyplněných rákosem, kde byly vztyčeny ohrady, k nimž nadháněči nahnaly až desítky divočáků a vzápětí ohradu uzavřeli. Lovci na slonech pak pronásledovali celá stáda divočáků, zatímco na člunech čekal král a velmožové s luky na nadehnanou kořist. Rozvíjen byl také lov na jeleny na otevřených loukách s použitím uzavíratelných ohrad v podobě lovecké pasti, kam byla zvířata rovněž nahnána (Stierlin 2006, 267). Nejstarší doklady asyrských uzavíratelných ohrazení pro chov jelenů lze datovat k roku 2650 před Kristem (Anderson 1985, 110).

Základy *par-de-su* (ráje) na území Mezopotámie zmiňují především starobabylónské texty (zejména královské nápisy a datovací formule). Kýros II. Veliký¹ (549 – 530 před Kristem) měl založit *par-de-su* poblíž města Sipparu (Irák)², jeho syn Kambýsés II.³ (530 – 522 před Kristem) blízko města Uruku (Irák)⁴ a Artaxerxés I. Makrocheir⁵ (465 – 424) ho vybudoval v roce 424 před Kristem blízko Nippuru⁶ (Dandamaev 1984, 113 – 117; Dandamaev 1992, 20). Dareios I. (522 – 486 před Kristem) měl naopak pořádat každoročně lovecké výpravy do svých oblíbených regionů, především do provincie Zanzan (dříve Chamseh), kde položil základy jistého druhu kultivovaných zahrad vytvořených kolem malých, starších, prehistorických valů se stálými pavilony na hřebenech kopců (Marcus 1947, 178).

Kolem 5. století před Kristem se objevují první přesné popisy parků s nejrůznějšími detaily i v řeckých dílech. Xenofón, sloužící jako žoldák, doprovázející Kýra mladšího⁷, bratra císaře Artaxerxa II.⁸ (404 – 359 před Kristem) na území, kde byl Kýros ustanoven satrapou (Lýdie, Frýgie a Kappadokie) do Celaenae (Kalainal, hlavní město perské satrapie Frýgie)

v Malé Asii, je velmi detailně popsal. Xenofón, v díle „*Kýrova cesta vzhůru*“, líčí *paradeisos*, kterému nechybí divoká zvířata lovená panovníkem na koni, s přirozenou vodotečí, paláci a sadovými úpravami dřevin. Celý komplex byl přímo napojen na město Celaebae (Kalainal). Podobná zařízení Xenofón zmiňuje také v severní Sýrii a Babylónii. Ideu ráje pak rozšířil v Řecku i Alexandr Veliký (336 – 323 před Kristem). Všechna tato pojetí rájů poukazují na chovy divokých zvířat v uzavřených prostorech. Proto někteří badatelé usilují o prokázání hypotézy, kde přímou předlohu pozdějších perských zahrad a parků (rájů) nalézají právě v asyrském slově *ambassu*, jehož funkci je velmi těžké stanovit (Allsen 2006, 34 – 36). Může se jednat jak o zoologickou zahradu, lovecký park nebo kombinaci obojího. Skutečná existence krajinných zahrad v Mezopotámii se dokládá již v prvním století 1. tisíciletí před Kristem. Zpravidla se tyto asyrské zahrady dávají do protikladu k západnímu formálnímu vytváření krajiny. V této souvislosti je často zmiňován pojem *ambassu*, kde byla zvířata chována v uměle vytvořeném prostředí osázeném ovocnými stromy, zatímco evropské zahrady a lovecké parky měly hlubší vztah k některým kultovním nebo ceremoniálním aktivitám. V souvislosti s královskými lovy se rovněž, oproti *ambassu*, praktikovaly i hony v otevřené krajině (Oppenheim 1965, 333).

Většina těchto rájů byla zakládána z popudu krále, ale výjimkou nebyly ani správci provincií, kteří nebyli královského původu. Farnabazus⁹, správce frýgijské provincie, se sídlem v rozlehlém komplexu Dascylium, identifikovaném pomocí ruin na řece Manyas, založil park s chovem divokých zvířat, podrobně popsaným Xenofónem v roce 395 před Kristem (Bahník 1970, 40, 94, 275, 306; Bryce 2009, 186).

Vlastní prvek ráje se tedy zrodil v Mezopotámii, jak ho popisuje i řecký historik Diodóros Sicilský (asi 90 – 27 před Kristem) v podobě

bájně královny Babylonie Semiramis (811 – 808 před Kristem), která založila parky Begustanis (Behistan) a Media. Tento model převzali Asyřané, Syřané, později i Peršané a adaptovali na svoje přírodní podmínky. Velká obliba parků a královských zoologických zahrad v achajmenovském Íránu poukazuje na klíčovou roli dalšího vývoje pojmu starověkého ráje, který se rozvinul do pozdějšího pojetí loveckého parku (obory). Tento starobylý íránský model královských lovů byl často přebírán a adaptován i jinými národy. Byli to právě Řekové, kteří převzali slovo ráj (královský lovecký park) od Médů, nikoli od Peršanů, jelikož tvar slova *daiza* vychází z médštiny oproti perskému *daida* (*par-te-taš*). Tato skutečnost naznačuje, že i Médové vytvářeli uzavřené královské lovecké parky již před Achajmenovci (*Frye 1980, 78*).

V hornatých oblastech Arménie, sousedící s úrodnou Mezopotámií, se projevil vliv achajmenovského Íránu poměrně záhy, když území spravovali jejich satrapové a později i arménští panovníci. Orontes II. Arménský (336 – 331 před Kristem) z Orontské dynastie vybudoval ráj nazvaný Genesis v Achurjan severně od řeky Araxes. Zde nechal vysadit velký jedlový les na severní straně řeky a ohraničil ho zdí, aby uvnitř udržel chované laně, divoké kozy, jeleny, onagery a kance. Husrav III. Malý, arménský král (330 – 339 n. l.), založil město Duin (Dvin) u řeky Arat jihovýchodně od současného Jerevanu, v jehož sousedství měl dva velké dubové lesy ohraničené hradbou. Vnitřek uzavřeného komplexu nechal zazvěřit pro potřeby královského honu a vystavěl zde paláce. Husravův syn a následovník trůnu Tiran z Arménie (339 – 350 n. l.) nechal postavit další takový lovecký park u hor Araratu (arménsky Masis), severně od jezera Van (*Šaginjan 2001, 5 – 7*).

Menší státy Transkavkazu byly pod politickým a kulturním vlivem Íránu, a proto analogicky přebíraly staroperský model zakládání loveckých parků kolem královských měst. Při sledování dlouhodobého efektu kontinuity těchto ohrazených zařízení se ukazuje, že ani po

ovládnutí některých klíčových achajmenovských oblastí Sásánovci, nedošlo k přerušení této tradice. První lovecký park založený Sásánovci lokalizujeme u řeky Tigris severně u Seleukie a Ktésifónu. Nejslavnější ze sásánovských loveckých parků Táq-i Bustán (Írán), poblíž Kirmánu, byl datován do období krále Husrava I. (531 – 579 n. l.). Letecké snímkování tohoto loveckého parku poukazuje na jeho pravidelné pravoúhlé založení, s výraznými rysy vnitřního členění pro specifické druhy lovecké zábavy (mokřady pro lov kanců, otevřené prostory pro lov červené zvěře). Porážka Sásánovců arabskými vojsky vedla k okupaci Mezopotámie a Íránu. Již během prvního formování abbásovského chalífátu (750 – 1258) arabské kroniky a lovecké příručky znovu zmiňují sásánovské lovecké parky. Mezi Abbásovce, kteří nechali postavit svoje vlastní lovecké parky kolem hlavního města Bagdádu, patřil například Hárún ar-Rašíd¹⁰ (786 – 809). Al-Mustandžid¹¹ (1160 – 1170), zmiňovaný židovským cestovatelem Benjaminem z Tudely, měl založit 4,8 km velký lovecký park s mnoha stromy a druhy zvířat obklopených zdí. Ale nebyly to jenom chalífové, kteří se snažili prostřednictvím parků poukazovat na svoje postavení. Ispahbadští vládci postavili v Tabaristánu (Tapuria) lovecký park, jehož základní rysy převzali z íránských vzorů, kde prosazovali chovy jelenů, divokých prasat, zajíců, vlků i leopardů. Podobně tak v oblasti Turkestánu, za vlády Abbásovců v Buchaře v 11. století, započala výstavba loveckého parku zvaného Ghúruq, s rozlehlými zahradami a chovy divokých zvířat. A později i vládci safíjovské dynastie v Íránu převzali základní charakteristiky loveckých parků, které se stále více přizpůsobovali krajině, jak to je vidět na příkladu parku Hezar Jeribu v Isfahánu (*Allsen 2006, 38*).

Výzkum města Samarrá, které založil chalífa al-Mutawakkil v 9. století, s mešitou a současně přilehlým (sousední) palácem (Sur 'Isa, původně zvaný al-Burdž), poukázaly na lovecká zařízení v bezprostřední blízkosti města. Na jižním okraji města totiž byly vybudovány dva lovecké parky s loveckými paláci: al-Istablat, původně zvaný aš-'Arus, na pravém

břehu, a Mušarrahat, původně zvaný al-Šah, na levém břehu. Pokud jde o lovecké parky, založené podle mezopotámského a pak íránského vzoru, každý má lovecký palác s pozemkem, které měly být určeny pro lovecký personál: v případě al-Istablatu se kdysi soudilo, že šlo o pozemek vojenský, kvůli jeho pravoúhlému a symetrickému půdorysu. Nicméně na základě dostupných údajů lze usuzovat, že pozemek byl určen pro personál loveckého areálu (obory; *Northedge 1990*, 32; *Northedge 2000*, 94).

Doklady chovů zvířete v uzavřených ohradách nebo klecích, spíše se blíží charakteristice zoologické zahrady, se rovněž objevují ztvárněné na ikonografických pramenech starověkého Egypta (kolem roku 2350 před Kristem). Nástěnné malby a umělecká díla umožňují, spolu s loveckým náradím nalezeným v hrobkách, činit závěry o vytříbené lovecké technice. Pro vodní lovy ptactva na jezerech a řekách se používal vrhací dřevec ve tvaru písmene „S“ nebo sítě k lovu kachen a hus, které byly zavěšeny na dlouhých tyčích umožňující jejich náhlé vztyčení před nízko táhnoucími ptáky. Rychlé sklopení vztyčené sítě zaručovalo okamžitý účinek pasti. Lov na vodní zvěř a ptactvo nebyl však jediným. Egypťané často používali i balabány zhotovené z hlíny a peří. Rozšířen byl zejména lov se šípky a lukem. Vítanou kořistí byli lvi, antilopy i divoký skot (*Blüchel 2004*, 83). Nejoblíbenější kořistí se stala velká zvěř, především hroši (lovení harpunami s oddělitelnými hlavicemi od násady) a krokodýli. Kolem bažinatých oblastí to byli drobné šelmy – mangusty, kočky bažinné a samozřejmě spousta druhů ptáků lovených z člunů pomocí vrhací hole, sítí a návnad. Kromě velké čtvercové nebo šestihranné sítě se používaly malé sítě nebo obdoba sklopců. K nejběžnějším loveným zvířatům patřily různé druhy antilop a gazel, kozorožci, divoké ovce a pštrosi, dále také šelmy – hyeny, lvi a levharti. Kolem roku 1700 před Kristem, po nájezdech kočovných Hyksósů na Střední říši, Egypťané začali rovněž využívat koně. Mezi nejbezpečnější způsob lovu patřil hon z dvoukolého vozu s lukem nebo oštěpem. Na

polích byla oblíbeným zvířetem lovu křepelka, která se chovala i v klecích se zlomenými křídly, aby nemohla uletět. Běžně se k lovům používal i psi – chrti a menší brakýři ke štvanicím a statnější psi, podobní dnešním dogám, kteří měli zvěř přímo zadržovat (Červený a kol. 2003, 31).

Kromě lovu se však v Egyptě setkáváme i se záměry chovu divoké zvěře v zařízeních připomínající spíše zoologické zahrady. Většinou se jednalo o záměrně hrazené pozemky ze sloupků, kúlů a sítí, které někdy uzavíral na vnější straně příkop. Podobná zařízení pak byla takto interpretována i za vlády Amenhotepa II. (1402 – 1364 před Kristem) v Solebu (Nubie) a další formální úpravy zahrad nacházíme v období vlády 13. dynastie (1782 – 1650 před Kristem), kde již v parcích nechyběly vodní plochy, výsadby stromů a květin. V abúsírském chrámu se nacházejí malby datované do roku 4400 před Kristem znázorňující panovníka lovícího jeleny lukem a šípy (Houlihan 1986; Houlihan 1996, 42 – 44). Za vlády Achnatona (1350 – 1334 před Kristem) jsou na ikonografických pramenech nejvíce znázorňována divoká zvířata chovaná volně v uzavřených ohradách nebo klecích jako například lvy (Allsen 2006, 36; Wilkinson 1990, 199 - 208). Jedinečné vytesané kamenné sloupy ve velké slavnostní síni Thutmose III. v Karnaku zdobí výjevy z faraónova života při jeho častých vojenských výpravách do ciziny. Druhou připomínkou jeho cest je i sloupový vestibul, který leží za síní, obvykle nazývaný botanickou zahradou podle reliéfních výjevů neznámé flóry a fauny, s nimiž se faraón setkal v zemích Sýrie a Palestiny, a dovezl je s sebou do Egypta (Humphreys – Jenkins 2003, 258).

Další neopomenutelná lovecká zařízení, tzv. „*draci pouště*“, popsal a interpretoval pilot L. W. B. Rees (1884 – 1955). Jednalo se o zařízení sloužící k odchytu a usmrcování celých stád gazel v Sýrii, Jordánsku, Saúdské Arábii a v pouštních oblastech Sinajského poloostrova (na lokalitách blízko Kariatein, Hassia a Homs). Objeveny byly v roce 1929

při Reesových poštovních letech mezi Káhirou a Bagdádem. Jednalo se o kamenné ohrazení popsané u Dumeru, asi 30 km severovýchodně od Damašku. Měly nálevkovitě probíhající zdi, pomocí nichž byly gazely nahnány do ohrady, kde byly zabíjeny. Jednalo se o otevřený prostor na planině, o velikosti asi 388,5 ha, kde se nacházely tři otvory. Ohrada kolem byla vyskládána z kamenů bez použití pojiva, proto gazely nemohly přeskocit. V některých částech této zdi byly ponechány mezery a na vnější straně byl vyhlouben hluboký příkop. Takováto zařízení byla nejčastěji situována blízko vodních toků, kde se zvířata zdržovala (Rees 1929, 400 – 401).

3.1.2 Indie

Historie lovectví v Indii má dlouhou tradici. Ve starověku pořádali vládcové Indie štvance, kdy lovili zvěř především oštěpy a luky. Teprve od středověku se lov stává skutečně prestižní zábavou pro bohaté vrstvy. Zprvu se k lovu nebezpečných zvířat (tygrů) používali koně, později sloni, kteří se hodili zejména k lovu v bažinatých oblastech. Při lovech jelenů hrálo značnou úlohu i laso. Brzy došlo na zkrocení geparda používaného naopak k lovu antilop a gazel. Toto využití kočkovité šelmy, jako loveckého zvířete, má obdobu v Íránu. Podobně se pro lov menší zvěře používal i rys, pravděpodobně karakal. Nebývale propracovány byly rovněž štvance s chrtý a rozšířeným se stalo chytání různých zvířat do ohrad (Červený a kol. 2003, 32).

Poprvé byly lovecké techniky zmiňovány čínským spisovatelem Wu Čcheng-enem v románu „*Putování na západ*“, který se inspiroval cestou do Indie cestovatelem Süan-cangem¹² (600 – 664 n. l.). V románu popisuje lovy divokých zvířat v uzavřených ohradách. S podobnými zařízení se na svých výpravách do Indie musel již dříve setkat i Alexandr Veliký. Římský filosof Claudius Aelianus (175 – 235 n. l.) ve svém díle „*De Natura Animalium*“ dokonce zastával názor, že perské lovecké parky

jsou mnohem menší než indické, vybavené umělými jezery, keři, ptáky, rybami a zvířaty dovezenými ze zahraničí. V období říše Maurjů¹³ (asi 321 – 184 před Kristem) se ve vládní knize „*Arthaśāstra*“ doporučuje volit pro královské hony rozsáhlé plochy uzavřené a vymezené příkopy a branami, kde by lovecký park zároveň měl obsahovat jezera, keře a divokou zvěř. Islámští panovníci v Indii pokračovali při zakládání takovýchto loveckých parků v perských a středoasijských tradicích. V období Dillíských sultánů (1206 – 1555) byly položeny základy hned několika loveckých parků. Fírúz Šáh III.¹⁴ (1351 – 1388) založil rozlehlý lovecký palác na výrazném kopci na místě staršího parku pocházejícího z období dynastie Chaldží¹⁵ v Dillí (1290 – 1320), jehož existence se odhaduje na tři století. I v pozdější mughalské říši byly lovecké parky často zakládány. Park Gujarat u Ahmadábádu měl 1554 – 2072 ha. Srovnatelné lovecké parky nacházíme i na hinduistickém jihu země. Italský cestovatel Ludovico di Varthema, známý také jako Barthema nebo Vertomannus (1470 – 1517), navštívil kolem roku 1505 město Vidžajanagar. Ve svých spisech uvádí nejen popis města, ale především lovecká a čižbářská zařízení. Britský armádní důstojník Godfrey Charles Mundy (1804 – 1860) zaznamenal lovecký park Dilkúša poblíž města Laknau kolem roku 1820, kde byla chována zvířata jako kanci, zajáci, srnci, jeleni a křepelky. Později cestovatel Mundy popsal ještě jeden park blízko města Gvalijaru. Královské lovecké parky v Indii mají dlouhou kontinuitu od starověku až do 19. století (*Allsen 2006, 39*).

3.1.3 Dálný východ

Starobylá tradice zakládání loveckých parků v Číně vznikla paralelně s vývojem íránským a indickým. Podle čínských historiků mají lovecké parky v této zemi dlouhou tradici. Nejoblíbenější loveckou zbraní byl luk se šípy s mimořádnou průrazností. Číňané byli také vynikajícími čihaři, dovedli ptáky nejen nezranitelně lapit, ale i odchovávat v bambusových klecích. Velká zvěř se stala kořistí vyhrazenou pro vyšší vrstvy, ale

drobná zvěř se mohla dlouho lovit volně. Postupně byla vytvořena lovecká pravidla. Hlavním loveckým měsícem byl únor, kdy se lovili zajíci, divoká prasata, turové, jeleni a drobní predátoři. Kožešinová zvířata se naopak lovila na podzim a v zimě. Velmi záhy se v Číně zakládaly vedle loveckých parků také zoologické zahrady u dvorů vysokých úředníků a na císařských pozemcích, nazývané „*zahrady moudrosti*“. Velmi rozšířený byl v zemi tygr, jehož lov se považoval za vrcholný sport. Vedle tygrů se lovili medvědi, pandy, různé druhy jelenů, takini, srnci, kabary pižmové, mundžakové, ovce, kozorožci a drobná zvěř hlavně králíci a zajíci. Postupně začalo zvěře ve volné přírodě ubývat, a proto byly podporovány stavby rozlehklých loveckých parků, kde byla zvěř střežena císařskou armádou. Při četných povstáních a válkách se však ochrana zvěře a regulovaný lov obrátil proto nim, řada loveckých parků byla zničena a zvěř v nich vyhubena (Červený a kol. 2003, 33).

Mencius¹⁶ (372 – 289 před Kristem), čínský filozof, připisoval císaři Wu-wangovi, zakladateli dynastie Čou (kolem roku 1100 před Kristem), vznik prvního loveckého parku velkého cca 3500 ha. Další lovecký park měl být velký cca 2000 ha, a jeho základy položil král Süan ze státu Čchi (provincie Šan–tung). Jiné prameny naznačují, že lovecké parky byly běžné pro všechny císaře dynastie Východní Čou z Období Jara a Podzimu (722 – 481 před Kristem) a v následujícím období Válčících států (403 – 221 před Kristem) (Hargett 1988 – 1989, 2 – 3). Se sjednocením Číny za vlády Prvního císaře, Čchin Š'-chuang-ti¹⁷ (221 – 210 před Kristem) či za císaře Čchin Wang C'-jing (207 před Kristem) a později i na počátku období dynastie Chan, se lovecké parky stále více stávaly součástí krajiny. Některé císařské parky byly spravovány poddanými, jiné zakládány přímo v centrech provincií, často se specializovanou formou lovu například čižbou. Neznámější z loveckých parků, založený Prvním císařem, Čchin Š'-chuang-ti, se nacházel u hlavního města Čchang-anu (dnešní Si-an). Nejvýznamnější období zřizování těchto zařízení přichází během slavného vojenského císaře

Wu-tiho (140 – 87 před Kristem), který vydal zákon ve svém důsledku ničící moc šlechtických rodů a vytvořil fungující úřednický aparát, jehož moc nahradila vliv šlechticů. Podle knihy *Chan-šu* (Knihy dynastie Chanů), vytvořil základy dlouhých polemik nad dosavadními způsoby lovu v otevřených krajinách, kde byla často honem zničena celá úroda pěstovaných plodin. Proto se lovy začaly soustředit do oblastí s nově zakládány oborami a poddaní královského dvora měly povinnost účastnit se lovecké zábavy. Kolem královského paláce Wuqui Shouwang¹⁸ císař vykoupil pozemky, aby založil obrovský lovecký park. Záměry pro jeho vybudování však byly podstoupeny kritice ze strany císařského úředníka Dunfan Šo¹⁹, který přinesl zásadní argumenty proti rozsáhlosti zařízení a zdůraznil fakt, že císařský dvůr přijde o řadu bohaté zemědělské půdy a přírodních zdrojů, čímž se zvýší výdaje a bude hrozit pád dynastie. Císař však tyto poznatky nebral na zřetel a stavba loveckého parku Šang-lin pokračovala podle původních plánů k rozloze dvě stě čínských mil po obvodě a zahrnul rozmanitou geomorfologii krajiny uvnitř svých hradeb (lesy, močály, údolí, tůně, bažiny) s chovy divokých zvířat (jaky, zebrami, tapíry, prasaty, buvoly, losy, antilopami, pratury, slony, nosorožci a onagery) a domestikovaných rostlin (citrusů, mandlí). Na výdajích nebylo šetřeno, aby Šang-lin představoval luxusní císařské lovecké zařízení s věžemi pro pozorování královského lovu, paláci, zoologickou zahradou, pavilony v přírodě či na terasovitých kopcích, nechyběly zde ani umělé hluboké jeskyně. Provoz šang-linského loveckého parku začínal hlavní sezónou na podzim a pokračoval v zimě. Během této doby byl park spravován četným personálem. Císař často používal pro zjednodušení lovu vůz a byl doprovázen vojáky, lovci a početnými nadháněči. Výsledkem honu však bylo masivní vybíjení zvířat. Teprve za vlády císaře Čcheng-tiho (33 – 7 před Kristem) bylo dvacet pět paláců a lodžii v parku strženo z důvodu jejich nevyužívání. Za posledního chanského císaře Sien-tina v roce 221 n. l. vstoupila Čína do závěrečné fáze nejednoty. Třistaleté období rozdělení země na sever a

jih způsobilo časté pronikání nomádů na území Číny od severu a migrace čínského obyvatelstva na jih. Tyto dva faktory položily základ pro vznik řady malých místních dynastií na severu a na jihu. Po krátkém období zvaném jako Tři království (220 – 265 před Kristem) a po dočasném znovu sjednocení země (280 – 304 n. l.), se mezi lety 317 až 589 n. l. vystřídalo množství dynastií (Fairbank 2010, 86). Především na severu země, kde se v boji o moc vystřídalo dohromady šestnáct království, se lovecká tradice udržela nezměněna a pokračovaly zde předchozí tradice zakládaných parků s vysokou zvěří. Vladař severní země tibetského původu, pocházející z dynastie Čchin (359 – 95 před Kristem), měl vlastní verzi Šang-linu, tento rozlehlý park zvaný Chua-lin (Kvetoucí les) postavil u svého hlavního města Luo-jang (Allsen 2006, 41 – 46).

Během následujících dynastií Suej (581 – 618 n. l.) a Tchang (618 – 907 n. l.) se Čína opět navrácí k rozvoji loveckých parků kolem hlavních měst. Císaři dynastie Tchang využívali lovecká zařízení, ačkoli častá suchá období a nepokoje nedovolili se této zábavě dostatečně věnovat. Naopak dynastie Sung (960 – 1279) lovecké zábavy neupřednostňovala a parky využívala pouze pro potěšení z chovu zvěře, o čemž svědčí až na 200 chovaných druhů vzácných živočichů (Benn 2002, 68, 69 a 95). Na počátku 12. století se dynastie Jižní Sung k lovu opět navrácí, jelikož v Kchaj-fengu²⁰ vybudovali lovecký park Šang-lin suo (Nejvyšší les). Pod mongolským patronátem však v této oblasti vznikl mnohem slavnější lovecký park, Šang-tu²¹ (Steinhardt 1990).

Mongolové, pod vedením Čingischána, pořádali ve 12. a 13. století královské lovy s vnesenými znaky vycházejících z vlastních tradic. Příklady loveckých parků nacházíme ve městě Kambala (hlavní město katajské země ležící na východě), kde si nechal Čingischán (1162 – 1227) vybudovat veliký palác v jižní části nového města. Mezi hradbami města byly vysázeny stromy a založeny zahrady, kde se chovaly rozličné druhy zvířat (jeleni, srnky, daňci). Podobně tak ve městě Kvendzanfu,

kde vládl syn Čingischána jménem Mangalu, se nacházela bohatá loviště zvěře a ptáků. Město bylo obklopeno silnou a vysokou zdí s cimbuřím, která mělo v obvodu 8 km a v loveckém parku za ní se chovaly všechny možné druhy divoké zvěře a ptáků (*Mattušová 1961*, 144, 183). Zájem o budování loveckých parků měl i Ögedej²² (1229 – 1241), třetí syn Čingischána a následovník trůnu. Perské písemné prameny zaznamenaly pokus o zřízení loveckého parku u řeky Ongi, nedaleko hlavního města Karakorum²³, kam nadháněla zvěř z blízkého okolí armáda. Ögedejův bratr Čagataj²⁴ vybudoval v Turkestánu lovecký park u řeky Ili podle stejného způsobu. Techniky lovu v Ögedejově parku se blížily spíše štvanicím ve vymezeném uzavřeném prostoru, ohraničeném jednoduchým ohrazením. Zvěř zde byla chována především pro lovecké štvanice, bez důrazu na estetické ztvárnění parku. Proto se v mongolských parcích prolínají kombinace nomádských a starších loveckých tradic. Následná generace se ale opět vrátila k tradičním rájům. U města Si-an v čínské provincii Šen-si, se za mongolské dynastie Jüan (1271 – 1368), nacházel lovecký park, zmiňovaný cestovatelem Markem Polem, ohrazený po obvodě v délce cca 8 km, kde měl právo lovit pouze panovník. Tato výsada byla označována termínem *gorigh* a pochází z tureckého *gorugh*. Později se pod názvem *Ghuruq* uváděl i tzv. *ráj* založený v 11. století v Bucháře. Mongolská lovecká tradice a zakládání rájů se dokládá i v oblastech dnešního Pekingu. První park v Dadu (Pekingu) popisují evropští cestovatelé například Marco Polo. V roce 1274 se měl Kublaj-chán²⁵ do celého loveckého komplexu nastěhovat i přesto, že nebyl nedokončen. Nově vybudovaný park se rozkládal ve druhé polovině celé rozlohy Dadu na jeho západní straně, kde v průběhu výstavby loveckého parku vznikly i umělé kopce, zahrady a umělé vodní plochy s chovy ptáků. Druhý park se nacházel v Šang-tu, lokalizován byl asi 400 km severně od Pekingu, kde v roce 1256 vznikla pro Kublaj-chána také rozsáhlá rezidence. Město mělo tři pásy důmyslné fortifikace. Komplex byl obklopen příkopem a zdmi z udusané hlíny a

kamene, nechyběly ani hradby a bastiony. Lovecký park ležel v severní a západní části města a podle současného odhadu měl cca 1295 ha. Ohrazení parku tvořil uměle navršený zemní val s palisádou. Terénní úpravy parku však zahrnují i stavby několika kopců v jeho středu, palácových komplexů a rozsáhlý systém jezer. Teprve rekonstrukce provedená v současné době vizuálním průzkumem, upřesnila některé popisy cestovatele Marka Pola a perského historika Rašída al-Dína (1247 – 1318). Oba autoři hovoří o nadměrnosti a rozličnosti zvěře chované uvnitř parku, což lovecký park v Dadu umožňuje srovnávat s íránskými, čínskými nebo munghalskými parky (*Schafer 1968*, 318 – 343).

Mandžuoové, zakladatelé dynastie Čching (1644 – 1911), měli obrovský zájem na pokračování lovecké tradice a na zakládání komplexů loveckých zahrad a parků v blízkosti Pekingu, vhodně nazvané Šang-lin jüan. Řada těchto zařízení byla opět zmíněna zahraničními cestovateli. Rus Fjodor Bajkov²⁶ nebo Skot John Bell popisují oválný zalesněný kopec s mnoha divokými zvířaty, ohrazený cihlovou zdí. Lovecký park zvaný Pcha-čao zmiňuje ve svém díle italský jezuita Matteo Ripa²⁷, který dal podle něho postavit císař Kchang-si mezi lety 1710 až 1723, aby sem mohl alespoň jedenkrát ročně přijet lovit zvěř. Podle Ripy, císař Kchang-si obsluhovalo město s parkem pomocí třiceti tisícového vojska a početného služebnictva. Celý komplex obsahoval dva oddělené lovecké parky na východě, sloužící výhradně císaři a druhá skupina parků na západě byla určena pro hosty. Další tři lovecké parky nazvané Čchang-čchun Jüan se podle něho měly nacházet 9, 7 km západně od Pekingu. Ještě větší však byla skupina loveckých parků u Rehe (Jehol) nazvaných podle místní řeky v provincii Šang-tu. Celý areál se řadil mezi hlavní letní sídla středního Mongolska nacházejícího se asi 193 km od Pekingu. Doba výstavby se rovněž klade do období císaře Kchang-si k roku 1681, dokončený byl však až za jeho následovníků. Celé město, včetně paláce Mu-lan Wej-čchang, se rozkládalo na rozloze 838 km po obvodě a do svojí výměry zahrnuje rozličnou terénní geografii (*Allsen 2006*, 41 – 46).

Lovecké parky v Číně, v mnohém připomínající starověké ráje, se staly často motivem barvitých příběhů, jejichž vývoj lze sledovat v čase a prostoru. Výklad slova ráj se často prolíná. V písemných pramenech nalezených na lokalitě Dura Európos²⁸, datovaných do 6. století n. l., ráj (*paradeisos*) určuje označení soukromých zahrad, oproti pozdějšímu tureckému výrazu *borduz* a perskému *firdaus*. Jindy se význam tohoto slova často zaměňuje. Staroperské označení *paridaida* představuje slovo s nespočítanými významy používanými na západě. Historik William McClung²⁹ (1757 – 1811) používal při výkladu slova ráj spojení pozemského místa s materiálním blahobytem a případnými původními enklávami přírody, ale zároveň v něm viděl mimosvětský svět duchovní blaženosti. Tato místa podle něj nemusí být svázána s lidmi nebo naopak mohou být lidmi utvářena jako umělecká přírodní díla s vlastním řádem. Perská zahrada se stala rovněž ztvárněním nadpozemského ráje – estetizovanou přírodou ovlivněnou lidským chováním. Lovecký park představoval obraz zahrady, kde vládci ceremoniálně zasazovala osivo, aby tím zajistili plodnost země, což se v mnohem větší míře rozvinulo v asyrské době 9. – 6. století před Kristem. Panovník byl ochráncem ráje, jelikož výstavba takovýchto zařízení v oblastech bez vody musela představu ráje ještě více umocňovat. Nejpozoruhodnější jev loveckých parků představovaly kopce vytvořené z přebytečné zeminy hloubením umělých tůní a jezer. Vodní hospodářství bylo v řadě oblastí dovedeno k dokonalosti, zejména propracovanými zavlažovacími soustavami od zvěří poháněných okovů až k dobře řemeslně provedeným kanálům vyskládaným z kamenů a vodních děl regulovaných stavidly. Tato zemědělská zařízení patřila bezpochyby k unikátním. Maurjovští vládci v Indii založili ve 3. století n. l. park blízko Patny. V něm bylo mnoho cizokrajných stromů, podobně jako v parku v Šang-lin v Číně popsaném výše. V ptomailovském Egyptě byly parky transformovány spíše do užitkových a okrasných zahrad produkující ovoce a zeleninu, zatímco v Dura Európos na Eufratu se jednalo spíše o sady. Staroperské ráje

často představovaly střediska produkce zvěřiny, čímž se stávaly ekonomickými institucemi. V posledních staletích se často oddělily obě funkce – lov a chov zvěře a pěstitelství rostlin. Proto například královské botanické zahrady v Kew v Anglii v 18. století už sloužily výhradně jako pěstitelské oblasti rostlin dovážených přes moře a objevujících se v mnoha středověkých písemných pramenech, zatímco v muslimském světě zahrady a parky, soukromé i královské, fungovaly spíše pro rozšiřování exotických rostlin (nacházíme je v oblastech od Asie po Afriku a s nástupem Islámu i ve východní Asii od 3. století před Kristem). Další funkcí loveckých parků vedle lovu zvěře a pěstitelství představovalo lesnictví. Zahrazení určitého lesního komplexu bylo reakcí na větší nárůst produkce dřeva v oblastech Blízkého východu a Perské říše. Filozof Strabón (64 před Kristem – 24 n. l.) nebo byzantský historik Prokopios z Kaisareie (500 – 565) přímo termínem *paradeisos* označují lesní rezervaci. Rostoucí zájem o budování loveckých parků (rájů) Řeky a Římany byl jednoznačně ovlivněn válečnými výpravami do oblastí Blízkého východu. Ve své analýze profesor Pierr Briant³⁰ uvádí tři základní funkce loveckých parků. V první řadě vystihuje funkci reprezentativní, dále rovněž funkci pro zajištění zemědělské a ekonomické prosperity a nakonec ideologický aspekt. V kontrastu mezi luxusem rájů a řídkostí okolní krajiny měl panovník demonstrovat svojí moc vládnout přírodě (Allsen 2006, 46 – 50). Starověký model íránské podoby parku byl na Blízkém východě používán i za Seldžuků (1038 – 1194), což dokazuje přebírání stále stejných vzorů při výstavbě loveckých zařízení, spojujících prvky zahradnictví a lovectví. Lovecké parky zároveň představují ideální nástroj panovníkovy kontroly nad různými přírodními zdroji země – zvěří, rostlinami a nerostnými surovinami. Na přebírání loveckých prvků z íránských vzorů poukazují parky čínské s podobnou ekonomickou funkcí, často zakládáné u hlavních měst (Redford 2000, 313 – 324).

Královské lovecké parky byly zakládány v celé Eurasii a často se s nimi setkáváme především v písemných či ikonografických pramenech. Historik Jusúf Chas Hádžib v 11. století uvádí, že v Asii vznikly pro vládcu Qarakhanida (992 – 1211) parky, podobné parkům zakládaným vládcí Alexandrem Velikým, Husravem, či Caesarem, které představují hlavní atribut panovníkova majestátu a moci. Cestopisec John Mandeville³¹, jehož cestopisy se staly velmi populárními na konci 14. století, vylíčil barvitý obraz loveckých parků Velkého chána v Cmalach (Qan Baliq), kde nechyběla řada umělých prvků jako vodní bazény, kopce, výsadba cizokrajných dřevin, stromů a chov divokých zvířat, zejména ptáků. O tři století později anglický cestovatel Alexandr Hamilton³² při své cestě do Indie líčí příběh o králi Etiopie, který si nechal vybudovat obrovský ohrazený lovecký park obsahující bazény, paláce, sady a lesy pro divokou zvěř (*Liddiard 2003, 32 – 64*).

V písemných a ikonografických pramenech dominuje výčet popsaných zařízení uzpůsobených potřebám lovu a honu, s řadou prvků, v podobě umělých vodních ploch a kopců s honosnými reprezentativními budovami. Vedle této skupiny identifikujeme místa sloužící výhradně lidskému potěšení, jak *paradeisos* popisoval řecký spisovatel Longos ve 2. století n. l. ve své pastýřské romanci „*Dafnis a Chloé*“³³. Některé parky mají své předchůdce spíše v zoologických zahradách jako lovecké parky z 10. století v Bagdádu s rozsáhlými zoologickými a botanickými sbírkami. Ve skutečnosti však většina loveckých parků byla multifunkčními zařízeními. Velmi zajímavou historii a další vývoj můžeme poté sledovat také na známých příkladech parků: Hyde Park, Windsor Castle, Versailles nebo v Carskom Sele, jejichž prvotní funkce byla vymezena pořádáním královských lovů, ale pozdějším vývojem se změnila v přírodně krajinářské parky. Tajemství jejich adaptability spočívá v tom, že jedna funkce mohla v průběhu doby převážit jinou, proto se některá místa z loveckých parků stala zahradami či veřejnými parky (*Allsen 2006, 46 – 51*).

Pozornost mnohých badatelů se obrací rovněž na studium loveckých staveb. Pomocí archeologických výzkumů, a dalších badatelských výsledků, se podařilo zpřesnit funkci pouštních zámečků v oblastech Sýrie, datovaných do období vlády umájšovských chalífů mezi lety 660 – 750. Orientalista Alois Musil (1868 – 1944) jim určil loveckou funkci a po dlouhou dobu byly takto v odborné literatuře interpretovány. Teorie o účelu těchto staveb určených ke krátkodobým pobytům umájšovských panovníků se postupně upřesňovala. Výzkumy poukázaly, že většina zámečků (Kasr Amra, Kasr Azraq, Kasr Kharanem, Kasr Hallabat, Hammam as Sarah, Kasr Tuba) se nachází na obchodních cestách směřující z Damašku do Mekky (*Drápal 1972, 26 – 27; Jonge 2007, 18 – 19*). Dnes už se teorie o pouštních zámcích s loveckou funkcí opouští.

3.1.4 Závěrem k loveckým parkům a zoologickým zahradám v oblastech Blízkého a Dálného východu

Z výše popsaného je patrné, že nejstarší zařízení podobná pozdějším evropským oborám vznikala už ve starověku na Blízkém a Dálném východě. Je možné tvrdit, že základní funkce těchto zařízení, tzv. *rájů*, byly podobné funkcím novověkých evropských obor, kterými se budeme zabývat dále. Tato ohrazená prostora zajišťovala zábavu pro panovníka a vyšší společnost (například satrapů) v podobě organizovaného lovu. Zároveň se můžeme domnívat, že podobná zařízení byla otázkou prestiže vlastníka a měla jistou ekonomickou funkci. Ráj zajišťoval příjemný a zdravý prostor v jinak nehostinném prostředí Blízkého východu, byl uzavřenou zahradou, která má paralely i v pozdějších zahradách islámských panovníků na Blízkém východě. Tato zařízení zároveň sloužila k chovu domácí a exotické zvěře a pěstované rostliny přinášely užitek i jako zdroj potravy. Na druhé straně z těchto zemí známe chovy zvířat v zařízeních připomínající spíše zoologické

zahrady, ve kterých byla zvířata držena v klecích nebo na větších plochách ohraničených sloupy, kůly a sítěmi. Některé zoologické zahrady na vnější straně ohrazení doplňoval příkop. S těmito zařízeními jsme se měli možnost setkat především v Egyptě. Na rozdíl od egyptských zoologických zahrad byly zakládány i obory uzavřené vysokými zdmi a zpravidla obsahující oborní stavbu. Kompozici loveckých parků (obor) mohly, podobně jako tomu bylo u formálních egyptských zahrad, doplňovat aleje cedrů, cypřišů, platanů nebo datlovníků s vodními prvky. Naopak babylonské a syrské obory byly, oproti nížinným egyptským, budovány na umělých návrších. Sortiment zeleně a zvěře v nich tvořil soubor fauny a flóry dovezené z nejrůznějších zemí světa. Podíváme-li se na perský a médský lovecký park musel tento působit harmonicky, živým i dynamickým dojmem, zároveň však přirozeným i uklidňujícím způsobem. Lovecké parky (obory) byly zpravidla zakládány u velkých městských aglomerací. Perské a médské lovecké parky byly navrhovány krajinářským a přírodním způsobem a u panovnického sídla přecházely v části formálních zahrad, které byly jejich přesným opakem. Formální zahrady totiž působily vyváženě, uměřeně až přísně, zejména svými geometrickými zásadami k ústřednímu bodu zahrady nebo k hlavní ose svého půdorysu.

Vývoj loveckého parku, nezávisle se projevující ve výše nastíněných příkladech, sledujeme v Indii, kde byly zakládány přepychové královské lovecké parky. Lovecký park zde tvořil jakýsi krajinářský komplex navazující na městské veřejné sady s čtvercovými bazény sloužícími jako lázně a formálně zakládanými zahradami. Kromě lovu poskytovaly lovecké parky potěšení oku i duši a pěstovaná zeleň i chovaná zvěř byla mnohdy používána za duchovní oběť v náboženském obřadu. V zahradách a loveckých parcích byly budovány zahradní a lovecké pavilony s místy posledního odpočinku svých zakladatelů, posmrtně často přestavěných na mauzolea. Nezřídka byly tyto komplexy zahrad propojených s loveckým parkem budovány terasovitě, s vodními

systemy napájenými horskými prameny. V tomto komplexu panovník nejčastěji lovil formou štvance. Podobná přírodně-krajinářská kompozice byla popsána v pojetí čínského loveckého parku.

3.2 Evropské pojetí loveckých parků k chovu a lovu zvěře

3.2.1 Transformace loveckých parků ve Středomoří

Charakter krajiny kolem Středoziemního moře umožňoval lovy drobné zvěře a ptáků. Po velmi rychlém vyhubení jelenů a lvů na Balkáně a medvědů na Apeninském poloostrově se obyvatelé zaměřili na lovy divokých prasat se psy za použití luku a oštěpů či na lovy králíků. Římané nebyli velcí lovci a teprve s řeckou kulturou přejali i část jejich loveckých tradic a chov loveckých psů. S rozšiřováním kulturního a politického vlivu Říma do Evropy, oblasti Středozemí, včetně severní Afriky, zde získal lov na oblibě. Z praktických důvodů byla Římany lovena především malá zvěř, k čemuž se využívaly různé druhy sítí (hlavně pro lov ptáků). Lovečtí psi ve Středomoří patřili ke štíhlejším typům honičů a malých chrtů. Později začali Římané dovážet psy z Egypta i Británie (keltští psi), vhodné ke štvanicím na zajíce. Z Indie se do Středomoří dostal mohutný a silný pes, nesprávně považovaný za tibetskou dogu. Sokolnictví se, na rozdíl od Blízkého východu, ve Středomoří příliš nerozvinulo a koně využívané při lovu byli především cizího původu ilyrského nebo skytského, později i španělské, severoafrické nebo libyjské koně (Červený a kol. 2003, 31 – 32). Podle Xenofóna se k lovu zajíců za pomoci vycvičených psů používala především sítě a tenata, která měla být z tenkého lnu. Sošky pro tenata byly délky asi 79 cm, případně delší či kratší pro využití v různorodé konfiguraci terénu, aby se tenata udržela ve stejné výšce. Sošky se stavěly šikmo vzhůru, aby byly sítě napjaté, když se za ně zatáhlo. Tenata se používala rovněž pro lov divokých kanců spolu s oštěpy. Na jeleny se líčily lapáky upletené z tisu bez kůry a

železnými a dřevěnými hřeby v horách, polích, kolem luk, potoků, v údolí při přechodech. Oka provazu se položila na připravený věnec a přivázala na dřevo. Lapák se položil do okrouhlé jamky shodné s věncem lapače, dolů se zužujícím, a podobně se v zemi skryl provaz a dřevo. Lvi, pardálové, rysy, panteři, medvědi a ostatní šelmy byli loveni na pobřeží a v Kittu nad Makedonií, na Pindu, v Nise nad Sýrií. Pokud šelmy sestupovaly do nížin, lovili se pomocí okrouhlých, kopaných, hlubokých jam. Jako návnada mohla sloužit koza (*Bělský 1926*, 13, 21, 27, 28, 32).

Zatímco lovecké parky se staly v zemích Íránu, Indie či ve východní Asii standardem přetrvávajícím po mnoho let, podobné komponenty královského lovu musely být do Středozeemí a do Evropy importovány, a proto je jejich historie mnohem mladší a přetržitá. Na římském západě zmiňuje Marcus Terentius Varro Reatinus³⁴ (116 – 27 před Kristem), že před zakládáním loveckých parků uzavírajících mnoho akrů země, byl organizovaný lov omezen pouze na zajíce. Tyto parky, *therotrophium*, měly často 11 km² a historik Varro jejich vznik klade do 2. století před Kristem, kdy římský řečník Quintus Hortensius³⁵ (114 – 50 před Kristem) myšlenku loveckých parků přenesl do Itálie. Římští císaři, Tiberius³⁶ (14 – 37), Nero³⁷ (54 – 68) a Titus³⁸ (91 – 96) založili zvířecí lovecké parky, za jejichž předchůdce lze považovat perské ráje, ale jednalo se pouze o částečné přenesení tohoto východního modelu, který měl být jejich obdobou (*Anderson 1985*, 110 – 148).

Naopak germánský kmen Vandalů oproti tomu dokázal adaptovat tradiční prvky perského modelu. Od roku 440 n. l. se Vandalové usadili v Libyi a podle byzantského historika Prokopia převzali blízkovýchodní kulturní znaky včetně lovectví a některých typů loveckých staveb. Sami Byzantinci založili mnoho loveckých parků. Když Liutprand z Cremony³⁹, velvyslanec římského císaře Otty I., přijel do Konstantinopole, císař Nikeforos II. Fokas⁴⁰ (963 – 969) ho seznámil hned s několika parky s chovy divoké zvěře. Podle jeho výpovědí byly tyto parky kopcovité,

rozsáhlé a obsahovaly početnou zvěř (*Allsen 2006*, 40). Philopation – oblast severně od Konstantinopole, známá svými zahradami a parky, byla podrobně popsána v roce 1247 během vlády Izáka II. Angelose.⁴¹ Mělo se jednat o plochu uzavřenou vysokými zdmi, kde se chovaly nejrůznější druhy loveckých zvířat. Loveckému parku nechyběly vodní stavby (různé druhy kanálů a jezírek). Uvnitř v lesním prostředí se nacházely četné jeskyně sloužící jako doupata pro zvířata. I přesto, že lokalizace Philopationu se různí, většina badatelů ho klade blízko severních městských hradeb a není pochyb o tom, že se muselo jednat rovněž o uzavřený prostor. Dalším konstantinopolským parkem byl Aretai, který byl podle slov Anny Komnény⁴² rovněž blízko města. Měl sloužit především k odpočinku vladaře za zpěvu ptáků, zvuku cikád a pobíhání lesních zvířat zvláště zajíců a srnců (jak vidíme vyobrazeno na nalezené keramické míse z Korintu). Uvnitř Konstantinopole se nacházely dva menší parky Mesokepion a Mangana obsahující paláce s malými odloučenými zahradami. Postupný rozklad loveckého parku vyvrcholil pádem Konstantinopole v roce 1453 a dobytím byzantských území osmanskými Turky, kteří nahradili původní stavby uvnitř města tureckými a změnily pojetí loveckých parků na západní straně komplexu, i na místě Mangany, v zoologické zahrady (*Maguire 2000*, 251 – 264).

V písemných pramenech se opět setkáváme se specifickou skupinou slov označujících loveckou problematiku. Starověký básník Homér nazýval ovocnou zahradu pojmem *kepos* – stejně jako typ zahrady v Řecku. Největší zásluhy na poznání fenoménu loveckého parku měl řecký filozof a historik Xenofón. Od doby, kdy Xenofón převedl pojem *paradeisos* do řečtiny, se výraz začal používat jako název pro velké ovocné zahrady a parky s loveckou funkcí. Jednalo se o formu tzv. *libosadu* obklopeného vysokými zdmi s chovy zvěře, ptačími voliérami, rybníky a zahradními domky (*Barringer 2001*, 11 – 53).

Ve středověkém Středomoří se lov v oborách stal rytířskou vášní. Hrál tedy spíše společenskou, prestižní a symbolickou roli, při níž často nešlo o ekonomický efekt, byť samozřejmě ani ten nebyl zanedbatelný. Lov byl vždy dobře organizovanou činností, jejíž přípravou a průběhem byli již od středověku pověřováni zvláštní úředníci, zvaní lovčí. Lovčí spravovali knížecí nebo královské lesy, avšak na rozdíl od římsko-německé říše, kde se uplatnil zvláštní úřad říšského lovčího (od roku 1453 byl přiznán rakouským vévodům), v českých zemích šlo o dvorský služební úřad (*Sommer 2003*, 139).

3.2.2 Italské lovecké techniky a pravidelné plány měst s paprskovitě řešenými ulicemi

Z oblasti Sicílie byla dále do Evropy přenesena tradice zakládání loveckých parků. A to když Normani zaútočili na tuto oblast v roce 1072, kdy zde našli přenesenou formu arabských rájů s chovy divokých daňků a jiných zvířat. Odtud se lovecká zařízení pravděpodobně dostala dále do Irska, Velké Británie a Dánska (*Fletcher 2011*, 47 – 63). Od novověku se v Itálii setkáváme s reprezentativními hony vycházející z domácí kulturní tradice. Základem se stala divadelní scéna s umělými hrady a letohrádky na umělých i skutečných ostrovech uprostřed jezer a řek a s efektivně aranžovanými průvody s hudbou z lesních rohů (*Ghigi 1907*, 25). Ohlas tohoto divadelního stylu 17. století zasáhl i do Německa (Bavorsko), kam jej přinesly princezny z francouzsko-italských rodů. Roku 1671 vyplula na Starnberské jezero pozlacená loď při slavném honu u Mnichova. Loď byla postavena podle návrhu italského architekta Santuriniho a představovala plovoucí lovecký pavilon, odkud kurfiřt Ferdinand Maria se svým hostem, salcburským arcibiskupem Maxem Gandolfem z Khüenburgu, střílel do stáda jelenů, nahnaných po starém zvyku německého vodního honu do vln jezera, a to za zvuku fanfár loveckých rohů. Až na vlastní obsah honu

to byla scéna dokonale okopírovaná podle italského vzoru (*Sälzle 1966, 23*).

Příklady loveckých parků v Itálii nacházíme především u vilových paláců. Ve městě Bomarzo, ležícím severně od Říma, se nachází tradiční italský lesopark s oborou Sanco Bosco („*Posvátný háj*“), založený již ve středověku. Lovecký park byl založen v přirozeném reliéfu krajiny. Obora vznikla prodloužením pohledové osy o loveckou enklávu, jelikož přímo navazuje na tradiční zahradu s ústřední stavbou celého komplexu vilou Lante v Bagnaia. Od období renesance se v Itálii na estetizaci přírody podílela řada faktorů, ale především to byl odlišný vývoj v jednotlivých regionech, z čehož plyne i rozdíl mezi vývojem v Itálii a zaalpskými zeměmi (*Stibral 2005, 38*). Většina nově zakládaných zahrad se již od středověku skládala ze třech částí: z plochy připomínající les (v Itálii zvaný *bosco* nebo *barco*), který byl velmi často zároveň oborou či arboretem (porostlý divokými křovinami smrků, vavřínů a olivovníků); dále z ovocné zahrady a nakonec z květinové a bylinkářské zahrady (*hortus* nebo *orto*) situované poblíž villy. Poblíž villy se mohla ještě nacházet soukromá zahrada tzv. *giardino segreto*. Podobné schéma má villa Medici di Castello (*Kalusok 2004, 22, 46, 57, 64*). Nedaleko Palatinu se rozkládá Villa Mattei, kde kromě zahrady, založené v roce 1582, najdeme i výrazně esteticky upravovanou lesní část s hvězdicovitým řešením. Pro tuto oblast se jedná o zcela jiný způsob řešení, odlišný od tehdejšího vkusu, se kterým se později setkáváme především ve Francii na dvoře Ludvíka XIV. Baroko se v Itálii projevilo používáním ptačích voliér s chovy papoušků, pávů, bažantů, perliček i stehlíků ve vilových zahradách. V 19. století dospěly tyto zahrady a parky rovněž do podob anglicky pojatých krajinářských parků. Podle krajinářských předloh byla upravována například Villa Belrespiro, jejíž okolí doplnily aleje, louka sasaneček, údolí s labutím rybníkem, syceným kašnou a bažantnice (*Olšanský 1931, 38, 47 – 48, 54*).

Někteří badatelé se domnívají, že vzor pro pozdější lovecké obory, s pravidelně založenou cestní sítí, lze hledat v plánech měst s diagonálně řešenou paprskovitou sítí cest, která vznikla v Itálii v době renesance. Středem města byla věž nebo hrad – znamení moci – a od něj se paprskovitě rozbíhaly cesty. V roce 1593 nacházíme tuto dispozici například v opevněném městě Palmanova, s půdorysným plánem v podobě devíticípé hvězdy, z důvodů obraných a vojenských proti nájezdům Turků (plán města vytvořil Vincenzo Scamozzi; *Pappenheim* 1938, 206). Ve Francii pak mohla být tato dispozice poprvé použita při členění honebního revíru v královském sídle Versailles, kde se zároveň zrodila tradice parforsních honů ovlivňující později všechny evropské země.

Fridrich II. Štaufský rovněž nechal na jihu Itálie postavit množství loveckých rezidencí zvaných Domus Solaciorum, které nacházíme v oblastech jako jsou Apricena, Melfi, San Lorenzo v Pataně nebo Gravina. Vilová kultura a další typy pavilonů uzpůsobených lovům odpovídala novým potřebám aristokracie. Mezi významné italské rody, s loveckými stavbami zakládanými uprostřed lesních enkláv, patřili Medicejové, Sforzové, Stronzziové, Gonzogové a Viskontiové. Lorenzo Medicejský si nechal vystavět villu Ambru v Pogia Caiana (Toskánsko) obklopenou významnými loveckými honitbami a revíry (*Jonge* 2007, 15 – 21). Dokonale pravidelný tvar nacházíme na hradě Castel del Monte v Apulii, postaveným v roce 1240 císařem Fridrichem II. Štaufským (1194 – 1250). Stavba v podobě přísného osmihranu byla ovlivněna oktogonem hradní kaple Karla Velikého v Cáchách (*Blüchel* 2004, 248), což může rovněž poukazovat na možnou inspiraci pozdějších podobných dispozic loveckých staveb.

3.2.3 Zrod parforních štvanic ve Francii

V průběhu 12. a 13. století se začaly v západní Evropě prosazovat precizně zorganizované lovecké výpravy. Jejich základním komponentem se stala důsledně propracovaná soustava signálů založená na troubení lesních rohů, kterými se honci a lovci během lovu dorozumívali. Už za vlády Merovejců docházelo ve Francké říši, na území dnešní Francie, ke vzájemnému propojení loveckých aktivit tamních královských lovů s novými prvky loveckých tradic. Panovníci usilovali o vyčlenění rozsáhlých lesních komplexů z obecného práva a jejich podřízení zvláštnímu režimu tzv. *královských lesů* a rovněž o prosazení výsadního práva k lovu na územích nespádajících přímo pod jejich správu. S tímto novým správním modelem souvisela otázka kontroly a správy ztenčujících se lesních masivů, se kterou se museli zeměpáni vypořádat. Avšak ani rozsáhlé lesní komplexy využívané merovejskými a karlovskými vladaři nezachránily přísné zákazy (vstupu či lovu určitých druhů zvěře) před jejich postupným rozkladem a neustálým střetům na okrajích kultivované krajiny (Čapský 2009, 213 – 214).

Převládajícím způsobem honu v otevřených honitbách byla zprvu štvanice, tedy technika lovu, při níž bylo zvíře uštváno za pomoci psů, bez užití zbraně. Franští králové využívali ke štvanicím především chrty, o čemž vypovídá „*Lex Salica*” (Sálský zákoník) zmiňující lovy mladého Chlodvíka I. (481 – 511) z rodu Merovejců, na koních a se psy za zvuku lesních rohů. V řadě dalších písemných pramenů z vlády Childeberta I. (syna Chlodvíka I.), který velmi často v lesních komplexech de Maine a Sainte-Palaye lovil buvoly (*Noirmont 1868*, 372 – 376), se objevuje ustálená lovecká terminologie. V západní Evropě postupně dochází k zakládání ohrazených loveckých parků (obor). První uzavřený park v hradbách ve městě Cáchy (Aachen) se připisuje císaři Karlu Velikému. Tato podoba loveckého parku sice může připomínat klasické popisované staroperské ráje, avšak svojí podstatou se jim nikdy západní Evropa

nepřiblížila a takováto zařízení přetrvávající až do novověku měla vlastní specifika. Třebaže se západoevropské obory lišily hned v několika bodech od staroperských rájů, často zakládaných u velkých měst s řadou luxusních palácových komplexů a rozsáhlými krajinářskými úpravami, sdílely všechna tato zařízení podobnou ekonomiku a v důsledku plnila stejnou loveckou funkci (Allsen 2006, 40). Lovectví v oborách se díky politickým změnám objevuje, v písemných pramenech v 15. století, stále méně častěji. Teprve s nastupujícími novými praktikami lovu, kdy se zrodil fenomén parforsních lovů, se lov opět dostává do písemných pramenů, loveckých příruček a ikonografických vyobrazení. Ve Francii parforsní hony dosáhly vrcholu, který v žádné jiné zemi nebyl překonán. Ve století následujícím byl ustaven úřad nejvyššího lovčího (*Grande Vénerie de France*), který se společně s rozsáhlým personálem staral o organizování královských lovů (*Chausseur 1822, 2 – 3, 250; Laverny 2002, 40*).

Ojedinelé zmínky o loveckých parcích (oborách) ve Francii pocházejí již ze 13. století, kdy August Filip nechal Vincennenskou oboru ohradit kamennou zdí a v roce 1274 ji Filip Smělý ještě rozšířil (*Verdon 2003, 53*). Soustavnější zprávy o loveckých parcích se ve Francii objevují na počátku 14. století, kdy Karel Veliký ve své kapituláře radil, aby majitelé loveckých parků o ně dostatečně pečovali a nečekali, až budou vyžadovat celkovou opravu. Od 16. století bylo vlastnictví loveckého parku v osobním majetku otázkou prestiže majitele. Francouzský dvůr se inspiroval italskými renesančními zahradami a vilovou kulturou, která se stala vzorem pro četné zámky za Františka I. (1515 – 1547) a Jindřicha II. (1547 – 1559) v bohatě zalesněných loveckých oblastech kolem Loiry. Zahradní umění dosáhlo vrcholu za absolutistického krále Ludvíka XIV. V této době vznikaly ideální architektonické plány zahrad a parků podle zákonů geometrie. Příkladem budiž královský zámek ve Versailles s rozsáhlým parkem nedaleko Paříže. Rafinovaný perspektivní osový systém cest, průseků a kanálů, byl ve Versailles ještě více akcentován

tím, že zámek tvoří lehce zvýšený střed jeho celkové plochy. Od Velkého kanálu pak paprskovitě vycházely diagonální průseky, které se společně se střední osou nazývají „*Husí stopa*” a míří do přiléhající lesní oblasti, do tzv. *Grand Parc*. Otevření parku do krajiny s navazujícími loveckými enklávami se stalo nejpodstatnějším rozdílem mezi francouzskou barokní zahradou a oplocenými centrickými zahradami středověku a renesance ve Francii (*Kalusok 2004*, 66, 77 – 78). Už od počátku vlády Ludvíka XIV. zaváděla nižší francouzská šlechta prakticky vše – tedy i parforsní lovy – po vzoru královských lovů u Versailles. Lovecké parky ve spojení se zámeckými parky utvářely přírodní interiéry, kde se zeleň osazovala do pravidelných tvarů podle vzoru tehdejšího královského dvorního architekta André le Nôtra (1613 – 1700) (*Bezděk 2001*, 35).

Ve Francii se od renesance setkáváme s kategorií loveckých zámečků (*pavillon de chasse; rendez-vous de chasse*), jejichž půdorysné dispozice i vzhled převzala řada evropských zemí. O jejich vznik se zasloužil především René d'Anjou na panství Anjou (Château de Baugé) a v Provence (Gardanne). Od renesance se tyto zámečky podobaly spíše tvrzím, avšak s bohatě zdobenými průčelími, s jakými se setkáváme u panovnických hradů a paláců. Za panování Františka I. nacházíme rozsáhlou síť loveckých zámečků v oblasti Sologne podél údolí Loary nebo v Cognacu, kde nechal postavit lovecký zámek zvaný Logis du Bouquet. V době baroka se zájem o tyto lovecké zámečky rozšiřoval především do Německa (*Hanswijck de Jonge 2007*, 15). Lovecká sídla se objevovala v zalesněných oblastech Francie čím dál častěji. Pavillon de Butard (původní název „*Pavillon des Hubies*“) nechal postavit architekt Ludvíka XV. Ange-Jacques Gabriel mezi lety 1750 – 1754. Po roce 1752 byly k hlavní budově přistavěny hospodářské objekty (konírny, objekty pro chov domácích zvířat). Vestibul zámečku byl přístupný po vnějším schodišti, kde vlevo se vstupovalo na schodiště do sklepů i horních pater, obsahujících tři místnosti, z nichž dvě představovaly ložnice osvětlené nízkými okénky. V přízemí se vpravo od vestibulu nacházel kabinet

(soukromé místo se suchým záchodem ve formě židle) a nalevo byla umístěna ohřívárna a přípravná jídel. Z vestibulu se vstupovalo přímo do reprezentativní oválné místnosti s krbem spojené čtyřmi dveřmi a terasou. Podobnou dispozici vykazuje i lovecký zámeček Pavillon de Murette nacházející se v severní části lesa Saint-Germain-en-Laye, který si nechal vybudovat rovněž Ludvík XV. pod dohledem projektanta Gabriela (*Tadgell 1978*, 163 – 164). Loveckou stavbu Château de Bagatelle v Buloňském lesíku u řeky Seiny v Paříži nechal postavit hrabě Pierre Mouret v roce 1720 (*Grenier 1994*, 5 – 30).

Postupně se ve Francii objevují i menší lovecké zámečky navržené v loveckých parcích uprostřed sítě cest. Stavbu Désert de Retz v panství Marly si na konci 18. století nechal vystavět šlechtic François-Nicolas-Henri Racine de Monville. Celý lesní komplex obsahoval 17 druhů různých zahradních pavilonů (*Baridon 2002*, 121 – 132). A rovněž v sousedství zámku d'Anet a stejnojmenného města byl uzpůsoben rozlehlý lesní masiv (3300 ha) k loveckým zábavám – především parforsním honům. Uprostřed lesních hvězdicovitých průseků najdeme řadu staveb sloužících k setkávání lovců. Bohaté lesní komplexy Rambouillet, v blízkosti lovecké stavby Pavillon de Pourras, založené Napoleonem I. Bonaparte, byly také uzpůsobeny k parforsním honům. Zámek, dokončený roku 1808, se nacházel na hrázi rybníka. Už v roce 1840 byl opuštěn a dnes se nachází ve zříceninách. Systém lesních průseků, s místy tzv. *rendez-vous* (dostaveníčko) na křižovatkách cest a s hlavními stavbami uvnitř loveckých parků (Les Pavillons d'Vasouy – zámek sestával ze dvou pavilonů propojených terasami), představuje fenomén ovlivňující evropské stavby až do konce 19. století. Řada loveckých staveb v českém prostředí analogicky vychází z architektonických vzorů Francie.

Centrální stavbu mnohdy doplnily další hospodářské budovy v její blízkosti, které s ní vytvářely čestný dvůr, jak vidíme na příkladu

loveckého zámečku La Lanterne vystavěného v 17. století nedaleko Versailles. Zámek sestává z budov postavených do půdorysného tvaru písmene „U“. Hlavní zámecká stavba má 20 m délky a po stranách ji lemují nižší křídla. V přízemí stavby najdeme salón, jídelnu a kancelář. Do patra zámku bylo navrženo pět obytných místností. V nižších křídlech uzavírajících dvůr se nacházela kuchyně a druhá budova sloužila k bydlení personálu. Areál nechal vystavět kníže Poix v dobách, kdy vykonával funkci nejvyššího lovčího a guvernéra Versailles (*Connolly – Zerbe 1962*).

Zhruba 100 km jihozápadně od Paříže nechal František I. v letech 1519 – 1547 postavit, uvnitř obory s rozlohou 5500 ha ohrazené 32 km dlouhou zdí, lovecký zámek Chambord. Lovecké sídlo nebylo nikdy dokončeno, avšak se svými 440 místnostmi a 365 krby se řadí mezi největší lovecká sídla svého druhu. Středem komplexu budov se stal velký hradní donjon, obytná věž z původní dispozice středověkého hradu, se čtyřmi rohovými věžemi. Podobnou velkou koncentrací loveckých staveb nacházíme na řece Loire. Kromě zmíněného zámku Chambord, se jedná o loveckou stavbu Gien vystavěného ve 2. polovině 15. století dcerou krále Ludvíka XI., Annou de Beaujeu. Další lovecké sídlo, Cheverny, bylo založeno v 17. století uvnitř formované parkové krajiny (*Blüchel 2004, 249*).

Ve výše zmíněných loveckých parcích se parforsní lovy pořádaly především na jelena, méně často na srnce, zajíce a výjimečně na divočáky (oproti Německu, kde lov divočáků byl zpočátku opovrhován) (*Burnard 1970, 71; Kol. autorů 1974, 60*). V 18. století postupně dochází k omezování parforsních štvanic, což vedlo k jejich úplnému zrušení mezi lety 1795 – 1798. Později se na místa původních loveckých parků štvance navrátila, což dokládají lovecké příručky z 1. poloviny minulého století, které kolem roku 1929 zobrazují trasy štvaných jelenů u města Blois v lese Forêt de Russy s původním hvězdicovým uspořádáním

průseků a centrální místem tzv. *La Croix Rouge*. Štvanice se pořádaly také v lesním komplexu loveckého parku de Chambord a Foret v Buloňském lesíku. Zajímavostí byl extrémně dlouhý, pěti hodinový lov u vesnice Loilly v lesních enklávách Bois de Pully a Bois d'Aunay, kde štvaný jelen urazil vzdálenost 50 km. Všechny zmiňované lovecké revíry nebyly ohraničené, a proto štvanice konané v této době měly již charakter otevřených honiteb (*Vidron 1953*, 32 – 33, 38 – 39, 44 – 45).

Do Španělska se určitá forma štvanice pravděpodobně dostala s germánskými národy (Vandaly, Svéby, Vizigóty) a písemné prameny ze 14. století tento způsob lovu zmiňují za krále Alfonse XI. Kastilského (1311 – 1350). Od té doby až do počátku 17. století však štvanice nebyla téměř praktikována z důvodu obtížných přírodních podmínek kontinentu (*Noirmont 1868*, 383 – 384). Za vlády krále Filipa IV. Španělského existoval v letech 1621 – 1665 druh veřejné štvanice, který byl představením pro shromážděný dvůr i pro lid. Na uzavřeném prostranství nebo na náměstí zápasili vznešení lovci s rozzuřenými kanci a jeleny před zraky lidu přihlížejícího za uzavřenou ohradou nebo z oken, balkónů a střech okolních domů. Forma štvanice jako veřejného zápasu pro podívanou souvisela velmi úzce s tzv. *koridou*. Tehdy se ještě ve Španělsku pořádaly býčí zápasy v původní, prastaré formě vycházející z antických veřejných zápasů (na Krétě, souboje gladiátorů v Římské říši apod.). Reprezentativní královské hony ve formě veřejných zápasů se zvířím souvisely s touto tradicí a současně odpovídaly možnostem země, neoplývající bohatě zazvěřenými revíry, běžnými pro západní a střední Evropu. Kromě toho ve Španělsku existovala štvanice na jednotlivé kusy zvíře (*Dominguez 1935*, 100; *Martan 1992*, 20 – 21).

3.2.4 Lovecké techniky, obory a lovecké právo v zemích Velké Británie a v Irsku

V celosvětovém měřítku všem zemím dominuje s největší koncentrací založených obor pro chovy divoké zvěře jednoznačně středověká Británie (Fletcher 2007; Fletcher 2011, 47 – 61). Po dobytí Normany v roce 1066, převzali anglosasští králové pojetí speciálně vytvořeného rámce lesních práv franských Karlovců a zavedli je i v loveckých rezervacích Velké Británie. Obory měly sloužit především pro chov a lov zvěře. Nově vzniklý lesní systém zároveň sloužil k ochraně zvířat a přírodního prostředí, které začalo být ohrožováno pytláky a zvyšujícím se odlesňováním původně lesních komplexů (Young 1972, 2). V pozemkové knize *Domesday Book* od 11. století najdeme záznamy o existenci 35 obor na jihu země (ohrazení, zvaná *haye* nebo také *hage*; Hooke 1998, 155 – 157; Liddiard 2003, 4 – 23; Andrén 1997, 40). Termín *haye* či *hage* se často vyskytuje jako toponymum příznačné pro střední Anglii po roce 1066 a často byl dáván do souvislosti s lovectvím (označení pro určitý druh chytání jelenů). Má vyjadřovat neproniknutelnou zábranu, jakýsi druh ohrazení (snad i loveckou past). V anglosaském pojetí vyjadřoval *hage* pravděpodobně určitý typ ohrazení uplatňovaný při chytání jelenů. Od 11. století se s termínem *hage* stále více setkáváme ve spojitosti s lesním prostředím a divokými zvířaty. Určitou interpretaci výkladu slova lze v písemných pramenech najít v myšlence loveckých pastí označovaných jako *Wulfhagan* a *Swinhagan* a používaných nejen pro jeleny, ale také vlky a divočáky. Podobně jako je v Německu dodnes používaný pojem *Jagen* a *Hagen*. Termín *deerhage*, známý od 11. století v Německu, má velmi blízko k výrazu slova *hage*, a proto řada badatelů ho přímo připisuje označení pro lovecký park (oboru), respektive všechny obory tohoto prostředí byly ohrazeny hliněnými valy a výraz *hage* by mohl toto prostředí definovat. Na takto vymezeném území existovaly speciální podmínky pro lesní hospodaření blízcí se charakterem uměle založeného parku (Vera 2000, 160 – 161, 178).

První formy ušlechtilé štvanice byly tedy do Anglie importovány v 11. století. Po vzoru panovníka, někdy navzdory vlastnických práv jiných osob, postupovala i šlechta a lovectví přerostlo v průběhu historie v aristokratickou zábavu. V roce 1390 se v Anglii objevují první lovecká práva (*Kirby 1933*, 240 – 241, 260 – 262). Les byl z hlediska právního definován jako rozsáhlá pustá země včetně porostů a pastvin ohraničených mezemi, uvnitř kterých si právo lovu vyhradil panovník. Takto definované teritorium bylo předmětem zvláštních lesních a loveckých práv. Velmi záhy po vytvoření anglické šlechty se i jí dostává tato výsada, jako v případě lesního komplexu Needwood, kterým král v roce 1145 odměnil Jindřicha z rodu Ferrerů za jeho služby. V oblasti pak rod Ferrerů založil postupně až na 12 loveckých parků, které však téměř všechny (kromě Sherhold Park) zanikly do 17. století, z důvodu rostoucích tlaků na rozšiřování zemědělské půdy na úkor lesa. Funkce loveckých parků začala být čím dál více ohrožována (Needwood v 17. století se k lovu používal zřídka). Místo toho byl tento obtížný terén používán jako pastviny pro domácí zvířata a především jako bohatý zdroj dřeva (*Nicholls 1972*, 57, 60 – 65). Do 16. století se normanské tradice lovu z velké části vytratily. Teprve Jakub I. Stuart v těchto zemích opět oživil umění lovu provozované v otevřených honitbách (*Noirmont 1868*, 381).

Založení loveckého parku (obory) šlechticem poukazuje na přesně koncipované dílo v širším kontextu. Významnou motivací při založení parku byla touha posílit a prosadit se ve společenské hierarchii. V řadě starších studií proto převládá názor, že status parku byl z tohoto pohledu ryze symbolický. Avšak přístup k tomuto tématu musí být mnohem komplexnější. Obory dodnes představují impozantní díla v krajině, která udivují mnoho historiků a archeologů. Vždyť například jenom prostá délka zdí obory ve Woodstoku (hrabství Oxon) měla za Jindřicha I. kolem 11 km. Takové rozsáhlé ohrazení mělo demonstrovat jistý stupeň společenské autority, bohatství a životní styl jejího majitele. Poddaní se

často musely o ohrazení starat. Uvnitř obor byla obvykle založena šlechtická rezidence. Vlastní přístup do obory zajišťovalo v řadě případů několik bran (například velká vstupní brána loveckého parku v Rigge založeného roku 1250). Brány mohly být přístupné po mostě nebo oborní ohrazení obsahovaly menší proutěné brány. Na konci středověku brány dosáhly architektonického vrcholu v podobě kamenných bran zakončených cimbuřím a evokující tak kamenné hrady či městská opevnění (například zeď v Peterborough, v hrabství Northampton, z roku 1510). Ve 13. století bylo největším hrabstvím Lancaster, kde se rozkládalo několik obor. Ukazuje se, že v rámci jednotlivých hrabství měla například menší panství jako Arundel a Norfolk kolem 15 – 20 obor a bohatší biskupství Canterbury, Winchester a Durham 20 a méně obor. Větší klášterní komplexy jako Bury St. Edmund (hrabství Suffolk) jich mělo hned několik. Soudí se, že zhruba 200 členů vyšší šlechty mělo ve 13. století alespoň jeden lovecký park a u výše postavených aristokratických členů to byla téměř povinnost. Kolem roku 1300 mohlo být v Anglii na 1500 obor. Postupem času se však i zde objevuje značná nesourodost mezi vlastníky a počty obor. Už na počátku 14. století bylo 11000 usazených vlastníků půdy, z nichž 3000 tvořila šlechta a vyšší aristokracie a navíc zde bylo 843 církevních panství, což znamená, že jen ve střední Anglii muselo být až 3200 obor. Ačkoli na konci středověku se situace výrazně nezměnila, již od 15. století máme doklady drastického ubývání obor a nízké počty nově založených (*Liddiard 2007*, 11, 13 – 20). Mnohé středověké lovecké parky neměly dlouhého trvání. Teprve po roce 1450 se změnila vlastnická práva a objevuje se řada nových parků zakládaných pro společenský význam jejího majitele. Kolem roku 1558 měla královna Alžběta I. v zemi na 200 loveckých parků. Koncem 17. století počet divoké zvěře zvláště v Anglii klesal. Parforsní hony prováděné na řadě míst a využívající koně a smečky psů, se proto musely zaměřit z lovů jelenů na hony lišek a zajíců (a staly se základem budoucího anglického stylu štvanic). Štvaniče kladla vysoké

nároky na jezdeckou zdatnost lovců a rozmáhal se z toho důvodu i chov nových plemen psů. Snižující se počet volně žijících jelenů lesních dopomohl k navýšení nově založených loveckých parků (v letech 1575 – 1580 to bylo přes 700 nově založených parků; kolem roku 1867 bylo zaznamenáno na 334 nových parků a v roce 1892 počet dosahoval 390 parků) (*Fletcher 2011*, 61).

Archeologické výzkumy ve Velké Británii se již od 50. let 20. století stále více zaměřují na problematiku středověkých a novověkých loveckých parků. Výsledky poukazují na otázky širších vazeb lovecké krajiny v celkové ekonomice jednotlivých panství. Lovecký park měl charakter uzavřeného lesního komplexu ohrazeného příkopem a valy s palisádou. Některé lovecké parky měly 9, 6 km po obvodu, největší měřil až 32 km. Významnou oblast badatelského zájmu představuje hrabství Dorset, kde se nacházel lovecký park Alderhold založený kolem roku 1315 a s výměrou 230 akrů (dodnes existující relikty pozůstatků ohrazení a příkopu). Dalším uvažovaným loveckým zařízením středověkého původu by mohl představovat Askerwell (pojmenován podle vesnice Askerwell v údolí mezi kopci Eggardon Hill a Chilcombe Hill) zmiňovaný v písemných pramenech. Jihovýchodně od vesnice Yeovil se nacházel další lovecký park Clifton Maybank s dodnes patrnými zemními valy, zmiňovanými v písemných pramenech již k roku 1244. Jižně od Buckham Down v blízkosti Beaminster leží Park Coppice (písemnými prameny označována jako Sheet). Západním a jižním směrem nesou místní lesní komplexy označení Great Park a Park Cowleaze, což opět podporuje teorii existence loveckých parků ve středověku. Tvárnost lovecké krajiny na hrabství Dorset doplňuje na jihu lovecký park Northern Trackway (*Wilson 1974*, 76 – 80). Výčet pak uzavírá dvojice loveckých parků Marshwood (940 akrů) a Crekelade (980 akrů), jež nepatří mezi lokality s jednoznačně dochovanými relikty ohrazení. Písemné prameny udávají existenci minimálně jednoho z těchto parků k roku 1315. Podobnou situaci zachytila mapa Saxtonského hrabství (Map Dorsetshire) z let 1625

– 1634 (vydána až roku 1732) u dvojice parků Mansham a Affpuddle (z roku 1315; *Wilson 1975*, 47 – 50). Podobné pokusy o lokalizaci loveckých parků se v 80. letech 20. století prováděly na hrabství Northamptonshire, kde byly lovecké enklávy úplně vyloučeny ze středověkého zemědělství – tvořily zcela samostatnou ekonomickou jednotku. Během provádění terénního archeologického průzkumu se podařilo archeologům identifikovat antropogenní relikty příkopového kruhového ohrazení. Pozdější zpracování výsledků exkavace potvrdilo rozsah středověkého loveckého parku (200 akrů) ohrazeného dřevěným plotem a na vnitřní straně příkopem. Nedestruktivním průzkumem se podařilo také zjistit, že lesní komplex loveckého parku se užíval do roku 1610 (zánik zapříčinily rozšiřující se zemědělské plochy; *Foster 1994*, 46 – 50).

Další velkou oblastí s výraznou koncentrací loveckých parků představuje oblast Chilterns. Na ploše 3367 km² severně a západně od Londýna se během historického vývoje značně měnilo zastoupení loveckých parků. Ohrazení parků sestávalo z dřevěného plotu až 1,8 m vysokého, některé bylo kamenné (lokality Berkshire, Surrey, St. Albans a Buckinghamshire). Na konci 16. století se v Chilterns nacházelo na 69 loveckých parků, avšak v 60. letech 17. století se podmínky v mnoha natolik zhošily, že většina z nich zanikla nebo se změnila v parky (park v Middlesex a park na jihu Hertfordshire). Obraz loveckých parků se více přibližoval proměňujícímu se anglickému venkovu adaptací na přírodně krajinářské parky (*Prince 1959*, 18 – 31). Archeologicko-historickému průzkumu bylo podrobena i okolí farnosti Lathom v západním Lancashire. Ve středověku zde postupně vznikla trojice loveckých parků Lathom Park (založen roku 1250 s rozlohou 2704 akrů), menší New Park (z roku 1470 s rozlohou 286 akrů) a Burscough Priory Park. Letecké snímkování odhalilo v New Parku zbytky nízkých antropogenních reliktních zaniklé středověké vsi zrušené při založení loveckého parku a určilo vnitřní rozvržení parků (zalesněné plochy, volná prostranství pro pastvu lesních

zvířat, rybníky, plochy příkrmovacích políček pro zvěř, myslivecká zařízení i dobře udržované oborní ohrazení sestávající z příkopů a valů). Zpracovaný plán obnovy lathomského sídla v 18. století otevřel původní plochy loveckých parků a změnil je pro možnosti volných honiteb začleněných do okolní krajiny (unikátem se stala jedna z nejdelších a nejširších alejí v Anglii The Lines; 3000 metrů dlouhá a 200 metrů široká). Když v letech 1724 – 1725 získal toto panství Thomas Bootle, nechal na základech středověkého sídla vystavět novou správní budovu panství, podle návrhu Giocoma Leonida. Oborní příkop dal zasypat a bezprostřední okolí sídla přeměnil v zahradu a park oddělující prvkem tzv. *ha-ha* (Neil – Baldwin – Crosby 2004, 56 – 73). Většina městských parků velkých anglických měst vznikla na místech lokace starších loveckých parků, nejčastěji poblíž správního centra (například Windsor, Alnwick, Arundel, Warwick, East Anglia, Devon, Cornwall, Henley-on-Thames, Beaconsfield a Sevenoaks). Přeměna starších loveckých zařízení na řadě míst nastává již na konci 16. a v průběhu 17. století, kdy se výrazně upravovaly krajinářské koncepce těchto parků do podob anglických parků (Slater 1977, 314 – 320).

Výsledky exkavačních výzkumů v řadě loveckých parků doplňují informace o jejich vnitřním uspořádání a druhu oborního oplocení. Většina středověkých loveckých parků měla na vnitřní straně vyhlouben příkop a na vnější straně navršen val, jehož korunu uzavřel dřevěný plot. Na mnoha místech byly k valovému tělesu navrženy záskoky. Výzkumy se zaměřují také na poznání loveckých staveb, na vodní prvky (rybníky) a jejich regulaci, cestní síť, brány a branky v ohrazení loveckého parku (například Hatfield Forest v hrabství Essex a Neroche Forest v hrabství Somerset) (Aston 1985, 111 – 112). Oproti zmíněným příkladům výzkumu loveckých parků, na jednotlivých anglických hrabstvích, se badatelé zaměřují i na oblasti Skotska, kde se lovecké parky objevují v menším zastoupení (Wales, asi 30 loveckých parků) a naopak v Irsku se téměř nevyskytují. Do problematiky loveckých zařízení vstupují i otázky

zahradně-krajinářské, jako úpravy stromů tzv. *pollardingem*, při něm se větve stromů odřezávají od horní části kmene a slouží k příkrmování zvěře. U druhého typu tzv. *coppicingu* se větve odřezávají těsně nad zemí a pravidelným zmlazením tak tvoří přirozenou překážku pro zvěř (*Rackham 1994, 59 – 61*).

Poslední kategorii archeologických výzkumů tvoří exkavace a rekonstrukce historických zahrad s navazujícími loveckými enklávami. V případě výzkumů v oblasti Chatsworth u Hardwicku se podařilo hned několika historikům určit funkce parkových staveb (v dnes zcela moderních parcích s řadou vodních prvků), čímž poukázali i na jejich loveckou funkci. Mezi dva základní typy objektů v tomto parku patřila lovecká tribuna a lovecká věž s altánkem královny Marie Stuartovny. Královské zahrady zde přecházely v promyšlené systémy komponované lovecké krajiny. Pro důležité hosty panství byl pro loveckou zábavu uzpůsoben Roe Park nebo Stand, který v sezóně zajišťoval zvěřinu do zámecké kuchyně. Pro oba parky se stala charakteristickou stavbou lovecká věž, ze které mohla být v době lovů pozorována vysoká a také umožňovala komunikaci s lovci. Stavba rovněž plnila funkci shromaždiště na konci honu, když byly její místnosti využívány pro pořádání banketů (*Brighton 1995, 29, 43*).

3.2.5 Polské pojetí lovu, obory pro parforsní lovy

Vývoj lovectví ve východní Evropě vykresluje obraz lovu, s podobnými rysy, blíží se západní Evropě. Účast na honitbách pro polskou aristokratickou společnost vrcholného středověku již nebyla pouhou náhražkou vojenských aktivit. Lov představoval dvorskou zábavu, pomocí níž bylo možné demonstrovat aktivní spoluúčast na rytířské – dvorské kultuře se sociálně distinktivními znaky. Lov nebyl pouhou zábavou, ale pomáhal také šlechticům vytvářet komunikační příležitost pro různé typy interakce, včetně politických jednání nebo vlastní

prezentace. Udělování povolení k lovu panovníkem představovalo jeden z článků knížecích práv (*iura ducalia*) od 10. století (Cetwiński 2008, 171 – 191). Postupným vynucováním loveckých práv dvorem a nižší šlechtou byla lovecká práva udržována dalšími příslušníky dvora včetně duchovních, například privilegium z roku 1361 povolovalo právo lovit (*cum magna tuba*) cisterciákům v hornoslezské Jemielnicy (Samsonowicz 1991, 179; Samsonowicz 1994, 60 – 68). A zatímco honitby se psy dosvědčují zeměpanská privilegia i pro měšťanské prostředí, sokolnictví bylo určeno pouze aristokratickým vrstvám. V řadě lokačních listin ze 13. století najdeme přenesení výsady lovu do okolí měst (například Trachenberg, které dostalo této výsady od krále Jindřicha III. v roce 1253) na divoká zvířata (zajíce, srnčí zvěř nebo lišky). Měšťané mohli získat svolení k osazování čihadel (Čapský 2009, 212). Specifickou kategorií lovu tvořili lovci bobrů v knížecích službách a představovali jeden z příjmů knížecích pokladen (Barciak 2002, 89 – 94). Vytvořený rámec loveckých specializací (sokolnictví, lovci bobrů, psáři, včelaři, čižbáři...) vedl k soustředění specializovaných osob do nově lokovaných vesnic.

Kromě zmíněných loveckých technik se v Polsku, podobně jako v českých zemích, setkáváme od konce 17. století s místy určenými k pořádání parforsních honů. Tento druh zábavy je nejvíce zmiňován v Horním Slezsku – Pokój (německy Karlsruhe O. S. nebo Bad Karlsruhe; obr. 1). Dnes téměř zaniklou lokalitu připomíná pouze nová, paprskovitě řešená zástavba s navazujícím lesním komplexem. Pokój založil v roce 1748 Karel Kristián Erdmann Würtenberg – Oels (1716 – 1792) (Pappenheim 1938, 206). Uprostřed kompozice parku se započalo se stavbou dvoupatrové hrázděné stavby zámku, jehož fasády byly pětiosé a každé nároží uzavřela cylindrická věžice. Nad centrální částí půdorysu stanové střechy zámku se zvedala věž zakončená kupolí s lucernou. Stavba byla přístupná ze všech světových stran, až později došlo k redukci vchodů na dva. Vstupní hala se rozprostírala v celém přízemí a v

patře se nacházely oddělené místnosti sloužící k dočasnému bydlení během doby konání honů v oboře. Zámek byl navíc ze všech stran chráněn vodním příkopem se dvěma padacími mosty. Už v roce 1751 byla vnitřní dispozice stavby částečně upravena, avšak o dva roky později zámek postihl požár. Po přestavbě zůstaly v přízemí zachovány pouze dva vstupy, ze západu a východu, a hala byla rozdělena na osm místností. Devátou prostoru, naproti východnímu vstupu, tvořilo schodiště vedoucí do vrchních pater zámku. Vzhled tohoto loveckého zámečku vycházel z francouzských vzorů (*Regehly 1799*, 166, *Bimler 1930*, 5 – 48). Zámecký dvůr porušila v průběhu 19. století nová zástavba, čímž pomalu zanikala původní osmicípá forma areálu. Zástavbu zámeckého dvora tvořily dvojice přízemních staveb přístupných branami (stavby mezi sebou tvořily lichoběžníkové zahrádky). Jednou z osmi staveb, rozesetých v kruhu kolem zámku, byl tzv. *Kavalírský dům*. Jednalo se o hrázděnou jednopodlažní stavbu, krytou mansardovou střechou. Základem dispozice se stala vstupní hala, za kterou se nacházelo schodiště vedoucí do pokojů pro hosty. Okolo roku 1800 byla šikmo k hlavní budově přistavěna další dvě křídla, která porušila původní rozvržení celé centrální části dispozice. Nejzajímavějšími interiéry nové přístavby se ukazují být kruhové místnosti s výklenky v každém křídle. Ostatní stavby obývali úředníci, řemeslníci a služebnictvo. Severním směrem, s přístupem alejí, byl později postaven evangelický kostel, dokončený v roce 1775. Oválný půdorys doplňují do kříže vystavěné vedlejší čtvercové prostory. Nad jeho západní stranou byla vystavěna věž. Celý areál se postupně rozrůstal o zahradní domy, hudební pavilonek, knihovnu, divadlo, hostinec, školu a další hospodářské budovy začleňované do kruhového půdorysného plánu a po zániku loveckého místa se areál stal vsí. V navazující zalesněné části obory, na rybníčku, byl v roce 1776 vystavěn Sofiin salón (*Bimler 1931*, 81 – 82; *Bimler 1932*, 61 – 62, *Bimler 1934*, 130 – 139; *Grad 1977*; *Kelch 1797*, 79 - 124). V roce 1800 byl celý lovecký areál přeměněn na přírodně-krajinářský park.

Půdorysná dispozice a rozvržení staveb kolem centrální stavby v Pokóji se stalo vzorem pro obdobné lokality, bez lovecké funkce. Vychází ze vzorů přebraných z francouzského prostředí, které dále ovlivnily Holandsko i Anglii. Kolem slezskopolské Opole se podobná půdorysná dispozice objevuje v Jedlici u Ozimku, kde se jednalo o hutní areál nebo Nowy Kup, který představoval vrchnostenské a administrativní sídlo. Rovněž řada polských vesnic poukazuje na kruhové rozvržení svých intravelánů (Czerwona) (*Chorowska – Zabłocka 1988, 27 – 72*).

3.2.6 Zvěřince a zvířecí dvory v Rusku

Od středověku se nejběžnějším způsobem lovecké zábavy v Rusku staly štvance se psy na jeleny, medvědy, zajíce, lišky, bizony, losy, soby a další zvěř. Lovena byla i drobná zvířata a různé druhy ptáků. Velmi oblíbenou zábavu představovalo sokolnictví. Lovecké techniky, pasti (sítě, tenata, sklopce, kapkany, rukávníky) a lovecká zařízení (vlčí jámy, vlčí zahrádky) pro odchyt zvířat zůstávají velmi obdobná jako v ostatních zemích světa. Ale zatímco v Evropě se setkáváme s tzv. *panovnickými regály*, v ruských zemích se vyvinuly jiné právní normy založené na výběru daní za ulovenou kořist. Mezi významné lovce z řad panovníků patřil kníže Igor⁴³ (912 – 945), Svjatoslav I. Igorevič⁴⁴ (942 – 972), Jaroslav (1019 – 1054), Vševolod I.⁴⁵ (1078 – 1093) nebo Vladimír II. Monomach⁴⁶ (1113 – 1125) (*Kutepov 2007, 65, 78, 81, 100, 129*).

Od 16. století se v ruských písemných a ikonografických pramenech objevují stále častěji zmínky o speciálních zařízeních označovaných jako zvířecí dvorce a zvěřince, jejichž zakládání mělo být reakcí na úbytek divokých zvířat v lesích. Za vlády cara Michaila I. Fjodoroviče Romanova⁴⁶ (1596 – 1645) proto byly postaveny první zvířecí dvorce a psince (vlčí dvorce). Avšak teprve 18. století lze považovat za období největšího rozkvětu těchto zařízení. Zvířecí dvory a zvěřince představovaly náhodný soubor zvířat chovaných pro pobavení

panovníka. Není divu, že postupem času zvěřince úplně vytlačily dosud oblíbené carské lovy, dvorské hony nebo pro Rusko specifické lovy se psy. Proto ani cestovatelé, kteří se v této době dostali do ruských zemí, mnohokrát nenašli pochopení pro různé druhy lovecké zábavy, praktikované na panovnických dvorech, jelikož z řady koutů Evropy znali propracovanější způsob lovu – parforní hon. Nově založené zvěřince fungovaly jako sbírky kuriozit (doplňované dary v podobě zvířecích darů). Základy dalšího malého zvěřince nalézáme v jedné z příměstských rezidencí v Petrohradu v roce 1721 za panování Petra I. Velikého (1689 – 1725), který svoje exotické zvířecí dary umístil do nově založeného zvěřince nazvaného Královský dvůr (na místě Letního sadu). Chována zde byla řada vzácných ptáků ve voliérách nebo volně na rybnících a umělých jezerech. Pro kočkovité šelmy založil Petr I. zvířecí dvůr, kam umístil zvířata darovaná perským sultánem Husajnem Šáhem (lvy, tygry, slony indické, opice, pštrosy africké). Vystavěn zde byl i ptačí nebo sloní dvůr. Od 18. století byly tyto zvěřince stále více určeny pro lov. Pozdější desetiletá vláda Anny Ivanovny (1730 – 1740) byla zlatým věkem zvěřinců v oblasti Petrohradu a jeho okolí, kde se pořádaly dvorské lovecké zábavy. Všechna zařízení ohraničoval dřevěný plot, na řadě míst doplněný branami s mosty překlenující umělé vodní kanály (přibyl bizoní dvůr pro chovy divokých býků a bizonů). V centru města, v původně bažinaté oblasti, nechala Anna založit tzv. *Jagdgarten* (převzato z německého výrazu označující lovecký park – oboru), oddělenou od ulic města vysokými zdmi, kde carevna lovila zajíce, jeleny a divoké kance. Už s vládou další panovnice, Kateřiny II. Veliké, byly některé zmíněné zvěřince zpřístupněny široké veřejnosti (později se z nich staly veřejné zoologické zahrady) (*Denisenko 2003*, 5 – 44; *Kuzněcova 1955*, 5 – 94; *Mironov 2003*, 20, 26, 84, 138, 118).

Současná ruská archeologie v Petrohradu se zaměřuje na výzkum stavebních památek s důrazem na kulturní vrstvy každodenního života období 18. – 19. století. Velké procento archeologického materiálu tvoří

soubory z reprezentativních budov Zimního paláce Anny Ivanovny (vystavěn dle projektu K. B. Rastrelliho z let 1731 – 1736), fragmenty dlaždic a obkladů Apraksinského dvora (dle návrhu J. B. Le Blonda mezi lety 1717 – 1719) a Zimního paláce Alžběty I. Petrovny (1741 – 1761; K. B. Rastrelli, 1754 – 1762). Tyto nálezy dokládají život těchto významných palácových komplexů. Prezentované výsledky archeologických výzkumů se přesně shodují s archivními rešeršemi o vývoji a zástavbě daného území včetně rozvržení formálních zahrad, zvířecích dvorců a zvěřinců. Podobné archeologické výzkumy byly prováděny v Kateřinském paláci, na březích řeky Fontanky, v dvorci s holandskou zahradou založeném Petrem I. v Dubkach a zaměřily se i na problematiku vodního systému hlavní aleje Letního sadu (*Sorokin – Kašaevev 1997*, 61 – 63; *Sorokin – Andreeva 2008*, 62; *Korencvit 2009*, 96 - 115).

Zvěřince a zvířecí dvory se objevují i v okolí Petrohradu. V roce 1718 založil Petr I. zvěřinec určený výhradně k lovům v Pulkově. O rok později zřídil velký zvěřinec v Carskom Sele – jeho uspořádání napodobovalo lovecký park ve Versailles. V centru zvěřince byl na kopci postaven pavilon, z něhož se na každou stranu rozbíhaly cesty (lesní průseky a průhledy). Císařovna Alžběta I. Petrovna nechala mezi lety 1747 – 1753 zvěřinec rozšířit podle plánu architekta Savva Chevackinského a Francesca Bartolomea Rastrelliho (park se stal jedním z divů krajinářské architektury té doby). Další zvěřince se objevily v Peterhofu (Petrodvorec), Gatčině, Kateřinském parku, Oranienbaumu a dalších místech. V roce 1716 zpracoval architekt Jean Baptiste Alexandre Le Blond návrh Kateřinského loveckého parku, realizovaného až v roce 1737 císařovnou Annou Ivanovnou. Projekt však nebyl nikdy dokončen, jelikož císařovna zemřela (do té doby se podařilo vybudovat několik pavilonů, rybníků, loveckých chat a paláců). Významný zvěřinec, který v Gatčině nechal vystavět kolem roku 1771 šlechtic Grigorij Grigorjevič Orlov zaujal velké prostrantví hned vedle starších loveckých honiteb (*Kutepov 2007*, 292 – 329; *Chodasevič 2003*, 4 – 123; *Tretjakov*

1997). Nejříve v 60. letech 18. století, kdy ještě nebylo vytvořeno jasné dělení mezi jednotlivými gatčinskými parky, nařídil Orlov ohradit velkou část lesa dřevěným plotem a lesní komplex nechal rozčlenit sítí přímých průseků (část nazvána Zvěřinec). Ve speciálních ohradách byla držena zvěř (jeleni, zubři) určená pro lov. Celý lesní komplex parků zahrnoval ještě druhý velký zvěřinec a malý zvěřinec – bažantnici se souborem kamenných budov (obydlí bažantníka). Na konci 90. let 18. století byla plocha zvěřince výrazně zmenšena na obdélníkový tvar o velikosti 400 ha. Tři příčné, tři podélné a čtyři diagonální průseky rozčlenily lesní masív, přičemž každý z průseků měl svoje označení. Na křižovatkách cest se nacházela kruhová místa, kterých bylo na konci 18. století šest po obou stranách řeky Gatčinky, protékající středem parku. Kromě těchto zmíněných průseků protнула park řada dalších cest (hlavních i cest nižšího řádu). V roce 1796 bylo vysazeno při cestách a průsecích 30 tisíc kusů lip. U zvířecích ohrad byly postaveny lovecké a myslivecké stavby vybavené nábytkem z paroží a dekorované zvířecími trofejemi. Ohraničení loveckého parku vystřídal dřevěný plot tentokrát s plaňkami tvaru kříže. Poslední úpravy provedené za Alexandra II. v 19. století a v průběhu 20. století směřovaly k vytvoření přírodně krajinářského komplexu (*Elkina 1980*, 6, 66, 70, 80, 128 – 130).

Velký soubor zvěřinců a zvířecích dvorů připomínají písemné prameny kolem Moskvy. V souvislosti s nimi se objevují četné zmínky o sokolnictví. Za účelem výcviku dravců byly zřízeny ve vsích Semenovském a Kolomenském v carských letohradech (*potěšnyj dvor*) dvě veliké sokolny (*krečatni*). Sokolna Kolomenská byla zřízena později než Semenovská, pravděpodobně v roce 1650. Bylo to za vlády cara Alexeje Michajloviče, kdy byla také vytvořena celá hierarchie osob pečujících o chov loveckých ptáků pro panovníkovy hony. V semenovském carském letohradě byl zřízen i zvěřinec pro medvědy, rysy a další zvěř. V dalším, Izmajlovském, zvěřinci, založeném carem Alexejem Michajlovičem, probíhaly časté lovy i za dob Petra II. a Anny

Ivanovny, která roku zde 1730 pořádala puškové lovy na jeleny, zajíce a tetřevy. Lovecký dvůr, založený již v 16. století Vasilem III., se nacházel i u města Alexandrova. Řada zvěřinců a zvířecích dvorů nezanikla, ale přeměnila se v současné zoologické zahrady. Právě zvěřince a zvířecí dvory lze označit za předchůdce ruských zoologických zahrad objevujících se na stejných místech bývalých zvěřinců od poloviny 19. století (v Moskvě v roce 1864, v Sankt-Petěrburgu od roku 1865; *Kutepov 2007*, 292 – 350).

3.2.7 Skandinávské země (Dánsko, Švédsko) – lovecké parky na ostrovech a souostrovích, evropské pojetí loveckých parků

Vznik prvních loveckých parků ve Skandinávii archeologové a historikové datují do 14. století. Pro existenci loveckých parků v této době svědčí hned několik faktorů. Na většině souostroví a ostrovů se ve středověkém Dánsku podle písemných pramenů objevují záznamy chovů různých druhů zvěře (daňků, jelenů lesních, králíků a zajíců), která zde nemá jednoznačný původ. Zajímavé jsou rovněž zprávy o medvědech a opicích na jednom z ostrovů. Exotická zvířata tvořila součást řady loveckých parků, jenž připomínaly spíše zvěřince. Lovecké parky budované na ostrovech nevyžadovaly nákladnou výstavbu oborního oplocení – voda zde tvořila přirozenou hranici. Další problematiku představuje studium loveckých obydlí v loveckých parcích (například Hjortholm poblíž ostrova Samsø). Většina těchto zařízení zanikla v průběhu pozdního středověku v 15. a 16. století, proto i jednoznačné prokázání existence takovýchto zařízení bude nadále velmi sporné. Druhou skupinu tvoří lovecké parky vycházející z evropských vzorů (především s podobnými rysy anglických loveckých parků). Lovecké parky ohraničené vysokými hliněnými valy s palisádou a příkopy, uměle vytvořenými oborními vodními prvky a loveckými stavbami (lovecký park

Dalby Hage, Räfteu v blízkosti Lundu, „*Skyttsie Hage*“ u poloostrova Falsterbonäset, Östergötland). Archeologickými výzkumy loveckého obydlí v parku Dalby Hage se podařilo doložit vysokou koncentraci fosforu v půdním složení indikující přítomnost stavby. Pylové analýzy z valového tělesa naopak potvrdily jeho zakončení dřevěnou ohradou (plotem) vyrobenou z dubu a jasanu. V 16. a 17. století byly založeny velké královské lovecké parky v Dyrehavenu blízko Kodaně, Djurgården ve Stockholmu a Ottenby Lund na jihu Švedska (Andrén 1997, 469 – 487).

3.2.8 Vývoj v zemích střední Evropy (Německo, Rakousko)

Němečtí panovníci pořádali rovněž velkolepé štvance po vzoru králů merovejské a karlovske dynastie. Ve 14. století štvance vystřídaly německé plachtové hony a později Maxmilián I. Habsburský (1459 – 1519), manžel Marie Burgundské, zavedl v německých zemích do té doby neznámý parforsní hon. Tento způsob štvance si v Německu uchoval francouzské jméno *par-force-jagd* a byl pořádán z důvodu vysokých nákladů pouze ve výjimečných případech. V případě způsobu provádění honů Německo často přejímalo francouzské vzory. Na konci 17. století chtěla německá knížata pořádat parforsní hony podobné lovům francouzským králům s kompletní organizací po francouzském způsobu a za použití výlučně francouzských termínů. Lesní komplexy byly rozděleny četnými alejemi, průseky a průhledy do geometrických obrazců. Postupně opět převládl klasický německý hon s lovy do tenat (*Noirmont 1868*, 381 – 383; *Bosl 1963*, 1 – 29; *Zotz 1997*, 95 – 122).

Po roce 1600 se v Německu rozvinula specifická forma loveckých zámečků budovaných v lesních komplexech a odpovídajících požadavkům panovníka, neboť i zde byl lov výsadou panovníka a šlechty. Takovéto stavbě stačilo označit ji loveckým parožím a mohla být pokládána za lovecké zařízení. Od počátku 17. století se ve fasádách loveckých objektů uplatňují trámy nebo hrázdění, bez vnějších omítek. Ve

vnitřním vybavení budov nechyběly trofeje ulovené zvěře, lovecká témata a soudobým trendům odpovídal i nábytek. Teprve od 18. století se zvyšují požadavky na architekturu hlavní lovecké stavby i jejího vybavení. A tak již v 18. století došlo k architektonickému vyrovnávání menších loveckých zámečků nově zakládaným velkým letohrádkům. Letohrádky byly formálně a také funkčně podřízeny správní sídlům oblasti. Rozmanitost loveckých zámků a letohrádků se různila od složitých půdorysných tvarů po jednoduché, drobné stavby. Rozdíly lze hledat rovněž v množství užitých dekorací na fasádách objektů, i když architektonický výraz těchto staveb byl volnější s návazností na přírodu. V 18. století zase došlo k opačným tendencím a návratu k architektonické jednoduchosti loveckých staveb. Určitá svoboda a volnost v architektonickém výrazu lovecké stavby je jejich charakteristickým rysem. Přísné formální znaky by v daném případě byly v přímém rozporu s požadovanou svobodou a volností. Řada německých loveckých zámků či letohrádků sestávala rovněž z uskupení staveb, kdy jejich nedílnou součástí představovaly budovy hospodářského charakteru, vycházející přímo z principů dispozičních řešení uplatňovaných v urbanistických pojetí tehdejších správních center. Přísné funkční rozdělení těchto staveb identifikujeme podle pevně daného uspořádání vnitřního prostoru, na apartmány sloužící k ubytování loveckých hostů. Měnila se rovněž komunikační schémata (od točitých k přímým schodištím). V řadě staveb rovněž nechybějí domácí modlitebny. Zatímco lovecké hrady nebo zámky se dají doložit během celého středověku, letohrádky vznikají výhradně od 16. století. Většina stavebních vzorů pochází z jižní Evropy. Lovecké zámečky bez výzdobných prvků fasád odpovídají často pouze dobovým požadavkům na jednoduchá myslivecká zařízení. Teprve koncem 17. a začátkem 18. století se ve větší míře objevují rovněž novostavby loveckých zámků, do té doby se jednalo o přestavby starších sídel, kdy se do architektonického výrazu a pojetí fasád dostatečně dostaly mnohem okázalejší výrazové prvky jako například průčelí dekorované

sloupy. Lovecké zámky postrádají formální zahrady, neboť zámek byl výchozím místem lovů zasazených často v paprskovitě členěném lesním prostředí. Mobiliář byl srovnatelný se standardy správních center. Naopak letohrádky se od prvopočátku svým architektonickým pojetím fasád i vnitřního vybavení blížily správním centrům, kterým byly podřízeny. U loveckých letohrádků jsou již formální zahrady pravidelně vyskytují. Další drobnou stavbu obor představuje lovecký altánek (*lusthaus*). V tomto případě bylo téměř pravidlem, aby se pojetí stavby architektonicky podřídko loveckému prostředí i s drobnými výrazovými prvky vyskytujícími se na správních budovách, na rozdíl od klasických zahradních altánků, které byly řešeny ve stylu ostatních zahradních staveb. Protože loveckým zařízením obvykle chyběla pevně stanovená architektonická pravidla, byla schopna se lépe přizpůsobit zvláštními detaily na osobní vazby panovníka či náboženské zvyklosti. Lovecké letohrádky nacházíme v malé vzdálenosti k vlastní rezidenci (správnímu centru), v rovinných polohách, zatímco lovecké zámky byly zakládány i ve vyšších polohách s členitějšími terény s vodními toky (*Laß 2006*, 48, 90 – 92, 142, 156). Mezi základní typy loveckých staveb se v Německu řadí tyto kategorie: *jagd* - lovecký zámeček, *lustschlösser* – letohrádek, *jagdhause* – hájovna, menší lovecká obydlí a *lusthause* – altánek.

Od konce 17. století se začalo s pořádáním parforsních honů ve zvlášť upravených loveckých parcích (oborách). Jedním z příkladů rozsáhlého loveckého komplexu představuje obora na ploše současného města Karlsruhe v Bádensku. Základy obory položil Karel III. Vilém Bádensko – Durlašský (1679 – 1738) v roce 1715. Záměrem architektonického návrhu se stala myšlenka na vytvoření loveckého sídla s provozními budovami uprostřed obory. Zcela unikátní kompozice vycházela z organicky založeného středu se stavbou loveckého zámku a hospodářskými budovami, postavenými ve výseči kruhu, od kterých se rozbíhaly jednotlivé lesní průseky tvořící půdorysný plán hvězdice. Až v pozdější době vznikla současná rozrůstající se zástavba a původní

lovecké místo se změnilo v rychle se rozvíjející město. Takto založená forma půdorysu má velmi blízko k zahradně-krajinářským kompozicím italsko-francouzských tradic a velmi rychle se rozšířila takřka v celém Německu-Bádensku, Württembersku až po Horní Slezsko (*Pappenheim 1938a*, 206).

Další příklad využití krajiny k lovu nacházíme jihozápadně od Mnichova, kde si k pořádání loveckých honů nechal kurfiřt Max Emanuel mezi lety 1715 – 1717 vystavět lovecký zámek Fürstenried. Od roku 1734, bylo v lesním komplexu obklopujícím zámek vytvořený až 8 km dlouhé průseky pro potřeby pořádání parforsních honů. Jednotlivé lesní cesty vedly mimo jiné až do Mnichova nebo k hájovně ležící uprostřed lesa. Hlavní průčelí trojkřídlého zámku je protažené a tradičně členěné střední převýšenou částí, doplněnou na krajích hranolovými stavbami. Čestný dvůr lemují samostatně stojící obdélná hospodářská stavení a celou dispozici uzavírají dvě samostatně stojící obdélné stavby. Středový sál hlavní budovy byl navržen do osmiúhelníku tak, aby každé okno směřovalo do některého z průseků (*Pappenheim 1938b*, 222; *Hannwacker 1992*; *Zivier 1904*, 371 – 410). Nebývale velký lovecký park nebyl po celém obvodu uzavřen dřevěným plotem. Lovecký park měřil po obvodě 37 km (s celkovou rozlohou 4,633 ha) a do své výměry zahrnul nejen lesní komplexy, ale i zemědělskou půdu (*Knoll 2004*, 13).

Podobných příkladů loveckých zámečků uprostřed loveckého parku s paprscitými lesními průseky je v Německu mnohem více a některé jsou srovnatelné i s lokalitami v českých zemích. Mezi lety 1737 – 1747 si nechal kurfiřt Klement August I. Bavorský postavit lovecký zámeček Clemenswerth (obr. 2, 3). Pozdně baroknímu areálu dominuje osmiboká centrální lovecká stavba s osmi pavilony založených v kruhu, z nichž každý měl svůj název (*srov. české země – Valdštejnsko, Svatý Hubert u Jesenice, Pávov u Štoků*). V osmé stavbě se nacházela zámecká kaple. Lovecký zámek má křížový půdorys s okny situovanými do jednotlivých

lesních průseků. Vstupní hala představuje hlavní komunikační prostor odkud bylo možné vystoupat schodištěm do místností v patře. Lesní průseky v loveckém parku ukončovaly na severovýchodě, východě a jihovýchodě uměle vytvořené rybníky s ostrůvky. Západním směrem lesní průseky směřovaly k městu Sögelu a královským stájím. Celý areál v Clemenswerthu nebyl nikdy dokončen (*Heimatbund ed. 1987*). Nedaleko Postupimi byl Fridrichem Wilhelmem I. mezi lety 1730 – 1732 založen lovecký zámek Stern. Hlavní zámecká budova, postavená v netradičním holandském měšťanském stylu, sloužila k ubytování loveckých hostů. V rozlehlém lesním komplexu nechal Wilhelm od loveckého zámku prosekát systém hvězdicovitých průseků, aby zde mohl pořádat parforsní hony (*Feustel 2005, 14 – 21; Haeckel 1912, 1 – 9; Pappenheim 1939, 20 – 32; Schendel 2004*). Zajímavý vývoj loveckých sídel ukazuje zámeček Dianaburg u Darmstadtu (obr. 4) vystavěný na uměle navrženém kopci uprostřed rybníka. Založit ho nechal v roce 1765 lankrabě Ludvík VIII. Hessensko-Darmstadtský. Malá osmiboká stavba měla v přízemí kuchyni a užitné místnosti odkud se provozním výtahem dostávalo jídlo do přípravný a posléze do jídelny umístěné v patře. Ve druhém patře se nacházelo několik ložnic pro hosty. Lovecký zámeček stál na západním okraji velké lesní plochy, asi 3 m vyvýšen nad okolní terén. Lesní komplex byl rozčleněn do hvězdicovité sítě průseků a určen pro parforsní hony. Jen tři roky po dokončení celého areálu však Ludvík umírá a jeho následovník Ludvík IX. o lovy neměl zájem, jelikož si uvědomoval množství vynaložených finančních prostředků, které parforsní hony vyžadovaly. V následujících letech zámecká stavba chátrala až na jejím místě nechal Ludvík IX. vystavět malý neoklasicistní lovecký zámeček (*Buchmann 1989, 15; Blüchel 2004, 249*).

Další případové studie loveckých zámků v Německu ukazují na mnohem rozsáhlejší stavby, které nebyly určené pro parforsní hony. Zámek byl zasazen do prostředí lesních honiteb a revírů panovníka nebo šlechty a obklopený loveckým parkem, kde byly pořádány oblíbené

plachtové a vodní hony. S nimi se nejčastěji setkáváme u loveckého zámku Moritzburg (obr. 5). Z let 1692 – 1694 se dochoval soubor vyobrazení plachtových honů od malíře George Paula Ermelse z prostředí loveckého zámku Seidingstadt (obr. 6). V tomto případě se jednalo o centrální dvoupatrovou stavbu doplněnou o dvě křídla, v nichž bylo celkem 40 pokojů. Stavbu nechal postavit Johann Casimir Sasko-Coburgský v roce 1690. Od konce 19. století zámek chátral a po požáru v 70. letech 20. století byly zbytky obvodových zdí strženy (*Shad 1995, 95*).

Specifickou kategorií loveckých zařízení tvoří bažantnice s domy bažantníka nebo pavilony v založených bažantnicích. Vrátime-li se na lovecký zámek Moritzburg po barokní přestavbě v roce 1733, kdy došlo na přeměnu bažin v park a s rybníky (Horní, Dolní a Zámecký), najdeme zde mnoho dalších drobných loveckých staveb. Centrem velké bažantnice se stal dvoupatrový rokokový pavilon Fasanenschlösschen („*bažantí zámeček*“) postavený v čínském stylu a drobné stavby na uskladnění ptačích sítí (*Möbius – Karpinski 2006, 5 – 8, 17 – 20*). U zámku Nymphenburg (obr. 7), západně od Mnichova, se rovněž nacházela bažantnice s bažantním domkem zvaným Amalienburgem. Loveckou stavbu, nazvanou Fasanerie u města Wiesbaden, založil u bažantnice kníže Karel Nassau-Usingerský mezi lety 1744 – 1749. Výjimkou nebyly ani dvory specializované na sokolnictví jako lovecký zámek Falkenlust u města Brühl, postavený mezi lety 1729 – 1740.

Vývoj lovectví v sousedním Rakousku byl obdobný jako ve většině německých zemí. Jedním z propagátorů parforsních honů v Rakousku ve 3. čtvrtině 17. století byl kníže Karel Eusebius Liechtenstein. Patřil v Rakousku k prvním chovatelům koní a vynikal rovněž v chovu a drezúře honících psů. Jeho zálibu zdědil i jeho nástupce Anton Florian, který jako dlouholetý rakouský vyslanec v Římě poznal důkladně románský způsob lovu a po návratu se stal jeho nadšeným šířitelem. Florian sepsal rovněž instrukci o významu a způsobu pořádání parforsních honů, v níž projevil

přání, aby jeho panství nezůstaly nikterak pozadu za hony pořádanými po parforsním a anglickým vzoru v jiných zemích. Rakousku častěji dominoval německý styl uzavřených honů, na jehož konci ležely na zemi stovky kusů ulovené zvěře. Většina zvěřiny byla rozprodána na trzích, kdežto francouzská štvanice končila smrtí jediného jelena, vyžadovala ohromné náklady na výcvik personálu, koní a psů, les musel být upraven řadou širokých průseků, aby byla volná cesta pro celou společnost jezdců i s rozsáhlým personálem. Město Vídeň parforsní hony přímo zakazovalo, aby se nestaly obecně rozšířeným trendem. Ani vyhlášený lovec císař Karel VI., po svém návratu ze Španělska, parforsní hony u svého dvora nezavedl, ačkoliv jako mladý princ byl svými vychovateli v tomto způsobu honu vycvičen (*Letošníková 1980, 75 – 79, 113*).

Zahraniční odborná literatura se zaměřuje na nejrůznější problémy, například posuzuje efektivitu loveckých technik. Pro parforsní lovy byl nejvhodnější jelen lesní, který vyniká fyziologickými znaky vhodnými pro takovéto lovy. Naopak nejméně vhodným pro tento typ lovu se ukazuje být daněk skvrnitý, jelikož často se drží ve stádech a nehodí se na lov na dlouhé vzdálenosti. Proto se daněk nejčastěji používal spíše pro plachtové hony. Výsledky osteologických výzkumů dále ukazují, že ulovená zvěřina byla přímo z loviště distribuována: zadní části zvířete putovaly do panských kuchyní, přední se rozdávaly mezi lovce a myslivce. Řada badatelů rovněž zpochybňuje úlohu plachtových lovů a zvířat chovaných v oborách. Poukazují na skutečnosti, že tato zvířata již nejsou divoká, nebývají chována ve volné přírodě a jejich zabíjení postrádá promyšlené lovecké metody (*Liddiard 2007, 50 – 55*).

3.2.9 Shrnutí obornictví v Evropě

Evropské lovecké parky (obory) mají přes rozdílné přístupy k lovu v zásadě stejné charakteristiky, jaké byly nastíněny v kapitolách o Blízkém a Dálném východě. Jde vždy o ohrazený prostor určený k chovu

a lovu domácích nebo cizokrajných zvířat a rostlin. Koncept loveckých parků byl do evropského prostředí přenesen vzájemnými styky řecké kultury s perskou a médskou kulturou. Na zkušenosti Řeků navázala se zakládáním oborů kultura římská. Římské lovecké parky se rovněž vyskytovaly jako součást samostatné zahrady, kde se mocným funkčním prvkem stala klidná hladina vody i voda tryskající z mnohých bazénů. Vodní prvek byl později příznačný v 15. a 16. století u italských zahrad napojených rovněž na lovecké parky, kde se zrodil specifický druh lovecké zábavy připomínající divadelní scény. Vraťme se ale ještě k římskému loveckému parku. Aby Římané zabránili úniku zvířat ze svých parků zpět do volné přírody, obehaly je vysokou zdí. Celý tento model loveckého parku přebíraly později i jiné evropské země. Lovecký park se v evropském pojetí posléze stal zcela jasnou otázkou prestiže panovníka a šlechty. Obory nacházíme v hojném počtu ve středověké Francii, odkud se prostřednictvím Normanů dostaly do Anglie. V anglickém prostředí můžeme pozorovat extrémní nárůst počtu zřízených oborů v rozmezí od 11. do 15. století, což souvisí s rostoucí mocí šlechty. Lovecký park se zde adaptoval na specifické přírodní podmínky, což se projevilo zejména v konstrukci oborního ohrazení. Oproti klasické kamenné zdi zde byly hloubeny příkopy a valy, jejichž korunu uzavírala dřevěná palisáda. Prostupy do oborů byly řešeny formou dřevěných mostů s branami (později zděnými). S touto specifickou stavbou oplocení se již v žádné další zemi neseznamujeme. Například ve Skandinávii místní badatelé uvažují o chovech zvířat na ostrovech, kde nebylo zapotřebí stavby nákladného plotu.

Formy lovu měly určující vliv na podobu oborů. Od 16. století se vzorem pro řadu evropských zemí staly plachtové (uzavřené) hony neboli hony německé, které vytlačily z oborů klasickou formu štvance. K dalšímu vývoji loveckých taktik došlo ve Francii, kde začaly být prováděny parforsní hony zaměřené na štvání jednoho kusu zvířat. Pro tento způsob honu, pořádaného v průsecích upravovaných loveckých parků (oborů), byl

ve Francii navržen speciální typ loveckého zámku s tzv. *pavilonovou dispozicí*. Tento typ zámku bude podrobněji rozebrán v dalších kapitolách. Nesporným faktem zůstává, že tzv. *pavilonová dispozice* obohatila německé, polské i české lovecké prostředí.

Ve východní Evropě jsme měli možnost seznámit se s obdobným typem obor, jaké byly stavěny na západě. V rusky mluvících zemích se v odborné literatuře pro oboru ustálil pojem „*zvěřinec*“ nebo „*zvířecí dvůr*“, který poukazuje rovněž na koncentraci určitých druhů zvířat chovaných v ohrazené ploše nebo v klecích u dvorů. Obora zde představovala spíše zoologickou zahradu, jelikož zastoupení cizokrajných druhů zvířat často převyšovalo počet zvířat domácího původu. Obory navazovaly na panovnické rezidence a zvěř byla střílena z jejich balkonů nebo z krytých střeleckých pavilonů. Od 17. století se v Rusku, stejně jako v západní Evropě, objevují rozsáhlé krajinářské úpravy lesních porostů v podobě hvězdicovitých průseků, které sloužily k pořádání parforsních honů v oborách i otevřených krajinách.

Další vývoj obornických zařízení proběhl v 19. století, kdy byla většina obor přestavěna do podoby přírodně-krajinářského parku. Obliba lovu však ani tehdy neustala. Obora byla dále součástí přírodně-krajinářských parků, jejichž pompozice spočívala na vysoké variabilitě svého půdorysu s cílem vytvořit konečnou harmonii všech prvků parku. V tomto období se zatím naposledy změnila i lovecká taktika a v lovectví se začala uplatňovat štvanice po anglickém způsobu, kdy se štval zajíc nebo liška ve volné krajině.

4 ČESKÉ ZEMĚ

4.1 Středověké lovecké revíry, honitby a počátky obornictví

Z děl řeckých geografů Ptolemaia (asi 85 – 165) a Tacita (55 – 120) „*Germania*“ pocházejí nejstarší zprávy o našem území, které ho líčí jako velice lesnatou oblast. Z Kosmovy kroniky ze 12. století se dochovaly konkrétnější údaje a názvy rozsáhlých lesních komplexů na Vlašimsku, Kouřimsku, Dobříšsku a Křivoklátsku, ve Středohoří a v dnešních severních Čechách, na jihozápadní a západní Moravě (*Nožička 1957, 28 – 30*). Zprvu se jednalo o volné honitby a revíry. Zdokonalením loveckých zbraní a vlivem zavádění nových technik lovu, ubývaly stavy divoké zvěře ve volných honitbách (*Kovařík 1996, 11*). Od 13. století začalo být tedy lovectví spojováno se zakládáním obor. Ustanovení základů loveckých technik připisuje soudobá literatura Přemyslovcům, kteří na střední Berounce, Vltavě a v oblasti Chřibů založili nebývale

velkou síť loveckých dvorů a revírů, úřadů lovčích nebo organizací zajišťujících lovecké služby (*Žemlička 2002*, 510). Centrem oblasti se stal lovecký dvorec ve Zbečně a hradiště Křivoklát (*Durdík 1997*, 237, 298). O výjimečném postavení křivoklátského přemyslovského hvozdu svědčí jeho rozšíření císařem Karlem IV. Církev se už za Lucemburků stává největším vlastníkem půdy, a to zemědělské i lesní. Avšak následkem těchto událostí byla zvěř vytlačována z krajiny do hlubokých lesů a lovná zvěř musela být koncentrována v oborách. Vlivem zvětšující se moci šlechty začínají v názvech loveckých revírů a honiteb figurovat i jména jejich majitelů (mansfeldský a valdštejnský honební revír). V průběhu 15. století už můžeme mluvit o doménách královských, šlechtických i klášterních, které spravovaly rozsáhlé sítě revírů a honiteb loveckých a také rybářských.

4.1.1 Středověké obory známé z písemných a ikonografických pramenů

Roku 1278 byla zmiňována královská obora založená Přemyslem Otakarem II. v místech nynější pražské Stromovky. Obora se sahala až k návrší Strahovskému a Petřínskému. Král Jan Lucemburský roku 1320 postoupil ves Ovenec proboštovi kostela sv. Víta za zmiňovanou oboru (*Chadt 1909*, 242). Významnou stavbu v oboře představoval bývalý hrad v **Královské oboře v Bubenci** (původně Ovenci), dnes známý jako Místodržitelství letohrádek. Z této královské obory pocházejí první písemné zprávy o chovu daňků v 15. století dovezených z města Vídně. Obora velice utrpěla za husitských válek (po roce 1420; *Čabart 1958*, 48, 118). V 16. století byla obora nově osázena a rozdělena zdí na východní část s letohrádkem a západní s bažantnicí. Za panování Rudolfa II., který zde nechal razit štolu, nový tvar získal i rybník a celá obora se rozšířila až k císařskému mlýnu. Největší pohroma ji stihla v období třicetileté války, kdy v oboře tábořila saská a pruská vojska. Obora pak zůstala

nezazvěřená a mělo dojít k jejímu zrušení. Až v roce 1792 získala česká šlechta, společně s hrabětem Kinským, povolení oboru znovu obnovit a téhož roku zde proběhly korunovační slavnosti k poctě císaře Františka I. Chov lovné zvěře se sem bohužel již nikdy nevrátil. V roce 1804 byla Královská obora otevřena pro veřejnost jako přírodně-krajinářský park (*David – Soukup 2004*, 18, 174 – 175; *Novotný 2000*, 8 – 270; *Hendrych 2000*, 76 – 77).

Na západ od Pražského hradu, mezi Bílou horou a Libocí, na nápadním ostrohu, se nachází **obora Hvězda**, s jedinečným klenotem pozdně renesanční architektury, letohrádkem Hvězda. Roku 1534 Ferdinand I. nechal zřídit tuto novou královskou oboru, na pozemcích zakoupených od břevnovského kláštera, v lese tehdy zvaném v Malenově. Její dokončení se datuje rokem 1557 (*Sedláček 1998 – 2000h*, 302). Aby se odlišila od bubenečské královské obory, říkalo se jí Nová. Zprvu měla jednoduché dřevěného ohrazení, ale později ho nahradila oborní zeď (vystavěna v letech 1557 – 1563), která ohraničovala plochu 85 ha. Zeď měla zprvu jednu bránu směrem k Liboci. Později vznikla druhá brána na východě a v roce 1723 byla postavena i brána třetí tzv. *Břevnovská* jinak zvaná i *Svatomarkétská* či *Pražská*, v přímé ose ke vchodu letohrádku (*Volf 2008*, 86). Vyústění cest od letohrádku Hvězda ke třem branám vedlo později k nepřesným úvahám o původním architektonickém řešení obory (*Stejskal 1994*, 11, 15). Ve 2. polovině 16. století se v oboře pořádaly lovecké slavnosti a střelecké soutěže. Obora zanikla v důsledu řady vojenských tažení v 17. a 18. století. Vysoká zvěř byla proto přemístěna do třetí pražské obory, do Jeleního příkopu u Pražského hradu. V 18. století byla započata celková rekonstrukce obory Hvězda, patrně podle návrhu J. B. Matheye, která probíhala od roku 1763 po několik desítek let, avšak lovná zvěř se do ní již nikdy nevrátila. Pouze v části obory vznikla bažantnice a bezprostředně u letohrádku byla zřízena menší zahrada charakteru vlašského libosadu. V 18. století prošla lokalita celkovou úpravou v duchu

anglického parku (podobně jako Královská obora v Bubenči), hlavními osami se staly tři zmiňované široké aleje mířící od hlavních bran přímo k letohrádku. V 1. polovině 19. století byla část obory nově zalesněna (*David – Soukup 2004, 191*).

Třetí, již zmíněnou, pražskou královskou oboru představoval již zmíněný **Jelení příkop** bezprostředně u Pražského hradu. Z obranných důvodů byl příkop do doby baroka pouze zatravněn a mýcen. Ve 14. století zde byla založena vinice. Když později císař Rudolf II. roku 1594 přikoupil vinice s horním Jelením příkopem a štěpnicí, nechal tuto část oplotit kamennou zdí s branou na západní straně. V roce 1604 rozhodl Rudolf II. o zřízení bažantnice a posléze také koroptví komory v severní části, kde založil tzv. *Císařský rybník*. Později sloužila bažantnice jako užitková zahrada, potom jako vojenský sklad, zbořena byla teprve až v roce 1937. V 80. letech 16. století došlo k zasypání Císařského rybníka (*Blažek 2000b, 12*). Jelení příkop sloužil na počátku 17. století, v souladu s názvem, k chovu jelenů. Po třicetileté válce byl chov zvěře obnoven až do doby císaře Karla VI., který projevil nespokojenost s vysokými náklady na chov zvěře a nepohodlný odstřel z oken Španělského sálu, neboť příkop byl hluboký a svahy příliš vysoké. Proto byl stav zvěře v oboře snížen. Jeleni se zde poté byli chováni až do 40. let 18. století, kdy byli během francouzské okupace vystřeleni a již sem nikdy nebyli vráceni (*Vávrová 2002, 75*).

V jižních Čechách patřila k nejstarším **Ledenická obora** založená nedaleko Českých Budějovic v roce 1360. Rozkládala se na katastru obce Ledenice v místní části zvané Kuchyň a sloužila k chovu jelenů, srnců a jiné zvěře. Lokaci obory doložil průzkum pravěkých mohyl, který zachytil základní složení bývalého lesního porostu (*Martan – Holeček – Podolák 1991, 67*). Stará **Žehušická obora** při řece Doubravě je zakreslená již v roce 1518 na Klaudiánově mapě Čech i s velkým

rybníkem Kráva. Po upravení a odvodnění vzniká na stejném místě nová obora o rozloze 246 ha dokončená v roce 1867.

Mezi další známé středověké obory českých zemí patřila **obora u Lokte** z roku 1325, **u Boskovic** na Moravě z roku 1360, **obora u Tržku** na zboží kláštera litomyšlského, **obora při Obrubcích u Sobotky** z roku 1384, **v Litencích u Kroměříže** z roku 1399, **u Hradce Králové** založená v roce 1405 a u **Kamenných vrat u Jílového** z roku 1419 (Andreska – Andresková 1993, 170).

4.2 Novověké obory v českých zemích v přehledu a výsledcích vlastního terénního průzkumu

Následující přehled novověkých obor v českých zemích vychází z nashromážděných dat v bakalářské a diplomové práci (Tuma 2007; Tuma 2009) a poukazuje na možnosti studia tohoto tématu pomocí nedestruktivních archeologických metod. Přehled novověkých obor byl koncipován podle časových období, v nichž jednotlivé obory vznikaly. Regionálně přehled ukazuje na významné krajinné celky se zajímavým výskytem obor. Některé příklady lokalit v nastíněném přehledu jsou zmíněny pouze z hlediska historického významu s informacemi převzatými z dostupných písemných pramenů, jiné lokality byly podrobeny nedestruktivnímu výzkumu, jehož výsledky obsahují jednotlivá hesla přehledu.

4.2.1 Obora jako prvek renesanční krajiny

Největším krajinným projektem renesance musela být výstavba **Netolické obory** (okr. Prachatice) v roce 1579 založená Petrem Vokem z Rožmberka. Ohrazení obory sestávalo z dřevěného plotu a zděných oborních sloupků s podezdívkami a krytých šindelem (Břežan 1985a, 292 – 294, 314, 332; Břežan 1985b, 446). Její původní rozsah se dnes

odhaduje na 3000 ha. Při zakládání Netolické obory zanikla řada středověkých vesnic – Šitice, Ročovice, Dolní Třebánek, Horní Třebánek, Krtely, Hrbov, Žitná, Třebanice a několik samot – dvůr Hrobáče či Krabčice a Slounský dvůr. Vybudování této nebývale velké obory si vyžádalo i značných finančních prostředků. Hlavním sídlem Petra Voka se stala venkovská vila uvnitř obory – zámek Kratochvíle. Početní stavy zvěře v oboře však neustále klesaly a k jejímu úplnému zániku došlo za dob třicetileté války (*Martan – Holeček – Podolák 1991, 74 – 75*).

Dokladů o zřizování obor v zalesněných oblastech jižních Čech nacházíme však na nejrůznějších panstvích mnohem více. Podobně jako jinde začaly obory i zde od 16. století sloužit především k udržení a chovu zvěře, ale nepřímo i k vyčlenění lesů z budoucích rozsáhlých těžeb (*Jiráček 1998, 38, 56 – 57*). Kronikář Václav Břežan zmiňuje k roku 1579 vznik **Třeboňské obory** (okr. Jindřichův Hradec). Rozloha obory zahrnovala oblast od Svinenské brány a zabírala část lesa Hrádečku a dvora nazývaného Obora. V roce 1601 ve své kronice popisuje i jinou třeboňskou oboru, která se rozkládala nad rybníkem Kaňovem při rožmberském lesíku zvaném Kapřík. Na toto místo nás později upozorňuje založený rybník stejného názvu (*Martan – Holeček – Podolák 1991, 67, 89; Břežan 1985a, 263*). Roku 1555, za Viléma z Rožmberka, písemné zprávy českokrumlovského panství zmiňují **oboru u zámku Český Krumlov** (okr. Český Krumlov; *Sedláček 1998 – 2000c, 39*). Tehdejší zahrada zřízená Vilémem z Rožmberka, rozkládající se od krumlovského zámku až k osadě Dobrkov (Dobrkovice), se nazývala Taendlgarten a chovala se v ní jelení a daňčí zvěř (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 100*). Rovněž mezi městem **Vimperkem a Boubínským lesem** (okr. Prachatice) měla být dle písemných pramenů v roce 1554 založena pány z Hradce obora. Svou rozlohou měla předčít oboru u Jarošova na Hradecku, ale k realizaci záměru nedošlo a ještě téhož roku panství prodali Rožmberkům (*Teplý 1940, 37 – 38*). Až Vilém z Rožmberka myšlenku uskutečnil a o rok později započalo vyměřování a

stavbu oborního ohrazení, ke kterému bylo zapotřebí až 2000 kmenů (*Sedláček 1998 – 2000k*, 151). To se táhlo v polokruhu kolem panského sídla, mezi vimperským hřbitovem a zámekem (*Teplý 1940*, 63). U města Jindřichova Hradce písemné prameny místního panství zmiňují velkou **Jáchymovskou oboru**, kde se již v 16. století, za Jáchyma z Hradce (*Teplý 1936*, 30), pořádaly štvanice na jeleny. Roku 1557 však veškerá zvěř v oboře onemocněla. Později ji nechal Adam z Hradce zrušit, protože vlastnil bohatší oboru u města Hluboká nad Vltavou. U Hradce měla postačit stará obora a obůrka za Líštným dvorem. Malá obora u Jindřichova Hradce tzv. *Markétka* je zmiňována i v roce 1779 (*Teplý 1927*, 155, 235, 339). Velmi stará obora se připomíná již v 15. století u zámku **Blatná** (okr. Strakonice), kdy byla majetkem pánů z Rožmitálu. Když Blatnou roku 1577 koupil hrabě Jan z Rozdražova nechal malou zámeckou obůrku značně rozšířit. O několik let později ji zničila povodeň, ale byla obnovena. Oboru dodnes charakterizuje její podkovovitý tvar. V letech 1850 – 1856, po koupi panství Václavem Karlem Hildbrantem z Ottenhausenu, se postupně přeměnila na přírodně krajinářský park (*Pacáková-Hošťálková – Petru – Riedl – Svoboda 1999*, 58). Kromě této na blatenském panství zmiňují písemné prameny ještě **Újezdeckou oboru** (okr. Strakonice) (*Martan – Holeček – Podolák 1991*, 73). Stejně písemné prameny uvádějí vznik obory mezi lety 1560 – 1584 poblíž zámku **v Zelené Hoře u Nepomuku** (okr. Plzeň-jih; *Sedláček 1998 – 2000i*, 226).

Zajímavý přechod mezi oborou a její pozdější přeměnou na přírodně krajinářský park nacházíme v **Červeném Dvoře** (okr. Český Krumlov), 1 km východně od obce Chvalšiny. Počátky budování letního zámečku se zahradou a oborou sahají do 16. století, kdy zde Vilém z Rožmberka založil roku 1591 letohrádek a následně roku 1598 jeho bratr Pert Vok zahradu a oboru určenou k chovu bobrů, bažantů, koroptví a křepelek. K rozšíření letohrádku došlo z iniciativy Marie Arnošky z Eggenbergu, avšak pozdější úpravy celého areálu včetně výstavby saly

terreny dal realizovat v letech 1748 – 1749 až Josef Adam Schwarzenberg (*Mareš – Sedláček 1918, 40 – 51; Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 94*). Kolem roku 1791 se na Červeném Dvoře písemné zprávy zmiňovaly o chovech bobrů. Schwarzenberská bobrovna, založená roku 1773, se v pozdějších letech stala velmi proslulou, neboť byla svým rozsahem středoevropským unikátem (*Grzinek 1972, 272 – 273*). O podobě obory dobře vypovídá plán z roku 1754 od Jana Jiřího Planskera zachycující její plochu o rozloze asi 30 ha. Přeměnu obory v barokní zahradu zobrazují plány panství z let 1762, 1766 a 1769 – 1779. Poslední tento plán již poukazuje na pravidelnou francouzskou zahradu lichoběžníkovitého tvaru ohrazenou zdí. Průčelí zámku bylo vyplněno obdélníkovým parterem s bazénem, od něhož se rozbíhala hvězdicovitá síť cest a architektonicky tak členila prostor zahrady do uzavřených bosketů lemovaných stříhaným stromořadím (tzv. *pollarding*). Od zámku přes parter vybíhala jihovýchodním směrem hlavní kompoziční osa zdůrazněná vodními prvky. Kruhové bazény s vodotrysky se objevily rovněž ve všech čtyřech rozích zahrady. Podle archivních materiálů byla vodní díla zprovozněna v roce 1761 a dokončení ohrazení zahrady se datuje mezi lety 1764 – 1767. V zahradě se chovali v letech 1769 – 1784 bobři, čínští bažanti, bengálští jeleni a angorští králíci. Nechybělo zde ani přírodní divadlo, letní jízdárna, tzv. *Schneckenberg* (kopeček ve tvaru šnečí ulity), čínský a holandský letohrádek. Vodní plochy vymezovala 200 m dlouhá vodní kaskáda s jeskyní, slepé říční rameno, vodní kanál s tzv. *Topolovým ostrůvkem*, bobří jezírko a jezírka pro chov vodního ptactva. V roce 1787 byla v jihovýchodním rohu zahrady zasazena kopie obelisku, v ostatních rozích pak zůstaly kruhové bazény (*Pavlátová – Ehrlich a kol. 2004, 257 – 261; Martan 1992, 26*). V 1. polovině 19. století byla barokní zahrada přeměněna na krajinářský park a krajinářské úpravy se dočkala též obora, v této době se totiž zámecký komplex stal letním sídlem Schwarzenbergů. Z doby založení anglického parku z let 1851 – 1854

zůstala dochována řada romantických staveb. Především se jedná o objekt novogotické Bažantnice (postaven roku 1840), sloužící pro ubytování sezónních hostů, a tzv. *Švýcarský dům* (stáj) pro vzorový chov skotu nebo obytný zahradní domek pro strážce parku tzv. *Mauricovna* (z roku 1845), na jejichž návrzích se podílel architekt D. Deworetzky. Postaven byl také růžový altán propojený chodbou s růžovou zahradou. Obelisk byl přemístěn na tzv. *Křížové pole* a roku 1841 se na severovýchodě parku započalo s výstavbou kaple sv. Kříže. V 50. letech 19. století zanikly letohrádky a umělá jeskyně. Vývoj parku završilo zasazení mariánského sloupu v novogotickém slohu při jeho jihozápadní hranici (*Pavlátová – Ehrlich a kol. 2004, 257 – 261; Cichrová – Dvořáček 2005, 329 – 333; Rippl 1991, 2 – 5; Pavlátová – Ehrlich – Chadt – Kohel 1998; Vašků 1990, 1 – 6; Pavlátová – Ehrlich 2003, 1 – 8; Vaclík 1998; Dvořák 2003*).

Vývojově zajímavá se ukazuje být **obora Vřísek** neboli Vítkovec (další názvy: Žižkův vrch, Schischkenberg, Schischkenschloss; okr. Česká Lípa; obr. 8). Panské sídlo zmiňují písemné prameny panství roku 1594. Popis panství, se zmínkou o oboře, se objevuje za jejího správce Petra Taendla z Pschal a Eggenfeldu a pravděpodobně spadá do období majitele Jana z Vartenberka. Stavbu popisuje a lokalizuje i *Taxa panství novozámeckého*, pořízená v roce 1622, která uvádí, že v oboře se chová sto jelenů, daňků a jiné zvěře, a součástí komplexu jsou štěpnice a dvě bažantnice (*Sedláček 1998 – 2000m, 262*). Není však vyloučeno, že již brzy došlo k zániku nebo úpadku této obory, protože v roce 1654 vznikla v blízkosti zámku osady, se dvěma chalupníky. Jak byla obora rozlehlá, není dnes přesně známo, ale její rozsah by mohl odpovídat vnitřní části obklopené kamennou zdí, která byla nejspíše rozšiřována za Kouniců při krajinných úpravách okolí Nového zámku v Zahrádkách. Další záznamy o oboře z popisu panství pocházejí až z let 1826 a 1848, kdy došlo k obnovení oborní tradice (výměra obory činila 42 ha). V roce 1971 se obora dočkala rozšíření na 99 ha o část nazvanou Nová obora a roku

1976 se připojila ještě tzv. *Chovná obora* a v roce 1980 i nejmenší část tzv. *Lovná obora*. V jednotlivých částech nebylo oplocení ničeno, takže se dodnes zachovaly čtyři samostatné uzavíratelné úseky (*Anděl a kol. 1984, 523; Gabriel – Panáček 1991, 45*).

Pod ***Kunětickou Horou*** (okr. Pardubice) vznikla nejprve daňčí obora ohrazená tesovou hradbou a před rokem 1680 začala výstavba velké bažantí a koroptví komory. Při vsi Chvojně na velkém vrchu stál tzv. *Jagerhaus* (hájovna), celý lovecký komplex čítal 13 revírů a obsahoval i tři vlčí obory neboli zahrádky (chytací pasti k lovu vlků). K panství patřila také Smrkovská obora (založena 1623; *Sedláček 1998 – 2000a, 42, 58*). Důležitou roli ve správním systému obor zastával oborník. Přebýval v oboře pod Kunětickou horou při předních vratech do obory (*Chadt 1913, 724*). Již na sklonku 70. let 18. století zaniká vlivem pozemkových reforem bažantnice a taktéž daňčí obora. Na jejím místě vzniká obec Ráby s pozdějším stejnojmenným loveckým zámekem. Smrkovská obora byla zrušena roku 1742 (*Šimek a kol. 1989, 406; Čabart 1958, 179*). Na nedalekém panství ***Poděbrady*** (okr. Nymburk) v 16. století uvádějí písemné prameny panství Poděbrady rozlehlou oboru. Založit ji nechal Ferdinand I. roku 1548. Chováni zde byli především daňci, později od roku 1892 také klokani, sobi, pštrosi emu, siky, antilopy, lamy a skotští poníci (*Komárek 1945, 49 – 50*). V roce 1589 byla obora rozšířena a ohrazena kamennou zdí (*Sedláček 1998 – 2000l, 13*).

V severních Čechách urbář panství ze 17. století uvádí oboru u hradu ***Doubravská hora*** (okr. Teplice). Po zániku bývalého hradu v roce 1655 ztratila svůj význam i obora. V 18. století však měla být opět obnovena (*Sedláček 1998 – 2000m, 143, 149*). Ve 2. polovině 16. století založil Jan Vavřinec Weitmile (1569 – 1584) oboru a bažantnici u ***Postoloprť*** (okr. Louny). V oboře byli chováni nejenom jeleni, černá zvěř a vzácní bobři, ale i vlci, rysi, medvědi, divoké kočky, lišky a kuny. Velkého rozkvětu dosáhla tato obora za majitele J. Ludvíka ze

Sitzendorfu (1669 – 1692), kdy zde byl zaveden i chov srnčí zvěře. V roce 1692 zakoupil panství u Postoloprť Ferdinand ze Schwarzenberka, který dal roku 1702 na místě někdejšího slovanského hradiště Drahuš vybudovat jednu z prvních králíčích obor u nás. Již následující rok ale počet králíků v oboře vzrostl tak, že se jich část podhrabala a dostala se do volné přírody, kde se záhy rozšířili do okolí. Velmi známé se staly také hojné bažantnice, které bohužel v průběhu 19. století zanikly. U obce Bítovce byla zrušena bažantnice již v roce 1812, v Postoloprťech v roce 1839, v Levonicích v roce 1849 a v roce 1887 i v Lenešicích (*Tichý 2003, 18*).

Ke konci 15. století se v královském loveckém hvozdě u **Křivoklátu** (okr. Rakovník) objevují zmínky v písemných pramenech panství i o menších oborách: u Broum pro jeleny a losy (zmínky z roku 1568), na Doupně z roku 1560 urbář křivoklátského panství uvádí zubří oboru a později po roce 1651 vznikla za arciknížete Ferdinanda u dnešního Leontýnského zámku obora jelení (dříve dvůr Obora se stavením pro lesníka a hajného, bažantnicí, rybníčkem a lesem s názvem Brunsthaus; *Kočka 1936, 66, 230, 242*). Na pomezí křivoklátských lesů, **na Zbivožsku** (okr. Rokycany), nás zdejší urbář z roku 1652 informuje o přítomnosti dvou obor v blízkosti zámku, ohrazených kamennou hradbou, zřízených pro lovecké radovánky Rudolfa II. Dančí obora byla zřízena pod zámkem, druhá jelení obora se nacházela naproti zámku. O několik let později obě zpustly (*Sedláček 1998 – 2000f, 244; Drachovský 1885, 119*). Další oboru připomíná urbář točnického panství u hradu Točnicku (u východní strany hradu). Roku 1630 ji však císař Ferdinand I. nechal zrušit (*Sedláček 1998 – 2000f, 143*).

4.2.2 Projekty obor určených k parforsním lovům

Nejzajímavější komplex určený parforsním lovům vznikl u loveckého zámku **Jemčina** (okr. Jindřichův Hradec) realizovaný

stavitelem Prokopem Vojtěchem Černínem v letech 1748 – 1767 podle návrhu A. Luraga. Roku 1754 začal stavitel Prokop Vojtěch s realizací oborního ohrazení v podobě dřevěného plotu. Do roku 1776 byl zámek ještě upravován hrabětem Janem Rudolfem, jenž první přišel s myšlenkou pořádat na Jemčině parforní hony. Po arondaci pozemků výkupem či výměnou částí lesa, luk i rybníčků za jiné pozemky, provedl v roce 1790 lesmistr Jan Wachtl prostorové rozdělení celé obory, a to podle organizačních požadavků pro parforní hony. Výměra obory činila 4093 jiter, což představovalo 2288 ha (z toho plocha lesa 2043 ha, rybníku Holná s ostrovem Naxos 245 ha; *Hradecký 2000*, 103, 105). V lesním komplexu byly zřízeny sítě průseků, alejí a jezdeckých zpevněných cest pro bezpečnou jízdu lovců (celkem 7575 rakouských jiter; 1 jitro = 0,5755 ha). Celkem se plocha obory rozdělila na 33 rovnoběžných a 22 příčných alejí (*Novák 1901*, 297 – 304). S prvními štvanicemi se zde začalo již roku 1789, avšak teprve o dva roky později byl velkolepý projekt dokončen a panstvo se mohlo začít bavit lovem zcela po francouzském způsobu. Obora o rozloze cca 2300 ha se dále rozčlenila na 120 lesních oddělení – zvaných Stallung, z nichž 102 v podobě čtyřúhelníků i trojúhelníků dostalo svá vlastní pojmenování, názvy obdrželo i 35 alejí (například Hradecká, Wachtelova, Jemčinská, Parforní ad.) a 17 tzv. *rendez-vous* (dostaveníček) (například U pěti sester, U staré báby, U kulatého stolu, Setkání dam, Na ostrově Naxos ad.). Vedle ryze českých názvů (například Makaska, Rehuška, Babinka, Nepraš), se objevily i německé zkomoleniny českých označení (například Lange Letsch, Czerneckek, Widimatsch apod.). Rovnoběžné a příčné aleje vytvořily 56 lečí, v jejichž místech se dodnes udržují pojmenování jako Nové Slanisko, Prase, Daněk, Orel, Stará hráz atd. Pro pohodlí pánů a dam byl poblíž křižovatky Vydymačské a Chien-courantské aleje postaven zděný gloriét s vlašským krbem, u Holné a pod Jesuitskými rybníky vznikly dřevěné přístřešky. Roku 1790 utrpěla obora rozsáhlým požárem (*Muk 1939*, 62). Čas štvanic však byl na Jemčině nečekaně

ukončen v roce 1822, kdy větrná smršť zničila značnou část obory a parforsní hony musely být v důsledku toho zcela zrušeny (*Hoyer 1972*, 141 – 143, 149).

Jihovýchodním směrem od města Bělá pod Bezdězem, najdeme komplex oborního zařízení zvaný **Valdštejnsko** (obr. 9), založený v 1. polovině 18. století pravděpodobně Markétou hraběnkou Černínovou nebo jejím synem Františkem Arnoštem (1706 – 1748). Součástí obory se stal komplex pěti pavilonů s loveckým zámečkem pro odpočinek hostů během honů a pro dočasný pobyt hraběcí rodiny. Základem kompozice obory byla uprostřed lesa okrouhlá mýtina s průměrem 260 m a se zahradou v samém jejím středu, zvanou Rosenhügel (Růžový kopeček). Pod úhlem 45° z ní vybíhalo osm průseků (*Šimák 1930*, 586). Na vrcholu kopečku stála na osmi sloupech besídka (Lusthaus), k níž vedlo osm schodů. Půdorys pravidelného osmiúhelníku naznačuje, že z jeho středu vycházelo osm širokých lesních průseků až k hranicím revíru. Na východním okraji zahrady stálo pět pavilonů pojmenovaných po významných hostech. Pavilony byly později očíslovány jako příslušenství osady Valdštejnska nacházející se na okraji revíru. Č. p. 80 představoval auersperský pavilon, č. p. 83 schwarzenberský, mariánská kaple měla č. p. 84 a černínský pavilon č. p. 71. V č. p. 81 a 82 byla umístěna herna a knihovna. Každý z těchto zmiňovaných pavilonů měl průchodní středovou chodbu s vchodem z mýtiny, na protější straně se vycházelo do lipového stromořadí vedoucího paprskovitě ke gloriету. Dřevěný plot obory, v níž se chovali daňci a tetřevi, se udržoval až do počátku 2. světové války. Vjezd zajišťovalo několikero vrat, u nichž byly schůdky (přelízky) pro pěší, aby se vrata nemusela zbytečně otevírat celá. Vrata se nacházela například proti hospodě Krušina – Jitřavě, U Daňků, U Maršů, u myslivny Färberbrunn, kam vedl úvoz z Hlinoviště a jednu najdeme i na průseku bezdězském zvaném hraběcí cesta či Fürstweg (knížecí cesta; *Sellner 1935 – 1936*, 36, 50 – 51). Roku 1903 byly strženy pavilony i kaple až

na čp. 80, změněné na myslivnu a čp. 81, přestavěné na stáje (*Anděl a kol. 1984, 491; Průšková 1996, 28*).

V sousedním lesním komplexu nechal v roce 1672 Arnošt Josef z Valdštejna vytvořit oboru **Klokočka** (okr. Mladá Boleslav). Koncem 70. let 17. století byly v lesích zakládány tzv. *zvířecí ploty* neboli původní vstupy do obory (osada Braňka u Ptýřova jeden ze zaniklých vstupů připomíná). Při „*brankách*“ na Habru, Krupé, Rečkově, Ptýřově, Dolánkách, Bílé Hlíně a Maníkovcích (obr. 10) byly postaveny chalupy pro polesné, kteří spravovali ploty, střežili vstup do obory proti nežádoucím osobám a zabraňovali přebíhání zvěře na sousední panství. V roce 1701 v lese „*za Maňkovicí*“ byly založeny „*nové linie neb proklesty*“ osázené duby pro lepší orientaci při honech (*Průšková 2004a, 308 – 319*). V roce 1708 převzal správu panství po svém otci František Josef z Valdštejna, který v roce 1711 nechal postavit lovecký zámeček Maníkovice. Počátek osmi linií vedoucích lesními průseky začínal u letohrádku a končil alejí u mysliven. Příčně vedené průseky je spojovaly do nepravidelné šachovnice. Na velké planině zvané Plana po pravé straně údolí a oddělené bočními stržemi od zbytku obory, zbudovali v roce 1714 Valdštejnové hvězdicovitě se rozbíhající aleje s centrálním, nákladně zdobeným pavilonem tzv. *Zeleným altánem* (srov. Králova stolice u Dobříše, obora Kněžičky, Valdštejnsko, Sedlice) určeným pro plachtové hony. Tento letohrádek neboli „*lusthaus*“ představovala dřevěná osmiboká stavba se dvěma vchody. Na konci obory nechali majitelé vystavět kapli zasvěcenou sv. Stápinovi, patronu nemocných dnou, rodovou chorobou Valdštejnů. Oborní průseky sloužily k lepšímu štvání zvěře, ale oblibě se v oboře těšily i uzavřené plachtové hony (*Průšková 2004b, 44*). Časy parforsních štvanic připomínají v oboře Klokočka (zřízené v roce 1672 o rozloze 1000 ha) lovecký zámek v Radochově u Dolní Krupé a lovecké pavilony u Březovic poblíže Doks (*Martan 1992, 25; Bartošek 2000, 19, 29; Průšková 2004a, 310; Herold 1928, 59 – 60*).

Ve východní části Nymburska, na dnešním území přírodní rezervace Žehuňská obora, se rozkládala obora **Kněžičky** (dříve Chlumecká; okr. Hradec Králové; obr. 11). Tato polabská obora existovala na současném místě od 16. století, kdy chlumecké panství drželi Pernštejnové a zanikla v dobách třicetileté války. K jejímu obnovení došlo v roce 1719 za Václava Norberta Oktaviána Kinského a největšího rozkvětu dosáhla v letech 1760 – 1806 za majitele Františka Ferdinanda II. Kinského. Jeho choť Kristýna z Lichtenštejna nechala postavit lovecký zámeček, později upravený v novorenesančním stylu. Jedná se o jednopatrovou, z větší části dřevěnou budovu, založenou na obdélném půdorysu se sedlovou střechou. Štíty budovy jsou zdobeny vyřezáváním. Hlavní průčelí zámečku je rozčleněno středním rizalitem, před nímž najdeme dvouramenné schodiště vedoucí do hlavního sálu v prvním patře. K hlavní budově přiléhají boční křídla s hospodářským příslušenstvím. Po své smrti roku 1819, byla Kristýna pohřbena v lesní kapli v oboře (*Šimek a kol. 1989, 197, 150 – 152; Pinkas – Pátková 2003, 7; Khun 1932, 58*). Kolem roku 1743 vzniklo uprostřed obory tzv. *Colloredovo kolečko* sloužící jako shromaždiště v dobách konání parforsních honů. Dodnes zde v kruhu rostou staré habry, které byly kdysi přistřihávány tzv. *pollardingem* (*Kinský 1947, 13*). Mezi lety 1774 – 1773 se za Františka Ferdinanda Kinského dočkala obora rozšíření, z důvodu nutnosti větší plochy pro potřeby parforsních honů. Doplněna byla i výstavbou nových oborních bran zdobených rodovými erby, sochami jelenů a sochou sv. Huberta, patronem lovců. Východně od zámku byla vybudována bažantnice (*Valenta 2004, 84, 175, 220*). Poslední úpravy obory proběhly kolem roku 1840 a dodnes slouží k chovu daňčí a mufloní zvěře (*Souček 1988, 8; Košťál 1980, 197; Kuča 1995a, 239; Kuča 1995b, 207*). Mezi mladší barokní obory, zakládané povětšinou u zámeckých zahrad, se řadí park s oborou v **Heřmanově Městci** (okr. Chrudim). Založení parku navázalo na starší barokní a klasicistní etapu formování panství Šporků. V 1. polovině 18. století

místní kroniky panství u zámku v Heřmanově Městci zmiňují stylově jednotnou zahradu s oborou, v 19. století upravenou na krajinářský park. V intencích barokních a posléze barokně klasicistních idejí byla utvářena i krajina v širším okolí. Dodnes jsou zde čitelné stopy alejí zvýrazňující trasy někdejších urbanistických os a seskupení dřevin v podobě remízků a liniových kulis mezi loukami a poli (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 116*). Další oblast představuje rozlehlé rychmburské panství, kde nedaleko od Hlinska vznikla ves Čachrov (okr. Chrudim) se střelnicí a oborou. V blízkosti Čachrova, u vsi **Karlštejn** (okr. Chrudim) se stejnojmenným zámekem, byla rovněž založena obora (*Valenta 2004, 223*).

Po zrušení černínských obor v **Petrohradě** (okr. Louny) v roce 1722, byla založena obora nová, okolo nově vystavěného barokního zámečku **Svatý Hubert** (okr. Rakovník; obr. 12), obklopeného dalšími pavilonovými stavbami, od kterých se na všechny strany hvězdovitě rozbíhaly lovecké průseky (*Martan 1992, 25; Čabart 1958, 167; Špilar 2000, 19; Bezděk 2001, 52*). Na panství nechyběla ani bažantnice, kam byli později vysazeni daňci. Další oborní chovy nacházíme na nedalekém panství **Cítoliby** (okr. Louny; od roku 1637 vlastní panství Lobkovicové, kteří zakládají bažantnici, později proměněnou v oboru), u **Postoloprť, Domoušic a Lenešic** (okr. Louny).

4.2.3 Barokně komponovaná krajina s oborami

Brandýské panství v držení císaře Rudolfa II., s původně renesančním zámekem z roku 1572, doplnila v témže roce míčovna a letohrádek v zámecké zahradě. Po roce 1639 prošla zahrada barokní úpravou, která ji branou (datovanou do roku 1678) propojila s rozlehlou oborou za tokem Labe (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 61; Tříška 1938, 18*). Když se později novým majitelem sousedního panství Lysá nad Labem stal František Antonín hrabě Špork (1662 –

1738), využil hojnosti zdejších lesů a zakložil zde velikou oboru nazvanou **Litolská** (okr. Praha-východ a Nymburk). Obora se táhla od eremitáže sv. Václava a rozkládala se mezi městy Lysá a Brandýs nad Labem až k Labi u dnešní vsi Byšičky. Nová obora, původně situovaná asi 0, 8 m od bývalého koryta Labe, čítala až 1000 daňků. Nechyběl zde letohrádek a obydlí pro lesníky (po roce 1749 přeměněného na panský dvůr, při kterém vznikla po sedmi letech osada Francisci, dnes zvaná Obora). Od města Lysá nad Labem vedlo k oboře lipové stromořadí. Název dostala podle nedaleké obce Litole, kde v místech pozdějšího cukrovaru fungovala ještě druhá obora určená k chovu hříbat (*Otruba 1925, 55, 71; Anděl a kol. 1984, 294 – 296*). Ke komplexu velké obory se vázal lovecký zámeček zvaný Nové stavení (dokončený roku 1702) a dále se v oboře proti proudu Labe tyčila socha Ukřižování. Parforsní hony se soustředily i do mnohých otevřených honiteb na šporkovských panstvích opatřených systémem průseků (*Benedikt 1923, 100 a pozn. 45*). V regionální literatuře však není blíže specifikováno, o které lesy se jednalo. Historické prameny uvádějí lovy v oboře u vsi Litol (původně rybářská osada), ve zvlášť upravených lesích, rozdělených průseky do jednotlivých oddělení. Takto široké cesty umožňovaly bezpečnou jízdu několika jezdcům vedle sebe, sbíhaly se v místech, tzv. *rendez-vous* (dostaveníčka), kde bývalo připraveno bohaté občerstvení a záložní kůň nebo pes. O několik let později reprezentativní funkci Lysé nad Labem převzala zámecká rezidence v Kuksu. Roku 1715 získává Špork „*Ptačí hůrku*“. Název blízké vesničky Čihadlo naznačoval, že jde o místo, kde se pro mocný tah ptactva dařilo čižbě, vedle parforsního honu Šporkově druhé největší lovecké zálibě (*Preiss 2003, 46 – 47, 172, 183 – 184, 188, 219, Vojáček 1936, 10 – 11*). Po prodeji lyského panství Černínům se usídlil Špork v Kuksu, kde po vzoru Litolské obory zde zakložil oboru novou (*Wolf – Chroust – Kokeš – Lochman 1976, 104; Benedikt 1923, 95*). Šporkova lovecká zařízení se stala vzorem pro celou Evropu. Jednalo se především o komplex malé a velké obory s navazující

bažantnicí v Litoli a od roku 1704 také daňčí obory v Kuksu s četnými příklady čihařských zařízení nebo zřízení velké kačenárny na Šibickém rybníce u Lysé nad Labem (v roce 1719 vůbec první v Čechách; *Bezděk 2001*, 41, 46 – 47, 51; *Toufar 2007*, 126 – 127; *Prášek a kol. 1907*, 71). Na šporkovském panství však lokalizujeme řadu dalších loveckých staveb např. zámek **Brod** (okr. Trutnov), který v 18. století nechal postavit F. A. Špork blízko Kuksu jako lesní letohrádek sloužící jeho hostům jako odpočinkové místo při lovech nebo malých výletech (*Šimek a kol. 1989*, 56; *Bohadlo – Imlauf – Podhrázský 2002*, 8).

Valdštejnská krajina mezi **Jičínem** a **Valdicemi** (okr. Jičín) představuje díla dvou šlechticů: monumentální zahradu Albrechta z Valdštejna na severovýchodě a s podstatně nenápadnější částí zahrady Františka Josefa Šlika na jihu a západě (*Hendrych 2000*, 78; *Čeliš 1997*, 180). Přestože Valdštejn, před svou tragickou smrtí v Chebu v roce 1634, nestačil jednotlivé části rezidenčního komplexu dokončit, vznikla z jeho záměru komponovaná barokní krajina mezi hradem Veliš, městem Jičín a vesnicí Valdice v geometricky přesné linii, zviditelněné navíc průběhem čtyřřadé lipové aleje. První zmínka o oboře na jihovýchodě od vsi Zebína pochází z roku 1600, kdy nechal Jan Rudolf Trčka z Lípy rozsáhlé území s lesem, rybníky, loukami a poli oplotit a jeho zazvěřením proměnil tuto část v oboru (*Hendrych – Líčeníková 1998*, 76) zvanou podle blízké vesnice Valdická (*Sedláček 1998 – 2000e*, 182). Albrechtem z Valdštejna však byla obora výrazně přebudována, její součástí se stal například letohrádek (*villegiatura*, *loggje*). Stavba letohrádku započala roku 1630 a brzy se stal cennou reprezentativní stavbou Valdické obory (*Hájek 2003*, 28, 35, 37). Celý park se skládal ze tří částí. V severozápadní části, v podélné ose těsně u ohradní zdi, byl situován zmíněný letohrádek s mohutným nástupním schodištěm a čestným dvorem. Střední část parku, čtvercového půdorysu, rozdělávaly cesty na čtyři stejně velká pole. V dolní části se rozkládala štěpnice s převahou ovocných stromů. V jihovýchodním komplexu byla umístěna

bažantnice a v bývalé knížecí zahradě zajímavý keřový labyrint. Za dolní zahradou se nacházela obora se širokou středovou cestou, která při západní straně obsahovala velký labutí rybník situovaný při rozchodu paprskovitě vedených cest se střední alejí. Na severní straně zahradu uzavírala ohradní zeď, krytá prejzy a členěná opakujícím se motivem dekorativních nik. Prostor obory a knížecích zahrad byl v severní části uzavřen zdmi a v jižní části dřevěnými ploty (Wagner 1979, 43). Zahrady, oboru i letohrádek s čestným dvorem projektoval Nicolo Sedregondin v roce 1630 a koncem roku 1633 byly tyto prvky stavebně dokončeny. V 18. století park, zvaný Libosad, položený na okraji obory na svažitém terénu, postupně zarůstal a ztrácel svoji barokní členitost; pouze ve zlomcích se dochovala jeho horní a střední část; část zadní štěpnice byla připojena k oboře (Šimek a kol. 1989, 265 – 266; Hájek 2003, 37 – 38; Wagner 1997, 17; Šonský 1997, 55; Mrkáček 1997, 106 – 107). Po získání jičínského panství Šliky ve druhé polovině 40. let 17. století, započala druhá etapa výraznější krajinné úpravy na Jičínsku. Iniciátorem těchto změn byl František Josef hrabě Šlik, který si nechal v jižní části jičínské pánve vybudovat soubor sakrálních a světských staveb, spojených čtveřicí lesních průseků s dalšími výraznými krajinnými dominantami. Tímto počinem vytvořil jeden komponovaný celek s těžištěm v Loretě (Hájek 2003, 43). Jedinečnost této komponované krajiny spočívá v její ojedinělosti a řadí se mezi první barokní či pozdně manýristické krajinné kompozice takového rozsahu v Čechách (Šejn 1997, 167; Blažek 2000a, 9 – 10).

4.2.4 Obory určené k plachtovým honům a štvanicím

Starou oboru (okr. České Budějovice; obr. 13) najdeme na levém břehu řeky Vltavy, severně od zámku Hluboká nad Vltavou a rozkládá se až k obci Purkarec. První historická zmínka o oboře pochází z urbáře hlubockého panství z roku 1480. Další písemné prameny panství z roku 1533 zmiňují zřízení obory na ochranu zvěře srnčí a zaječí zabírající část

území dnešní Staré obory. V této době patřilo panství Ondřeji Ugnádovi ze Suneku. V roce 1661 koupili Hlubokou Schwarzenberkové a začali zde intenzivně budovat myslivecké objekty a zařízení. O šedesát let později, při sloučení purkareckého a starooborského revíru, vznikla velká obora. Tato obora byla obehnána kamenným plotem, dokončeným v roce 1771. Původní výměra 1610 ha se neustále zvětšovala, takže v roce 1875 měla obora už 2014 ha. Významnou událostí pro oboru byla návštěva ruského cara Alexandra I. dne 18. října 1815, pro něhož byl uspořádán lov divokých prasat. V jihozápadní části obory se nachází rybník zvaný Dlouhý, pamětníci jej stále nazývají Wasserjagd. Rybník býval ze tří stran oplocen, takže volná zůstala pouze část, k níž přiléhá příkrá stráň a podél které bylo na pilotách, ukotvených ve vodě nedaleko břehu, vybudováno sedm dřevěných střeleckých stanovišť pro lovce. Černá zvěř se naháněla do rybníka, kde byla lovena. Živá složka obory se neustále měnila, od zvěře srnčí, daňčí, přes černou až po mufloní stádo. Ve 30. letech 20. století se také uskutečnily pokusy se zaváděním chovů exotické zvěře (klokanů, antilop, svištů, pštrosů), které většinou skončily nezdarem (*Martan – Holeček – Podolák 1991, 68 – 71; Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 118; Lepší 2007, 127 – 135*). Obora u Hluboké má vejčitý tvar bez výraznějších ostrých zalomení. Výška ohrazení kolísá v rozmezí 1,8 – 2,2 m. Šířka činí 65 cm a délka 90 cm. Na obou protilehlých stranách se nachází výřez o rozměrech 10 x 10 cm pro upevnění dřevěných tesů. Vzdálenost mezi jednotlivými oborními sloupky se pohybuje kolem 3,3 – 3,5 m. Výstavba proběhla z lomového kamene s použitím vápenné malty. Zajímavé je ukončení sloupků, které tvoří stříška, kde byly použity velké ploché kameny. Oborní sloupky byly propojeny nízkou kamennou zídkou. Svoji šířkou přiléhají zídky k oborním sloupkům v odsazení cca 10 – 15 cm. Kryty mohly být podobně jako stříšky sloupů lomovými plochými kameny (nověji opět betonovými deskami). Oborní ohrazení je protkáno sítí novodobých vjezdů tvořených robustnějšími sloupky s železnými panty

pro uchycení dřevěných oborních vrat (podrobnější detaily zaměření viz Čapek – Tuma 2010, rkp). Východně od Staré obory u Hluboké nad Vltavou byla založena roku 1853 – 1854 **Poněšická obora**. Zmíněný urbář panství vznik obory datuje k roku 1628. Tehdy se jednalo o tzv. *Malou poněšickou oboru*. Další údaj z urbářů hlubockého panství se vztahuje k roku 1681, kdy je na pravém břehu uvedeno založení srnčí obory a zaječí obůrky. O více než sto let později se v lesním zřizovacím plánu hovoří již o Poněšické oboře. Podle místních kronik pocházejí současné hranice obory z roku 1848 (Martan – Holeček – Podolák 1991, 77 – 79).

Obory se nacházejí rovněž na panství Bechyňském. Roku 1586 je bechyňským urbářem datována obora u **Sudoměřic** (později zvaná Černická; okr. Tábor), založená na příkaz Petra Voka z Rožmberka. Podle některých historiků dal Vok při budování obory zrušit vsi Černice, Benešov a Obrovku a pro jejich obyvatele založil novou osadu zvanou Nová Ves (Sedláček 1998 – 2000g, 32; Břežan 1985b, 482; Čabart 1958, 74). Poslední změnu výměry obory provedli Paarové v letech 1769 – 1774, kdy vznikla tzv. *Velká černická obora*. V roce 1781 se její původní délka 11 km ještě zkrátila a plocha obory se omezila pouze na panské pozemky (cca 2069 ha). Tvořily ji tehdy tři revíry – černický, vyhnanický a sudoměřický. Revíry vytvořily lesní komplex s osmi rybníky, dostatečným počtem luk, pastvin, seníků a krmelců. Některá místa dostala svoje zvláštní pojmenování: Vlčí jámy, Grandle, Daňčí plec aj. Oborou vedly dvě hlavní silnice zakončené železnými branami Svineckou a Sudoměřickou s ozdobnými kamennými pilíři. Na Vyhnanické silnici byla zbudována dřevěná tzv. *Vyhnanická vrata*. Obora měla tři myslivny (Marunku, Čertovou a Sudoměřickou) a po obvodu oborního plotu se nacházelo sedm hájenek. Dvoumetrový dřevěný oborní plot zahradil oblast přes 30 km². Čtyř až pěti metrové díly plotu měly vodorovně tesané hrádě, upevněné dřevěnými kolíky mezi dva dubové tesy a

zaražené do země opálenými špicemi (bez použití hřebů; *Martan – Holeček 1994, 5 - 6*).

Na levém břehu řeky Nežárky (dříve Včelnice) se rozkládá velký komplex lesů zvaný Obora nebo také **Kolenecká obora** (okr. Jindřichův Hradec). Po roce 1770 zde byla zřízena velká obora pro vysokou a černou zvěř. Po roce 1772 se pak rozšířila i do Valovského revíru. Oplocena byla částečně zděnými sloupky o rozměrech 1, 6 x 0, 8 m, výšky 2 m, ve vzdálenosti 6 m od sebe. Výplň tvořily dřevěné tesy (srov. obora Králova stolice u Dobříše, Stará obora u Hluboké nad Vltavou). Na stavbu pilířů byl použit kámen a písek z místních zdrojů. Vápno pocházelo z kolenecké vápenky. Tato část plotu, o délce přibližně 3 700 m, vedla až k řece Nežárce. Oborní ohrazení probíhalo při hranicích selských lesů, východně od hlavních vrat, kolem rybníka Pohořelec a Kalců šraňk, kde se jeho trasa stáčela severovýchodně až k hraniční aleji k pomístnímu názvu „*U barona*“. Levá část oplocení obory byla celodřevěná. Vedla od hlavních vrat severozápadním směrem okolo hájenky Strakatý a rovněž k hraniční aleji u Nežárky. Obora měla pravidelný kruhový tvar. Hranice obory dnes vymezují torza oborního ohrazení nebo vstupů, na které nás upomínají i pomístní názvy například „*U hlavních vrat*“ (od obce Kolence). Na zděných pilířích oborních vrat byly osazeny kamenné koule. Vrata obsahovala dvířka pro pěší a pro jízdu s potahem. Z důvodu vysoké spotřeby užitkového dřeva ve stavebnictví a nábytkářství rostla i jeho těžba, což vedlo v roce 1835 ke zrušení Kolenecké obory po necelých 65 letech její existence. Koleneckou oboru ještě dnes u Nežárky připomíná zbytek záskoků. Pozůstatky původního oborního ohrazení byly naposledy pozorovány ještě v letech 1942 – 1944. Drátěný plot s dřevěnými sloupky pak ukazuje na pozdější opravy ohrazení (*Martan – Holeček – Podolák 1991, 89; Tuma 2009, 53*).

Obora Sedlice (okr. Strakonice), do roku 1948 označována za oboru Holušickou, se nachází poblíž města Sedlice u Blatné. Obora s více než 255 ha plochy ve tvaru pravidelného šestiúhelníku, s obvodovými zdmi dlouhými přes 6 km, se řadí svojí rozlohou mezi menší české obory. K jejímu založení obory došlo v 17. století za Šternberků. V první polovině 18. století byla za Černínů z Chudenic obora obehnána kamennou zdí (mezi lety 1735 – 1742, k úplnému dokončení došlo v roce 1746). Za Augusta Antonína, knížete z Lobkovic, měla obora roku 1753 výměru 253 ha, po obvodě měřila 6120 m, dlouhá byla 2086 m a široká 1331 m. Výška zdí se uvádí kolem 2, 2 – 2, 6 m, v místě záskoků až 3 m vysoká a 0, 75 m široká (u paty 0, 85 až 0, 95 m a v koruně 75 cm široká). Korunu zdí tvořily ploché kameny. Obora měla patrně ještě druhou část, hraničící na západě s městem Sedlice, jelikož dodnes se mezi oborou a Novosedlickým rybníkem objevuje pomístní název „*V obůrce*“. Vnitřní prostředí obory bylo rozděleno na lovecké aleje, paprskovitě se rozbíhající ze středu obory k šesti rohům oborní zdi a k vratům hlavním i Holušickým, ve tvaru zploštělého šestiúhelníku o délce 1340 m. Tři úhlopříčky měřící 2100 až 2150 m, se protínají s hlavní alejí ve středu obory. Střed, opatřený dřevěným sloupem vyrobeným z modřínu a s označením jednotlivých lesních oddělení, platný od 18. století až do roku 1948, byl v 80. letech minulého století vyměněn z důvodu ztrouchnivění a nahrazen jeho přesnou kopií. Na vrcholu sloupu byla připevněna osmicípá kovová hvězda jako symbol osmi cest vybíhajících ze středu. Vjezd do obory umožňují ze směru od státní silnice hlavní a Červená vrata, ze severní a východní strany potom vrata Holušická a Tunkovská. V severovýchodním rohu směrem na ves Kožlí byla ještě vrata Koželská, ale poté, co tudy pytláci pronášeli ulovenou zvěř, je majitel panství nechal zazdít. Od té doby nesou místní název „*U zazděných vrat*“ (Vejmělek 2007, 7, 11 – 19, 45 – 48, 99 – 100).

V již zmíněném přemyslovském loveckém hvozdu na Křivoklátsku (okr. Rakovník), vykoupil roku 1685 panství ze zástavy hrabě Arnošt

Josef Valdštejn a rozšířil tak valdštejnské panství ze severu země do středních Čech. Aby Valdštejnové udrželi dobré styky s císařským dvorem, zavázali se při koupi křivoklátského panství dvoru, pořádat ve zdejších lesích reprezentační hony. Svému závazku dostáli a v roce 1713 nechal zřídit hrabě Jan Josef z Valdštejna v severní části Křivoklátska rozsáhlou oboru o rozloze 16 398 dolnorakouských jiter (přibližně 9 436 ha; *Maxera 1927*, 119). **Stará obora** obsáhla revíry Lány, Brejl, Nový Dům, Lužná a Haná, a měřila po svém obvodu 25 100 dolnorakouských sáhů, čili 6 ¼ míli délky, tedy bezmála 47 km (*Maxera 1932 – 1934*, 31). Obehnána byla dřevěnou hradbou z dubových sloupků a vodorovných smrkových latí, dole hustších a nahoře řidších. Po třicetileté válce se ve valdštejnských křivoklátských lesích natolik přemnožila škodná (především vlci), že zde byly vytvořeny četné vlčí jámy, lapací ohrádky, různé pasti a za účelem lovu škodné se cvičili i psi (*Nechleba 1921*, 34 – 35). Významnou událostí bylo v roce 1721 konání lovu pořádaného pro císařovnu Alžbětu Kristýnu Brunšvicovou, manželku císaře Karla VI. (obr. 14), podle německého způsobu – tzv. *zastavený hon* na jeleny neboli plachtový lov (*Čech 1992*, 5 – 21). Po smrti Jana Josefa z Valdštejna v roce 1731 došlo k dělení rodového majetku. Panství Křivoklát získala dcera Marie Anna (1709 – 1756), která své věno vložila do manželství s knížetem Vilémem Arnoštem z Fürstenberka (1699 – 1762), za něhož se provdala roku 1723 (*Vodvářka 2006*, 85). V této době dal Vilém u dřevíčské myslivny, založené již roku 1572 arciknížetem Ferdinandem Tyrolským, vybudovat prostý jednopatrový barokní zámeček pro lovecké účely. Nedaleko lánského sídla také vystavěl roku 1747 sklad loveckých potřeb neboli zbrojnici (Zeughaus). Kromě loveckých zbraní, zde byly uchovány všechny potřeby pro lov včetně tenat, zradidel, sítí pro lapání zvěře saní a loveckého kočáru. Roku 1932 byla zpustlá stavba zbourána (*Andreska – Andresková 1993*, 115). Za Karla Egona I. Fürstenberka (1729 – 1787) začala v oboře výstavba kamenné oborní zdi, k jejímuž vybudování vedly neustálé potíže s dřevěným oplocením obory. Stavěla

se v letech 1777 až 1778 a měla nahradit zhruba 20 km dřevěného plotu. Dodnes jsou zbytky zdí v různé míře zachovalosti patrné na dílčích úsecích u Lán, u Rudy (zde velmi dobře zachovalá), u Řevničova a u Lužné. V místech křížení zdi s veřejnou cestou byla vybudována vrata (lísy), při kterých byly zřízeny hájovny pro lesní personál, jehož povinností byla jejich kontrola. Dodnes se zde používají pomístní názvy Vašířovská lísa, Horácká lísa, Třtická lísa aj. V místech, kde zeď protнула silnici, byly budovány vysoké klenuté brány, z nichž dodnes stojí pouze brána v Myší díře (nebo Myšině, Myšince) při silnici mezi Lány a Křivoklátem, pod hájovnou Píně, kde je silnice vedena přes potok Klíčavu. Ostatní brány se bohužel nedochovaly. V roce 1959 byla stržena Lánská brána (na jižním konci obce směrem na Beroun). Dnes zde stojí jen hájovna č. p. 53 sloužící původně k obsluze vrat. Podobně byla v roce 1958 stržena i klenutá brána Vašířovská lísa přes silnici z Lány do Křivokláta a později zbořena i přilehlá hájovna. Stavební kámen pro výstavbu oborní zdi poskytovaly okolní opukové a břidlicové lomy spojované na maltu (hlína a jíly). Zeď dosahovala délky 10520 sáhů (19951 metrů), měla mělké základy a v pravidelných rozestupech byla zesílená masivními pilíři (o výšce 2 metry). Zbývajících 15 626,5 sáhů (49 586,418 metrů) obvodu obory bylo nahrazeno novým dřevěným plotem (*Vodvářka 2006*, 120). Počátkem 19. století prošla původní valdštejská obora dalším výrazným zásahem Jáchymem Egonem z Fürstenberka (1749 – 1829) ji nechal roku 1817 zrušit a místo ní fungovaly v letech 1787 – 1798 dvě menší obory: řevničovská, obsahující revíry Řevničov a část revíru Lužná pro černou zvěř, a lánská obora s bažantnicí z revíru Lány a Ploskov pro vysokou zvěř o výměře cca 3 915 ha (*Malá – Krejčí 1997*, 44), která dosahovala téměř k lánskému zámku. Původní revíry Novodomský, Hanský a Brejlský byly z výměry obory vypuštěny a sloužily pouze k lesnímu hospodářství (*Maxera 1927*, 51; *Cröy 2007*; Podrobnější popis a výsledky provedeného průzkumu viz *Tuma 2010*, 933 – 953).

V 17. století urbář kosteckého panství zmiňuje dvě obory. První vznikla společně s bažantnicí přímo **pod hradem Kost**, na místě údolí dnes zvaného „*Plakánek*“. Zmíněný urbář oboru uvádí v roce 1632 při prodeji panství mezi Polyxenou z Lobkovic a Abrechtem z Valdštejna (*Sedláček 1998 – 2000j*, 93). Když Jan Humprecht Černín z Chudenic v roce 1667 započal se stavbou loveckého zámečku **Humprecht u Sobotky**, založil k němu i druhou oboru na kosteckém panství. Kamenná zeď oborního ohrazení zde byla stavěna roku 1670 (za stavitele je považován architekt Dominik Agostini). Zeď obory se stala jedinečným dílem především zapojením sedmi zcela odlišných kaplí (altánků) po jejím obvodě. V oboře nechyběly stáje pro koně, domek pro zahradníka (oborníka) a roku 1678 byly vyhloubeny ještě dva vinné sklepy (*Pekař 1935*, 3, 158 – 159; *Vojkovský 2004a*, 4, 7 – 8).

Významný krajinný prvek lze lokalizovat v prostředí zaniklých středověkých osad na **Černokostelecku**. Zdejší obora se rozkládala asi 3,5 km severně od města Kostelec nad Černými lesy v nadmořské výšce 300 – 350 m. Jižní část plochy obory dnes zaujímá arboretum, rozšířené o stoletou habrovou doubravu v roce 1989 (*Roček a kol. 1998*, 8). Území dominuje vrch Obora s nadmořskou výškou 481 m., kde již v roce 1677 byla založena obora jelení zvěře knížetem Liechtensteinem. Počátkem 19. století však obora vlivem silného úbytku jelenů (vylovením) dosloužila svému účelu (*Svatoš – Bohata – Jiša 2001*, 60). Vizuálním průzkumem byl identifikován sloupek oborní brány, který se dochoval východním směrem od zemědělské usedlosti Hošť do výšky 2 m. Sloupek o půdorysných rozměrech 90 x 90 cm ještě nese stopy omítnutí. Další část oborního ohrazení charakterizovaná kamennou zdí byla zdokumentována na jihu v Arboretu (nadmořská výška 300 – 350 m; *Bažant 2009*, ústní sdělení).

Obora **Králova stolice u Dobříše** (okr. Příbram; obr. 15, 16) vznikla ve 2. polovině 18. století. Obora byla místní komunikací rozdělena

na dvě zcela odlišné části. Topograficky zaujala jednak výhodnější východní část lesního komplexu, kde proběhla výstavba kamenných oborních sloupků (tato část obory sloužila potřebám parforsních honů). Západní část, geograficky přiléhající k brdskému masivu, měla pouze jednoduché dřevěné ohrazení (využití našla pravděpodobně k chovu zvěře). Obě části rozdělovala důležitá komunikace vedoucí z Prahy na Dobříš, která byla v místech křížení s oborou na každé straně vhodně doplněna o objekt pro správce obory. K vývojově nejmladším oborám na Dobříšsku se řadí Aglaia vzniklá ve 2. polovině 19. století (*Tuma 2007*, 31 – 36; *Tuma 2008*, 871 – 885).

Pozdější barokní zámecké zahrady italského typu byly rovněž obohaceny o obory. U zámku v **Zákupech** (okr. Česká Lípa) kolem roku 1689 vznikla zahrada propojená s ovocnými sady, bažantnicí a rozsáhlou oborou (podle návrhu Octavia Broggia). Barokní terasovitá zahrada v **Cítolibech** (okr. Louny), patrně založená Pachtý z Rájova kolem roku 1720, byla vybudována na základech starší zahrady z 80. let 17. století, na nichž se podílel zahradník Jan Tulipán. V současné situaci zahrady lze identifikovat její původní plošný rozsah a výškové rozvrstvení, podobně jako základní prostorové vazby a fragmenty někdejší výzdoby. Mezi původní situace obory patří boční brána i ohradní zeď. K poznání původní obory a situace zámecké zahrady mohou výrazným způsobem přispět i nálezy zahradní archeologie. Další oboru nacházíme až v okrese Sokolov. V jindřichovické oboře o rozloze 360 ha, u obce Šindelová, byl pro hraběte Nostice v roce 1769 vystavěn rokokový lovecký zámeček zvaný **Favorit** (Neugebäude), později „*Mes ideés*“ neboli „*Mé myšlenky*“ (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999*, 90, 426, 115).

Od středověku se kolem **Horšovského Týna** (okr. Domažlice) začala soustřeďovat šlechta, která si zde vyhradila právo lovu. Po husitských válkách to byli zejména páni z Ronšperka, od roku 1539 Lobkovicové a od roku 1622 do roku 1945 Trauttmansdorffové. Již v 16.

a 17. století, za vlády Lobkoviců, vznikla Podrážnická a Horšovská obora (obr. 16). Lovecká vášeň Adama Matyáše hraběte z Trauttmansdorffu ho motivovala k udržování stavů zvěře v oborách a bažantnicích na spravovaném panství. Roku 1661 navíc zřídil třetí oboru u Čečovic. Horšovská obora se nachází mezi stávajícími vesnicemi Horšovem a Polžicemi. K založení této obory došlo podle Augusta Sedláčka v 16. století, kdy jako stavební materiál k obehnání obory kamennou zdí, byly použity zbytky zaniklé horšovské tvrze (*Sedláček 1998-2000i*, 102, 115). Dostupná literatura zmiňuje její založení až v 17. století, nicméně jejími zakladateli v každém případě byli Lobkovicové. Délka oborního ohrazení činila 16 km (*Sommer 1839*, 177) a zahrnovala devět panských rybníků s poplužním dvorem. V roce 1786, kdy panství vlastnili Trauttmansdorffové, došlo k vysušení některých rybníků a již v roce 1744 byl v oboře založen, na ostrůvku jednoho z rybníků malý barokní gloriét. Jedná se o šestibokou stavbu se čtyřhrannou věžičkou a mansardovou střechou o jedné místnosti. Gloriét dostal jméno Annaburg na počest druhé manželky Františka Norberta Trauttmansdorffa, Marie Anny, rozené hraběnky z Herberštejna (*Bělohlávek a kol. 1985*, 26; *Dusil 1997*, 44 – 45). V okolí stavby jsou velmi patrné antropogenní reliktory hrází po zaniklém rybníku, který Annaburg kdysi obklopoval. Oboru dodnes vymezuje zachovalá kamenná zeď o šířce kolem 65 – 70 cm. Výška zdi zůstala neporušena (2, 5 – 3 m). Ohradní zeď tvoří dosti hrubě štípatelný lomový kámen, jako pojivo je použita vápenná malta. Několik metrů zdi má jiný druh i velikost kamenů, liší se oproti jiným úsekům příměsí pojiva (*Poláková 1947*, 29). Vrchol zdi byl překryt 5 cm silnými deskami štípanými z lomového kamene (místy břidlice). Nejvýraznější destrukce zdi jsou sledovatelné poblíž současných vsí, kde se zástavba domů dostala až do prostoru obory. Na řadě míst došlo k provalení zdi pro vjezdy do garáží a vchody do nemovitostí. Tyto úpravy se projevují při jihovýchodní hranici obory v obci Nová Ves a nejvíce pak v obci Horšov, kde oborní zeď přímo vymezovala intravilán obce a současně stavbu

kostela Všech svatých. Podle místních kronik byl kostel opatřen ohradní zdí se vstupní bránou v 18. století (kostel využil stávající částečné ohrazení obory). Oborní ohrazení vymezují ze stran současných obcí původní oborní brány. Většinou se zde do dnešních dnů dochovaly jen jednotlivé pilíře. Nejzajímavější dochovaná brána byla provedeným průzkumem zdokumentována u obce Polžice v poloze Záhumenice. Oborní bránu tvoří dva vchody pro pěší a hlavní vjezd. Oba vstupy pro pěší jsou segmentově zaklenuté a ve všech třech částech jsou patrné zazděné dubové rámy tvořící kostru starých oborních vrat a branek. Popisované stavební prvky jsou vystavěny z pálených cihel, až v místech navazující oborní zdi je opět použito lomového kamene. Druhá obora horšovskotýnského panství, Podrážnice, se nacházela asi 3 km od města. Do obory se vchází třemi branami. Terén je poměrně členitý, tvořený náhorní plošinou s navazujícími svahy a skalními výchozy s nadmořskou výškou od 400 do 500. Západní část obory vede údolím potoka a rozděluje ji na dvě části. Podrážnici podélně dělí zpevněná cesta lemovaná alejí listnáčů, převážně jírovců. Zmiňované oborní sloupky o půdorysu 90 x 90 cm jsou vystavěny z lomového kamene spojeného vápennou maltou. Sloupky se dochovaly pouze do výšky 125 cm o vzdálenosti 7, 5 m. Tuto netypickou vzdálenost by nebylo možné dostatečně vyplnit připravenými tesy, proto v polovině této délky pravděpodobně doplňovaly oborní ohrazení dubové sloupky, zaražené do země. Korunu sloupků tvoří novodobé betonové desky, v lepším případě původní sedlová stříška opatřená pálenou krytinou. Sloupky nesou znaky podélných drážek o půdorysných rozměrech 10 x 10 cm pro zasazení dřevěných tesů. V současnosti jsou tyto drážky zazděny a vyplněny stávajícími dřevěnými tesy (*Tuma 2009*, 109 – 110).

Na **Opočensku** (okr. Rychnov nad Kněžnou) se staví obory od středověku. Nejvýznamnější novověkou oborou byla v 16. a 17. století Opočenská obora u zámku Opočno. Podle Augusta Sedláčka ohrazení sestávalo z tesů a zděné sloupky byly kryty šindelem. Celou oboru

protínala komunikace (srov. Králova stolice na Dobříši), kde na každém konci bydlel jeden správce (oborník – vrátný) daného úseku a za poplatek všem umožnil průchod či průjezd oborou (*Sedláček 1998 – 2000b*, 42). V první fázi měla obora dřevěné oplocení doložené již v roce 1636 místními urbáři. Teprve později se plocha obory zmenšila a zbývající část ohradila 3 km dlouhá zeď a zbylá část měla pouze dřevěný plot o délce 9 km (*Ptáček 2008*, 36; *Čepelka 2007*, 15 – 16). Loveckou krajinu kolem zámku doplňovala Mochovská bažantnice s původem sahajícím až do 16. století (*Vacek – Lokvenc 1983*, 83 – 84).

Častolovická obora (dnes Bědovická obora) leží mezi městy Třebechovicemi pod Orebem a Týništěm nad Orlicí (okr. Ústí nad Orlicí). Současná Bědovická obora byla sice založena až na konci 80. let minulého století, ale bohatá historie obornictví na Týnišťsku se začala psát již v 15. století, kdy se kolem Týniště nad Orlicí rozkládaly obory tři, zrušené však krátce již po roce 1600. Místo nich vznikla volná honitba provozovaná v lesním komplexu jihovýchodně od města Týniště. Návrat k obornické činnosti spojujeme s polovinou 18. století, kdy se majitelkou panství stala Marie Terezie z častolovické větve Šternberků. V této době ještě zvěř v oboře záměrně chována nebyla, vystavěné oborní ohrazení mělo ochránit pouze před pastvou lesní zvěře na okolních pozemcích. Jelikož pokračovaly vleklé spory o velkých škodách způsobených na polích, nechává v roce 1770 hrabě Šternberk oboru oplotit. Nová obora obsáhla lesy od bědovické lesovny, podél křivických lesů až ke vsím Rašovice a Lípa. Do svojí výměry pojala obora i řadu starších rybníků. Dřevěný plot zahradil stezky a cesty z města Týniště do Opočna, vsí Křivic, Rašovic i starou třebechovickou lesní cestu. Aby mohly povozy oboru projíždět, byly zde proto zřízeny brány a povinnost vrátných svěřena obyvatelům nejbližší postavených vrat s hájovny (*Koldinský 2002*, 139 – 141). Mezi lety 1739 – 1745 se na okraji vznikající obory objevuje lovecký zámeček, pojmenovaný po hraběti Františku Filipovi ze Šterberka – Filiplsruhe nebo Philiplsruhe (Filipův oddech). Týnišťská

obora se řadila se svými 2100 ha k větším oborám na území Čech (srov. Králova stolice u Dobříše, Stará obora u Hluboké nad Vltavou; *Hamanová 1969*, 28; *Šimek a kol. 1989*, 509; *Zelenka 1979*, 42; *Musil – Svoboda 1998*, 171 – 172). Hrabětem Šternberkem byla tato obora často využívána k pořádání velkolepých honů. V roce 1793 zvěř zasáhl mor a došlo ke zmenšení obory na rozlohu 940 ha. Tato výměra se zachovala až do roku 1946 (*Hofmanová – Jiran – Ouředníková 2004*, 273 – 274; *Čabart 1958*, 185 – 186).

Obora pro chov vysoké zvěře vznikla v 16. století za rodu Kokořovců z Kokořova na svazích vrchu Boru nedaleko vsi **Štáhlavy** (okr. Plzeň-jih). Obora se stala středem velkého loveckého revíru. Úpravy příjejí stavbě se nevyhnuly ani okolní krajině např. v podobě zakládání vodních děl, napájených z řeky Úslavy. V roce 1711 koupili štáhlavské panství Černínové z Chudenic. Když se později Jan Vojtěch Černín stal nejvyšším lovčím Českého království, měl také povinnost pořádat pro šlechtu hony. Za tímto účelem nechal na vrchu Bor vybudovat lovecký zámek, nazývaný později Kozel (také Jagdschloss nebo Waldschloss), jehož stavba proběhla v letech 1784 – 1789. I přes jednoznačné zařazení kozelského zámku mezi stavby klasicistní, se jedná o stavbu v zásadě s barokními rysy (luisézními prvky). Přilehlý lesní komplex byl rozčleněn na dva hvězdicovité průseky sloužící pro lepší štvání zvěře při parforsních honech. V 19. století v době romantismus bylo okolí zámku přeměněno na přírodně-krajinářský park s navazující loveckou enklávou (*Drhovský 2003*, 2, 7). Krajinářský park byl založen v letech 1875 – 1876, tedy v době, kdy Kozel patřil již Valdštejnům. Jako vrchní zahradník zde působil František Xaver Franc, který nový park vybudoval částečně v bývalé oboře mezi podzámeckým rybníkem a Hájeckou hájovnou. Komplex lovecké krajiny zámku dotvářela nejen obora, ale i „*dostihová dráha*“ a bažantnice. *Reit Steig* neboli „*dostihová dráha*“ či Jízdní stezka u kozelského zámku měla na obou koncích závoru a sloužila především k vyjížděním panstva v kočárech nebo na koních – vyjíždělo se zadní

branou zámku od zámecké jízdárny. Dnes se šířka „*dostihové dráhy*“ pohybuje v rozsahu cca 1 – 4 m a původní délka je odhadována na cca 8 km (*Hemzáčková 2007*, 41 – 42). Jihozápadně od obory se nacházela bažantnice, která byla pravděpodobně založena v místě zaniklé kaskády rybníků. Dodnes jsou v bažantnici patrné valy (původně hráze), které ji pravidelně rozdělují na 3 souvislé lesní části. Místy jsou tyto valy proraženy. Podle Císařských otisků map stabilního katastru (mapováno roku 1838) navazoval na bažantnici ze západní strany soubor tří budov ze spalného materiálu, označované jako Fasanjäger a sloužící pro správce bažantnice. Ve stejné době, v roce 1899 byl na nedalekém žinkovském panství u zámku **Žinkovy** (okr. Plzeň-jih), zaveden chov muflonů dovezených sem přímo ze země jejich původu, z Korsiky. Odtud byli mufloni distribuováni do domácích i zahraničních chovů (*Bělohlávek a kol. 1985*, 159 – 160, 417; *Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999*, 170, 436).

4.2.5 Obory na Moravě a vývoj na Českomoravské vrchovině

Početní zastoupení loveckých zařízení na jižní a východní Moravě ukazuje na zřejmou převahu bažantnic zakládaných samostatně u zámeckých komplexů. Tato situace je dána především vhodnými přírodními podmínkami Moravy, kde dominují četné remízky a malé lesní celky nad lesnatými oblastmi známými z Čech. Teprve severně od Brna nacházíme v lesních oblastech obory pro černou a červenou zvěř, jak uvidíme dále na příkladech obor z oblasti Kroměřížska a Vysočiny.

K rozšíření chovu bažanta na Moravu došlo, na rozdíl od Čech, o něco později oproti Čechům. Až v průběhu 16. století, kdy vznikají dvě chovatelská centra: v roce 1597 na pernštejnském panství v **Kralicích na Hané** (okr. Prostějov) a v **Tovačově** (okr. Přerov). Další chovatelské centrum představovaly od roku 1697 **Židlochovice** (okr. Brno-venkov). Z uvedených lokalit se začal bažant šířit po zemích moravsko-slezských

přirozenou migrací do příhodných území a také byl v oblasti uměle vysazován (*Kučera – Rumler 1999, 6 – 7*). U zámku v Židlochovicích fungovala současně obora, kde se ovšem nepořádaly velkolepé hony na vysokou zvěř, ale velkému zájmu se zde těšily lovy drobné zvěře: zajíců, zmíněných bažantů i kachen. Později se bažantnice velmi rozšířily mimo chovatelská centra. Z doby rodu Sinzendorfů, z roku 1710, pochází první zmínka o bažantnici u vsi **Pohořelice** (okr. Břeclav), k níž roku 1750 přibyla další u vsi **Blučiny** (okr. Břeclav) nebo jiná u vsi **Sokolnice** (okr. Brno-venkov; *Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 435; Hosák a kol. 1981, 279*). V **Kroměříži** (okr. Kroměříž) dobový popis z roku 1600 uvádí bažantnici s obydlím bažantníka takto: „*Pod obyčejným a obecným vchodem do zahrady je bažantnice úplně osázená náležitými stromy a keři, kde se zdržují a procházejí bažanti. Uprostřed je bažantí dům, z něhož vycházejí oplocené zahrádky. Nahoře je byt opatrovatele a po obou stranách jsou různé komory pro obchod s bažanty a koroptvemi*“ (*Zatloukal 2011, 70*). V průběhu 80. let 17. století se funkce bažantnice změnila. Prostor byl vymezen ohradní zdí a věnován k chovu vzácného ptactva ve voliére – ptáčnici. Charakteristickým rysem stavby ptáčnice byla oválná okna. Ptáčnice stála na ostrůvku uprostřed bazénu ve tvaru kvadrilobu, na kterém plulo vodní ptactvo (popis z roku 1679). Stavbu lemoval dřevěný plůtek s vyvázanými zákrsky stromů. Kolem ptáčnice byly v rastru vysázeny stromy a celek byl doplněn sochařskou výzdobou. K ptáčnici přináležel také jeden ze zahradních domků při ohradní zdi, který sloužil pro chov ptáků v zimních měsících a také jako sklad krmiv (*Zatloukal 2011, 70 – 71*). V **Lomnici u Tišnova** (okr. Blansko) se ve fondu velkostatku z let 1770 – 1791 uvádí, že k roku 1775 příslušela k jeho nejbližšímu okolí pouze obora (Thiergarten) a popsáno je zde i její vnitřní zařízení (*Fetterová 2011, 86*). U zámku v **Novém Světlově** na Uherskohradištsku došlo, po renesanční přestavbě zámku za Frydricha Tetoura z Tetova a Malenova, v roce 1570 k založení obory s daňčí zvěří. V roce 1594

lovecký komplex obsahoval ovocné, chmelové a další zahrady. Obora však zaniká při následných barokních úpravách zámeckého parku (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 249*). Obory lokalizujeme i u zámku v **Lysicích** (okr. Blansko), v **Moravském Krumlově** (okr. Znojmo), **Otrokovicích** (okr. Zlín), **Studené** (okr. Jindřichův Hradec) a **Žabčicích** (okr. Brno-venkov; *Hosák a kol. 1981, 149, 164, 184, 221, 272*).

Bažantnice se tedy mnohem častěji staly kompozičním prvkem barokních zahrad, kterým nechybělo členění hvězdicovitými průhledy. Barokní přestavbu **zámku Milotice** po roce 1722 uskutečnil hrabě Karel Antonín Serényi. Hrabě nechal zámecké východní průčelí upravit do podoby rozlehlého parteru francouzské pravidelné barokní zahrady. Takto pojatá zahrada byla zakončena v ose dispozice na hvězdici střelných alejí vedoucích od bažantnice. Kolem roku 1766 byl v bažantnici na průsečíku hvězdice vybudován střelecký pavilon. Před koncem 18. století byly v parku ještě založeny kaštanové a lipové aleje, vedoucí ve třech směrech od vjezdu do zámku do okolní krajiny. Na konci 1. čtvrtiny 19. století prošel park poslední úpravou v duchu anglické krajinářské školy (*Hosák a kol. 1981, 158; Riedl 2008, 18 – 20*).

Až v oblastech Kroměřížska a severně od Brna nacházíme opět větší obory určené k chovu a lovu červené a černé zvěře, kde bažantnice netvořily jedinou složku lovecké krajiny, ale jednu z loveckých komponent. Lesní komplex spojený se zámeckou zahradou se připomíná roku 1650 u raně barokního zámku v **Holešově** (okr. Kroměříž), vybudovaného podle návrhu Filiberta Luccheseho pro hraběte Jana Rottala. Nejvýznamnější přestavba celého komplexu se uskutečnila až za Františka Antonína Rottala ve 2. čtvrtině 18. století. Areál se proměnil v rozlehlou, pravidelně formovanou, zahradu s přilehlou oborou (bažantnicí), představující u nás v tomto měřítku jediné monumentální dílo Le Nôtreovského typu. Pro tento typ je charakteristická bohatá vodní

složka, tvořená sítí kanálů v podobě Neptunova trojzubce. V Holešově mají tyto kanály délku 9820 metrů s vodní plochou až 16 500 m² (Seifert 2006, 2; Petrů 1967, 2, 7). Osa zahrady vychází z osy zámku v jejím čele. Tato osa je vyjádřena vodním kanálem vytékajícím z kaskády u protilehlé strany zámku, uzpůsobené k chovu daňků v oboře. Obora byla rozdělena sítí hvězdicovitých průseků. Jeden ze zmíněných průseků směřoval alejí zpět k hlavní ose zahrady a naopak na druhé straně obory končil na obzoru dominantou vrchu Hostýna (Hieke 1985, 59, 62; Dvořáček 2007, 36; Dvořáček 2008, 39 – 41; Kuča 1957, 64 – 67). Lesní komplex doplňovala bažantnice, štěpnice a jezdecká dráha. Bažantnice s hustou sítí průseků a alejí byla situována po obou stranách hlavní osy zahrady. Na plánu zámeckého areálu z 18. století se objevují i další objekty úzce související s loveckým životem (lovecký zámeček, obora s čihadlem apod.; Kol. autorů 1978, 312). Oboru najdeme také nedaleko od Holešova **v Bystřici pod Hostýnem** (okr. Kroměříž). Kolem roku 1800 vznikl místní přírodně-krajinářský park s rybníky v hlavní pohledové ose za parterem, s budovami švýcárny, skleníkem a s grottou. Celý areál dotvářela od parteru alej propojující zahradu s přilehlou oborou (Kříž 1984, 11).

Nejvýznamnější oborou na Moravě a ve Slezsku se stala **obora Hukvaldy** (okr. Frýdek-Místek), založená již roku 1567 biskupem Vilémem Prusínovským z Vickova a tvořená nejprve malou obůrkou pro chov daňčí zvěře. Obora představuje od prvopočátku významnou loveckou enklávu, která byla po celou dobu své existence, od založení až do roku 1948, v držení církve. První údaje o počtu zvěře a rozloze známy nejsou. Její umístění historici lokalizují na pozemky vsi Horního Sklenova. Z jednoho z dochovaných písemných pramenů zdejšího panství, z let 1654 – 1664, pocházejí zprávy o počtu ulovené a uhynulé zvěře. Podle něj se ulovená zvěř posílala do Olomouce či Kroměříže do biskupské či kapitulní kuchyně (Vojkovský 2004b, 38 – 41). Současná hukvaldská obora pod stejnojmenným hradem Hukvaldy byla vystavěna

v letech 1730 – 1736 za podpory kardinála Schrattenbacha, kdy oborní ohrazení zaujalo plochu téměř 200 ha okolního lesa (zalesněn byl i hradní vrch). Oboru ohradila ze západní, severní a částečně i východní strany oborní zeď, ve které se objevily honosné vstupní brány. K úplnému dokončení obory došlo v polovině 18. století (*Tuma 2009*, 90 – 91).

Další oborní celky lokalizujeme spíše v oblastech Českomoravské vrchoviny. Přesné datum založení **obory Kralice** (okr. Třebíč) není známo. K vytvoření obory muselo dojít nejpozději za Žerotínů. Při prodeji panství v roce 1628 Karlem starším ze Žerotína Albrechtovi z Valdštejna popisují místní urbáře i oboru. Celková délka oborního oplocení dnes činí 9 km, přičemž úsek dlouhý 5,5 km představuje opravená historická zeď s výškou přibližně 2 m (*Stejskal 2005*, 226 – 227). Za posledních majitelů, Haugwitzů (1752 – 1945), byla obora obhospodařována už se současnou velikostí 290 ha. Tehdy obsahovala dvě části: 240 ha s daňčí zvěří a 50 ha se zvěří srnčí a bažanty. Vstupy do obory zajišťovaly čtyři dřevěné brány se stříškami pokrytými šindelovou krytinou a tři branky: Velkopolská, Černá a Otradická. Dominantní stavbou celé obory se stal v jejím středu Lusthaus, tedy klasicistní glorieta postavený v polovině 19. století Jindřichem Haugwitzem. Původní oborní kamenná zeď je místy spojována pouze nekvalitní hlínou. V místech poškození došlo k vysprávkám cihlami a cementovou maltou. Kamenná zeď má v koruně 60 cm a její základ měří 90 cm i s kamenným podkladem. Zajímavostí je řešení rohů, ze kterých vyčnívají jakési „bašty“ nejasného účelu. Zbývající oplocení je dnes tvořeno pozinkovaným pletivem na dubových nebo železobetonových sloupcích (v délce cca 3,4 km). Na panství se objevila i celá řada staveb – malý zámeček (třípodlažní budova z konce 17. století, sídlo správy panství), budova lesního úřadu č. p. 6 (empírová dvoupodlažní stavba z poloviny 19. století), Karlův dvůr č. p. 13 (rozsáhlý komplex barokních staveb panského dvora z poloviny 17. století), zámecká střelnice (šestiboká stavba z počátku 19. století), barokní domek č. p. 16 (byt panského zahradníka v „dolní zahradě“ z 18. století),

Vlčí kopec v lesním komplexu u Kladerub (lovecký zámeček a doprovodný areál budov v klasicistním slohu postavený v letech 1839 – 1830) a konečně zámeček Schönwald v Jinošově s vlastní menší oborou. Krajinářská činnost Haugwitzů na panství pokračovala severovýchodním směrem, kde vzniklo centrum hudebních slavností právě v Jinošově. Jinošovský komplex protíná hvězdice osmi průseků stýkajících se u oktogonálního loveckého letohrádku uprostřed (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 241; Pěňčík 1998, 23*).

Na panství meziříčském zdejší urbář panství roku 1654 popisuje spor mezi majitelem, hrabětem Rudolfem z Kounic, a meziříčským děkanem Janem Petruciem v době, kdy chtěl hrabě Kounic rozšířit právě založenou oboru na děkanovy louky pod jednoduchým názvem **Obora** (okr. Žďár nad Sázavou) s výměrou 153 ha (jednalo se také o jednu z menších obor). Tímto záznamem v urbáři se zároveň prvně dozvídáme o existenci obory. V roce 1676 se stal novým majitelem panství Petr Ugarte, šlechtic španělského původu. Od roku 1729 se na meziříčsku majitelé často střídali. Posledními majiteli byla rodina Podstatzkých, která panství vlastnila až do jeho zestátnění v roce 1948. Za jejich působení došlo k opravě či nahrazení původních kamenných sloupků, doplněných dřevěným plotem za sloupky betonové přetažené pletivem. Obora je dodnes vymezena kamennými sloupky, které jsou provázány dřevěným plotem, v minulosti se jednalo o dřevěné tesy (*Tuma 2009, 92 – 93*).

Nejstarší oborní chovy na Jihlavském panství, založené koncem 16. století, zmiňuje urbář brtnického panství **v oboře u hradu Roštejna** (okr. Jihlava; obr. 18). První zmínky o místních chovech jelení zvěře pocházejí z roku 1447, tehdy se mohlo jednat o menší oboru. Stejnomený písemný pramen existenci obory potvrzuje i v roce 1530. Roku 1582 urbář dokonce potvrzuje existenci tří obor v okolí Telče, na panství Zachariáše z Hradce. Největší z nich, založená kolem roku 1577 pro chov vysoké a černé zvěře, se nacházela nedaleko hradu Roštejna.

Za Zachariáše došlo k založení tří rybníků uvnitř obory nesoucí jména Nový, Druhý a U Roštejna. Rozloha obory činila 288 ha. Soustavnější zprávy ze 17. století se zmiňují kromě „*velké obory okolo zámku Roštejn asi na půl míle se vztahující...*“, také o vlčích jamách okolo obory. Jedna taková byla zakreslena na mapě Roštejna z roku 1785 pod názvem Wolfgrube a je lokalizovaná na rohu obory (Bukvaj 2004, 138 – 140; David – Soukup a kol. 1997, 33). Oborní oplocení tvořilo více než 800 původních ručně tesaných sloupů. Do drážek ve sloupech jsou vsazena smrková prkna. Pouze v úseku plotu dlouhém asi 2 km byly žulové sloupy nahrazeny dubovými. Dnešní hlavní brána je replikou původní tzv. *Žluté brány*, jejíž pozůstatky se dochovaly v západní části obory. Výška nadzemní části sloupů se pohybuje kolem 2 m a základové části zpravidla 1 m. Šířka sloupů je 33 cm a hloubka 27 cm. Vzdálenosti sloupů od sebe jsou většinou 5 m, přičemž chybějících, poškozených nebo vyvrácených jich bylo napočítáno kolem 100 ks (Vaníček 2008, ústní sdělení).

4.2.6 Obory zakládáné v období romantismu a na počátku 20. století

V 19. a 20. století narůstal počet nově založených obor zejména ve vyšších horských oblastech. Řada starších obor změnila v této době svojí funkci a byla přestavěna do podoby přírodně-krajinářského parku nebo se stala jednou z jeho složek. Park přírodně-krajinářského typu je tvořen určitou formou a obsahem tzv. *volné přírody*. Na rozdíl od renesančních a barokních kompozic není park ukončeným dílem, nýbrž se stále vyvíjí, zvláště jeho rostlinné společenstvo (Bartmann 1989, 76). Starší parkové kompozice prošly proměnou na rozlehlé krajinářské parky založené na panoramatických pohledech a principech pohledů ukončených vodní hladinou. Důmyslně byly v krajině řešeny systémy krajinných pruhledů, volných vazeb na okolní krajinu, přesné organizaci podléhalo i vedení

parkových cest, propojení prostoru mezi parkem, zámkem a okolní krajinou, kde nemohly chybět prostranství s drobnými stavbami nebo solitérními stromy. Starší obory se na řadě míst staly nedílnou součástí přírodně-krajinářského parku. Zajímavým řešením krajinných kompozic byl prvek, tzv. *ha-ha* příkop. Tento druh terénního ohrazení, okrasné části parku od parku krajinného, je typickou a nepostradatelnou součástí krajinných kompozic. Ha-ha tvoří z jedné strany vyzděný příkop, z jehož pomocí se plynule zahrady a parky otevřely do okolní krajiny. Nenásilně tak bylo odděleno reprezentativní okolí zámecké stavby od lučních, polních a lesnatých prostor parku. V českých zemích se ha-ha uplatnilo v krajinářském parku zámku ve Veltrusích a na Kačině. Ha-ha odděluje i část zahrady od navazujícího parku s oborou na zámku v Opočně. Ve Veltrusích tento prvek nahradil oborní plot v místě parkového průhledu. Na Kačině lze ha-ha datovat mezi lety 1800 – 1823, kdy zde vznikl i rozlehlý krajinářský park (*Hendrych 2000*, 125 – 126).

Klasický příklad, transformace barokní kompozice do podoby krajinářské koncepce, představuje **Jabkenická obora** na Nymbursku, zřízená v roce 1804 kněžnou Josefou z Fürstenberku. Původní obora na Jabkenicku byla založena již ve 2. polovině 18. století. Historicky patřila původně pod nedaleký zámek v Loučeni, vystavěný v letech 1704 – 1713 Arnoštem hrabětem z Valdštejna. Nejprve obora sloužila k chovu jelení zvěře, ale za prince Alexandra Thurn Taxise došlo k jejímu zazvěření cizokrajnou exotickou zvěří (v roce 1904 sem byli vysazení tři australští pštrosi Emu, později přibyli shetlandští koně, sobi, jeleni Axis, američtí bizoni, mufloni, jeleni Wapiti, američtí pštrosi, plameňáci, labutě, japonské husy a divocí krocani). I přesto, že se na mapách Prvního vojenského mapování z let 1764 – 1768 (rektifikace z let 1780 – 1783) obora ještě neobjevila (podobně jako zde chybí vyobrazení Královny stolice u Dobříše), její podobu dokumentují kartografické prameny z 19. století. Spolehlivým pramenem pro další studium se staly Císařské otisky map stabilního katastru z roku 1842. Jasně patrná koncepce obory, při jižní

části rybníční kaskády, dokládá její původní barokní rozvržení obory (s označením Thiergarten) pro možné pořádání parforsních honů. Lesní paprsčitý obrazec tvoří šest průhledů zakončených zejména při jižní komunikaci ve směru Jabkenice – Mcely trojicí hájoven ze spalného materiálu (dvě zachovány dodnes na stejném místě, ale přestavěny z materiálu nespalného). Na východní a západní straně lesní obrazec uzavírá dvojice cest. Mapa nezachytila oborní ohrazení. Za další zajímavý pramen studia této obory lze považovat Druhé vojenské mapování ze stejného časového období (mezi lety 1836 - 1852), které poukazuje na paprsčitou kompozici propojenou její středovou osou s lesním celkem situovaným na druhé straně komunikace s označením Obora. Je tedy mnohem pravděpodobnější, že původní část obory se nacházela v místech s barokní kompozicí a teprve v roce 1804 došlo k rozšíření obory jižním směrem. Na Loučení v prostoru obory byl postaven vdovou po posledním Fürstenberkovi pomník jejímu choti padlému v napoleonských válkách. Jistou dobu zde tedy existovaly obě varianty obor, až po zrušení barokní kompozice se oborní plocha opět zmenšila. Její jižní část se změnila na otevřenou honitbu a využívána byla pouze plocha původní obory. Oborní prostředí současné Jabkenické obory vyplňuje pět rybníků: Mlýnský, Štičí, Hradecký, Vidlák a Křinecký. Zastoupení zde mají listnaté i jehličnaté stromy a spousta dalších dřevin (keřů). Oborní ohrazení dnes tvoří dřevěný plot s železobetovými sloupy (obdobu původních dubových sloupů). Vizuálním průzkumem byla identifikována pouze hlavní středová barokní osa propojující lesní celek jižní části za silnicí, který končí u Hrádeckého rybníka. Ostatní symetrické osy vycházející ze středové části se příliš nedochovaly. Pouze v jednotlivých úsecích je lze identifikovat dvojicí stromů vymežující průběh průseků (*Puldová 2002, 36*).

Další oboru založenou pravděpodobně v 19. století jako solitérní krajinný prvek nacházíme jihozápadně od Prahy (20 km). Na rozhraní okresů Praha – východ a Praha – západ v blízkosti Kostelce u Křížků a

Jílového u Prahy byla založena **obora Březka**. Již za Salmů koncem 18. století či počátkem 19. století lze hovořit o oboře, avšak ta se rozkládala na menší rozloze než dnes. Přesné datum jejího založení není známo. V hospodářském plánu revíru Březka z roku 1884 jsou již konkrétní zmínky o tom, že „hrabě Nostic dal roku 1840 ohradit kamennou zdí celý revír Březku, v němž položená pole částečně zalesnil ... a vyhranil revír k chovu daňčí zvěře“. Později, od roku 1870 do roku 1945, se panství dostává do správy Františka Ringhofferera. Obora se nachází v přírodní oblasti Středočeská pahorkatina – Dolní Posázaví. Zastoupení jehličnatých a listnatých dřevin je v oboře vyrovnané. Z lokálního prameniště v jižní části vytéká potůček zásobující vodou kaskádu pět napajedel a za zdmi obory se vlévá do Čakovického potoka. V oboře se dodnes dochovala původní kamenná zeď z roku 1840. Po roce 1960 byla v havarijním stavu, což vyústilo v rozhodnutí správy obory o jejím zachování (oborní ohrazení opraveno, omítnuto a opatřeno stříškou). Oborní zeď má konstantní sílu 35 – 40 cm, horní část pokrývá betonový kryt koruny zdiva, a to i v místech vstupů.

Na vzniku **obory Žehrov** se podíleli Rohanové, z nedalekého zámku Sychrova, ve 30. letech 19. století. Oboru vymezují obce Žehrov, Zakopaná a Srbsko. Obora je situována v prostoru dnešní Chráněné krajinné oblasti Český ráj (srov. obora Vřísek) s výrazně členitým terénem. I přesto, že se jedná o relativně mladou oboru, lze ji řadit mezi klasické reprezentanty dané doby, které poukazují na další možný vývoj obornictví. Vlivem romantismu, zastoupeným zmíněným přírodně-krajinářským parkem, dochází k návratu původních kamenných ohradních zdí oborních prostředí, buď v rámci oplocení správního zámku s parkem a přilehlou oborou nebo výstavbou izolované obory. Žehrovskou oboru uzavřela při jihovýchodní, východní a severovýchodní straně ohradní zeď postavená z místní suroviny – snadno opracovatelného pískovce. Zajímavé řešení ohrazení vychází z výstavby kamenné zdi o síle 28 cm vhodně vyztužené po cca 2,5 m pilíři (sloupky),

vázanými do síly zdi, předstupující o 33 až 35 cm před zeď z vnitřní strany obory (šířka 90 cm). Vnější strana opticky vytváří vzhled mohutného ohrazení. Oplocení přerušují pouze oborní brány. Obora nebyla hned při svém založení oplocena výše popsaným typem zdi v plném rozsahu, čehož důkazem jsou v místech dnešního styku s jednoduchým dřevěným plotem je řádně ukončená a zachovalá do plné výše. Navíc při jižní části byla zdokumentována oborní brána, vystavěná z pískovcových kamenných bloků a včleněná do dřevěného oborního ohrazení, avšak bez náznaků vazby na kamennou hradbu. Pískovcové bloky byly spojovány nekvalitní vápennou maltou, jejíž soudržné složky pojiva vlivem povětrnostních podmínek ztrácejí rychle na trvanlivosti. Císařské otisky map stabilního katastru oboru uvádějí pod pojmem Zehrower Geheg („*Žehrovská ohrada*“).

V roce 1848 nechali Schwarzenberkové vybudovat nedaleko Bernartic **Rukávečskou oboru**, která za dobu své existence měnila nejen rozlohu, ale brzy po založení i svůj název. Tři roky po jejím zřízení došlo k připlocení hájenství Brániky (celková rozloha obory činila 1227 ha), v roce 1882 hájenství Habr, od té doby nese název Květovská obora, později se obě hájenství zase od obory odtrhla. Postupem času se obory dostávají i do výše položených oblastí. Jednou z nich se stalo prostředí **Novohradských hor**, kde se uvádí chov daňčí zvěře v oboře již v 70. letech 17. století. Z korespondence vedené mezi hlubockými Schwarzenberky a novohradským Buquoyem je patrné, že na obou panstvích byli už v roce 1712 vysazeni bílí daňci a v roce 1719 i černí daňci (*Tripes 2004*, 10).

Rozšíření obor do vyšších poloh lze sledovat i v **Jizerských horách**, kde sice nejstarší známé obory představovaly spíše typy nížinné – obora se nacházela za obcí Luh na vrchu Chlum (založena roku 1631). Kolem roku 1700 byla zřízena 200 ha obory v Bustce, ve Větrově a také roku 1704 za Hajništěm. Později vzniká velká 300 ha obora s černou

zvěří, daňky, srnci i jeleny wapiti vznikla mezi lety 1848 – 1906 u obce Heřmanovice a Dětrichov, západně od města Frýdlant v Čechách. V obci Ruprechtice, v blízkosti Liberce, byla v letech 1760 – 1780 zřízena obora, rovněž s černou zvěří. Vrátime-li se do Jizerských hor, vybudovali zde frýdlantští Clam-Gallasové v letech 1848 – 1852 oboru s 200 ks jelení zvěře (Nevrlý 1981, 145). Zaujímal celé území hor východně od Oldřichovského sedla v celkové ploše 55 km² (5 560 ha, obvod 42 097 m). Masivní oplocení dlouhé 42 km (11 000 polí se stejným počtem žulových sloupků a mezi nimi usazen dřevěný plot, ve kterém se objevilo 64 velkých a 51 malých vrat; Černý 2008, rkp). V předhůří Jizerských hor na Frýdlansku se chovali také bažanti u Pertolic, mnohem známější však byla frýdlantská bažantnice založená roku 1741 v Krásném lese (rozšířena 1785; Nevrlý 1981, 147 – 148).

Nejpočetněji zastoupené po celé 19. století se staly chovy daňků žijící především v malých obůrkách, kterých hojně přibývalo. Přesto nebyl daněk v našich zemích nikde vysazen do volné přírody tak, jako se tomu stalo v zemích sousedních (Německo, Polsko). Ve velkém počtu se dále zakládaly aklimatizační obůrky pro rozmanité druhy zvěře: cizích druhů jelenů, kamzíků, kozorožců apod. připomínající dnešní malé zoologické zahrady a využívající okolní prostředí stávajících zámků, např. **v Manětíně, Loučeni, Hluboké nad Vltavou, Heřmanově Městci, Hrotovicích, Ostravici, Žinkovech či Lánech** (Komárek 1945, 39, 126, 138). V podstatě se jednalo o zoologické zahrady.

Vlašimský krajinářský park s oborou založil hrabě Auersperg již v roce 1755 a patří tedy mezi první romantické krajinářské parky u nás. Vznikl ze starší obory nacházející se ve zvlněném terénu hlubokého údolí řeky Blanice, která meandruje dnešním parkem. Později se součástí tohoto krajinářského parku stala obora nová (Dočkalová 2002a, 6; Dočkalová 2002b, 12). Nedílnou součástí nově vzniklého **veltruského parku** byly nejrůznější pavilony, romantická zákoutí, grotta s umělou

zříceninou a vodopádem nebo bažantnice. Je zajímavé, že dodnes zachovalá daňčí obora, v této době ještě neexistovala. Její vznik se klade až do 20. let 19. století (Racek 1994, 34 – 35, 39). **Oboru na Konopišti** zmiňují zdejší kroniky od roku 1830 v době držení panství Lobkovic. Podle Císařských otisků map stabilního katastru z roku 1840 převládal východně od Konopištského potoka les, zatímco v severní části směrem ke vsi Žabovřesky bylo více polí a luk. Vášnivý střelec František Ferdinand d'Este koupil Konopiště v roce 1887 a ještě v témže roce nechal do okolních lesů a parku vypustit jeleny. František zde provozoval především volné honitby, zámecký park a proslulými se staly zejména místní bažantnice. V roce 1904 nechal vystřílet jelení a daňčí zvěř působící velké škody na okrasných dřevinách v parku. Obora pak byla rozšířena západním směrem, přičemž na této straně byla odstraněna oborní zeď (Kovařík 1999, 5). Rozlehlá obora s parkem pojala území o rozloze 340 ha, přičemž se zde chovali daňci, bílý jeleni či divocí krocani. Dnes do výměry přísluší obora Vlková, založená v roce 1922, která při rozloze 400 ha slouží k chovu daňků a muflonů (Ondřej 1968b, 146). Zámeckou oboru zmiňují urbáře také u zámeckého parku **v Březnici**, převrstvené následným založením přírodně-krajinářského parku na místě staré rybníční soustavy s alejemi na jejích březích i v oboře. U zámku **v Hoříně**, byly za Lobkoviců po povodni v roce 1784 k úpravě zahrady na přírodní park s přiléhající oborou o rozloze 40 ha. Na panství Harrachů, **v Hrádku u Nechanic**, přecházejí krajinářsky upravené partie parku z 30. – 60. let 19. století v okolí zámku rovněž do obory o rozloze 400 ha. Západně od zámku **Kačina** byla založena obora, kterou prořala osmiramenná hvězdice alejí. Tato hvězdice byla vázaná průhledem se zámkem a v průsečíku paprsků byla vyzdobená kamennou vázou. Rod Chotků založil park v pozdně krajinářském pojetí po polovině 19. století i u **zámku Ratměřice** na Benešovsku. Při těchto krajinářských úpravách došlo k napojení parku na oboru, která ještě začátkem 20. století sloužila k honitbě. U řeky Dyje jsou zmiňovány hradní zahrady **u Bítova**, které

byly založeny okolo hradu na vysokém skalním ostrohu nad hlubokým údolím meandru řeky Želetavky. V 17. století urbář panství na Bítově dokládá vedle hrazené zahrady i oboru. Romantické neogotické úpravy hradu, provedené hrabětem Jindřichem Daunem v letech 1835 – 1863, změnil i oboru na krajinářský park. V sousedním **Vranově nad Dyjí**, když roku 1755 zdědil panství generál Michal Antonín z Althannu, tak zřídil v okolí zámku pro potřeby honů také velké obory se stády jelenů a černé zvěře vybavené loveckými letohrádky. Od roku 1774 v přeměně pokračoval syn Michal Josef, který postupně měnil lesy v lesní parky, což pokračovalo i za Josefa Hilgartnera z Lilienbornu. Mezi lety 1793 – 1799 se v okolí zámku započalo s výstavbou řady staveb drobné zahradní architektury včetně promenádních cest a výletních pavilonů. V 90. letech 18. století byl upravován svažitý park ve svahu nad řekou navazující na štěpnici a užitkovou zahradu v údolí naproti. Také v bažantnici a v kančí oboře na východ od zámku byly zakládány letohrádky. Všechny zmíněné lesní komplexy byly prořaty kříži průseků, cest a alejí, které stylově organizovaly loveckou krajinu 18. století a navazujícího romantismu. Výčtem krajinářských parků 19. století se dostáváme na panství **Sychrov**, kde kníže Karel Alain Rohan nechal vybudovat krajinářský park, při kterém na protilehlé straně údolí řeky bývala obora a v ní glorieta s funkcí vyhlídkové věže. Obdobný park, jako na Sychrově, najdeme u zámeckého parku ve **Žlebech**, který přechází v navazující oboru při řece Doubravce, rovněž v **Lešné u Zlína**, u zámku v **Herálcích**, **Vilémově** na Havlíčkověbrodsku, **Moravském Krumlově**, **Adamově** (bažantnice), **Boskovicích**, **Lysicích**, **Červeném Hrádku**, **Cholticích** a nejznámější u zámku v **Žehušicích**, kde se dodnes chovají bílý jeleni (Šimek a kol. 1989, 189 – 190; Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 79, 123 – 124, 131, 154 – 155, 372, 387, 420 – 422; Nechvíle 1871; Holeček – Nohejlová 1985, 4, 124; Pospíšil 1989). Od konce 19. Století vznikají i menší samostatné obory nevážící se na zámecké stavby. Příkladem může být obora **Klukská** u Poděbrad, **Vlková**, **Studánka** u

Mariánských Lázní, **Boubín** a **Jelenice**, kde zámeckou stavbu nahradila lovecká chata.

5 SHRUTÍ VÝSLEDKŮ VLASTNÍHO TERÉNNÍHO VÝZKUMU OBOR

Následující kapitola byla zařazena z důvodu autorova shrnutí výsledků zjištěného terénního (nedestruktivního) výzkumu. Tato kapitola se v několika hlavních tezích pokusí odpovědět na důležité otázky vyplývající z výzkumu českých obor. Nejprve se podíváme na problematiku vzniku obor, jejichž prostorové uspořádání se odvíjelo od vlivů loveckých taktik, které určovaly způsoby lovu zvěře v oborách. Způsob lovu formoval během staletí prostorovou strukturu těchto loveckých zařízení. Důležitou úlohu na podobu loveckého zařízení měl také aktuální historický sloh, který ovlivňoval i zahradní umění u správního sídla, na něž obora rovněž reagovala, vkus majitele a druh chované zvěře. Obory zakládáné od 13. do 15. století byly určeny k chovu a lovu zvěře především pro jezdeckou štvanici. Jejich zakládání se stalo reakcí na úbytek zvěře v lesích. Obora byla často vymezena pouze jedním kompozičním prvkem – osou vytvořenou alejí či lesním průsekem s návazností na lovecké sídlo. Od konce 14. století máme na našem území v písemných pramenech doložena tenata, tedy druh sítí určených k lovu zvěře (Novotná 2007, 52). Předpokladem pro užití tenat v otevřených honitbách nebo oborách je vytvoření určitého uspořádaného prostoru, tedy záměrně koncipovaná část lesního celku. Těmito upravenými rozvolněnými lesními prostory mohla být následně honci hnána zvěř do tenat. V blízkosti tenat už byl porost hustší, aby zvěř

tenata neviděla a nebyla jimi zrazena a naopak před vlastními tenaty musel být porost řídký, aby lovec polapenou zvěř mohl lépe usmrtit.

Od 14. století obohately v lovectví kuše neboli samotříly a není vyloučeno, že plochy obor se mohly zvětšovat. S novým požadavkem, na lepší štvání zvěře se v nich objevilo i množství lesních průseků. Od 15. století začal oborám vévodit nový způsob lovu – plachtový hon (obstavený hon) neboli hon německý. Prostor obory nebo volné honitby nemohl obsahovat souvislý lesní porost, spíše jen ojedinělé solitérní stromy nebo skupinky stromů na přehledné ploše. Na místě zamýšlené leče byl předem vysekán volný prostor pro výběh zvěře z dřevěných komor. K vhánění zvěře do komor sloužily speciálně upravené porosty – široký průsek nebo lesní koridor, představující liniový prvek nebo trychtýřovitě upravenou část lesa. Někdy byla naopak zvěř nahnána do vody a střílena ze břehů nebo loděk (tzv. *vodní lovy*). Dokladem vodních lovů v oborách je dodnes dochovaný rybník Wasserjagd ve Staré oboře u Hluboké nad Vltavou, který popisuje četná odborná literatura. Terénním výzkumem však bylo zjištěno, že tento rybník prošel v nedávné době novodobými stavebními úpravami (zpevnění hráze betonem, vybagrování a rozšíření plochy rybníka).

Později se do německého stylu lovu vloudil i prvek lovu z vozu, kterým panovník či šlechtic projížděl uvnitř ohrazené části lesa a střílel na zvěř. Na voze byla řada těžkých vozových pušek. Hony s lovčími vozy a vozovými puškami známe i z domácího prostředí (například z Lánské obory) a udržely se až do začátku 18. století. V barokní době v českých zemích již užívání uzavřeného (plachtového) honu doznávalo, i když se objevily i výjimky (viz Stará obora u Hluboké nad Vltavou; Křivoklátský lovecký hvozd; *Martan 1992*, 19). Identifikovat v našich oborách plochu určenou pro pořádání plachtového honu se terénním průzkumem nepodařilo. Tato skutečnost může být dokladem toho, že plachtové hony nevyžadovaly téměř žádné terénní úpravy, které by po sobě zanechaly

nějakou archeologickou situaci až na speciální úpravy lesních porostů, které však odstranila rychle se měnící skladba těchto porostů.

V 17. století byl lov v našich zemích výrazně ovlivněn novým způsobem honu, tzv. *francouzským způsobem lovu* neboli parforsním honem. Jednalo se o předem připravenou štvanici, kdy lovecká společnost na koních sledovala vystopovaný nebo předem odchytený kus jelení, dančí nebo černé zvěře, prchající před psí smečkou. Cílem bylo zvíře zcela vyčerpat a následně zabít. Při parforsním honu se zvěř zpravidla nestřílela, snad jedinou výjimkou byla situace, kdy se kus snažil uniknout vběhnutím do vody a zde byl pak zastřelen pistolí z loďky. Parforsní hony se odehrávaly nejčastěji v oborách, kde se lesní části ještě dále dělily na jednotlivé průseky umožňující bezpečnou jízdu několika jezdců vedle sebe. Průseky se sbíhaly na volná prostranství, tzv. *rendez-vous* (dostaveníčka). Obory využívaly přirozených terénních modelací, dekorací a později naaranžovaných překážek, ze kterých se vyvinul typ dostihové štvanice. V ní už byly vytvářeny koridory bez porostů, ohraničené plátň, sítěmi, dřevem a terénními modelacemi. V kompozici obory určené parforsním honům docházelo ke střídání rozvolněného porostu s otevřeným prostorem. Za pomoci leteckých map došlo k identifikaci několika lesních celků v prostorách obor s výše popisovanými systémy průseků, v nichž se pořádaly parforsní hony (například Valdštejsko, Svatý Hubert, Králova stolice u Dobříše, obora Diana, Střítěž, Jemčina, Klokočka nebo Kněžičky atd.). Nedílnou součástí těchto úprav lesních celků jsou i sadové úpravy (tzv. *pollarding*), které byly rovněž popsány v oborách jako Kněžičky, Valdštejsko a Svatý Hubert.

Teprve až počátkem 19. století tyto hony dostaly kultivovanější formu, štvanice dle Anglie a Francie. Po nástupu krále Karla II. v Anglii roku 1660 se začaly pořádát hony na jedinou lišku nebo zajíce, a ty se staly základem tohoto pozdějšího anglického stylu štvanic, který se opět

dostal až na naše území. Tento styl honu však vrátil lovy zvěře zpět do otevřených honiteb bez nutnosti zakládat obory.

Po vlivu loveckých taktik na kompozici obory se podívejme na způsob ohrazení obor. Jak ukazují četné výzkumy oborních ohrazení se zaměřením rozsahu obory pomocí systému GPS a pořízením jednoduché měřičské dokumentace ohrazení obory, kamenné nebo sloupkové ohrazení se vyskytuje jen u některých typů obor a rovněž souvisí s loveckými taktikami. Obory určené parforsním honům často obsahovaly pouze jednoduchá dřevěná ohrazení. Tato skutečnost může být dána důsledkem finančním upřednostněním stavby loveckého zámku, než pevného plotu ohraničujícího oboru. Spíše se však ukazuje, že u parforsních honů se plocha obory mohla často měnit. Výjimku tvoří obora Králova stolice u Dobříše, Kněžičky a Sedlice, kde se parforsní hony pořádaly a obora byla ohrazena sloupky nebo kamenou zdí. Avšak ve všech těchto příkladech obory neobsahovaly žádnou reprezentativní loveckou stavbu nebo soubor objektů. U obor určených k chovu zvěře a lovům (štvanicím nebo německým honům) se setkáváme se sloupky a s podezdívkou ze smíšeného zdiva, které vyplňovaly dřevěné tesy zasazené do jejich podélných drážek (například Stará obora, Králova stolice u Dobříše, obora Kněžičky, Lánská obora atd.). S kamennou nebo smíšenou oborní zdí se zpravidla setkáváme u obor určených převážně k chovu zvěře (obora Opočno, Skalice, Vřísek atd.). Výjimku tvořily celokamenné oborní sloupky s drážkami pro dřevěné tesy u hradu Roštejn nebo použitý struskový odpad ve slupcích obory Králova stolice u Dobříše. Rozsah oborního celku závisel na finančních možnostech jejího zakladatele.

Důležitou otázkou byla vzdálenost obory od správního sídla. Jak se dnes ukazuje, tato vzdálenost nehrála až tak velkou roli. Pokud obora byla založena na místě vzdáleném od správního sídla, byla doplněna loveckou stavbou poskytující zázemí majiteli i jeho hostům. Klasickou

ukázkou je obora Králova stolice u Dobříše, kde obora byla vzdálena od hlavního sídla, zámku Dobříš, 4 km, a proto nebyla další výstavba loveckého zámku potřebná.

Další výsledky terénního výzkumu a kategorie nalezených antropogenních reliktnů shrnuje kapitola 8. Do současné doby v textu zůstávaly opomíjeny nejdůležitější zařízení obor, lovecké stavby, které představí následující samostatná kapitola.

6 TYPOLOGIE, KOMPARACE A ROZBOR OBOR PODLE TYPU HLAVNÍ OBORNÍ STAVBY

Stavby představují největší a nejkomplexnější artefakty, které mohou být předmětem studia historie, etnografie, dějin umění, ale i archeologie. Archeologie však donedávna nezkoumala architekturu staveb, ale její zájem se omezoval především na otázky typologické a chronologické. Tato absence zájmu o stavby se v britském prostředí postupně měnila s nástupem postprocesuální archeologie, která začala stavby chápat jako artefakt, na který by měly být aplikovány archeologické metody, čímž došlo k definování pojmu tzv. *stavební archeologie*. Od 50. let 20. století si archeologové začali všimnout společenské struktury a architektury staveb, poukazovat na stavby jako na zdroj nepřeborného množství dat po minulém sociálním chování. Archeologové zastávali názor, že každá stavba je individuální a odráží stránky společenského chování, které nás mohou přiblížit ke stavitelům a k jejich potřebám (Hillier 1999). Aby mohla být tato metoda aplikována na sledovaný vzorek loveckých staveb, musely být vytvořeny určité typologické a chronologické varianty, které blíže představují následující kapitoly vycházející z formálních analýz staveb (encyklopedické přehledy, stavebně-historické průzkumy aj.). Z množství panských staveb tak došlo k separování objektů určených účelem a funkcí vztahující se k lovu. Na takto definovaném vzorku staveb byla následně aplikována analýza

prostorovosti. Právě prostorovost představuje jednu z hlavních veličin jakékoli stavby zaměřené na užívání a kontrolu prostoru. Základní sociální funkcí prostorovosti je přesné vymezení pravidel koexistence obyvatel uvnitř stavby. Stablním, neměnným, faktorem se ukazuje být architektonické uspořádání místností loveckých staveb, tedy sledování komunikační struktury (tzv. propustnost stavby) s následným vzájemným porovnáváním jednotlivých staveb mezi sebou (*Robertson – Seibert – Fernandez – Zeibert 2006, 143 – 205; Hillier – Hanson 1984; Ratt 2004, 501 – 511*).

6.1 Příklady loveckých staveb středověku

Určení typologie loveckých staveb od středověku po novověk představuje klíčový faktor pro poznání loveckých zařízení. Středověké lovecké stavby reprezentuje bývalý hrad v Královské oboře v **Bubenči u Prahy** (původně Ovenci), dnes známý jako **Místodržitelský letohrádek**. Založen byl společně s oborou, pravděpodobně Přemyslem Otakarem II., v roce 1261. Úzká, táhlá ostrožna poskytla vhodné místo pro jeho založení, jelikož hrad byl zejména na jihu a severu dobře chráněn přírodními svahy a na zbylých stranách lze předpokládat existenci příkopů. Na východě tvořil obrys hradu dvě nároží a zeď obory, připojené sice asymetricky, ale evidentně vznikla současně s hradem. Hlavní budovu letohrádku představoval dvouprostorový palác s menší prostorou čtvercového půdorysu, jež by mohla být pozůstatkem obytné věže stojící samostatně nebo ve stávající dispozici. Vedle letohrádku se nacházela druhá, nepravidelná stavba, kde byl identifikován průběh hlavní a parkánové zdi zpevněné navíc v lomu polokrouhlou věžicí. Na ni navazuje silné zdivo probíhající do vnitřní plochy hradu, které ukazuje na blíže neznámé vnitřní členění. Mnohem více informací o stavební podobě známe z velkolepé přestavby letohrádku provedené za Vladislava Jagelonského, kterou provedla dvorská huť Benedikta Rieda, kdy se z hlavní budovy stal vzdušný letohrádek. Aby se letohrádek vymanil ze

sevření hradeb, muselo být přistoupeno k radikálnímu zásahu do celé dispozice. Prostorové členění stavby zůstalo zachováno, ale všechny vnější stěny prolomila velká združená okna. Hlavní budovu obíhal na úrovni přízemí po všech stranách zděný plochostropý arkádový ochoz s hrotitými oblouky. Podoba prvního patra známa není. Buď zde existovala otevřená terasa, nebo ochoz lehčí konstrukce (*Durdík – Chotěbor 1999*, 344 – 350). Záhy po přestavbě se letohrádek dočkal manýristické úpravy provedené po roce 1578 za vlády císaře Rudolfa II. Čtvercový prostor získal zajímavou nízkou kupolovitou klenbu, sousední obdélný sál pak valenou klenbu s výsečemi, pokrytou sítí hřebínků. Tato manýristická přestavba našla následovníka v letohrádku datovaného do roku 1602 v zámecké zahradě s oborou **v Opočně** (okr. Rychnov nad Kněžnou). Stavební vývoj Královského letohrádku v Bubenči uzavřela neogotická přestavba provedená na počátku 19. století (*Lancinger – Muk 1991*, rkp; *Muk 1992*, 109 – 114; *Durdík – Chotěbor 2000*, 50 – 54).

Podobnou půdorysnou dispozici (palác a obytná věž) nacházíme i na středověkém hrádku **Jenčově** (okr. Rakovník) v královském přemyslovském hvozdu. Tento neopevněný hrádek se skládal z vyvýšené věžové části a níže položeného obytného objektu. V literatuře se stavba nejčastěji uvádí ve spojitosti s krátkodobými pobyty posledních přemyslovských králů během pořádání lovů (*Durdík 2005*, 42). Funkce loveckého hrádku byla přiřazena i hradu **Angerbachu u Kožlan** (okr. Plzeň-sever). Hrad představuje přechodnou variantu mezi hradištěm a hradem. V půdorysu dvoudílná dispozice tentokrát ukazuje na bezvěžový typ stavby. Hrad pravděpodobně nechal postavit Václav I. kolem roku 1240. Podobně tak hrad **Hlavačov** (okr. Rakovník) stojící rovněž v přemyslovském královském hvozdu. Hrad měly tvořit až čtyři části, ty však nepřevyšovaly výšku obvodového valového opevnění (*Durdík 2007*, 34 – 61). Na složitější a rozvinutější půdorysnou dispozici ukazuje královský lovecký hrádek **Jivno** (okr. Rakovník) vystavěný v polovině 13. století také Václavem I. Základnu hrádku tvořil protáhlý

obdélník rozdělený zdí na menší předhradí na východní straně, a větší část obytnou. Obytná část měla tři křídla s nádvořím uprostřed. V jižním křídle byla klenutá kaple s pilíři a polygonálním presbytářem. Hrad měl také věž, vestavěnou do hradební zdi. Hrad **Křivoklát** (okr. Rakovník), stojící uprostřed hvozdu, představoval již typ hradu s rozvinutější dispozicí, podobně jako **Hrádek u Purkarce**, též zvaný **Karlův Hrádek** nebo **Karlshaus** (okr. České Budějovice). Gotický lovecký hrádek byl založen Karlem IV. ve 2. polovině 14. století. K jeho úpadku došlo za vlády Václava IV. a na konci 15. století již nebyl obýván. Hrádek leží na vysokém a těžko přístupném ostrohu na levém břehu řeky Vltavy. Má přibližně trojúhelníkový půdorys, obrácený vrcholem k jihozápadu a základnou k severovýchodu. Na severovýchodní straně, tedy při pomyslné základně trojúhelníka, bývalo předhradí s hospodářským zázemím hradu. Hrad byl od předhradí oddělen hlubokým příkopem. Z předhradí vedl přes příkop padací most. Za mostem se vjíždělo průjezdem do nádvoří. Hrad pravděpodobně neměl vstupní bránu a vchod byl vytvořen pouze průjezdem čelního křídla hradu. Na vstup do hradu navazovalo nádvoří, obklopené původně ze všech tří stran na sebe navazujícími jednopatrovými stavbami. Na východním konci severního traktu, tedy směrem doleva při vstupu do hradu, je patrné torzo hradní kaple s polygonálním presbytářem. Kaple byla pravděpodobně zaklenuta křížovou klenbou a k ní přiléhala patrová budova se srubem v prvním patře, z níž se v obvodovém zdivu hradu dochovala dvě okna. Po pravé straně vstupu do hradu jsou podobná okna, je proto pravděpodobné, že zde na sebe navazovaly sály s komnatami a srubovými komorami. Hrad byl pravděpodobně bezvěžového typu (*Durdík 2000*, 190 – 191). Podoba dalších loveckých hrádků zůstává nejasná. V roce 1358 měl vzniknout královský lovecký hrad v **Karlových Varech** (okr. Karlovy Vary) a určitou loveckou funkci plnily i v odborné literatuře zmiňované lovecké dvory v **Chřešřovicích** (okr. Písek), **Dobříši** hrad Vargač (okr. Příbram) nebo

původní stavba loveckého hrádku v **Mníšku pod Brdy** (okr. Praha-západ).

V pozdním středověku navíc docházelo k využívání či přestavbám bývalých hradních areálů k loveckým účelům, jak dokazuje **Nový Hrad nad Dyjí** (okr. Znojmo). Starší část hradu již v 16. století zůstala zříceninou, ale přední hrad našel využití jako lovecké sídlo. Přestavby na lovecké sídlo se dočkal také již zmíněný hrad **Roštejn** (okr. Jihlava; *Hosák a kol. 1981, 178 – 179*).

6.2 Rozmanitost loveckých letohrádků raného novověku

V renesanci se začínají objevovat ve větší míře specifické lovecké stavby, jejichž studium nám umožňuje větší poznání jejich komunikační struktury. Následující výčet staveb loveckých zámečků si neklade za cíl představit encyklopedický přehled všech těchto staveb, ale z rozsáhlého vzorku, uvedeného níže v textu, vyčleňuje reprezentativní typologické varianty. Poznáním stavebního fondu lze stanovit jednotlivé kategorie staveb, které se objevují v různých časových i slohových obdobích. Tyto variace loveckých zámečků se v našem prostředí ještě rozrostly o mnohé specifické stavby. Řada loveckých staveb vycházela z převzatých půdorysných dispozic a z architektonických stylů jiných zemí. Na rozmanitost těchto loveckých letohrádků poukazuje i následující vlastní výčet, zaměřený v první fázi na nashromáždění dat a ve druhé, na jejich rozbor. Výzkumem stavebního prostředí a sledování komunikační struktury staveb bylo možné rozlišit níže uvedené typologické varianty.

6.2.1 Lovecký letohrádek vilového charakteru

Lovecký letohrádek vilového charakteru představuje v českých zemích zcela ojedinělý příklad venkovského domu sloužícího k občasnému pobytu. Italské stavby tohoto typu jsou velikostí srovnatelné

zámky s níže uvedeným letohrádkem Kratochvíle a v italském prostředí obvykle tvoří i součást většího hospodářského areálu (*Vlček 2001, 579*), v našem případě začleněného do obory. Příkladem může být mezi lety 1583 – 1590 výstavba proslulého loveckého letohrádku **Kratochvíle** (okr. Strakonice) s ohradní zdí, vodním opevněním a průčelními hospodářskými budovami se vstupní branou a ústřední věžicí, doplněné domácím kostelíkem. Nejdůležitější stavbou areálu představoval centrální pavilon a boční pavilony sloužící k ubytování hostů (*Lejsková-Matyášová 1960, 287 – 299; Pechová 1962; Krčálová 1968, 30 – 39*).

Druhý příklad v této typologické skupině z našeho prostředí představuje zámek **Lány** (okr. Rakovník). Zámek Lány lze považovat za přechodný typ mezi městským palácem a venkovskou vilou (příměstská vila), nechal vystavět v roce 1592 Rudolf II., když přestavěl někdejší dům na lovecký zámek. Přestavba tehdy proběhla velmi rychle a nelze předpokládat, že by mohla být vytvořena dnešní celková dispozice (*Anděl a kol. 1984, 256 – 257; Cröy 2007*). Oborní chovy z tohoto místa známe až z roku 1770, kdy byla založena Lánská obora.

6.2.2 Lovecké letohrádky jakožto ústřední stavba areálu s nepravidelně uspořádaným hospodářským zázemím

Půdorys letohrádku **Hvězda** (okr. Praha 6 – Liboc) ukazuje na pozoruhodné utváření kosočtverečných místností, které od sebe oddělují chodby, jimiž je také osvětlen ústřední sál kruhové dispozice. K položení základního kamene došlo roku 1555 za Ferdinanda I. Později na severu dispozici letohrádku uzavřela výstavba podélné stavby míčovny, postavená roku 1558, a areál ohradila zeď inspirovaná soudobým bastionovým fortifikačním systémem. Areál Hvězdy byl situován do prostoru obory (*Morávek 1954, 199 – 211; Suchomel 1973, 99 – 116; Krčálová 1976, 51 – 56*).

Zatím nelze s určitostí říci, jestli výstavba loveckého zámku **Vičice** (okr. Chomutov) s oborou začala v roce 1614, za nového majitele panství Jana Jindřicha Štampacha ze Štampachu, nebo již dříve (písemné prameny tuto skutečnost neobsahují). Po konfiskacích v roce 1620 přešel zámek Vičice do majetku Bořitů z Martinic a nadále plnil funkci loveckého zámku (v roce 1702 se zde kvůli lovu zastavil i císař Josef I.). Dnešní vzhled letohrádku se poněkud odlišuje od původního. Na dvorní straně existovala patrně trojdílná arkáda s vnějším schodištěm, které zpřístupňovalo hlavní hodovní sál v patře. Fasády objektu rozčleňovaly sdružená renesanční okna. Trojkřídlovou podobu zámku narušila klasicistní přístavba kočárovny. K dalším utilitárním úpravám došlo po roce 1880 (*Sedláček 1998 – 2000m*, 140; *Anděl a kol. 1984*, 509).

V roce 1591 nechal založit Petr Vok z Rožmberka, na místě staršího Chvalšinského dvora rozsáhlý letohrádek (lusthaus) s rozlehlou zahradou a oborou (zřízena v roce 1598). Hlavní lovecká stavba, známá pod názvem **Červený Dvůr** (okr. Český Krumlov), vznikla postupnými přístavbami nových objektů (připisována je architektovi Baltassaru Maggimu). První rozšíření stavby nechala provést Marie Ernestina z Eggenbergu, rozená ze Schwarzenbergu, v roce 1672, kdy vzniklo křídlo s kaplí. V roce 1697 byla postavena nová věž a o třináct let později došlo i na úpravy zahradních staveb. Postaven byl nový altánek, ale naopak stržena byla stará bažantí komora. K zásadním stavebním úpravám přistoupil v roce 1748 Josef Adam Schwarzenberg, při nich areál získal novou sálu terrenu, přeloženo bylo schodiště hlavní budovy a přestavěno severní křídlo. Souběžně s úpravami zámku se stavebník pustil i do obnovy zámeckého zahrady, v níž zřídil vodotrysky, kuželnu a umělou jeskyni. V roce 1763 byl zámek rozšířen adaptací někdejších stájí o obytné místnosti a v roce 1780 vzniklo nové jižní křídlo. Poslední úpravy proběhly v 2. polovině 19. století, kdy si zámek jako svoje letní sídlo vybrali Schwarzenberkové (*Mareš – Sedláček 1918*, 40 – 51; *Krčálová*

1986, 74). Stavbu velmi blízkou Červenému Dvoru představuje **Hlavenec** (okr. Praha-východ). Původní sídlo fořtmistra nechal císař Rudolf II. roku 1582 přestavět podle projektu architekta Pietra Ferraboska di Lagno na lovecký zámeček. Zámeček byla obdélníková renesanční stavba s mansardovou střechou a dvěma věžicemi v rozích obdélných stěn, na které dnes upozorňují jen pozůstatky těchto původních náročných věžic z roku 1584. Po smrti Rudolfa II. však již zámeček využíván nebyl a tak začal rychle chátrat. Už v roce 1651 je uváděn jako pustý. Roku 1725 ze zámku byla zřízena sýpka a roku 1882 byla sýpka přestavěna na hájovnu (*Šimek a kol. 1989, 114*).

Výčtem loveckých staveb v této kategorii se dostáváme na zámek **Králův Dvůr** (okr. Beroun), který byl vystavěn roku 1585 Janem mladším z Lobkovic na místě středověké tvrze. Od roku 1594 se stal královským majetkem a začal být využíván jako lovecké sídlo. Loveckou funkci měla i stavba **Ráby** (okr. Pardubice). Na místě stávající vsi se nacházel Podhůrský dvůr, který náležel k pardubickému panství Perštejnů. V blízkosti dvora byla založena obora pro daňky. V průběhu první poloviny 16. století zde Pernštejnové postavili malý lovecký zámeček, zvaný Jägerhaus. Zámeček byl původně patrový a obdélný, obklopený rozsáhlou zahradou, avšak později prodělal barokní a klasicistní úpravy. Dalšími přestavbami z let 1962 – 1985 byl ráz budovy zcela změněn, resp. architektonicky zcela zdevastován. Proto o původních komunikačních schématech a dispozici objektu můžeme jen spekulovat (*Šimek a kol. 1989, 406*). Naopak zámek **Vřísek – Vítkovec**, nebo také Žižkenberg, *Žižkova hora* (okr. Česká Lípa) byl postaven kolem roku 1570. Zámek vznikl v oboře (poprvé zmíněn až roku 1597) a jak ukázal archeologický výzkum, existence hradu mu nepředcházela. Nálezy z lokality se kryjí s dobou vystavění zámku. Ačkoli jako lovecký zámek sloužil pouze ke krátkodobým pobytům, je poměrně rozlehlý. F. Gabriel a J. Panáček proto naznačili hypotézu, jestli nemohl přechodně (do vystavění Nového Zámku v Zahrádkách) sloužit jako rezidenční objekt

(*Anděl a kol. 1984, 523*). V roce 1987 proběhl na této lokalitě výzkum vyvolaný opravou architektury zámku, který si kladl za cíl ověřit stáří osídlení a případně určit, co předcházelo výstavbě současné budovy. Získané nálezy dokládají pouze mladší osídlení rámcově shodné s výstavbou architektury dosud stojící. Nálezy, jenž by bylo možné vztáhnout k počátkům, výstavby hradu Vřísek, provedený výzkum bohužel neposkytl (*Gabriel – Panáček 1993, 37*). Renesanční stavbu ze 40. let 16. století tvoří jednoposchodová budova o délce 51 m (s orientací severovýchod – jihozápad). Obdélníkový základ o šířce 11,5 m doplňuje na jihovýchodní straně válcová věž s točitým schodištěm, v minulosti zprostředkovávající jedinou vertikální komunikaci do patra a na půdu (*Gabriel – Panáček 1994, 34*).

6.2.3 Obory u rezidencí šlechtických rodů

Nyní si uveďme příklady další skupiny šlechtických sídel, které nebyly realizovány jako původní lovecká sídla, ale v jejich bezprostřední blízkosti byla vybudována obora. Zámek Kornhaus ve **Mšeci** (okr. Rakovník) nikdy neměl funkci loveckého sídla, avšak někdy kolem roku 1613 přikročil Matyáš Štampach ze Štampachu k výstavbě zámku, u kterého nechal zřídit okrasnou zahradu s lusthauzem, oboru i bažantnici (*Velc 1904, 135 – 137; Naňková 1974, 238, 259*). Kolem roku 1635, při koupi **Zásmuk** (okr. Kolín) Václavem Michnou z Vacínova, písemné prameny zdejšího panství zmiňují zámek, pivovar, zahradu, oboru a bažantnici (*Sedláček 1998 – 2000k, 235 – 238*).

Po stavební stránce zcela rozličný valdický areál poukazuje na stavbu loggie **Valdice** (okr. Jičín), tedy samostatně stojící salla terreny, vybudované v letech 1630 – 1634, avšak upravené během další klasicistní přestavby provedené kolem roku 1813. *Loggie* je stavbou natolik specifickou, kterou v našem prostředí i v jiných zemích v oborách můžeme jen těžko hledat. Stavba loggie vévodí dvoru, uzavřenému

dalšími třemi křídly. *Libosad* s oborou tvořil zahradní součást jičínského zámku, spojeného s Jičínem lipovou alejí. Stavbu začal stavět pravděpodobně Albrecht z Valdštejna a již ve stejné době dostala obora nový plot (*Morávek – Wirth 1946, 35, 42; Fidler 1987, 83 – 101*).

6.2.4 Analýza komunikační struktury renesančních loveckých staveb na našem území

Z výše nastíněného přehledu je patrné, že typologie loveckých, původem renesančních, staveb vychází z jejich půdorysné dispozice. Aby však tento typologický rozbor byl zřetelnější a akceptovatelný, rozhodl jsem se půdorysné dispozice loveckých staveb podrobit analýze prostorovosti, konkrétněji se jedná o analýzu přístupu převzatou z angličtiny pod názvem *access analysis*. Komunikační prostora v budově se vytváří při jakékoli interakci lidí, čímž se v něm projevuje určité prostorové uspořádání místností. Na tomto místě je důležité podotknout, že při analýze bylo sledováno pouze (trvalé) architektonické uspořádání místností. Prostorové uspořádání místností se projevuje odlišnou prostorovou konfigurací, úpravou interiéru v duchu aktuálních potřeb společenského setkávání, vlivem doby a módních trendů (například změny ve výšce podlahy, zástěny, hranice místností), bylo považováno za méně stabilní, a proto mu při analýze nebyla věnována taková pozornost. Teorie analýzy prostorovosti byla převzata z monografie autorů B. Hilliera a J. Hansonové uveřejněná pod názvem „*Social Logic of Space*“ (1984). Základní tezí této monografie bylo tvrzení, že existuje vzájemný vztah mezi povahou a organizací společnosti a zároveň stupněm uspořádání stavebních forem a užitných prostorů. Budovy, podle této monografie, vytvářejí určitý řád, který je odrazem společenských vztahů. Monografie ukázala na tzv. *prostorovou syntaktickou teorii* tzn., že každé uspořádání staveb podléhá závazným pravidlům. Analýza přístupu vychází v této práci z tzv. *gama analýzy*, která se zabývá pouze místnostmi, narozdíl od

složitější alfa analýzy, která bere v úvahu i hranice v interiérech (netrvalé, nepermanentní). Součástí disertační práce jsou tzv. *mapy přístupu* a jejich vzájemné srovnání. Před rozborem renesančních staveb bych rád ještě podotknul, že v řadě případů sledování analýzy přístupu loveckých staveb jsou tyto výsledky velmi zjednodušené. Abychom mohli diagramy porovnávat mezi sebou, musí zde být určitá možnost ověření, proto v naprosté většině zvolí vstupní prostora stavby jako výchozí bod. Na diagramech je vždy vyznačena větším kroužkem rozdíl od ostatních místností. Stanovení přístupnosti stavby bylo důležitým faktorem poznání, jelikož vyjadřuje průměrný počet hranic, které je nutné překonat k dosažení určité místnosti ze všech ostatních místností. Výsledkem stanovení přístupnosti může být číslo, které odráží míru přístupnosti určité místnosti. Pokud toto číslo bylo vysoké, jednalo se o místnost privátní, tedy špatně přístupnou. Před vlastní analýzou přístupu však už nyní můžeme říci, že většina diagramů byla symetrická, tedy z jedné prostory byly přístupné všechny ostatní prostory, což se ukazuje být specifickým všech sledovaných loveckých staveb. Nevýhodou použité metody bylo doporučení autorů monografie, že se nejvíce hodí pro komplikovanější stavby (s více místnostmi). Analyzovaný vzorek loveckých staveb však ukazuje na stavby velice jednoduché. Porovnáváním jednotlivých map přístupu ověřilo typologické zařazení loveckých staveb. Nyní však už přistupme k vlastní analýze přístupu na příkladě renesančních loveckých staveb.

Původní prostorové uspořádání renesančních staveb můžeme sledovat jen u některých reprezentantů loveckých zámků, které nepostihly výraznější pozdější stavební úpravy. V našem prostředí se zcela novým stavebním prvkem ukazuje být lovecká stavba vilového charakteru v *Kratochvíli* (obr. 19/1). Zámek tvoří soubor staveb uzavřených vysokou ohradní zdí. Střední pavilonová stavba se svým architektonickým pojetím řadí mezi nejreprezentativnější. Jedná se o patrovou budovu obdélného půdorysu obklopenou vodním příkopem.

Stavba typologicky náleží k italským renesančním vilám. Na příkladě této stavby byla vypracována mapa přístupu. V přízemí zámecké budovy upoutá vstupní síň s valenou klenbou (v mapě přístupu označena pod číslem 1; dále jen *ozn. č.*) a renesančním krbem a jídelna. Tato místnost slouží v diagramu pro ověření a zároveň představuje důležitý komunikační uzel celé dispozice. Z této místnosti *ozn. č. 1* jsou dále přístupny v linii půdorysně shodné prostory *ozn. č. 2 a 3*, které mohly sloužit pro služebnictvo jako sklady nebo přípravná jídel. Pouze z místnosti *ozn. č. 1* je totiž dostupná velká obdélná místnost *ozn. č. 4* a samostatně přístupné místnosti *ozn. č. 5 a 6*. Ze vstupní haly *ozn. č. 1* se bylo možné rovněž dostat do dalšího komunikačního uzlu, prostory se schodištěm, *ozn. č. 7*, které kromě zalomeného schodiště s podestou obsahovalo ještě postranní vřetenové schodiště pro služebnictvo. Místnost *ozn. č. 1* rovněž komunikačně propojovala pět místností přízemí *ozn. č. 8 – 12*. V prvním patře, přístupném po zmíněných schodištích ze zadní části dispozice, *ozn. č. 7*, se nachází sály s bohatou štukovou výzdobou. Půdorysně je rozvržení místností v patře shodné s přízemím. Ústřední prostorou patra je velký přijímací sál s mimořádně bohatou štukovou výzdobou od architekta A. Melany. Na severní straně budovy byla v patře řada soukromých pokojů majitele s velkým přijímacím sálem. Obdélníkový areál zámecké budovy vymezovaly zdi doplněné bočními pavilony, sloužícími pro ubytování hostů. Zpravidla se jednalo o trojprostorové přízemní objekty, začleněné do obvodové zdi. Od jihu uzavírala areál na ose umístěná vstupní brána s ústřední věžicí. Na vnějším obvodu, na východní straně areálu, se nacházel domácí kostelík Narození Panny Marie z let 1585 – 1589 s navazujícími hospodářskými budovami a renesančními konírnami.

U renesanční stavební etapy zámku **Lány** může být spatřována podobná komunikační struktura jako u předešlého příkladu (obr. 19/2). Zámek Lány však prošel výraznou barokní přestavbou, přesto podle kleneb v přízemí zámku lze soudit na renesanční a raně barokní původ

střední části a křídla při pozdějším zámeckém kostele. Protilehlé křídlo, které vytvořilo dnešní charakteristickou dispozici, je patrně až vrcholně barokní z roku 1730. Pokud by se potvrdila tato hypotéza stavebně-historickým průzkumem, můžeme následně pod ozn. č. 13 hledat vstupní prostor s obdobným diagramem map přístupu jako na Kratochvíli. Půdorys přízemí zámku obrazové přílohy pochází z let 1747 – 1752, tedy z doby dokončení zámeckého kostela. Objekt byl přístupný symetricky tzn., že ze vstupní haly bylo možné pokračovat do východního nebo západního křídla zámku. Z hlavní prostory ozn. č. 1 bylo možné vstoupit rovnou na schodiště ozn. č. 2 a vystoupat po něm do patra. Mladší barokní přídlo na západě ukazuje na jednoduchou propustnost stavby (místnosti ozn. č. 3 – 8 byly navzájem komunikačně propojeny). Naopak ve východním křídle zámku lze hledat podobné komunikační struktury jako v Kratochvíli s jediným rozdílem vložení příčné chodby ozn. č. 13. Na tuto chodbu navazují v linii místnosti ozn. č. 18 a 19, 15 a 17, přičemž místnost ozn. č. 17 představovala komunikační uzel a propojovala po vřetenovém schodišti přízemí s patrem. Pokud by příčná chodba skutečně pocházela z renesanční stavební fáze, lze se domnívat, že se jedná o raného reprezentanta pozdějších barokních obdélných dispozic.

U další vymezené skupiny staveb, které tvoří ústřední letohrádek s nepravidleně rozmístěnými stavbami hospodářského charakteru, byla analýza prostorovosti provedena, avšak výsledná mapa přístupu nevytvářela o ničem, co by bylo možné stotížnit s jejím zařazením do příslušné skupiny loveckých staveb. Bližší poznání těchto objektů znemožňily jejich mladší přestavby a úpravy. Příkladem je letohrádek **Červený Dvůr** u Českého Krumlova, zasazený do formálně založené zahrady s oborou. Původní dispozice letohrádku sestávala z hlavní reprezentativní budovy a staveb hospodářského a provozního charakteru. Podobně je tomu tak i na dalších, původem renesančních loveckých objektech, v **Králově Dvoře** a **Rábech**. V obdobné půdorysné dispozici jako Červený Dvůr byl vystavěn lovecký zámek **Hlavenec**.

Naopak velmi dobře čitelnou propustnost stavby vykazuje autentická renesanční stavba zámlu **Vřísek** na Českolipsku. Vytvoření pracovní verze mapy přístupu (není součástí příloh) se ukázalo, že stavba byla přístupna zcela lineárním způsobem, tedy asymetricky. Přízemí zámku tvoří pět přibližně stejně velkých místností zaklenutých cihlovými valenými klenbami s lunetami. Vchod do přízemí byl zhruba uprostřed dispozice, ozn. č. 1. Odtud se na každou stranu rozbíhaly dvě místnosti ozn. č. 2 a 3, 4 a 5, které byly propojeny lineárním způsobem. Před průčelí stavby předstupuje válcová věž, ozn. č. 6, přístupná v přízemí z exteriéru s dosud užívaným vchodem, která propojovala šnekovým schodištěm patro a ústila v půdním prostoru. Uspořádání patra se lišilo od přízemí vynecháním jedné příčné zdi, čímž vznikla velká centrální prostora s krbem, ozn. č. 7. Centrální prostora propojovala lineárně na jedné straně dvě místnosti ozn. č. 8 a 9, na druhé straně pouze jednu ozn. č. 10. Zajímavá je rovněž absence dalších staveb hospodářského charakteru, avšak tuto funkci mohly převzít hluboké sklepy vytesané do pískovcových bloků v blízkosti zámku. Podobné schéma jako u zámku Vřísku ukázala pracovní verze map přístupu u loveckého zámku ve **Vičicích**. Přízemí zde sloužilo k provozně-administrativním účelům a v patře byl situován hlavní hodovní sál přístupný z exteriéru vnějším schodištěm. Oba krátké boční trakty tvořily menší soukromé prostory majitele zámku či jeho hostů, což potvrdila i pracovní verze mapy přístupu, jelikož číslo vymežující obtížnost přístupu do daných místností obou křídel bylo relativně vysoké. Není tedy pochyb o tom, že dané místnosti křídel sloužily jako soukromé.

U poslední zkoumané stavby se setkáváme se zcela atypickým stavebním půdorysem, který lze považovat za raného reprezentanta následujících barokních staveb. U pražského letohrádku **Hvězda** (obr. 20/1) na první pohled upoutá jeho ústřední, reprezentativní, budova, která byla vystavěna na půdorysu šesticípé hvězdy, jejíž základ tvoří dvě protínající se pravoúhlé trojúhelníky v kruhu. Podle původních plánů

arcivévody Ferdinanda z roku 1555 se v přízemí letohrádku nacházela pouze jedna centrální místnost. V obrazové příloze najdeme půdorys stavby, kde se pod ozn. č. 1 nachází zmíněná centrální místnost, které zároveň obsahovala schodiště propojující přízemí s patry. Teprve později byla tato prostora rozdělena příčkami a využívána jako kuchyně s dalšími provozními místnostmi. První a druhé patro bylo určené výhradně pro soukromé účely a ubytování hostů. Půdorysná dispozice patra ukazuje na systém chodeb paprskovitě procházejících celou stavbou, tedy představuje důležitý komunikační uzel ozn. č. 2. Z chodeb bylo možné vstupovat do jednotlivých místností ozn. č. 3 – 7. Tyto místnosti však nebyly mezi sebou komunikačně propojeny. Obdobnou situaci přístupnosti stavby, jako byla popsána v prvním patře, bychom mohli pozorovat i v navazujícím patře druhém. Mezi stavby obklopující tuto centrální budovu lze řadit později vystavěnou podélnou stavbu míčovny (na severní straně letohrádku).

Z uvedených příkladů loveckých zámků období renesance jsou patrné obě verze map přístupu (symetrické i asymetrické). Zámky s obdélnou dispozicí, kde vstupní prostora nebyla redukována chodbou, měly zpravidla asymetrickou dispozici tzn., že tato stavba byla přístupná lineárním způsobem, což bylo ukázáno na příkladě loveckého zámku **Vřísek**. Zámek **Kratochvíle**, oproti zmíněnému Vřísku, měl symetrickou dispozici, ve které dominovala v přízemí dispozice vstupní haly, a v patře přijímací místnost. Obě zmíněné místnosti tvořily důležité komunikační uzly a zpřístupňovaly všechny ostatní místnosti. Podobné komunikační schéma je zřejmé z mapy přístupu zámku **Lány**, kde se částečně ukazuje shodné řešení přístupnosti stavby jako na Kratochvíli, zejména v jeho starším západním křídle současné dispozice. Na dalším příkladu, loveckém zámku **Hvězda**, jsme mohli z mapy přístupu sledovat přísně symetrickou přístupnost stavby, která se v období baroka stala charakteristickým rysem většiny loveckých staveb, jak si ukážeme dále.

6.3 Barokní lovecké letohrádky

V počtu, prostorové struktuře a v architektuře staveb lze nepochybně odhalit poměrně pevná pravidla, odpovídající regulím lovecké zábavy a požadavkům odborního managementu. Baroko představuje období největšího rozkvětu loveckých letohrádků na našem území. U charakteristických reprezentantů těchto loveckých staveb byla sledována tato kritéria: architektonická, funkční, prostorová, dispoziční, ale také metrické vlastnosti staveb. Následující výčet ukazuje na různorodost jednotlivých stavebních skupin.

6.3.1 Pavilonová dispozice s ústřední zámeckou stavbou v hvězdici průseků

Roku 1685 nechal Jan Antonín Pachta z Rájova postavit ve střítežské oboře, severně od Jihlavy, pozoruhodný letohrádek **Strítěž** (nebo Karlův zámek, Karlův les či Karlswald) (okr. Jihlava) v podobě osmicípé hvězdy, podobný pražskému letohrádku Hvězda. Jednopatrová budova stála uprostřed kruhového prostoru uvnitř obory, který byl od okolí oddělen příkopem a valem. Kolem centrální stavby, stojící uprostřed paprscitě se rozbíhajících čtyř alejí, stálo v kruhu dalších osm pavilonů. Jednalo se vždy o dvojice přízemních obdélníkových barokních domků sloužících pro pobyt panstva. V roce 1723 byl na zámečku a v oboře hostem císař Karel VI., jak vyplývá ze žádosti Pachty o povolení k využívání jedné zámecké místnosti jako kaple adresované pražské arcibiskupské konzervatoři. V této době došlo i k přejmenování zámečku na Karlswald. V roce 1805 během vpádu napoleonských vojsk vlastnil zámeček rod Palmů, kdy došlo k jeho vypálení. Protože již stavba nebyla obnovena, proběhla v roce 1870 její demolice společně s jedním pavilonem. Zbylé pavilony se dočkaly několika přestaveb (*Šimek a kol. 1989, 471*). Později byly zbourány také a na jejich místě dnes stojí průmyslový závod.

Zámeček zvaný Eremitáž na Mladoboslavsku vznikl také uprostřed mýtiny s paprscitě uspořádanými výseky. Místo známé pod názvem **Valdštejnsko** tvořilo pět pavilonů a kaple Panny Marie, vysvěcené roku 1725. Zámeček nechal postavit František Arnošt, hrabě Valdštejn (1706 – 1748). V pavilonech sice obvykle pobývali myslivci, ale v době honů tu byla ubytována šlechta. Služebníci pak spávali v podkroví a panstvo v přízemí. Jednalo se o přízemní jednoduché stavby s podkrovním patrem v mansardové střeše. Dispozici přízemí vytvářela předsíň a čtyři nebo pět pokojů vytápěných krby. Jednotlivé pavilony byly nazvané podle zúčastněného panstva na lovech (č. 80 Auerspergův, č. 83 Schwarzenberský a č. 71 Černínský dům). Stěny měly buď papírové tapety, nebo freskovou výzdobu, podlahy pokrývaly parkety. Jeden z pavilonů sloužil k hostinám, vedle něhož se nacházela zvláštní stavba využívaná pouze jako kuchyně. Zmíněn je i pavilon s hernou a knihovnou (č. 82). Dále byl na umělém návrší uprostřed zahrady glorieta se dvěma sochami granátníků. Roku 1904 došlo ke zboření dvou pavilonů, další byl upraven na myslivnu (č. 80) a poslední pak na stáje (č. 81). Tento unikátní typ pavilonového loveckého zámečku bývá odvozen z podobných typů barokních staveb ve Francii (*Šimák 1930, 586 – 594; Zuman 1917, 41 – 48*).

Pozdně barokní areál loveckého zámečku **Lichtenwald** (okr. Most) projektoval stavitel J. M. Rytzig pro Emanuela Filiberta z Valdštejna v letech 1761 – 1767. Neobvyklý název zámku vznikl složeninou jmen dvou rodů: Lichtenštejnů a Valdštejnů. Jednotlivé budovy v areálu tvoří pravidelný kruh okolo oválného nádvoří a patří sem hlavní zámecká budova, lesovna, dům vrátného, stáje a vozová kolna. Budova zámku je obdélného půdorysu, patrová, s mansardovou střechou. Po jejích stranách jsou obytná stavení. Při vjezdu do areálu se nachází pilířová brána, která byla původně zdobena dřevěnými sochami jelenů. K zámeckému areálu byla později postavená chata a novodobý turistický přístřešek. K zámečku patřila rovněž za Valdštejnů obora určená k chovu

jelení zvěře, dnes označovaná jako Flájská obora (*Břevnovský Šafránek 1995, 77*).

Při silnici z Jesenice do Čisté na Rakovnicku stojí v bývalé oboře pod Plávečským vrchem lovecký zámek pojmenovaný po patronu lovců **Svatý Hubert**. Kolem něho se nachází několik budov určených pro personál. Zámek, uprostřed symetricky rozdělené obory, postavili na začátku 18. století Černínové z Chudenic, majitelé nedalekého petrohradského panství. Jednoduchý jednopatrový barokní zámek má základnu pravidelného osmiúhelníku. Na původní šindelové zvoncové střeše je lucerna s osmi okénky a nad ní otáčecí korouhvička s jelenem. K zámečku vede osm průseků, na něž směřují okna zámku i okénka lucerny. Asi 2 km od zámečku byla vystavěna kaple Plaveč stojící na vyvýšenině obklopená alejí stromů. Svým vzhledem připomíná tato stavba téměř věrnou zmenšeninu zámečku Svatého Huberta (*Anděl a kol. 1984, 164*).

Výčtem v této skupině staveb se dostáváme do okresu Děčín. Dnes již neexistující lovecký zámeček **Šternberk** stál na území, které patřilo po celé 18. století k panství Lipová (v majetku rodu Salm-Reifferscheid). Výstavba začala uprostřed lesů asi 9 km západně od Rumburku za Františka Václava Salm-Reiffercheida koncem 2. poloviny 18. století. Hlavní budova zámku byla umístěna uprostřed mýtiny ve tvaru osmicípé hvězdy, z níž vycházelo několik cest. Komplex doplňovaly čtyři vedlejší budovy. Hlavní přístup k budově byl směřován od severovýchodu, kde se nacházelo honosné vstupní průčelí. Jednalo se o obdélnou přízemní stavbu s půdním polopatrem o rozměrech 40 x 16 m, krytou mansardovou střechou. Hlavní vstupy průčelí byly umístěny po stranách dvojosého patrového rizalitu ozdobeného volutovým štítem s hodinami, po jejichž bocích byli umístěni sochy jelenů. Vnitřek plochostropé budovy byl členěn dle střední osy. Po stranách hlavního sálu se rozkládalo vždy několik prostor se schodišti vedoucí do podkroví.

K jihozápadnímu průčelí byla přistavěna kaple s okrouhlým uzávěrem. Roku 1993 bylo zjištěno rozsáhlé napadení stavby dřevokaznou houbou a krátce poté byla bezezbytku stržena (*Anděl a kol. 1984, 462; Úlovec 2000, 292 – 295*).

V lesích děčínského panství, vlastněných Thun-Hohensteiny, nechal hrabě Jan Josef v letech 1734 – 1735 postavit **Kristin Hrádek** (okr. Děčín). Jméno dostal podle zakladatelovy manželky Marie Christiany, rozené Hohenzollernové, a nazýval se původně Christianaburk. Jednalo se o soubor tří objektů, z nichž nejvýstavnější byla prostřední stavba, jednopatrová budova s vysokou mansardovou střechou, obklopená v patře pavlačí. Napravo od centrální stavby bylo umístěno prosté jednopatrové stavení s jednoduchou sedlovou střechou. V jeho přízemí se nacházel tzv. rytířský sál se sloupy a krbem (upraveno v 19. století). Zcela vlevo byla současně s těmito budovami postavena i hájovna, obnovená po požáru roku 1741 (*Anděl a kol. 1984, 239*).

Lovecký zámek **Lipovice** (okr. Plzeň-sever) stával na vyvýšenině v bývalé oboře mezi Nevření a Nekmířem. Postaven byl do osmihranu a od jeho hran vybíhala jednotlivá stromořadí do obory. Zámek vznikl pravděpodobně koncem 18. století za tehdejších majitelů panství hrabat z Vrtby. Vedle zámku stálo ještě obydlí strážce obory a hájovna. Zámek zanikl ve 2. polovině 19. století (*Bělohlávek a kol. 1985, 189*).

Uprostřed obory severně od Mstišova nalezneme lovecký zámek **Tuppelburg**, česky **Dvojhradí** (okr. Teplice), který nechal postavit František Clary Aldringen v roce 1703. V roce 1795 došlo k jeho částečné přestavbě. V 18. – 19. století sloužil zámek i jako výletní středisko významných hostů teplických lázní. Jedná se o osmibokou jednopatrovou stavbu, centrálního půdorysu, obklopenou vodním příkopem. První patro tvořil sál s osmi okny, kolem nich byl umístěn ochoz se zábradlím a vnějším schodištěm do parku. Přízemí tvoří několik nepravidelných místností, které sloužily jako ložnice a hospodářské prostory. Od

jednotlivých nároží zámku vybíhalo osm alejí (*Anděl a kol. 1984, 334; Poche a kol. 1978, 438*).

Jihozápadně od Dubé získal v roce 1712 první část vsi **Medonosy** (okr. Teplice) od hraběte Jáchyma z Údrče hrabě Jan Jáchym Pachta na Liběchově, držitel druhé části vsi. Kolem roku 1750 zde nechal hrabě Hubert Karel Pachta z Rájova zřídit oboru s barokním loveckým zámkem. Zámek měl čtyři křídla. V každém křídle zámku se v jeho středu nacházel samostatný vchod. Na zámecké budově byla věžička se zvonem. V roce 1801 prodali Pachtové celé liběchovské panství Jakubu Veithovi, jenž neměl k Medonosům žádný blízký vztah a medonoský zámek zůstal opuštěný. V polovině 19. století zámek i dvůr vyhořely a stavební materiál byl rozebrán místními obyvateli. Posledním připomínkou celého komplexu byla sýpka, která byla později přeměněna na myslivnu (*Anděl a kol. 1984, 302*).

U obce Kateřina u Rozvadova leží dodnes pozoruhodná lovecká stavba – zámek **Diana** (okr. Tachov). K jeho výstavbě došlo v 18. století (první zmínky z urbáře panství pocházejí z roku 1742) za hrabat Novohradských z Kolovrat, majitelů nedalekého panství Velké Dvorce. Hlavní část zámku tvoří ústřední patrový pavilon o půdorysu kříže s šestibokým věžovitým zakončením. Od centrální stavby symetricky do stran vybíhají dvě stejná křídla, ve skutečnosti kryté zděné mosty s menšími pavilónky na koncích. V jižním křídle bývala zámecká kaple (*Naňková 1980, 44; Procházka – Úlovec 1988, 33 – 34*). Zámek poněkud připomíná řešení z Valdštejska, rozdíl je však v umístění pavilonů, které zde neobklopují ústřední stavbu, ale vytvářejí s ní jednu linii (*Bělohlávek a kol. 1985, 56; Vlček 2001, 217*). Severním a severovýchodním směrem se rozprostírala lovecká obora (Thiergarten).

Od této kategorie se dostáváme k poněkud prostšímu vzhledu staveb postavených při křížení cest v oborním prostředí. V těchto případech je rovněž zajímavá absence dalších hospodářských staveb,

jak ukazuje stavba loveckého letohrádku **Lusthaus** u Horního Břečkova – Čížova nedaleko Vranova nad Dyjí (okr. Znojmo) z 18. století. Původně se zde nacházela ohrazená obora, která byla krajinářsky upravena. Oborou vedla pravidelná síť cest doplněná vodními plochami, drobnými okrasnými a užitkovými stavbami. Jednou z nich byl i letohrádek postavený ve středu obory na centrálním křížení cest. Jak asi vypadala obora zobrazuje dodnes zachovaná veduta na vranovském zámku z konce 18. století. Na zmiňované vedutě je již znázorněn prakticky v současné podobě. Jedná se o dvoupatrovou drobnou stavbu s ochozem v patře krytou mansardovou střechou, jejíž přesah byl vynášen čtyřmi masivními sloupy v nárožích. Ve 2. polovině 19. století letohrádek vyhořel a dostal dnešní jehlancovou střechu podpíranou subtilními dřevěnými sloupky. V této době byla upravena i výmalba (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 1999, 420 – 422*). Výčtem se dostáváme ke stavbě zámečku **Moričov** u Klášterce nad Ohří (okr. Karlovy Vary). Zámeček nechali postavit bratři Ludvík a August Jiří, markrabata z Baden-Badenu a Hochberku, v letech 1738 – 1739. Dvoupatrová stavba na půdorysu nepravidelného jedenáctiúhelníku (vchod na jihovýchodní straně) vycházela svým architektonickým řešením z typu podobných centrálních staveb v Ostrově nad Ohří. Fasádu stavby, zděné z cihel a čediče, členily horizontální římsy a lizénové válce (vystupující svislé pruhy), okna měla štukové rámování. Lizény a římsy byly bílé a plochy zdí červené. Přízemí dělila příčná zeď na dvě nestejně části, kuchyň s komínem a schodiště do prvního patra. V prvním a druhém poschodí se nacházely krby. Druhé patro nebylo dělené a sloužilo jako společenská místnost. Zámeček byl postaven na nejvyšším bodě tehdejšího polesí zvaném Obora. Systém cest, alejí a pruhledů byl řešen tak, aby byl co nejlépe využit pro lov spárkaté a divoké zvěře. Součástí polesí Obora byla i bažantnice přiléhající k zámečku z jeho jižní strany (*Bělohávek a kol. 1985, 217; Poche a kol. 1978, 428*).

6.3.2 Ústřední stavba s bočními křídly

Typologicky podobné k loveckým stavbám uvedeným v předchozí kapitole jsou ústřední stavby s bočními křídly. Na loveckém zámku **Humprecht u Sobotky** (okr. Jičín), postaveném mezi lety 1667 – 1670 na kosteleckém panství Humprechta Jana Černína z Chudenic, sice přímo tento typ architektonického řešení stavby nespátřujeme, ale jedná se o raný příklad této stavby. Zámek dokončený mezi lety 1676 – 1677 byla přiléhající obora obehnána zdí a u zámku zřízeny stáje. Neobvyklý oválný půdorys i celková podoba zámečku vždy lákala k různým badatelským romantickým interpretacím. Okrouhlý půdorys však můžeme vysvětlit nutností pozorovat celé okolí z visutého ochozu na obvodu. Středem stavby byl hlavní sál, v přízemí byly konírny a další hospodářské prostory. Na opačné straně půdorysu se proti monumentálnímu schodišti měla nalézat drobná oválná kaple, dnes zbořená (*Sedláček 1998 – 2000j*, 97 – 98; *Pekař 1970*, 136 – 141; *Naňková 1979*, 358 – 366; *Anděl a kol. 1984*, 165). Situování hospodářských staveb a koníren kolem hlavní reprezentativní budovy velmi připomíná obdobné příklady, se kterými se setkáváme při pavilonových stavbách loveckých zámků navržených pro pořádání parforsních honů (viz např. *Valdštejsko, Svatý Hubert u Jesenice, Pávov u Štoků*) vybudovaných o mnoho let později.

Ve 2. polovině 17. století postavil architekt Pavel Morzin nový lovecký zámeček **Kuncberk** (okr. Nymburk) s poněkud neobvyklou dispozicí, kterou připomínal černínský zámek Humprecht u Sobotky. Způsobem řešení osvětlení střední síně však více pražský letohrádek Hvězda. Zámeček však neměl dispozici ani oválnou, ani hvězdicovitou, ale čtvercovou s okosenými nárožními. Hlavní stavba byla patrová budova osmihranného půdorysu s věžičkou a cibulovou bání uprostřed. Přízemí bylo postavené z kamene, poschodí z hrázděného zdiva. V přízemí se nacházela kuchyně s krbem, dvě místnosti a vstupní síň vyzdobená malbami. V patře byly tři místnosti a ústřední sál s bohatou štukovou

výzdobou a iluzivními freskami (*Anděl a kol. 1984, 253; Poche a kol. 1978, 163*). Dnes již jeho podobu známe pouze z dobových fotografií a z líčení A. Sedláčka. V roce 1818 nechal zámeček rytíř Šimon M. Bethmann opravit, ale do konce 19. století byl nevhodně využíván jako skladiště sena a slámy a v přízemí stájl dobytek. Zhoršující stav objektu vedl k jeho zřícení na přelomu roku 1890 – 1891 (*Sedláček 1998 – 2000j, 380 – 384*).

Další lovecká stavba se nachází na Mělnicku. Jedná se o zámek **Veltrusy** (okr. Mělník) založený šlechticem Václavem Antonínem Chotkem, který měl v minulosti menší rozsah než současný zámecký areál. Malý lovecký zámeček sloužil k občasnému pobytu v letních měsících a na podzim v době pořádání honů. Teprve někdy kolem roku 1764 byla jeho krátká boční křídla rozšířena. Zámeček, vycházející z francouzských maison de plaisance, obsahuje hlavní sál přesahující do patra, který je přímo spojený se zahradou vnějším schodištěm. Zahrada kolem letohrádku vznikala již krátce po dostavbě v roce 1764, ale teprve za Jana Rudolfa Chotka v roce 1784 byl založen nový park v anglickém stylu s řadou zahradních staveb, oborou a bažantnicí (*Velc 1904, 365 – 376; Neumann 1955; Letošníková – Ondřej 1963; Brožovský 1973; Naňková 1989, 409; Macek – Vlček – Zahradník 1992, 198*). Zajímavou stavbu, architektonicky velmi obdobnou zámku Veltrusy, představoval lovecký zámeček **Neulust** (dříve Theresienlust; okr. Pardubice). Dnes zaniklý zámek nechal postavit hrabě Filip Kinský ze Vchýnic a Tetova v roce 1790. Po svém založení jen nazval podle předčasně ovdovělé sestry Terezie „*Theresienlust*“. Tato zvláštní stavba zhotovená podle francouzského projektu ve slohu barokním, měla půdorys osmiúhelníku. Budova byla jednopatrová, pokrytá šindelem s krovem v podobě osmipaprskové hvězdy a ukončeným zlacenou makovičkou. K sudým stěnám zámečku byla přistavěna dvě přízemní boční křídla (jedno s kuchyní), jež obsahovala menší místnosti (později byla odbourána). Tato křídla byla zároveň propojena s osmihranným sálem, z něhož vedlo

pískovcové schodiště s kovaným zdobeným zábradlím. Schodiště končilo otevřeným balkonem, z něhož se vstupovalo pouze jedněmi dveřmi do sálu v prvním patře. Tento sál byl na pilířích mezi okny vyzdoben malbami fantastických stromů s miniaturní tropickou krajinou. Mírně klenutým stropem byla napodobena modrá obloha s poletujícími ptáky. V rozích stály skupiny slohového nábytku a krb. Hrabě nakonec v 18. století o majetek přišel a panství Chroustovice přešlo do držení Thurn-Taxisů. Do roku 1908 vlivem absence údržby byl objekt v havarijním stavu a majitelé panství přistoupili k jeho demolici (*Šimek a kol. 1989, 323 – 324*).

Předchůdcem loveckého zámku v **Sudoměřicích u Bechyně** (okr. Tábor) vybudovaného v Černické oboře byla stavba Petra Voka z Rožmberka z doby kolem roku 1586, kam se také datuje založení také obory. Teprve však hrabě Václav Paar nechal roku 1766 postavit dnešní, půdorysně velmi zajímavou centrální stavbu, kde jádrem se stalo hexagonální těleso, z jehož každé strany vybíhají obytná křídla (*Poche a kol. 1980, 462*).

Po roce 1750 byla vystavěna novostavba malého loveckého zámečku **Karlov** (okr. Písek) stojícího uprostřed dříve založené obory. Dominantní postavení v půdorysné dispozici zaujímá oválný sál, na který se napojují nižší, velmi krátká křídla, každé se dvěma obytnými místnostmi a schodištěm (*Neumann 1974, 182 – 183; Tříška a kol. 1986, 103*). Jednu z nejpozoruhodnějších loveckých zámeckých dispozic představuje **Karlova Koruna u Chlumce nad Cidlinou** (okr. Hradec Králové). Návrh Jana Blažeje Santiniho-Aichla pro rod Kinských vychází z průniku tří čtvercových útvarů do střední válcové hmoty. Tímto Santini-Aichel vytvořil přísně čtvercovou dispozici jednotlivých obytných místností. Hlavní sál prostupuje přes dvě patra a je opatřený obíhající galerií. Zámek byl postupně rozšiřován o další stavby v nejbližším okolí (zámecká kaple Bolestné P. Marie, jízďárna a empírová oranžerie)

(Šimek a kol. 1989, 150 – 152; Kořán 1974, 217 – 218; Naňková 1989, 423).

6.3.3 Obdélné půdorysné dispozice loveckých staveb

Od složitých centrálních staveb se dostáváme k jednodušším dispozičním řešením. První z nich je lovecký zámeček **Čachnov** (okr. Chrudim) s oborou. Barokní stavbu nechal roku 1770 postavit hrabě Filip Kinský, avšak již další její majitel, Karel Alexander Thurn-Taxis, ji v roce 1827 změnil na hájovnu a oboru zcela zrušil. Stavba bývalého zámečku představuje jednopatrovou obdélníkovou budovu krytou vysokou valbovou střechou (Šimek a kol. 1989, 85). Podobný vzhled vykazoval i lovecký zámeček **Philippsruhe u Týniště nad Orlicí** (okr. Rychnov nad Kněžnou). Zámek nechali v 1. polovině 18. století zřídit Šternberkové, majitelé častolovického panství, v rozsáhlé oboře. Obora zaujala prostor mezi obcemi Brašovicemi a Třebechovicemi pod Orebem, severně od města Týniště nad Orlicí. V roce 1745 nechal František Filip ze Šternberka postavit nevelký zámeček při jižním okraji obory. Stavba byla zpočátku pouze dřevěná, teprve později nahrazena stavbou zděnou. V roce 1795 syn Františka Filipa, rovněž František Filip ze Šternberka, změnil budovu loveckého zámku na myslivnu, známou pod pojmem „*Jägerhaus*“. Byla to přízemní budova téměř čtvercového půdorysu, z níž vybíhalo směrem k jihu boční křídlo (v roce 1931 byla budova zvýšena o patro a současně bylo odstraněno boční křídlo). Severně od „*Jägerhausu*“ nechal František Josef ze Šternberka v roce 1817 postavit loveckou chatu, nazvanou „*Gloriet*“, určenou pro pobyt lovců v době honů. Stavbu charakterizovala přízemní hrázděná stavba krytá sedlovou střechou. Vstup, tvořící střed delšího trojosého průčelí, byl zvýrazněn strmým štítem (dnes částečně zřícený) (Šimek a kol. 1989, 509; Musil – Svoboda 1998, 171 – 172). Na podobnou půdorysnou dispozici ukazuje zámeček **Klokočov** (okr. Havlíčkův Brod) postavený v roce 1789 Janem Karkem Schönowitzem z Ungarswertu. Patrová budova s mansardovou

střechou má pětiosé průčelí, které v přízemí vymezuje středová chodba s hlavním vstupem. Bývalý lovecký zámek **Loreta** (okr. Klatovy), postavený rodem Kolovratů počátkem 18. století, svým navrženým dispozičním řešením rovněž zapadá do této kategorie. Podobně jako jednopatrový barokní lovecký zámek hraběte Františka Josefa z Valdštejna z roku 1711 postavený stavitelem Mikulášem Raimondim, který najdeme v **Maníkovcích** (okr. Mladá Boleslav) na okraji obory Klokočka. Podobný vzhled jako ostatní zde zmiňované stavby měla i dispozice zámku **Morány** (okr. Kutná Hora) před přestavbou provedenou roku 1840 stavitele Martinem Plešingerem nebo zámky **Zahradiště** (okr. Žďár nad Sázavou) a **Dřevíč** (okr. Rakovník). Na Děčínsku v roce 1457 místní urbáře poprvé zmiňují ves **Rynartice** jakožto součást panství (Česká) Kamenice. Na pozemcích původního českokamenického dvora, doloženého už v 15. století, dal Filip Josef Kinský roku 1748 postavit lovecký zámek. Jednalo se o jednoduchý patrový lovecký zámek spojený s hospodářskými budovami. Na hlavní zámeckou stavbu, s navazujícími nižšími trakty po obou stranách, poukazuje zámek **Vlkov nad Lesy** (okr. Nymburk) postavený ve 2. polovině 18. století hrabětem Františkem Ferdinandem Kinským. Zámek představuje jednopatrová a zčásti zděná, zčásti roubená, pozdně barokní budova krytá mansardovou střechou (*Šimek a kol. 1989, 535*). Z let 1739 – 1743 pochází stavba loveckého zámku **Kupařovice** (okr. Brno-venkov) postavená pro hraběte Karla Maxmiliána Dietrichštejna. Jedná se opět o jednoduchou, jednopatrovou, dřevěnou stavbu loveckého zámku v **Nových Mitrovicích** (okr. Plzeň-jih), která vznikla v 17. století za Jiřího Zdeňka Vratislava z Mitrovic (*Bělohlávek a kol. 1985, 232*). Na stejnou půdorysnou dispozici poukazuje lovecká stavba zámku **Šedivec** (okr. Ústí nad Orlicí), kterou nechal v roce 1757 postavit hrabě Jan Čeněk Breda na pozemcích náležejících k panskému dvoru. Do stejného roku Tereziánský katastr řadí rovněž oboru. Ve středu obory byl založen zámek a kaple. Obora byla zrušena již na konci 18. století po smrti Jana Čeňka. Obora byla

založena roku 1728 i u zámku v **Sadové** (okr. Hradec Králové) se stejnou půdorysnou dispozicí jako uvedené předchozí příklady. Lovecký zámek v **Rohozné** (okr. Jihlava) vybudovali v polovině 18. století majitelé nasavrckého panství František Josef ze Schönfeldu nebo jeho dcera Kateřina. Zámek patří do této skupiny, jelikož představuje přízemní budovu obdélného půdorysu, krytou valbovou střechou (*Šimek a kol. 1989, 417, 435, 484 – 485*).

6.3.4 Uzavřená, dvorová, zámecká dispozice

V letech 1784 – 1789 navrhl málo známý stavitel Václav Haberditz pro Jana Vojtěcha Černína z Chudenic (1745 – 1816) lovecký zámeček **Kozel** (okr. Plzeň – jih). Základ dispozice stavby tvoří uzavřená, přízemní, čtyřkřídlá stavba. V 90. letech 18. století se stavba dočkala rozšíření, kdy hospodářské zázemí zámku vylepšila výstavba samostatných budov (kaple, jízdárna, stáje a obydlí pro sloužící) (*Podlaha 1900, 146 – 149; Naňková – Sedlák 1954*). Uzavřenou dvorovou dispozici nalezneme rovněž na loveckém zámku **Ohrada** (okr. České Budějovice). Tento neobvykle velký lovecký zámek si nechal postavit podle projektu pražského stavitele P. I. Bayera kníže Adam František Schwarzenberg. Práce byly započaty roku 1708 a celkově dokončeny v roce 1722. Zámek nacházel v rozlehlé oboře. Jeho půdorysná dispozice představuje zajímavé řešení trojdílného vstupního vestibulu, doplněného v průčelí u nás neobvyklým portikem. Boční a zadní křídlo s hospodářskými funkcemi jsou opticky odděleny od hlavní budovy (corps de logis) menší výškou. Mimo celý areál byla umístěna obdélná budova sýpky (*Vlček 2001, 397 – 398*). Dalším příkladem je letní sídlo litoměřických biskupů s přílehlou oborou ve **Stvolínkách** (okr. Česká Lípa). Tento zámek však nikdy neměl primárně loveckou funkci. V letech 1655 – 1663 došlo k přestavbě původního renesančního zámku do pozdně barokní podoby. Přestavba sjednotila zámek v ucelenou hmotu kolem uzavřeného, čtyřúhelného, nádvoří s otevřenými arkádami

v přízemí, na jihu a severu a s arkádami v prvním patře po všech stranách nádvoří. Za zámkem byla zřízena rozsáhlá barokní zahrada, kterou doplňovala daňčí obora (*Anděl a kol. 1984, 448*).

6.3.5 Letohrádky s půdorysnou dispozicí ve tvaru písmene U obklopující čestný dvůr

Dnešní lovecký zámek **Jemčina** (okr. Jindřichův Hradec) se vyvíjel neustálým rozšiřováním a úpravami. Základ areálu tvořila menší barokní budova při hřebčinci, navržená neznámým černínským architektem roku 1744. K prvním stavebním úpravám došlo v letech 1751 – 1753 a ve stavbě se pokračovalo i v letech 1757 – 1759, kdy byla vybudována jízdárna. Teprve za Prokopa Vojtěcha Černína z Chudenic dostal zámek mezi lety 1767 – 1769 dnešní podobu. Trokřídlá, jednopatrová a velmi rozměrná budova vytváří dispozici se široce rozevřeným čestným dvorem, který později prošel klasicistními úpravami (*Novák 1901, 297 – 304*).

Lovecký zámeček, nazvaný francouzsky Mes Idées (Mé myšlenky), nechal ve své oboře postavit hrabě František Antonín Nostic v roce 1769. Později se ujal název **Favorit – Šindelová** (okr. Sokolov). V roce 1800 za hraběte Jana Nostice se zámeček dočkal prvních přestaveb. V letech 1898 – 1899 však byl tento zámek zbořen a mezi lety 1904 – 1906 na jeho místě vystavěna obdobná stavba. Dispozice původního zámečku Favorit ukazuje na přízemní, široce rozevřenou stavbu ve tvaru písmene U, protnutou středním zvýšeným pavilonem, kde byl situován hlavní sál (*Bělohlávek a kol. 1985, 331; Vlček 2001, 236*). Pozdně barokní lovecký zámeček **Karlštejn** (okr. Chrudim) si nechal v oboře vystavět před rokem 1775 další z rodu Kinských, hrabě Filip. Dispozice novostavby se přizpůsobila původně samostané kapli sv. Jiljí (jedno z bočních křídel zámku). Proto i druhé zámecké křídlo tvoří přísně symetricky pojatá stavba, ve které se nacházela kuchyně (*Šimek a kol. 1989, 192 – 193*;

Chytil 1900, 131 – 132). Na rozsáhlém panství černínských držav v severních Čechách pověřil František Josef Černín vypracovat architektonický plán přestavby původního renesančního panského domu na velký lovecký zámek **Krásný Dvůr** (okr. Louny). Stavba dokončená roku 1724 získala podobu letohrádku s pozoruhodnou gradací hmoty, stoupající od nízkých hospodářských křídel, jež uzavírá čestný dvůr, přes vyšší boční křídla až k nejvyšší ústřední budově, kam architekt soustředil reprezentační prostory. Teprve na konci 18. století došlo ke zrušení starší zahrady a bažantnice a jejich přeměně na park (*Tříška 1953*, 157 – 168; *Lorenc – Tříška 1953*; *Rokyta 1973*, 153 – 157; *Anděl a kol. 1984*, 235). Lovecký barokní zámeček **Leopoldsrue** u Pohořelic (okr. Břeclav) dal vystavět roku 1744 Leopold hrabě z Ditrichštejna. Zámeček představuje jednu ze staveb ditrichštejnského architekta Františka Antonína Grimma. Nedaleko odtud nechal roku 1770 opat rajhradského kláštera Otmar Konrad přestavět poplužní dvůr na jednoduchý, pozdně barokní lovecký zámeček, nazvaný **Lesní Hluboké** (okr. Brno – Venkov). Určitou formu čestného dvora lze spatřovat i u loveckého zámečku **Baránek – Uherský Brod** (okr. Uherský Brod) nebo v **Tuchlově** (okr. Teplice). Lovecký zámek nechal postavit u Tuchlovského rybníka roku 1821 hrabě August Ledebour-Wicheln. Jedná se o obdélnou, empírovou, dvoupatrovou, budovu se dvěma pravouhle zalomenými křídly kolem dvora. Severně od Tuchlova stál letohrádek Belveder a severozápadně další letohrádek Ladenburg, který později sloužil jako sýpka. Všechny tři objekty tvořily jeden celek (*Poche a kol. 1978*, 157).

6.3.6 Obory u hlavních správních sídel

Nyní si uveďme příklady další skupiny šlechtických sídel, které primárně nesloužily jako lovecká sídla, ale v jejich bezprostřední blízkosti byla vybudována obora. Dnešní zámek v **Dobříši** (okr. Příbram), vystavěný na velké ploše a rozšířený ještě o obrovský areál parku,

vznikal postupně. Od roku 1630 je zámek v držení panovnického rodu Mansfeldů. Pravděpodobně od 60. let 18. století vznikla zámecká zahrada vycházející z francouzské geometrie se středovou osou mířící k oranžerii a její součástí se stala i navazující obora. Kolem roku 1800 byla obora přeměna na anglický park (*Vlček 2001, 222; Wirth 1938, 57 – 75; Brožovský – Glosová 1983; Tywoniak 1993, 24 - 32*). Oboru nacházíme i u zámku v **Heřmanově Městci** (okr. Chrudim) za hrabat Šporků v 17. století, která byla ve 20. letech 19. století rovněž upravena na park (*Sommer 1837, 21; Chytil 1900, 168 – 169*). Panské sídlo v **Chanovicích** (okr. Klatovy) obklopovala rozlehlá zahrada, která přecházela v oboru. Podobnou situaci nacházíme u zámku v **Chroustovicích** (okr. Chrudim), kde k zahradě přiléhala obora a navíc i bažantnice (*Sommer 1837, 108; Wirth 1902, 38 – 42; Oliva 1912-1913, 49, 51 – 52; Kořán 1977, 508 – 509*). V **Kosmonosích** (okr. Mladá Boleslav) za hrabat Černínů mezi lety 1650 – 1740 vznikla celá řada architektonických a uměleckých památek včetně přestavby původní tvrze na renesanční zámek. Kolem zámku bývala obora s vysokou zvěří a anglickým parkem (*Anděl a kol. 1984, 213*).

6.3.7 Drobné stavby v oborách s vazbami na správní sídlo

Do této kategorie lze zařadit jednoduché drobné stavby v oborách. Obora měla zpravidla přímou vazbu na nedaleké správní sídlo, ale její nedílnou drobnou stavbou byl obvykle jednoduchý pavilonek. V oboře **u Horšova** nedaleko zámku Horšovský Týn (okr. Domažlice) vznikla stavba nazvána Annaburg. Tento drobný gloriét se stal jedinou stavbou rozsáhlé obory, kterou na počátku 17. století založil majitel horšovskotýnského panství Vilém starší Popel z Lobkovic u vsi Horšova u poplužního dvora. Velkou panskou oboru, se soustavou devíti rybníků, nechal obehnat pevnou kamennou zdí. Na ostrůvku jednoho z rybníků, v těsné blízkosti Horšova, postavili tehdejší majitelé panství Trautmannsdorfové někdy po

roce 1744 malý lovecký pavilon. Tento šestiboký barokní altán se čtyřhrannou věžičkou a dvojitou střechou, s jednou centrální místností, byl pravděpodobně pojmenován na počest druhé manželky Františka Norberta Trautmannsdorfa, Marie Anny, rozené hraběnky z Herberštejna (*Dusil 1997, 43 – 44; Bělohlávek a kol. 1985, 26*).

Mezi drobné stavby můžeme řadit i letohrádky v mnoha bažantnicích. Jednalo se o stavby, které spíše tvořili zázemí a symbolické místo shromaždiště během lovů. Příkladem může být zřícenina letohrádku ve východní části bažantnice jižně od obce **Zahrádky** (okr. Česká Lípa), na katastru sousední obce Holany. Centrem panství byl zahrádecký Nový Zámek, který byl součástí barokně komponovaného krajinného celku společně s bažantnicí a nedalekou oborou. Po roce 1945 letohrádek zpustl a dnes se na jeho místě nacházejí jen obvodové zdi. U zámku v **Miloticích** (okr. Hodonín) vznikla bažantnice s drobnou stavbou z roku 1765 uprostřed paprskovitě sbíhajících cest. Jedná se o stavbu půlkruhového půdorysu uzavřenou parapetní zdí, v podobě hluboké niky s volutovými křídly na bocích (*Samek 1999, 520*).

6.3.8 Lovecké stavby bez přímé vazby na obory

Velkou skupinu loveckých staveb představují v českých zemích zámecké areály, založené v lesnatých územích panovnických rodů, bez přímé vazby na obory, ale nacházející se v jejich blízkosti. Tyto stavby si udržely loveckou funkci po celou dobu své existence, jelikož byly určeny pro loveckou zábavu v otevřených honitbách a revírech. Do této kategorie zapadá i stavba loveckého zámečku v **Osvračíně** (okr. Domažlice), který se však nedochoval ve své původní vrcholně barokní podobě z roku 1720 (*Ryšavý 1993, 289 – 290*) a postrádá vazbu na oboru, stejně jako **Bolehošťská Lhota** (okr. Rychnov nad Kněžnou). Přesnou podobu z roku 1700 neznáme. Patrně se původně jednalo o

přízemní stavbu, která byla kolem roku 1800 zvýšena o patro a zastřešena byla mansardovou střechou. Půdorysně se shoduje se stavbami obdélné dispozice, avšak vazba na oboru nebyla zjištěna. Jednalo se tedy o jednoduchou, obdélnou, jednopatrovou stavbu, kde dispozice nadzemí části se liší tím, že široká chodba se schodištěm na konci přiložená v patře k celé délce jižního průčelí, byla v přízemí zkrácena o klenebnou místnost, snad kuchyni. Přízemí objektu má hluboké okenní výklenky se segmentovými oblouky. Rovněž zámečku **Hájek** (okr. Rychnov nad Kněžnou) chybí vazba na oboru. Zámek vznikl v roce 1773 za majitele choceňského panství Františka Oldřicha Kinského. V Hájků byl léčivý pramen a později na jeho místě nechal hrabě Kinský postavit lázně a pozděně barokní kapličku. Jako lázně je Hájek zmiňován v roce 1789 v Schallerově topografii. V roce 1812 přechází Hájek na kosteleckou větev rodu Kinských, kteří o něj neměli zájem. Bedřich Kinský v šedesátých letech 19. století nechává zbourat lázeňskou budovu a nahrazuje barokní kapli novogotickou. V roce 1870 byl zámeček přestavěn na myslivnu. Kinským patřil až do znárodnění v roce 1948 (*Musil – Svoboda 1998, 22, 48; Šimek a kol. 1989, 48, 108*). Přesuneme-li se do Slezska, najdeme ve vojenském výcvikovém prostoru Březina v Doupovských horách stavbu loveckého zámku **Ferdinandsko** (okr. Vyškov). Zčásti patrový lovecký zámek, s čestným dvorem, nechal vystavět ve stylu vrcholného baroka olomoucký biskup Ferdinand Julius Troyer roku 1757. Podle písemných pramenů zde tehdy uprostřed lesů v domcích žilo 16 stálých obyvatel. Zámek postrána vazbu na oboru, jelikož byl pravděpodobně vystavěn v otevřených honitbách. Střed stavby tvoří vystupující polygonální těleso kryté vysokou mansardovou střechou, k němu se symetricky připojují křídla zámecké budovy. Tato křídla jsou zakončená mohutnými bočními pavilony zvýrazněnými rovněž mansardovými střechami završenými věžičkami. Lovecké kratochvíli olomouckých biskupů sloužil zámek až do roku 1939. Julius Troyer byl však autorem i dalších loveckých staveb na Dražanské vrchovině. Jedná

se o dodnes existující zámek **Troyerstein** (dnes Trojerov; okr. Vyškov) a zámek **Juliusburg** (nevelká dřevěná stavba na zděné podezdívce, která zanikla již v 19. století; *Hosák a kol. 1981, 233; Musil – Plaček 2003, 46*). K příležitostným lovům sloužil i zámek **Obroh** (okr. Česká Lípa) nebo zámek **Košetice** (okr. Pelhřimov) či **Libotov** (okr. Hradec Králové; *Šimek a kol. 1989, 217, 266*).

Další skupinu loveckých sídel představují stavby, které změnilы svojí loveckou funkci a naopak. V letech 1696 – 1697 vypracoval architekt Giovanni Battista Alliprandy projekt na výstavbu malého loveckého zámečku v **Hoříně** (okr. Mělník). Původní zámeček či letohrádek však kapacitně nevyhovoval. Nestačilo ani jeho rozšíření o prostor lokajny a kuchyně z roku 1698, ani zvětšení o budovu jízdárny a stájí v roce 1701. Proto byl zámeček zbourán a na jeho místě nechal v letech 1736 – 1746 František Antonín, hrabě Černín z Chudenic vystavět nový zámek. K hlavní budově přiléhalá šikmá komunikační křídla spojující hranolové pavilony (*Lorenc 1950, 65 – 89; Macek – Vlček – Zahradník 1992, 187*). K zámku před přestavbou byla založena i obora. Zámek svojí půdorysnou dispozicí velmi připomíná stavbu loveckého zámku Fürstenried u Mnichova (*Anděl a kol. 1984, 143*). Opačnou situaci než sledujeme v zámku Hořín ukazuje zámek v **Hostouni** (okr. Domažlice), který když přestal plnit funkci vrchnostenského sídla, byl někdy v samém počátku 18. století přestavěn do prosté barokní podoby k příležitostnému využívání loveckých družin. Další lovecké sídlo **Železná**, nedaleko Hostouně, nechal v 17. století vystavět Volf Vilém Lamingen z Albernreutu (*Bělohlávek a kol. 1985, 95, 415; Sedláček 1998 – 2000j, 109 – 112; Vlček 2001, 260*). Zámek **Jezeří** (okr. Most) přestal po roce 1722 sloužit jako rezidence a nadále byl využíván pouze jako lovecký zámek roudnické linie Lobkoviců (*Karell 1935, 71 – 73; Marek 1977, 331 – 337; Hušek 1983, 204 – 213*). Rovněž na svém chudenicím panství rodu Černínů po zakoupení **Chocomyšle** (okr. Domažlice), nechali jeho majitelé původní renesanční zámek v roce 1720 barokně přestavět do

podoby loveckého zámku (*Sommer 1839*, 219; *Štiess 1968*, 316 – 318). Zámeček ve **Vršovicích** (okr. Louny) naopak nikdy neplnil loveckou funkci, spíše představoval úřednický dům, který občas využil markrabě v době honů. U zámku se nacházela bažantnice, podobně jako u zámku **Libořice** (okr. Louny) nebo **Krchleby** (okr. Kutná Hora; *Anděl a kol. 1984*, 523, 278; *Veselý 1895*, 62 – 83; *Šimek a kol. 1989*, 227).

6.3.9 Lovecké areály pro čižbu

Podle francouzského vzoru byl z několika pavilonových staveb zbudován zámeček **Maison de Bon Repos** (okr. Nymburk). Tento vrch, nazvaný původně Ptačí hůrka podle nedaleké vesnice Čihadla, byl využíván především k čižbě. Když František Antonín Špork v roce 1715 vykoupil toto místo, nechal na něm vystavět kapli sv. Jeronýma i s poustevnou pro kněze. Neobvyklá poustevna ve tvaru pyramidy, na jejímž vrcholu Špork vyhlížel ptactvo však záhy zanikla, podobně jako kaple sv. Šimona Stylity. Na jejím místě nechal v letech 1762 – 1768 další majitel panství hraběte Příchofský vystavět drobný přízemní letohrádek podle projektu pražského arcibiskupa Antonína Petra. Přízemní stavbu zámku člení do tří částí rizality zdůrazněné mansardovými střechami. Stavba čítala několik pokojů a salonků pro hosty a do určité míry se podobá loveckému zámečku Kozlu (okr. Plzeň – jih; *Bareš 1905*, 1 – 19; *Kalista 1969*, 160 – 171, *Preiss 181*, 117 – 126). Oproti němu tvoří však dispozici Bon Reposu dvě různorodé části (*Vlček 2001*, 175). Podobnou loveckou stavbu nechal František Antonín Špork vystavět v roce 1701 ve **Valkeřicích** (okr. Děčín). Konečnou podobu však tomuto zámku dal až roku 1710 architekt Zacharias Hoffman. Celý areál sloužil podobně jako Bon Repos k čižbě, se specializací na chytání sluk. Zámek měl trojkřídlou dispozici uzavírající čestný dvůr. První část zámku byla zdemolována již v roce 1721, za Františka Karla Sweerts-Sporcka, další části byly poškozeny stavebními úpravami hned poté, co byl objekt

roku 1808 prodán textilním podnikatelům, kteří v něm zřídily prádelnu (*Preiss 1981, 28 – 29; Vlček 2001, 488; Anděl a kol. 1984, 494*).

Zejména v období baroka vznikaly i rozlohou mnohem menší lovecké zámečky určené k lovu vodních ptáků, příkladem může být dnes rekonstruovaný zámeček **Sedlec, Nový rybník** (okr. Břeclav) postavený v renesanci na ostrově uprostřed rybníka. Později byl objekt barokně přestavěn. Kolem se nacházel sad a zahrada s okrasnými prvky. Do dnešní doby se zachovaly i zbytky cihlového mostu, který lovecký zámeček zpřístupňoval (dnes zčásti zasypán; *Hosák a kol. 1981, 208*). Za účelem lovu mokřadních i vodních ptáků byl rovněž postaven lovecký zámeček mezi obcemi **Otěšín a Sedlečko** v lokalitě s pomístními názvy „*Na bahnech* nebo *Bahna*“ u Nalžovských Hor (*Tuma 2012, v tisku*).

6.3.10 Souhrn analýzy přístupu u loveckých staveb baroka

Značná obliba loveckých zámečků vzdálenějších od hlavního panského sídla, a vyhovující i případnému několikadennímu pobytu panstva, začíná od 2. poloviny 18. století. Modifikace jejich dispozic vychází v podstatě ještě z renesančních staveb (například zámek Kratochvíle). Novým typem loveckých zámečků jsou stavby tzv. *pavilonového typu*, s jednou centrální stavbou a řadou vedlejších budov. Tyto stavby se nejčastěji vyskytují v oborách určených k pořádání parforsních honů. Stavby tzv. *pavilonového typu* dovozovaly samostatné ubytování těch nejvznešenějších hostů během lovu a přitom zajistily pohodlí i hostiteli. Taková dispozice stavby se objevuje především ve Francii, jako v případě loveckého zámku Marly nedaleko Versailles, kde hlavní patrovou stavbu doprovází vždy šest pavilonů ve dvou řadách proti sobě. Celý komplex, vybudovaný po roce 1679 podle návrhu Jullese Hardouina-Mansarda (1646 – 1708), byl rozbořen během francouzské revoluce. Nezachovala se ani jeho menší německá kopie zámek Favorite u Mainzu vybudovaný mezi lety 1704 – 1722 pro kurfiřta Lothara Franze

ze Schönbornu. Mladší variantu stavby představuje již zmíněná radiální dispozice zámečku Clemenswerth u Sögelu v Dolním Sasku, postavená v letech 1737 – 1747 podle plánů stavitele Johanna Conrada Schlauna a určená pro kolínského arcibiskupa a kurfiřta Klementa Augusta. Stejnou radiální dispozici měl také lovecký zámek Bouchefort nedaleko Bruselu. Shodné podoby s francouzskými a německými předlohami mají i české příklady loveckých zámečků s radiální dispozicí (Vlček 2001, 108). Nejstarší z nich byl postaven již v roce 1685 ve **Střítěži**. Až o několik let později, v roce 1725, se objevuje soubor loveckých staveb na **Valdštejnku**. Do 2. poloviny 18. století můžeme zařadit dispozice loveckých zámečků **Svatý Hubert** na Rakovnicku, **Šternberk** a **Lichtenwald**. Postupně se od této přísně symetrické dispozice začalo ustupovat. Ústřední stavba sice dále zaujímal střed obory s paprčitě rozbíhajícími se průseky, ale ostatní pavilony tvořily spíše rozvolněnou zástavbu, jak to vidíme na příkladu stavby loveckého zámku **Kristin Hrádek** postaveného v letech 1734 – 1735 nebo na zámku v **Lipovici** severně od Plzně, **Tuppelburgu** (Dvojhradí) z roku 1703, **Medonosech** nebo na **Dianě** u Rozvadova. Od 2. poloviny 18. století se rovněž setkáváme s drobnými oborními stavbami, které nebyly určené pro přenocování hostů, ale jen ke krátkodobým pobytům během lovů. Tyto stavby byly nejčastěji umístěné v oborách nebo bažantnicích vzniklých nedaleko od hlavního správního sídla, jak ukazuje například **Lusthaus** u Znojma a lovecký pavilon **Mořičov** na Karlovarsku. Pozdním reprezentantem centrálních staveb obklopených dalšími pavilony může být zámek **Aleje** u Stonařova, vystavěný v letech 1814 – 1817. Struktura komunikačních schémat této skupiny staveb vychází z jejich účelu a funkce. Hlavní centrální stavba, umístěná na průsečíku cest, obsahovala reprezentativní a shromažďovací místnost v přízemí. Schodiště odtud propojovalo přízemí s patrem, určeným výhradně k soukromým účelům hostitele. Dispozici jednoduchých přízemních staveb, postavených kolem zámecké stavby ve středu, tvořila předsíň a čtyři až pět pokojů

vytápěných krby, určených pro lovecké hosty. Na **Valdštejnsku** se setkáváme s obytným podkrovím určeným loveckému personálu. V takovém souboru staveb obvykle nechyběla ani domácí kaple umístěná v jednom z pavilonů (například **Střítěž, Valdštejnsko**) nebo připojená k průčelí hlavní zámecké stavby (například **Šternberk**). Na **Valdštejnsku** byl jeden pavilon určen jako jídelna s přilehlou kuchyní. V dalších případech byly redukovány stavby určené pro hosty a budovy bezprostředně obklopující centrální stavbu měly čistě provozní funkci – stáj, konírna, vozová kůlna (například **Lichtenwald, Lipovice, Tuppelberg**). Vzhledem ke skutečnosti, že většina staveb tzv. *pavilonového typu* dnes již neexistuje (například **Střítěž, Lipovice, Šternberk, Valdštejnsko**), nepodařilo se mi dohledat příslušnou stavební dokumentaci. Z dochovaných příkladů zámků tzv. *pavilonové dispozice*, například **Svatý Hubert**, je patrné, že centrální stavba měla velmi jednoduchou půdorysnou dispozici. Vytvořenou mapou přístupu byl hlavní sál se schodištěm v přízemí ozn. č. 1 a v patře se nacházela rovněž jedna reprezentativní a zároveň shromažďovací prostora ozn. č. 2. Tyto stavby mají velmi blízko k následujícím typům, jejichž půdorysná dispozice a vnitřní členění bylo bohatší. Zajímavá komunikační schémata ukazují jednotlivé pavilonové stavby v kruhu obklopující centrální stavbu. Na zámku **Valdštejnsko** (obr. 23/3) byla ozn. č. 1 vstupní příčná chodba zakončená schodištěm. Vstupní chodba pak propojovala všechny ostatní místnosti dispozice ozn. č. 2, 4, 5 a 6, kromě místnosti ozn. č. 3, která byla přístupna pouze z místností ozn. č. 2 a 4 a pravděpodobně sloužila soukromým účelům jako ložnice. Půdorysnou dispozici pokroví se dohledat nepodařilo.

V případě další skupiny loveckých staveb se jejich dispozice výrazně redukuje na hlavní reprezentativní stavbu s dominantní společenskou prostorou – hlavním sálem prostupujícím zpravidla dvě patra. Na tento oválný či n-boký sál se napojují kratší křídla. Areál doplňují volně rozmístěné stavby provozního charakteru. Tyto provozní

stavby však netvoří s hlavní stavbou osovou sounáležitost. Na loveckém zámku v **Karlově Koruně** (obr. 21/1) přiléhají ke střednímu dvoupatrovému válcovému jádru tři jednopatrová křídla čtvercového půdorysu. Skladba hmot centrálně koncipované budovy tak nabízí ze třech směrů shodný obrazec průčelí s převýšeným středem a nižšími bočními křídly. Na severní, nástupní straně, je do úhlového prostoru mezi křídly vložena konstrukce příčné vstupní haly a vnějšího hlavního schodiště vedoucího přímo do hlavního sálu v prvním patře. Díky vypracované mapě přístupu bylo za vstupní a zároveň ověřovací prostoru zvoleno toto monumentální schodiště ozn. č. 1 propojující exteriér stavby s ústředním sálem ozn. č. 2. Schodiště zároveň propojuje místnosti ozn. č. 8 a 12. Interiér zámku je v obou podlažích rozvržen do deseti prostorů, kde se střídají malé provozní místnosti ozn. č. 3, 7 a 11 na styku středního jádra a bočních křídel s prostory ryze soukromými, přičemž místnost ozn. č. 11 tvořilo vřetenové schodiště vedoucí do tzv. *Mramorového sálu* ve 2. patře. Prostory ozn. č. 3 mohla sloužit jako malá zámecká kaple s přihlédnutím k jejímu oválnému půdorysu. Přízemní prostor, tzv. *Sloupový sál* ozn. č. 2, je členěn šesti pilíři na vlastní sál a kruhový ochoz v patře. V bočních křídlech ozn. č. 4 – 6, 8 – 10 a 12 – 14 jsou pak trojice salonů, kde stropy místností mají štukovou výzdobu. Obdobně koncipovaná mapa přístupu se opakuje i v patře.

Zámek **Veltrusy** (obr. 21/3) reprezentuje další příklad z kategorie ústředních staveb. Pro analýzu přístupu byl zvolen půdorysný stav zámku v roce 1755, kdy zámecká budova byla ještě oddělena od bočních křídel. Tentokrát byla jako vstupní prostora s ozn. č. 1 zvoleno venkovní dvouramenné schodiště, které komunikačně propojovalo místnost s vnitřním schodištěm vedoucím do patra ozn. č. 8 a jeden pokoj ozn. č. 7. Hlavní přístup do zámku směřoval do centrálního sálu ozn. č. 2. Odtud bylo možné vstoupit do soukromých apartmánů ozn. č. 3 a 7 nebo 8 a 12, které v linii zpřístupňovaly další pokoje, např. 4 – 6 a 9 – 12. Tyto pokoje už ovšem komunikačně s hlavním sálem propojeny nebyly. Jednodušší

mapa přístupu byla sledována v případě zámku **Karlov** na Písecku (obr. 21/2), kde centrum stavby představuje velký oválný sál ozn. č. 1, k němuž po stranách přiléhají dvě krátká boční křídla se třema místnostmi v přízemí (ozn. č. 4 – 2 a 5 – 7) a dvěma v patře. Místnost ozn. č. 4 v mapě přístupu byla označena za komunikační uzel, jelikož obsahuje schodiště propojující přízemí s horním patrem. Hlavní sál této stavby neprostupuje obě patra, v patře byla oválná dispozice využita k soukromým účelům majitele a předělena příčkou na dvě místnosti. Mapou přístupu byla redukována trojprostorová dispozice známá z přízemí na dvouprostorovou v patře.

Zámeček **Černice** u Bechyně má tvar trojcípé hvězdy, kde na šestiboký sálový prostor (v pracovní verzi mapy přístupu ozn. č. 1) zámku navazují další tři křídla rozdělená vždy na dvojprostorovou dispozici. Podélně se zámeckým křídlem probíhá úzká chodba ozn. č. 2 a každé křídlo obsahuje dále tři místnosti ozn. č. 3, 4, 5 přístupné z chodby. Samostatná čtvercová prostora ozn. č. 6, umístěná na konci každého křídla byla přístupná pouze z koncové místnosti, v tomto případě z místnosti ozn. č. 5. Tato dispozice se opakuje i u zbývajících dvou křídel.

Zajímavou půdorysnou dispozici vykazuje černínský lovecký zámek **Humprecht** u Sobotky (obr. 21/4). Zámek má tvar dvou elipsoidů, z nichž vnitřní je přibližně o dvě podlaží vyšší než vnější. Prostor mezi oběma elipsoidy byl rozdělen na místnosti s lichoběžníkovou základnou. Přízemí bylo určeno pro sloužící, pokoje v prvním patře pro panstvo. Vstupní prostora mapy přístupu ozn. č. 1 představuje chodbu, ze které je přístupno schodiště ozn. č. 12 a lichoběžníková místnost ozn. č. 3 (pravděpodobně skladovací místnost). Obě zmíněné prostory ozn. č. 3 a 12 jako jediné nebyly přímo propojeny s oválným sálem, ozn. č. 2. Oválný sál zámku však tvořil shromažďovací prostor, ze kterého byly dostupné všechny místnosti přízemí ozn. č. 4 – 12, kde vždy dvě místnosti byly

vzájemně propojené. Horní patro zámku ukazuje na obdobnou situaci rozdělení místností jako v případě přízemí zámku. V každém podlaží byl prostor vnitřního elipsoidu využit jako shromažďovací prostora (sál). V přízemí sloužil jako předsíň, v prvním patře pak jako zámecká jídelna.

Naopak n-boký půdorys vykazuje dnes již zaniklý zámek **Kuncberk** (obr. 20/2), který byl osmibokou stavbou s věžičkou a cibulovou bání na vrcholku střechy. Přízemí bylo vystavěno z kamene a horní patro z hrázděného zdiva. Vytvořená mapa přístupu se velmi shoduje s mapou letohrádku Hvězda. Vestupní vestibul byl ozn. č. 1 a propojoval vždy některou z místností (kuchyně s krbem ozn. č. 2 a dvě světnice ozn. č. 3 a 4). Z vestibulu se také bylo možné dostat na schodiště ozn. č. 5 směřujícího do patra (uzlový bod). V patře se nacházely dvě místnosti (ozn. č. 7 – 9) a ústřední, bohatě štukovaný hlavní sál, ozn. č. 6. Do půdorysu pravidelného osmiúhelníku se čtveřicí křídel byl vystavěn i zámek **Neulust**. Přízemí i patro stavby prostupoval hlavní sál. Do třech bočních křídel byly situovány dva pokoje a ve čtvrtém křídle se nacházela kuchyně.

Obdobnou půdorysnou dispozici a komunikační schémata s výše nastíněnou kategorií vykazuje i následující skupina staveb doplněných o čestný dvůr. Jedná se o prostranství před zámkem vymezené postranními křídly či hospodářskými budovami. Lovecký zámek **Karlštejn** (obr. 22/1) poukazuje na jednopatrovou a tříkřídlou stavbu se sedlovou střechou. Hlavní vstupní prostoru tvoří podélná chodba (ozn. č. 1) se symetricky umístěnými schodišti na každém konci chodby ozn. č. 6 a 13 (uzlové body). Boční křídla jsou osově symetrická a obsahují vždy chodbu půdorysného tvaru písmene „L“ (ozn. č. 7 a 14). Z jednotlivých chodeb je vždy přístupný systém pokojů vzájemně propojených (například z chodby ozn. č. 1 je možné se dostat do pokojů ozn. č. 2 – 5 a z chodby ozn. č. 7 do dvojic pokojů ozn. č. 9, 10 a 11 a 12. Závěrečné místnosti ozn. č. 8 a 15 tvoří kapli a kuchyni a přístup do nich je řešen

pouze z chodby (propojeny s pokoji nejsou). V těsném sousedství zámku, souměrně s jeho hlavní osou, stojí další dvě budovy, které sloužily jako hospodářské stavení a konírny. U další stavby s čestným dvorem, zámku **Krásný Dvůr** (obr. 22/2), vidíme, že dispoziční řešení s chodbou bylo nahrazeno opět vstupním vestibulem ozn. č. 1. Z vestibulu bylo po přímé linii přístupno několik obytných místností 2, 9, 8 a 17 (salonků). Koncové prostory ústily v komunikační uzlový bod, podélné chodby ozn. č. 10 a 18. Tyto chodby zároveň umožňovaly přístup na schodiště (ozn. č. 12 a 19). Na systém chodeb se v obou křídlech zámku napojoval řetězec obytných místností ozn. č. 11 – 16 a 20 – 23. Vrátime-li se do hlavní budovy zámku, zpracovaná mapa přístupu zde zobrazuje systém vzájemně propojených místností ozn. č. 4 – 7. Pracovní verze map přístupu ukázala na obdobné diagramy u zámku **Favorit** s čestným dvorem, kde formu chodby nebo vstupního vestibulu naopak převzal symetricky umístěný hlavní sál s oválnou dispozicí předstupující před prostoru dvora. Ze sálu byly přístupné soukromé prostory majitele a jeho hostů. Podobné mapy přístupu (jejich pracovní verze) byly vypracovány pro lovecké zámky **Jemčina**, **Lesní Hluboké** nebo **Ferdinandsko**.

Početnou skupinou loveckých sídel jsou stavby prostší, zpravidla obdélníkové dispozice. I v těchto případech jsou zřejmé modifikace půdorysného rozvržení vnitřních prostor, jak vidíme na příkladu jedenáctiprostorové dispozice se zúženým středním dílem v loveckém zámku **Kupařovice**. V zámku **Hájku** (obr. 23/2) nacházíme osově přísně symetricky umístěný hlavní vstup, který směřoval zpravidla do uzlového bodu tvořeného chodbou (ozn. č. 1) prostupující celý trakt napříč. Z chodby byly přístupné jednotlivé provozní místnosti přízemí ozn. č. 2, 3 a 6, včetně kuchyně a také schodiště ozn. č. 4 propojující přízemí s patrem. Velice úzká místnost ozn. č. 5 vedle schodiště mohla sloužit jako skladovací prostora. Chodba se zalomovala do půdorysného tvaru připomínající písmeno „L“. Na jejím opačném konci, oproti hlavnímu vstupu, zpřístupňovala chodba tři místnosti mladší přístavby ozn. č. 7 – 9.

Nad hlavním vstupem do zámku se nacházela symetricky umístěná prostora hlavního sálu, ze které byly přístupné další soukromé pokoje majitele stavby. Postupně docházelo k výraznější redukci chodbového prostoru přízemí, které často navazovalo přímo na schodiště. Na obdobné půdorysné struktury ukázaly pracovní verze map přístupu u řady loveckých staveb zasazených do obor v **Maníkovcích**, **Moránech**, **Zahradišti**, **Rynarticích**, **Vlkově nad Lesy**, **Klokočově**, **Nových Mitrovicích** a dalších. Vzorovým příkladem pokračování nastíněné obdélné barokní dispozice v romantismu je zámeček **Belvín** (obr. 23/1), kde ověřovacím místem zpracované mapy přístupu je hlavní vstupní chodba ozn. č. 1 (půdorysná dispozice ve tvaru písmene „Z“). Chodba byla při vstupu poměrně široká a umožňovala vložení samostatně přístupných prostor ozn. č. 9 (schodiště) a 10 (sklad). Schéma ostatních místností se výrazně nezměnilo. Z chodby byly dostupné prostory ozn. č. 3, 4, 5, 6 (pokoje pro hosty) propojené vzájemně mezi sebou. Velké místnosti ozn. č. 7 a 8 mohly sloužit svému zakladateli, avšak komunikačně byly rovněž vzájemně propojeny. Podkroví zámku nebylo obytné.

Typologicky poslední skupina staveb je s uzavřenou dvorovou dispozicí. Lovecký zámek **Kozel** na Plzeňsku (obr. 24/1) představuje klasicistní stavbu s luisézními prvky a tvoří ho uzavřená čtyřkřídlá dispozice. Malé a úzké prostory v hlavním křídle zámku byly vytvořeny pro služebnictvo, jelikož z těchto komor se dalo obsluhovat topeniště zámku. Přízemní stavba byla rozdělena do mnoha místností, které měly vždy vlastní vchod a sloužily tak k ubytování významných hostů. Vnější fasády zůstaly prakticky bez ozdob a veškerá výzdoba byla soustředěna do interiérů zámku. Vstup do prostoru nádvoří zajišťuje průjezd ozn. č. 1. Nádvoří, i přes skutečnost, že se jedná o exteriér stavby bylo, ozn. č. 2, jelikož řada místností je přístupna pouze z této prostory. Užší křídla dispozice zámku byla přístupná z vnějšího prostoru nádvoří nebo vzájemně mezi sebou, jak vidíme na místnostech ozn. č. 23 – 28.

Místnosti na protější straně dispozice a vzdálené od nádvoří, byly přístupny pouze z prostor pokojů. Například přes místnost ozn. č. 48 bylo možné se dostat do pokoje s ozn. č. 49. Hlavní zámeckou budovu tvoří úzké komunikační prostory chodeb a vždy na sebe navazující dvojice pokojů. Uzavřenou dvorní dispozici vykazuje i lovecký zámek **Ohrada** (obr. 24/2). Velká pozornost byla věnována trojdílnému vstupnímu vestibulu s navazujícími podélnými křídly chodeb ozn. č. 1. Jednotlivé místnosti ozn. č. 3 – 6 a 7 – 14 jsou na mapě přístupu přístupny vždy z prostoru chodeb a vestibulu a vzájemně propojeny mezi sebou. Schodiště ozn. č. 2 a 9 jsou přístupny pouze chodeb. Navazující hospodářské objekty jsou přístupné lineárním způsobem, jedná se o místnosti ozn. č. 15 – 39 s drobnými rozdíly v místnostech ozn. č. 18, 19 a 40 a 41. V patře se nám ukazuje jasná dispozice ústřední *corp-de-logis*, ukazující na tradiční dispozici s komunikační chodbou. Obdélný hlavní sál zámku rozděluje stavbu do dvou částí. Navazující boční a zadní křídla mají hospodářskou funkci a jsou opticky odděleny od hlavní budovy menší výškou.

Prostřednictvím map přístupu loveckých zámků vidíme v období baroka jednoznačnou převahu symetrických diagramů. Zcela zpecifickou skupinou jsou půdorysné dispozice zámků tzv. *pavilonového typu*, kde se na lesním prostranství nacházel soubor obytných a užitkových staveb. Vypracované mapy přístupu naznačují, že centrální stavba stojící vždy uprostřed lesních průseků, byla přístupna symetricky, tedy z jedné ústřední místnosti se bylo možné dostat do všech ostatních (například **Svatý Hubert**, **Strítěž**, **Šternberk**). Další budovy tohoto pavilonového typu, které zpravidla obklopovaly zmíněnou ústřední stavbu, měly jednoduchou obdélnou dispozici redukovanou vnitřní příčnou chodbou. V tomto případě zpracované mapy přístupu rovněž ukázaly na symetrické dispozice těchto pavilonů. Příčná chodba sloužila jako komunikační uzel, který zpřístupňoval ostatní místnosti včetně schodiště propojujícího přízemí s patrem (například soubor staveb ve **Valdštejnku**). U druhé

skupiny staveb s centrální dispozicí a nepravidelně rozmístěnými stavbami hospodářského charakteru vidíme prostřednictvím map přístupu shodné symetrické diagramy obsahující vždy centrální shromažďovací prostor, která zpřístupňovala ostatní místnosti (například zámky **Veltrusy**, **Humprecht**). Postupným vývojem začaly být na centrální stavby napojovány zámecká křídla. V tomto případě mohlo být křídlo přístupné lineárním způsobem (asymetricky) nebo symetricky s navrženou podélnou chodbou umožňující vstupy do jednotlivých místností (například zámek **Černice**). Symetricky přístupné křídlo zámku mohlo zároveň propojovat jednotlivé místnosti mezi sebou bez přítomnosti chodeb (například zámek **Karlova Koruna**). Podobným způsobem byly přístupné lovecké zámky s čestným dvorem (například zámky **Krásný Dvůr** a **Karlštejn**) nebo s jednodušší, obdélníkovou dispozicí, kde hlavní komunikační uzel tvořila zmíněná chodba a z ní bylo možné navštívit další místnosti. V případě absence chodby v půdorysu hlavní zámecké budovy zastával tuto roli vstupní vestibul (například již zmíněný zámek **Krásný dvůr**). Zcela rozdílnou skupinou loveckých staveb jsou zámky uzavírající dvůr, kde pro vypracování map přístupu musela být dvůr (exteriéru) přiřazena funkce vstupní místnosti, kterou běžně určujeme až v rámci vnitřní dispozice budovy. V tomto případě však nádvoří plnilo funkci komunikačního uzlu, jelikož zpřístupňovalo jednotlivé místnosti (do některých prostor byl umožněn přístup pouze přes nádvoří; například na zámcích **Kozel** a **Valkeřice**). U loveckého zámku **Ohrada** náležícímu ke stejné skupině zámků s uzavřeným dvorem však tento dvůr neplnil výše zmíněnou komunikační funkci, jelikož komunikační schéma zámku bylo vedeno vnitřní dispozicí za pomoci vestibulu a podélných chodeb. Mapou přístupu navazujících přízemních trojkřídlych budov tohoto zámku se ukazuje jednoznačně asymetrický diagram tzn., že všechny tyto provozní a hospodářské stavby byly přístupny pouze lineárním způsobem s možností vstupu na vnitřní nádvoří. Poslední velmi početnou skupinu tvoří lovecké stavby

jednoduchého obdélného půdorysu, u kterých se setkáváme se symetrickými mapami přístupu. Vnitřní dispozice byla redukována chodbou s navazujícím schodištěm. Chodba sloužila jako důležitý komunikační uzel a zpřístupňovala ostatní místnosti přízemí (například lovecké zámky **Maníkovice**, **Klokočov**, **Phillippsruhe**, **Nové Mitrovice**).

6.4 Období vrcholících loveckých tradic s nastupující vlnou romantismu v 19. století

S nastupující vlnou romantismu, od začátku 19. století, se na řadě míst v českých zemích objevují lovecké stavby v podobě nevelké zděné přízemní stavby s obdélnou dispozicí doplněnou volně stojícími stavbami hospodářského a provozního charakteru. Příklady takovýchto staveb jsou například v oboře žehrovského lesního komplexu, kde nechal pravděpodobně kníže Charles Alain Rohan (1764 – 1836) kolem roku 1820 vystavět nevelký lovecký zámeček *Belle vue* (Samota). Název byl později převedený do české podoby na **Belvín** (okr. Mladá Boleslav; Šimák 1930, 142 – 143). Na Křivoklátsku vznikla v roce 1785 mezi Nižborem a Křivoklátem obora, ale teprve v roce 1820 v ní nechal kníže Karel Egon z Fürstenberga vybudovat malý lovecký zámeček nazvaný **Leontýn** nebo **Leontýnský zámeček** (okr. Rakovník; Cechner 1913, 89; Anděl a kol. 1984, 261). Ze stejného roku pochází malý lovecký zámeček v **Liticích nad Orlicí** (okr. Ústí nad Orlicí) postavený majitelem žamberského panství a nedlouho poté přeměněný na myslivnu (Šimek a kol. 1989, 278). Výčtem jednoduchých zděných obdélných staveb se dostáváme na Ústeckoorlicko. Na myslivnu byl přeměněn i původní empírový lovecký zámeček z 1. poloviny 19. století, kterou zřídil majitel panství, anglický šlechtic John Parish, na okraji obce spolu s bažantnicí, dnes známý jako **Helvíkovice** (okr. Ústí nad Orlicí). Volně stojící přízemní stavení z roku 1830, postavené v klasicistním stylu pro náměšťskou vrchnost, najdeme u zámečku **Kladerubech nad Oslavou**

(zv. Heinrichlust nebo Vlčí kopec; okr. Třebíč) i na nedalekém zámečku **Jinošov** (Šénvald, Schönwald; okr. Třebíč; *Hosák a kol. 1981, 223, 257*). Na různorodost staveb této skupiny ukazují složitější půdorysné dispozice jako zámeček **Berchembogen** (okr. Karlovy Vary). Dvoupatrová zámecká stavba má členitý půdorys a hlavní vstup se nachází pod ozdobným balkonem s několika nárožními rizality a arkýři. Stavba je završená dvěma příčnými sedlovými střechami se stupňovitými štíty (*Úlovec 1998, 16*). Nedaleko Karlových Varů vznikl na konci 19. století lovecký zámeček připomínající vilu, tzv. **Broumovský zámeček** (okr. Tachov). Stavbu loveckého zámečku **Košťany** (okr. Teplice) v novogotickém stylu nechal postavit teplický architekt Ing. Sigmund v roce 1864. Další romantickou loveckou stavbu určenou rodu Rotschildů nacházíme v **Šilheřovicích** (okr. Opava). Romantickou novostavbu reprezentuje i novogotický letohrádek **Rohoznice** (okr. Pardubice) postavený Karlem Weinrichem v roce 1880 mezi Dobřenicemi a Rohoznicí. Jedná se o obdélnou, zčásti patrovou, budovu doplněnou o cimbuří a okrouhlou věžici. V částečně podsklepeném přízemí, mezi dvěma čtvercovými místnostmi, najdeme sevřenou vstupní chodbu vedoucí k točitému schodišti. Toto schodiště bylo umístěno ve středu východní fasády v šestibokém přístavku. Přístavek pokračuje v podobě štíhlé okrouhlé vížky dále na terasu na střechu prvního patra. První patro bylo původně také přístupné zvenku po dvouramenném schodišti lomícím se kolem severovýchodního nároží letohrádku. Jednodušší stavbu, romantického zámečku **Záluží** (okr. Sušice), nechal kolem roku 1860 vystavět kníže Gustav von Lamberg. Na Písecku nacházíme stavbu zámku **Zběšičky** (okr. Písek) z roku 1822, postavenou pro Františka Josefa Bretfelda Chlumčanského, svobodného pána na Kronenburgu.

Zaniklý empírový lovecký zámeček zvaný **Lusthaus u Klášterce nad Orlicí** (okr. Ústí nad Orlicí) stával v minulosti na pravém břehu Divoké Orlice na prostranství vzniklém rozšířenou nivou řeky. Pro ubytování sebe a svých hostů v době lovů v roce 1806 jej dal postavit

majitel žambereckého panství František Adam Bubna z Litic. Existuje však i domněnka, že byl postaven až po roce 1830 za hraběte Jana Parishe. Zámek představovala nevelká, přízemní, budova, obdélníkového půdorysu, krytá vysokou valbovou střechou. Hlavní průčelí měla stavba obrácené k řece a na bočních stranách ji zdobilo sloupoví. Od poloviny 19. století sloužil zámeček jako panská hájovna. Neštěstí pro stavbu představoval požár v roce 1936. Na místo upomínají zbytky základových zdí a dva nefunkční pstruhové rybníčky. Na stejném panství nechal Jan Parish zřídit i další empírový zámek **Helvíkovice** (okr. Ústí nad Orlicí; *Šimek a kol. 1989, 109, 195*).

O přetrvávající vlně inspirované barokními stavbami a pavilonovými dispozicemi svědčí výstavba zámku **Aleje – Stonařov** (okr. Jihlava). Areál zámečku s přilehlými objekty vystavěl rod Collaltů v kněžických a jestřebských lesích. Klasicistní zámek vznikl v letech 1814 – 1817, umístěný byl do průsečíku lesních paprsků. Centru dispozice dominuje samostatně stojící jednopatrová budova se zkosenými hranami na čtvercovém půdorysu. Z vrcholu střechy vyrůstá polygonní lucerna s mansardovou střechou. Interiéru patrové budovy dominuje hlavní oválný sál umístěný v polovině dispozice budovy. Druhou polovinu půdorysu vymezuje centrální chodba napojující se na sál s postranními místnostmi, přičemž do jedné z nich bylo umístěno i rozměrné dvouramenné schodiště vedoucí do vrchních ubytovacích pater zámku. Na mýtině najdeme další tři přízemní hájenky a dva polygonální altány, jejichž konstrukce se stanovou střechou spočívá na zděných pilířích. Před stavbou zámku Aleje nesl loveckou funkci nedaleký zámek **Chaloupky** (okr. Jihlava) přeměněný posléze na lesovnu. Funkci centrální stavby měl i bývalý lovecký zámeček **Lhota Rapotína** u Boskovic, kterou nechali postavit Ditrichtejnové v roce 1833. Jedná se o nevelký patrový pavilon postavený v empírovém slohu s navazujícím hospodářským křídlem (*Samek 1994, 112, 262*).

Období nastupujícího romantismu se projevilo i v prostředí zámeckých staveb, kde naopak řada starších parků zanikla a nahrazeny byly přírodně – krajinářskými parky, což přineslo rozsáhlou vlnu rušení starších obor (**Dobříš**) nebo naopak zakládání nových, podobně jak vidíme na zámku v **Sokolově**. Tento zámek po rozsáhlé nostitzovské úpravě obklopoval vodní příkop, na který byl napojen park s kaskádami, kasinem, myslivnou a dvěma oborami (*Sommer 1847, 25; Naňková 1980, 22, 46*). Ve 2. polovině 19. století došlo rovněž k zásadní proměně původní, pravidelně disponované italské zahrady z konce 17. století u zámku **Žehušice** (okr. Kutná Hora). Zahrada zde byla přebudována do podoby přírodně-krajinářského parku doplněného o velkou oboru, dnes známou chovem bílých jelenů (*Šimek a kol. 1989, 570; Birnbaumová 1929, 398 – 411; Novák 1932*). Vysoké nároky na bydlení šlechty v 19. století završuje výstavba loveckého zámku **Lešná** (okr. Zlín) postaveného Josefem Janem Seilernem z Aspangu.

Ve stávajících oborách u zámeckých areálů se objevuje řada drobných parkových staveb. Například v oboře u **Náměští nad Oslavou** (okr. Třebíč) vznikla v roce 1830 historizující romantická válcová stavba gloriety, později novogoticky upravená (*Samek 1999, 636*).

Velké procento rovněž zastupují lovecké zámečky, či spíše lovecké chaty, vznikající ve výše položených oblastech českých hor a bez vazby na obory. Takovéto stavby tvořila většinou přízemní, do svahu posazená, dřevěná budova, založená na kamenné obdélné podezdívce. Budovu obvykle kryla sedlová střecha. Loveckou **Alfrédovu chatu** (okr. Bruntál) si nechal na konci 19. století postavit majitel janovického panství hrabě Alfréd Harrach (1884 – 1914) pro sebe a své hosty v době honů. Zde vznikla, charakteristickým ustoupením dřevěné horní části od spodní kamenné podezdívky, na průčelní straně objektu úzká krytá terasa. Část zděné spodní stavby posloužila pro zřízení polosuterénních prostor (*Musil – Plaček – Úlovec 2005, 16*). Dřevěné lovecké chaty s kamennými

podezdívkami nacházíme i **Hartisově** (okr. Frýdek – Místek), **Nové Louce** (okr. Jablonec nad Nisou). Mohlo se také jednat o stavby zděné či kamenné. Takovým příkladem může být zámek **Rakovec** (okr. Blansko). Stavba byla vystavěna ve 2. polovině 19. století majiteli zámku v Rájci – rodem Salmů. Jednalo se o jednoduchou cihlovou stavbu vysokou 15 m stojící na kamenné podezdívce o výšce 2 m. Dnes zcela zničenou stavbu zámku **Dianin Dvůr** (okr. Domažlice) postavil ve 20. letech 19. století šlechtický rod Vidšpergárů a to na místě bývalého dvora. Zámeček s kaplí sv. Kryštofa po roce 1870 získal rod Coudenhoveové, kteří zde zřídili oboru a areál zámku doplnili o předzámčí složené z hospodářských budov. Ve středu tohoto předzámčí se nacházela plastika bohyně Diany (Bělohlávek a kol. 1985, 57; Musil – Plaček – Úlovec 1992, 60 – 61; Procházka 1997, 27, 113). Výjimkou nebyly ani stavby s hrázděním v tzv. *švýcarském stylu alpských chat*, které vidíme na příkladu lovecké chaty **Allein, České Křídlovice** (okr. Znojmo) postavené na počátku 19. století stavitelem Petrem Braunem nebo na stavbě jednoduché přízemní budovy **Kladská** (okr. Cheb) s dřevěným patrem postavené mezi lety 1877 – 1878. Dále na stavbě zámku **Svatý Tomáš** (okr. Český Krumlov) z let 1868 – 1870. Roku 1853 nechal Jiří Buquoy na novohradském panství postavit rozsáhlý objekt **Žofín** (okr. České Budějovice) v půdorysném tvar připomínající písmeno „H“. Přístup k němu byl veden lesem a alejí, vlastní areál uzavírala zeď se vstupem ozdobeným sochami dvou jelenů. Patrová stavba měla zděné přízemí, na němž bylo vztyčeno celodřevěné patro. Její hlavní, střední část zdobila čtyřhranná vížka. V 80. letech minulého století stavba zcela vyhořela (Úlovec 2000, 349 – 350). Mladší stavbu představuje zámek **Harrachov** (okr. Semily), vzniklý mezi lety 1836 – 1837 za tehdejšího majitele jilemnického panství Františka Arnošta Harracha, ve stylu alpských chat. Zámeček sloužil pro letní pobyt majitelům a jejich hostů v době lovů na tetřevy (Šimek a kol. 1989, 108 – 109).

Patrový lovecký zámek **Lniště** (okr. Most), německy zvaný Flachsgrun, nechal postavit rod Lobkoviců sídlící na Jezeří. Téměř na konci doznívajícího romantismu, v 80. letech 19. století, nechal poblíže soutoku Třítrubeckého (dříve Černého) a Padrťského potoka vybudovat kníže Jeroným Colloredo-Mansfeld, majitele panství Dobříš a Zbiroh, lovecký zámek **Tři Trubky** (okr. Rokycany). K centrální stavbě se zděným přízemím a roubeným patrem zakončené strmou sedlovou střechou na jihu je připojeno pomocí roubeného loubí několik hospodářských budov vytvářející tak víceméně uzavřený dvůr. Stavbu navrhl vídeňský architekt italského původu, Camillo Sita v duchu doznávajícího romantismu. Okolí zámku bylo následně upraveno jako přírodní park, ve kterém se dodnes dochovalo mnoho vzácných dřevin.

V nově založených krajinářských parcích vznikala celá řada staveb určených k lovům, jak vidíme na příkladu **Lednicko-valtického areálu** (okr. Břeclav). Pseudoantický Apollonův chrám vyrostl na břehu Mlýnského potoka v roce 1817 (*Hosák a kol. 1981, 140; Samek 1994, 284*). Další stavbu s loveckou funkcí zde představovala tzv. Katzelsdorfská myslivna, vystavěná v 1. čtvrtině 19. století. V roce 1956 však vyhořela a zbytky zdí byly posléze strženy. Na nejjihnějším cípu Lednicko-valtického areálu, v oboře Soutok, nalezneme zámek Lány. Areál je bývalým loveckým revírem rodu Lichtenštejnů obohacným o stavbu jednopatrové empírové budovy obdélníkového tvaru. Na jižní straně areálu byl umístěn půlkruhový otevřený pavilon s pilíři. Budova byla postavena v letech 1810 – 1812 podle plánů Josefa Hardtmutha. Další loveckou stavbu, postavenou v letech 1805 – 1806 podle návrhu architekta Josefa Hardtmutha, představuje Lovecký zámek postavený nedaleko Janohradu (Janova hradu). Patrový objekt opatřený lodžii ohraničenou šesti toskánskými sloupy sloužil jako hájovna a umožňoval sledování honu z lodžie. I Pohansko bylo původně stavbou s loveckou funkcí. Tento empírový zámek byl postaven Lichtenštejnů v letech 1810 – 1812. Poslední stavbou Lednicko-valtického areálu, sloužící k loveckým

účelům, byl Rendez-vous dokončený roku 1812 (*Hosák a kol. 1981, 194, 244*).

Samostatnou oblast zájmu představují nerealizované projekty loveckých staveb. Například architekti Francois a Louis Verly pracující v letech 1817 – 1820 pro rod Löwensteinů na panství u **Gutštejna** (okr. Tachov) vypracovali pro knížete Karla z Löwensteinu plán loveckého zámku, který však nikdy nebyl realizován. Celý projekt ukazuje na inspiraci staršími projekty realizovaných loveckých staveb zejména z Čech (Černice, Karlov, Veltrusy; *Bezděková 2003, 14*).

7 DYNAMIKA VÝVOJE NOVOVĚKÝCH OBOR A LOVECKÝCH STAVEB V ČECHÁCH, NA MORAVĚ A VE SLEZSKU

Na počátku 16. století nastává poměrně velký zájem o nová zařízení k chovu a lovu zvěře (obr. 25, 26). Tento dynamický nárůst obor již lze sledovat regionálně. Výraznou koncentraci obor sledujeme kolem našeho hlavního města Prahy a západně od Prahy v bývalém přemyslovském loveckém hvozdu. V Praze se nachází ústřední lovecká stavba v oboře Hvězda, založené ve 30. letech 16. století. V blízkosti Pražského hradu byla od roku 1594 zvěř chována také v Jelením příkopě a kontinuálně od středověku pokračoval i historický vývoj Královské obory v Bubenči. Nezanedbatelné jsou koncentrace loveckých zámků kolem hlavního města Prahy se základním stavebním typem, tzv. *villou suburbanou* čerpající inspiraci především v Itálii. S těmito stavbami se setkáváme v Brandýse nad Labem, Lysé nad Labem, Hlavenci, Sadské, Lánech, Přerově a Královské oboře v Bubenči. Výčtu a následnému

označení loveckých zámků v mapovém podkladu lze sledovat zvýšené koncentrace loveckých zámků v jižních Čechách. Například od roku 1579 se započalo s výstavbou Netolické obory, založené Jakubem Krčínem z Jelčan a Sedlčan. Ústřední stavbou a zázemím se stal oboře lovecký zámeček Kratochvíle, který byl od počátku projektován rovněž jako venkovský dům začleněný do obory. Současně s Kratochvílí a Netolickou oborou se objevují zmínky o nových oborách na panství krumlovském s lusthausem v zámecké zahradě, oboře v Boubínském lese a Hradecké oboře u Jindřichova Hradce (později pojmenována Markétka) nebo oboře u Třeboně. V dalších případech nabývají lovecké letohrádky prostšího vzhledu, jak vidíme na stavbách v Červeném Dvoře u České Krumlova, Vičicích a zmíněném Hlavenci. Z 16. století pocházejí také obory v Blatné nebo Černická (Sudoměřická) obora. Obory byly zakládány v úrodné nížinné oblasti kolem Labe, například poděbradská obora, ale i v prostředí pískovcovým masivů České Lípy – obora Vřísek (Žižkův vrch). V oblastech Vysočiny u Velkého Meziříčí zmiňují místní urbáře oboru, ohrazenou kamennými sloupky s přítěsy nebo oboru u hradu Roštejn s netypickými tesanými žulovými sloupky a drážkami. Na Moravě vzniká ve stejném období biskupská Hukvaldská obora. Zastupení oborních zařízení na Moravě však oproti Čechům značně stagnuje. Početná byla rovněž skupina správních sídel s navazujícími oborami (Mšec, Zásmuky, Valdice) nebo menšími bažantnicemi (Králov Dvůr u Berouna). Většina těchto loveckých zařízení zaniká v období třicetileté války.

Od 17. století dochází k nárůstu nově vzniklých obor i k větší rozmanitosti loveckých staveb (obr. 27). Kompozice obor napodobovaly přírodně krajinářský způsob úpravy zámeckých zahrad (například Dobříš, Heřmanův Městec, Chroustovice, Chanovice), na něž obora povětšinou navazovala nebo s nimi sousedila. Zakládány byly rovněž nové obory v nedotčených lesních komplexech, které vlastnila řada šlechtických

rodů. V polovině 17. století doplnily celkový obraz nově vzniklých oborních zařízení například obora u zámku Zbiroh, u hradu Točnick, v Cítolibech, Postoloprtech, Domoušicích a Lenešicích nebo u zámku Humprecht u Sobotky. Zajímavý krajinný projekt představovala u Jičína valdštejnská krajinná kompozice společně s řešením Valdické obory u Jičína s *villegiaturou* (valdštejnská *loggie*) a kamenným ohrazením obory s nikami. V okolí Pardubic a Hradce Králové byly zakloženy obory Kunětická Hora a Smrkovská obora. Významnou skupinou loveckých staveb jsou zámky v prostoru obor odvozených z francouzských a německých vzorů zámků tzv. *pavilonového typu*. Nejstarší příklad představuje zámek v oboře Střítež u Jihlavy z roku 1685 a mladší lovecké projekty obor se zámky známé z Valdštejska, Lichtenwaldu, ze Šternberka a Svatého Huberta z 2. poloviny 18. století. Na mnoha místech se přísná symetrie staveb redukovala do rozvolněné zástavby užitných budov hospodářského charakteru kolem hlavní centrální stavby, jak vidíme na Kristině Hrádku, v Lipovicích, Dvojhradí, Medonosech a u netradičního dispozičního řešení loveckého zámečku Diana u Rozvadova. Propracované kompoziční řešení centrální lovecké stavby ovlivnilo i vzhled obor – zpravidla upravovaných systémy průhledů a průseků. Tak je tomu například v oborách Klokočka a Sedlice (původní název Holušická obora). Většina obor však obsahovala pouze dřevěnou stavbu. Ze 17. století pocházejí také dvě obory v blízkosti správního sídla v Horšovském Týně – Podrážnická obora s netypickými vzdálenostmi mezi šířkami umístění dřevěných tesů ohrazení a Horšovská obora s kamenným ohrazením. Roku 1675 byly realizovány krajinné projekty u Kroměříže, které místní volnou honitbu rozdělily systémy lesních obrazců. Mezi nově založené obory u správních sídel se řadí i Opočenská obora s kamennou zdí a příkopem tzv. *ha-ha* oddělujícím oboru od zámeckého parku, obora Kralice (Skalice) u Náměšti nad

Oslavou, Litolská obora u Lysé nad Labem založená hrabětem Šporkem se systémem loveckých zámečků mezi městy Lysá nad Labem a Kuksem. Tuto výraznou koncentraci staveb zaznamenala i mapa s vyznačenými loveckými zámky, kde nárůst těchto staveb, v oblasti táhnoucí se od města Česká Lípa až po město Kostelec nad Orlicí, je enormní.

Intenzita stavební činnosti v oborách od 18. století zesílila a objevují se i výrazné krajinářské úpravy v oborním prostředí po celé zemi. Například v oboře Kněžičky vzniklo v její centrální části již zmíněné tzv. *Colloredovo kolečko*, v Častolovické (Bědovické) oboře výstavbou zámečku, ve Staré oboře u Hluboké nad Vltavou s rybníkem Wasserjagd a v Lánské oboře na Rakovnicku s lokacemi pro konání plachtových honů. Rozsahem nejzajímavější krajinné zásahy lze objevit v oboře Jemčina v jižních Čechách, která nemá v českých zemích analogii. Reprezentativní lovecké zámky, zasazené do prostoru obory a vymezené čestným dvorem, nacházíme například v Šindelové – Favorit, v Krásném Dvoře (obora založena později) a na Moravě na zámku Leopoldsrue, Ferdinandsku a Lesní Hluboké založené opatem rajhradského kláštera. V původní Sudoměřické oboře byla Václavem Paarem obora obnovena a na místě starší panské stavby začala výstavba nového zámku. Dominantní stavba, s navazujícími zámeckými křídly a další rozvolněnou zástavbou centrální části obory, se stala základním rysem i dalších staveb. Je tomu u zámku Karlov na Písecku, založeném kolem poloviny 18. století, nebo u vrcholného díla Jana Blažeje Santiniho-Aichla v Karlově Koruně u Chlumce nad Cidlinou, v Neulustu na Pardubicku založeném Filipem Kinským společně s rozsáhlou sítí loveckých zámečků na jeho panství. V řadě případů však tvořila hlavní architektonický prvek v oboře nevýrazná obdélná stavba s charakteristickou mansardovou střechou, jak se můžeme přesvědčit u staveb zámků Čachnov, Klokočov, Maníkovice, Morány, Dřevíč,

Rynartice, Zahradiště, Kupařovice, Šedivec a Sadová. Výrazné jsou dispozice uzavřených loveckých zámečků s dvorem jako například na Kozlu nebo v Ohradě u Hluboké nad Vltavou. Pokračovaly rovněž stavby u správních center, kde postupně vznikaly obory napojené na zámeckou zahradu a park s volnou návazností na oboru a loveckou krajinu (například zmíněná Dobříš, Chanovice, Měřmanův Městec, Kosmonosy a Chroustovice).

Z vypracované mapy se zakreslením barokních loveckých zámků jsou patrné rozvolněné skupiny loveckých zámků v jižních Čechách nebo v oblastech podhůří Šumavy, Českého Lesa a rovněž v podhůří Krušných Hor. Na konci 18. století začíná expanze těchto staveb do horských oblastí. Nejpočetnější se však ukazuje být koncentrace loveckých staveb v nížinných oblastech Labe a podhůří Krkonoší a Lužických hor, která souvisí s jejich oblibou u hraběte Šporka vlastníciho oblast mezi městy Brandýsem nad Labem a Lysou nad Labem. Zajímavé je rovněž uskupení loveckých staveb na jižní Moravě, kde k zámecké stavbě náležel podobný typ loveckého zařízení, avšak určený k chodu bažantů, bažantnice. Oblast Slezska a východ České republiky se ukazuje být obornictvím téměř nedotčen, avšak tato skutečnost může být rovněž dána nedostatečným stavem poznání.

V romantismu 19. století (obr. 28) končí barokní úpravy a oborní prostředí často nahradila koncepce krajinářského parku, které se nejvíce uplatnily například v oboře Žehušické, Jabkenické, v oboře Vlašim, Veltrusy, Konopiště, Smiřice, na zámku Hořín s oborou, Hrádku u Nechanic, na Kačině, Sychrově, Žlebech, Herálcí, Vilémovské oboře, Moravském Krumlově, v Adamově, Boskovicích, Žehrově, Červeném Hrádku, Cholticích, Jizerských horách a konečně v Květovské oboře. Ve výše položených oblastech našich hor vznikaly dřevěné, zděné i kombinované stavby, které však byly určeny pro lovy v otevřených honitbách a revírech a bez přímé vazby na obory.

Na mapě loveckých staveb jsou nejvíce patrné koncentrace loveckých staveb v našich horách (například v Krušných Horách, v Krkonoších, Beskydech, Lužických horách, na Šumavě a v Jeseníkách). Jak už bylo řečeno, tyto stavby neměly souvislost s oborami. Zajímavé uskupení loveckých staveb můžeme vidět u Břeclavi, kde se zaznamenané lokality koncentrují ve známém Lednicko-valtickém areálu.

8 KATEGORIZACE ANTROPOGENNÍCH RELIKTŮ V OBORÁCH A JEJICH OKOLÍ, MOŽNOSTI INTERPRETACE

8.1 Oborní záskoky a záběhy

Nyní se budeme věnovat tématu antropogenních reliktnů, které jsou součástí oborních zařízení jako například oborní záskok. Oborní záskok představuje jednu z kategorií terénních reliktnů, kterou lze identifikovat v různých fázích archeologizace. Záskoky, nalézající se při hranici obory, u ohrazení, byly totiž nedílnou součástí oborních zařízení. Jedná se o systém terénních reliktnů, které na určitých místech přerušují oborní ohrazení. Z vnější strany záskok charakterizuje mírně se svažující násep, zatímco na vnitřní straně obory se objevuje široký výkop, jehož dno se zvedá směrem do obory. Zvěř může jednoduše seskočit z náspu do obory, ale při návratu z ní ji brání vysoká a strmá stěna záskoku. Aby byla dostatečně zajištěna stabilita stěny výkopu u ohrazení, bývala stěna

záskoku z oborní strany roubena z latí či z tyčoviny, popř. zpevněna kamennou stěnou (Kokeš 1974, 155). Mladší záskoky v českých zemích tvořily často trychtýřovitý vstup a hloubka seskoku na vnitřní straně mohla být až 1,5 m (Andreska – Andresková 1993, 115). Jednalo se o nejjednodušší způsob jak zajistit vyšší zvěře v oborách, aniž by se musela zvěř z okolních lesů pracně nahánět.

V rámci dokumentace českých obor se podařilo zdokumentovat oborní záskok z 18. století, který byl součástí **Kolenecké obory** (okr. Jindřichův Hradec, obr. 29, 30). Datace tohoto zařízení je velice sporná. V tomto konkrétním případě lze stavbu oborního záskoku vymezit k výstavbě systému oborního ohrazení z doby kolem roku 1770 a zánikem obory o 65 později. Velmi dobře čitelná zde byla část záskoku tvořeného z vnější strany obory oválným příkopem, zamezující únik zvěře z obory. Na opačné, vnější straně obory bylo navršené zemní těleso výrazně porušeno druhotnými lesními úpravami, především nově trasovanou cestou a melioračními rýhami. Dokumentovány byly rovněž mladší oborní záskoky z 19. a počátku 20. století ve **Staré oboře u Hluboké nad Vltavou** (okr. České Budějovice; obr. 31, 32, 33). Záskok byl oválného tvaru navazující na dva sloupky oborního ohrazení. Z vnitřní strany obory bylo provedeno zapažení ohrazení pomocí železných U profilů a dřevěných prken. Na vnitřní straně obory byla patrna jen nevýrazná terénní deprese v podobě příkopu. Výška oborních sloupků v daném úseku nebyla regulována a dosahovala stejné výšky jako na ostatních místech ohrady. Množství ukázek typů záskoků a záběhů, dokládají v 19. a 20. století německé příručky myslivosti (záskoky na vnitřní straně obory, záskok s vnitřním vybráním na stěnách, záskok s pažením, s klínovitým venkovním násypem, s kapovitým násypem, s podélně probíhajícím násypem atd.; Lincke 1921, 125 – 134) a doklady jejich použití nalézáme i v našem prostředí.

Záběh představuje zařízení, které není patrné z terénní situace. Projevuje se v určité části dochovaného oplocení obory, které je na nějakém místě přerušeno. Uzavření záběhu tvoří vodorovně přibité latě, jejichž tenké a pružné konce se uvnitř dotýkají či křížují. Jejich pružnost pak vede k tomu, že zvěř se jimi sice lehce protáhne do prostoru obory, ale zpětný návrat do volné přírody už je jí znemožněn (Kokeš 1974, 155). Systémy záběhů nacházíme u soudobých dřevěných ohrazení obor a bezesporu byly součástí i starších oborních projektů.

8.2 Antropogenní liniové tvary

Mezi nejčastější antropogenní liniové tvary patří ohrazení obor. Možnou záměnu s tímto druhem reliéfního tvaru mohou představovat např. kamenná hrazení související s polními systémy nebo vydělující majetkové vlastnictví lesních komplexů dvou panství popsané níže. Po zániku obory nejčastěji zůstává ohrazení dlouho patrné v krajině, zejména pokud bylo vystavěno z trvanlivých materiálů (kámen, cihla, smíšené zdivo). V takovém případě umožňuje zdokumentování a určení přesné výměry oborního celku základní poznatek o rozsahu obory. Ohrazení bývá zachováno v různých fázích archeologizace od původních úseků až po antropogenní liniové tvary (nejčastěji v blízkosti lidských obydlí, kde docházelo k intenzivnímu rozebírání materiálu z ohrazení a jeho druhotnému použití). Kresebnou dokumentaci byly podrobeny všechny typy hrazení obor: kamenné (**Lánská obora**), kombinace nízké zídky a kamenných sloupků (**Stará obora u Hluboké nad Vltavou**) i užití samostatných sloupků (obora **Králova stolice u Dobříše**, kde bylo do oborních sloupků užito struskového odpadu).

Záměnu s oborním ohrazením můžou pro řadu badatelů představovat různé mylné interpretace v literatuře systémů kamenných zdí, které v daném případě slouží například pouze k vydělení

majetkového vlastnictví lesních komplexů dvou panství. Tento netradiční prvek kameného ohrazení byl zdokumentován mezi **jineckým a hlubošským panství** u Příbrami (obr. 34). Výstavba na sucho skládané zdi probíhala v 18. nebo 19. století a měla vymezit hranice obou panství, které vedlo neustálé spory o přebíhání zvěře. Několikakilometrová kamenná zeď se vyznačuje úseky s dobře zachovanými průběhy ohrazení až po části plně destruované. Nad obcí Čenkov, v pomístním názvu „*V zabitém*“, najdeme jen nevýrazné konvexní liniové útvary vysoké do 0, 5 m. Za výrazného převýšení zeď pokračuje až na vrchol Holého vrchu (631 m n. m.), kde již nalézáme úseky až 2 m vysoké zdi. Šířka zdí se pohybuje do 0, 8 m. Podobná situace, střídání úseků se zachovanými zdmi a pouze s reliéfními liniovými útvary, se opakuje i na sousedním vrcholu Provazec (638 m n. m.). Mezi oběma vrcholy se toto ohrazení táhne po hřebeni kopce. Odtud se kamenná zeď lomí a za výrazného klesání pokračuje směrem pod Malý vrch (627 m n. m.) do oblasti s pomístního názvu „*U jelena*“.

Posledním příkladem zmíněné stavby mohou být časté mylné interpretace kamenných hrázení v literatuře, které jsou opět různými badateli vydávány za hradiště či obory. V roce 1999 byl poprvé v české archeologii zkoumán polní systém s kamennými hrázeními na lokalitě ležící v šumavském podhorském masivu Dolní Kožlí poblíž městečka **Vlachovo Březí** (okr. Prachatice). V 19. století se Hořejší (Koželský) vrch dostal do odborné literatury charakterizovaný jako hradiště (*Beneš – Hrubý – Michálek – Parkman 1999, 271 – 296*). Úkolem nedávného výzkumu bylo tuto hypotézu prověřit, případně zařadit kamenné ohrazení chronologicky. Kamenné ohrazení zde má nepravidelně oválný půdorys, který respektuje terénní modelaci vrcholové plošiny. Síla ohrazení o délce 525 m značně kolísá, na některých místech přiléhají k vnějšímu líci zdi další menší zídky podobné konstrukce. Analýzou nalezených keramických zlomků vyplynulo, že převažujícím typem byla tmavě šedá tenkostěnná keramika, kterou lze rámcově datovat od 15. do 17. století a

na pole byla dopravena během zemědělských prací s hnojem. Nálezy jednoznačně vypovídají o dlouhodobě obhospodařované plužině pozdně středověkého stáří. Další sondáže se soustředily na vlastní ohrazení plužiny. Rozbor zdi zjistil její skládání z nasucho kladeného lomového kamene (velikost 30 – 60 cm). Zeď dosahovala výšky 40 – 90 cm s šířkou do 100 cm. Její základ spočíval na zvětralinové vrstvě, avšak velmi mělko založené, max. do 30 cm pod dnešním povrchem. Terén se od paty zdi svažoval mírně dolů, zatímco na vnitřní straně byl asi o 1 m vyšší, takže situace působí dojmem umělé terénní terasy, na kterou byla dobudována kamenná zeď. Ve vzdálenosti cca 3 m od paty zdi sejevila nevýrazná terénní vlna připomínající příkop, interpretovaný jako žlab, hluboký max. 50 cm s plochým, mírně nerovným dnem a šikmými stěnami šíře kolem 100 – 110 cm. K nalezené situaci byla dohledána řada analogií z výzkumů ve Velké Británii, kde odborné literatuře existuje velmi propracovaná typologie zdí, valů a příkopů uplatňovaná do období od počátků využívání krajiny jako zemědělské. Smysl těchto kamených ohrazení lze tedy hledat v symbióze mezi polním hospodařením zemědělců a lesním majetkem vrchnosti. Jde o typ překážky (záskok) umožňující vysoké zvěři jednostranný průchod, který jí umožňoval z náspu skočit přes příkop pryč, ale zpátky by se už dostávala velmi obtížně. Tím byl regulován pohyb panské zvěře na ploše pole, působící zejména v dobách přemnožení, sezónního nebo trvalého hájení velké škody, avšak nedocházelo k omezování jejího pohybu (*Kuna a kol. 2004, 280 – 282*).

8.3 Relikty vodních děl

Vodní díla patřila k rezervoárům vody v oborách. Zejména barokní myslivost stála u zrodu výrazných staveb oborních rybníků a vodotečí určených pro tzv. *vodní hony*, kde lovená zvěř se nahnala do vody a následně byla střílena na krátkou vzdálenost z břehů a loděk. Celý prostor rybníka byl obestavěn plachtami, aby polapená zvěř nemohla

dále uniknout do prostoru obory a pohybovala se pouze v této vyhrazené části. Vlastní zaměření a dokumentace vodního díla byla provedena na jednom z nejznámějších rybníků, ve **Staré oboře u Hluboké nad Vltavou** (okr. České Budějovice), kde se zachoval tento nevelký, dlouhý a úzký rybník s pomístním označením „*Wasserjagd*“. V nedávné době byl celý rybník přebagrován a jeho hráze zpevněny soudobými materiály. Velikost a svůj charakteristický tvar si však toto vodní dílo uchovalo. Stejně tak i jeho zasazení mezi částečně plochý terén a výrazný svah. V **Králově stolicí u Dobříše** (okr. Příbram, obr. 35) se v současné době nacházejí tři velká umělá vodní díla (rybníky Horní, Střední a Dolní), ale rovněž zaniklé vodoteče a další rybník. Uměle navržený konvexní útvar hráze se v terénu projevuje výrazným valovým tělesem. Uprostřed hráze je patrná novodobá úprava v podobě výtokové kameninové trubky. Půdorysné rozměry vodního díla se u hráze pohybují do 30 m, délka do mokřadní části je až 60 m. V oborách lze identifikovat i řadu drobných vodních děl⁴⁷, které byly vyhloubeny pod svahy kopců jako rezervoáry dešťové vody pro zvěř. Malé vodní dílo tohoto typu bylo zdokumentováno ve **Staré oboře na Hluboké nad Vltavou** (okr. České Budějovice), kde jeho hloubka činila do 2 m s šířkou kolem 4 m s pravidleným téměř kruhovým tvarem. Nádržka byla umístěna na výrazném svahu, zhruba v polovině jeho výšky.

8.4 Vlčí jámy (u obor)

Vlčí jámy na Dražanské vrchovině identifikoval a popsal Ervín Černý, který jejich výskyt zasazoval nejčastěji na okraj lesních komplexů s dodnes dochovanými pomístními jmény „*Vlčí jámy*“, „*U vlčích jam*“ nebo „*Na vlčích jamách*“. Tyto jámy se velmi často se nacházejí blízko sebe a sloužily k odchytu vlků na nastraženou kořist umístěné na horní straně jámy. Podobají se trychtýřovitým jamám o průměru kolem 4 metrů, hloubce kolem 1,5 metru, někdy mají nepravidelný obvod. Jejich okraj není nikdy lemován vyvýšeninou z vyházené hlíny. Podle Ervína Černého

uložení v terénu, nepřítomnost archeologického materiálu a stavebního kamene dokládá vlčí jámy (Černý 1979, 64). Vlčí jámy velmi rychle zanikaly nebo byly zasypávány, neboť do nich mnohde spadl člověk a škody působily i na lesní zvěři. Koncem 18. století se začalo nedostávat dřeva a k řešení situace s nedostatkem dřeva významně přispěla dramatická změna druhové skladby lesních porostů vlivem zavádění rychle rostoucích jehličnanů, především smrku (Skořepa 2006, 14; Lipský 2000, 10). V současné době vlčí jámy velmi rychle degradují z důvodu používání těžké lesní techniky. U zaniklých obor nebyla identifikována žádná vlčí jáma, avšak doklady o jejich hojném zřizování přináší množství písemných pramenů zejména urbářů a kronik. Zachovalé vlčí jámy byly zdokumentovány na katastru obce **Vojetice u Petrovic** (okr. Klatovy). Mimořádně dochované, na sucho zděné, tři vlčí jámy měly oválný tvar s delší stranou kolem 1,85 m a kratší 1,65 m. Stávající hloubka kolísala do max. 2,9 m.

8.5 Archeologické výzkumy v prostředí českých obor

Potenciál archeologických výzkumů v českých oborách ukazuje na velké množství tematických okruhů. Obory totiž představují přírodní prostředí, v němž se mohou vyskytovat starší archeologické situace (četné pravěké a středověké archeologické památky), jejichž konstrukce, pokud nebyly zpravidla narušeny výstavbou ohrazení obor nebo pro zpevnění oborních cest, se dochovaly díky tomu ve velmi dobrém stavu. Stále více jsou však i zde naleziště ohrožována těžkou lesní technikou. V lesním porostu tak mohly být zkoumány halštatské a časně laténské mohyly, jako tomu bylo v oborách u Hluboké nad Vltavou, v Sedlecké a Poněšické oboře (Fröhlich 2008, 467 – 476). Mnohem častěji také obora zahrnula do svojí výměry pravěká hradiště (například Stará obora u Hluboké nad Vltavou), pozůstatky hradních zřícenin a tvrzí (například Hukvaldy) nebo při jejich lokaci zanikly starší středověké vsi (například Netolická obora, Sudoměřická obora). Častěji obora představovala další

vrstvu (tzv. *palimcest*), která byla založena na místech se staršími situacemi (například zaniklá ves Zlatýšovice ve Staré oboře na Hluboké nad Vltavou). V novověku, po zahuštění sídelní sítě, si zřizovatelé obor vybírali tyto zalesněné lesní komplexy s dostatkem zvěře, se staršími pravěkými či středověkými památkami k založení obor. Dnes obory představují zajímavé přírodní prostředí, které otevírá další možnosti poznání těchto a dalších kategorií pravěkých a středověkých památek (Čapek – Tuma 2010, rkp).

9 PŘÍKLADOVÁ STUDIE LOVECKÉHO ZÁMKU DIANA U ROZVADOVA – VLASTNÍ ANALÝZA PŘÍSTUPU

Lovecká stavba zámku *Diana u Rozvadova* (okr. Tachov, obr. 36, 37) byla zařazena do okruhu staveb tzv. *pavilonového typu* (pavilonové dispozice). Jedná se o takový typ staveb, kde v pomyslném středu krajinářských průseků vévodí reprezentativní stavba malého zámečku a kolem něho jdou pravidelně uspořádány další stavby pro lovecké hosty a personál nebo budovy hospodářského charakteru. Tento zámek se svým způsobem vymyká pavilonové dispozici, jelikož jinde známé umístění pavilonů obklopujících ústřední stavbu, jako například na Valdštejnsku, Střítěži nebo Šternberku, zde bylo vyřešeno přísnou symetrickou linií staveb. Velmi zajímavá dispozice objektu však v mnohém ukazuje na dodržování zažitých pravidel při výstavbě loveckých staveb určených k lovectví, například umístěním v oboře a svojí symetrickou dispozicí. Zámek nechali postavit Novohradští z Kolovrat pravděpodobně v roce 1742 (*Procházka – Úlovec 1988, 33 – 34*).

Při prvotním deduktivním a induktivním postupu a hledání analýzy účelu a funkce jednotlivých prostor, musely být odlišeny stavební úpravy provedené po roce 1930, kdy zámek sloužil pro potřeby Západočeských dřevařských závodů. Po roce 1950 byl využíván jako domov důchodců a byly zde provedeny nejrazantnější stavební úpravy dispozice (vlození sociálních zařízení a řada přístaveb). Deduktivním postupem, který je ryze monotetický (tedy jedné prostoře přisuzujeme intuitivně jednu funkci), byly vymezeny prostory sloužící k provozním částem objektu až po prostory reprezentativní a zcela soukromé. Naopak důsledným induktivním postupem bylo možné si všimnout i řady detailů, kdy důležitou roli hrály funkční indicie jako otopná zařízení, osvětlení, výhled z místnosti, úprava komunikačních vrstev nebo komunikační struktura. Získané poznatky byly následně použity i pro sledování analýzy prostorovosti celé stavby (tzv. *analýzy přístupu* neboli propustnosti stavby; *Hillier – Hanson 1984*).

Postranní pavilony jsou vždy řešeny shodně, jako dvojice místností, přístupná z chodeb vedených uprostřed dispozice. Hlavní přístup do objektu zajišťovala v přízemí dvojice vstupů vedených z boku krytých zastřešenými chodbami ozn. č. 1 a 30. Přízemí objektu bylo určeno k provozním potřebám a k ubytování loveckého personálu, o čemž vypovídá vždy dvojice místností vytápěných kachlovými kamny, v mapě přístupu ozn. č. 2, 3 a 4, 5 nebo 31, 34 a 32 a 33. Chodba ozn. č. 1 a 30 ústila přímo do prostoru obsahující točité schodiště ozn. č. 6 a 35, které zpřístupňovalo přízemí s patrem hlavní reprezentativní budovy. Zároveň z chodby byla obsluhována příkladací dvířka kachlových kamen umístěných v sále. Vůbec nejzajímavěji je řešená centrální stavba ozn. č. 27, která má dvoupatrovou osmibokou dispozici, k níž symetricky přiléhají čtyři dvoupatrová křídla. Dvě z nich, na přímé ose, představují popisované komunikační prostory se schodišti ozn. č. 6 a 35. Hlavní komunikační osa je situována v patře. Zbylá dvě velmi krátká křídla vždy o jedné místnosti se nacházejí na severu ozn. č. 28 a jihu dispozice ozn.

č. 29. Jedno toto křídlo na severu sloužilo jako kaple, o čemž vypovídá nejen vsazená kamenná deska ve zdi s chronogramem a letopočtem 1788⁴⁸, ale rovněž atypicky řešené okenní výplně ve tvaru hrotitých oken. Funkce a účel druhé, symetricky umístěné, místnosti ozn. č. 28 zůstává nejasný (otopná zařízení neobsahovala ani jedna z popsaných místností). Osmiboký sál ozn. č. 27 sloužil jako shromažďovací prostor. Odtud bylo možné dostat se opět ke schodišti v chodbě ozn. č. 6 a 35 nebo v prodloužené ose dispozicí zámku pokračovat do navazujících chodeb patra ozn. č. 7 a 36. Všechny místnosti jsou napojeny na komínová tělesa. Na chodbách, zhruba uprostřed pavilonových dispozic, byla umístěna příkládací dvířka pro kachlová kamna situovaná v jednotlivých místnostech. V podstatě tak bylo vytvořeno opakující se schéma místností se čtyřdílným uspořádáním v každém z pavilonů (pravděpodobně to byla vždy dvojice bytů užívaných hosty v době honů) tzn., že z chodby ozn. č. 7 bylo možné vstoupit do dvojice místností na severu ozn. č. 8 a 9 propojených rovněž navzájem. Zároveň ze zmíněné chodby ozn. č. 7 byly přístupné dvě místnosti na jižní straně dispozice ozn. č. 10 a 11. Propojení těchto popsaných pavilonů s pavilony na závěru půdorysné dispozice, bylo řešeno prostřednictvím krytých mostů ozn. č. 12 a 41. V patře pak na krytý most navazují podélné chodby ozn. č. 13 a 42, se schodišti umístěnými na jejich koncích a propující patro opět s přízemím, kde navazující zase na podélné chodby ozn. č. 18 a 47. Chodby zároveň komunikačně propojují vždy dvojici místností, například 19, 20 a 21, 22. Vraťme se ale zpět do centrální stavby, kde z komunikačního uzlu ozn. č. 8 – schodiště – je možné vystoupat do 2. patra. Tato výrazně převyšující centrální část stavby obsahuje ve 2. patře reprezentativní sál s bohatými nástěnnými malbami ozn. č. 23 a s nástrovní malbou zobrazující Dianu, bohyni lovu, která dala jméno celému areálu. Funkce a účel postranních, malých, místností ozn. č. 24, 25 a 26 známa není.

Z toho nastíněného modelu se lze domnívat, že soustava pavilonů, těsně přiléhající k ústřední stavbě, sloužila k ubytování majitele a hosté byli ubytováni v postranních paviloncích. Tyto postranní pavilonové stavby nesou obdobné komunikační schéma. Přístup z patra do přízemí v nich navíc zajišťovaly točitá schodiště umístěná shodně na koncích dispozic. Schématický diagram je více zřetelný z tzv. mapy přístupu sestavené k tomuto objektu. Chodby a krycí mosty umožňují projít celou dispozici stavby lineárním způsobem, avšak výsledná mapa přístupu ukazuje na symetrické komunikační schéma, zejména u pavilonových staveb.

10 ZÁVĚR

Obory a obornictví mají v českých zemích hlubokou a dlouhou tradici. Obory byly zakládány hojně na celém území Čech, Moravy a Slezka a lov byl nedílnou součástí života šlechty sídlící na našem území. Kulturní vlivy, charakterizované historickými slohy zasahující naši krajinu po architektonické i umělecké stránce, s sebou přinesly i módu organizovaných lovů pořádaných pro zábavu vyšší společnosti. Tradice lovu a obornictví řadí české země do kulturního kontextu západní Evropy, jelikož v lovectví se uplatňovaly stejné principy loveckých taktik a lovecké stavby vycházely z analogických zahraničních příkladů. Lov se stal prostředkem zábavy panovníka, šlechty a církevních hodnostářů vyjadřovaný skrze lovecké techniky (například štvanicí, německým

honem, italskými lovy nebo parforsní štvanicí). Vlastnictví obory poukazovalo ve všech historických etapách na společenské postavení a prestiž jejího majitele. Obora se stala nedílnou součástí ekonomiky panství, jelikož z obor se dodávala zvěřina do hradních nebo zámeckých kuchyní a zvěřina z obor byla také prodávána na trzích.

Předložená práce se zabývá výzkumem historického vývoje obor v zahraničí i u nás. Práce také uceleně představuje přehled obor zasazených do prostředí loveckých enkláv jako jeden z nejrozsáhlejších přírodních komplexů estetizované krajiny. Výsledkem vlastních výzkumů je bližší pochopení kompozičních prvků obor, prostorových vazeb mezi oborou a okolním prostředím, použitých materiálů v oborním ohrazení nebo zvoleného typu hlavní oborní stavby. V širším měřítku tyto vzájemné vazby poukazují na problematiku významu obory ve vývoji kulturní krajiny. Nezanedbatelnou roli v zakládání obor hrají i lovecká sídla tvořící jejich zázemí, u kterých byl proveden typologický rozbor. Hlavními pilíři při studia těchto pozůstatků lidské aktivity v krajině představují otázky týkající se druhu oborního oplocení, volby přírodního prostředí, architektury oborních staveb a jejich prostorového uspořádání. Řada otázek před vlastním zodpovězením vyžaduje důkladnou a kompletní analýzu písemných pramenů pro lepší poznání konkrétní lokality a k jejímu následnému zpětnému zasazení do prostorového kontextu ostatních obor. Jedině podrobnou rešerší všech dostupných pramenů lze určit původní podobu obor (kompozici), funkci, míru použitelnosti a četnost jejich zastoupení v krajině. Vzhledem ke svému rozsahu nebyly v práci sledovány širší vazby obor k dalším prostorovým enklávám sídelního, právního, zemědělského i hospodářského charakteru. Analýzou definovaného vzorku obor a interpretací zjištěných loveckých objektů byl však učiněn pokus o zasazení fenoménu obor do kontextu sociálního, právního a ekonomického s přihlédnutím ke komplexní výpovědi historických pramenů.

Jedním ze stěžejních pilířů práce je terénní výzkum loveckých staveb v prostředí obor, kde se dají rozpoznat různé typologické varianty. Jedná se tak o vůbec první rozbor staveb určených lovu provedený v našem prostředí. Aby práce nevycházela jen z půdorysných dispozic a existovala při studiu tohoto tématu určitá možnost ověření a porovnávání jednotlivých půdorysů mezi sebou, byla na vybrané typologické varianty aplikována analýza prostorovosti, konkrétně analýza přístupu s tzv. *mapami přístupu*. Tyto diagramy map přístupu měly posoudit vhodnost zařazení dané stavby do zvolené typologické skupiny a určit obecné specifické charakteristiky těchto typologických variant. Výsledkem provedených map přístupu je skutečnost, že většina loveckých staveb byla symetrická a z vstupní prostory bylo možné se dostat do všech ostatních místností.

Archeologie v rámci tzv. *krajinné archeologie* zatím nedospěla do roviny poznání, evidence a lokalizace tohoto specifického druhu loveckých památek. Přes dosavadní nezáměr archeologie o téma obor a odbornictví, se bude muset i tento vědní obor začít věnovat tématu obor, aby dospěl k celkovému obrazu jednotlivých historických etap našich dějin. Stávající obory totiž představují unikátně dochované enklávy historických loveckých oblastí se specifickým rostlinným i živočišným spektrem, stejně jako s dochovanými loveckými stavbami a antropogenními relikty, které vyžadují rovněž určitou formu dokumentace a interpretace. Dochované oborní celky v našich zemích jsou důležitým svědectvím několika významných kulturních etap.

11 POZNÁMKY

- ¹ Pocházel z dynastie Achaimenovců a je považován za zakladatele Perské říše. V průběhu Kýrova zhruba třicetiletého panování přijali perskou nadvládu obyvatelé téměř celého Předního východu a vzniklé impérium předčilo rozlohou všechna předchozí – táhlo se od Bosporu a hranic s Egyptem až do krajů dnešního Afghánstánu a k Perskému zálivu (*Kýros II.*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- ² Sumerský Zimbir – ptačí město, v současnosti lokalita Tell Abu Habbah v Iráku, bylo starověké sumerské a později starobabylónské město, 60 km severně od Babylonu na východním břehu Eufratu (*Sippar*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- ³ Perský král z rodu Achajmenovců a syn zakladatele perské říše Kýra II. Velikého (*Kambýsés II.*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).

- 4 Biblický Erech, sumerské a později babylónské město ležící 15 km severně od současného koryta Eufratu a zhruba 230 km jihovýchodně od Bagdádu (*Uruk*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 5 Perský král z rodu Achajmenovců, jehož otcem byl Xerxés I., jedna z hlavních postav řecko-perských válek (*Artaxerxés*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 6 Významné mezopotamské město, jedno z nejstarších sumerských měst, které bylo obýváno i později v asyrské a babylónské říši. Jeho rozvaliny leží dnes asi 160 km jihovýchodně od Bagdádu. Po změně koryta řeky Eufrat leží v současnosti Nippur uprostřed pouště východně od řeky (*Nippur*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 7 Perský princ z rodu Achajmenovců, syn krále Dareia II. a jeho ženy Parysatidy (*Kýros Mladší*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 8 Devátý perský král z rodu Achajmenovců. Dynastie vládnoucí Přednímu východu již 150 let (*Artaxerxés II.*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 9 Perský voják a politik, syn Farnakese II. z Frygie (*Bahník 1970*, 40).
- 10 Bagdádský chalífa, náboženský a politický vůdce islámské dynastie Abbásovců (*Hárún ar-Rašíd*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 11 Abbásovský chalífa vládnoucí v Bagdádu mezi lety 1160 a 1170, syn chalífy al-Muqtafiho (*al-Mustanjid*, in.: *Wikipedie, The Free Encyklopedia*, online).
- 12 Čínský buddhistický mnich, učenec, cestovatel a překladatel, žijící za čínské dynastie Tchang (618 – 907). Podnikl cestu z Číny až na Indický subkontinent, která trvala 17 let. Ve svém románu „*Putování na západ*“ se nazývá Xuanzang nebo Tripitaka (*Sūan-cang*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 13 K politickému sjednocení téměř celého území indického subkontinentu v jediný celek jako první přispěl Čandragupta Maurja (asi 321 – 297 před Kristem), zakladatel maurjovské dynastie. S pomocí svého rádce Kautalji, autora příručky vladařského umění Arthašástry, sjednotil odpůrce vládnoucí nandovské dynastie, zmocnil se Magadhska, vytlačil makedonské posádky z Pandžábu a rozšířil své panství až po řeku Indus. Utváření maurjovského státu završil Čandraguptův vnuk Ašóka (273 – 232 před

- Kristem). V době největšího svého rozkvětu zahrnovala Ašóková říše území dnešního Afghánistánu, Pákistánu, Kašmíru, Nepálu a celá indický subkontinent s výjimkou jeho nejjihnějšího cípu (*Maurjovská říše*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 14 Dillíský sultán z dynastie Tughlakovců.
- 15 Dynastie Chaldží vládla v období mezi lety 1290 – 1320 (Dillíský sultanát). Prvním vládcem dynastie byl sultán Džaláluddín Fírúz Šáh II. (1290 – 1296; *Dynastie Chaldží*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 16 Mencius byl čínský filozof patřící mezi Konfuciovy žáky. Učení svého mistra rozvinul vypracováním konkrétních teorií lidské povahy a také mu zajistil široké politické uplatnění. Narodil se za doby panování dynastie Čou v období Jara a Podzimu na území dnešní provincie Šan-tung asi 30 km od Konfuciova rodiště, měste Čchü-fu. Z doby jeho života není příliš známo a zachované záznamy se natolik podobají životu Konfucia, že je jejich historická věrnost velmi sporná. Jisté je, že žil přibližně ve stejné době jako v Řecku filozofové Platón nebo Aristoteles (*Mencius*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 17 V moderní historiografii je počátek dynastie Čchin, jakožto historického období, zpravidla spojován s prohlášením čchinského krále Prvním císařem sjednocené Číny v roce 221 před Kristem (*Čchin Š'-chuan-ťi*, in.: *Wikipedie, otevřená encyklopedie*, online).
- 18 Název převzat z anglického originálu Wuqui Shouwang.
- 19 Angl. Dongfang Shuo; přepisem Dunfan Šo (160 – 93 před Kristem) byl učenec a úředník za dynastie Chan, zejména za císaře Wu-tiho (*Dongfang Shuo*, in.: *Wikipedie, The Free Encyclopedia*, online).
- 20 Město Kchaj-feng (známé dříve jako Pien-liang nebo také Ta-liang) vzniklo při mořském pobřeží na obchodní tepně Velkého průplavu. Roku 364, v období válčících států, bylo založeno město jako Ta-liang jako významné regionální centrum. Po sjednocení Číny, dynastií Čchin, poklesl jeho význam na středně veliké tržní město. Teprve počátkem 7. století našeho letopočtu se stalo velkým obchodním centrem. Roku 781 bylo přestavěno a přejmenováno na Pien-liang a od roku 936 se stalo hlavním městem severní Číny za vlády dynastií Pozdní Ťin, Pozdní Chan a Pozdní Čou. Když se prvním císařem dynastie Sung stal Čao Kchuan-ťin, jednalo již o jednu z největších metropolí ležících na jižním břehu Žluté řeky. Po pádu dynastie Severní Sung jeho ekonomický význam poklesl. Od druhé poloviny 12. století sloužilo jako hlavní město džurčenského

- státu Ťin. Roku 1642 bylo v bojích povstalci zničeno a k jeho obnovení došlo až za dynastie Čching (*Steinhardt 1990, 86*).
- 21 Město Šang-tu bylo letním sídlem panovníka Kublaj-chána (dynastie Jüan), hlavním městem této dynastie představovalo město v Dadu (dnes Pekingu). Město se stalo hlavním centrem tzv. Vnitřního Mongolska, založeného asi 275 km severně od Pekingu a 28 km od města Tuo-lun (*Šang-tu, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 22 Ögedej (1186 – 1241), též zvaný Ogodej, Ogotaj nebo Oktaj, byl třetím synem Čingischána a po jeho smrti se stal druhým Velkým chánem Mongolské říše. Pokračoval v mongolské expanzi dále na západ započatou svým otcem, a stal se světově známým, když dovedl Mongoly nejdál na jih a západ při invazích do Asie a Evropy (*Ögedej, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 23 Karakorum bylo hlavní město Mongolské říše ve 13. století. Město založil roku 1220 Čingischán na území dnešního státu Mongolsko, poblíž města Charchorin. Až Kublajchán přemístil hlavní město své říše roku 1267 do Dadu (Pekingu). Karakorum bylo roku 1388 dobyt a zničeno čínskými nájezdníky (*Karakorum, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 24 Druhý syn Čingischána, který po smrti otce získal území ve Střední Asii a vytvořil, po sobě pojmenovanou, Čagatajskou říši. Jeho jméno se dnes dále používá k pojmenování čagatajštiny a Čagatajských Turků (*Čagataj, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 25 V letech 1260 až 1264, v době Kublajchánova nástupu na trůn, proběhla válka o královské dědictví a Čagatajská říše a Zlatá horda odmítli uznat Kublaje jako svrchovaného vládce. Po jeho smrti se říše definitivně rozdělila na čtyři nezávislé celky, a to na Čagatajskou říši, Jüanskou říši, říši Ílchánů a Zlatou hordu. Během 14. století se však většina těchto chanátů rozpadla (*Kublaj, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 26 Aby Rusko navázalo styky s Čínou, začala posílat do země své představitele. V roce 1654 přijel do Pekingu k jednání ruský vyslanec Fjodor Bajkov. Čcingské úřady se však vyhýbaly uzavření jakékoli dohody a činily obchodníkům mnohé překážky (*Fjodor Bajkov, in.: Wikipedie, The Free Encyklopedia, online*).
- 27 Západoevropští kolonizátoři, kterým se nepodařilo proniknout do Číny pomocí zbraní, využili k realizaci svého cíle misionářů jezuitského řádu. Mezi nimi proslul italský jezuita Matteo Ripa, který u dvora císaře Kchang-si pracoval jako malíř a mědirytec (*Matteo Ripa, in.: Wikipedie, The Free Encyklopedia, online*).

- 28 Dura Európos (pevnost) představuje helénské, parthské a později římské hraniční město, vybudované v roce 303 před Kristem nad řekou Eufrat na území dnešní Sýrie. Jedná se z archeologického hlediska o velmi významnou lokalitu, neboť byla zachována tak, jak byla v roce 256 – 257 po opuštění vypleněna Peršany. Na místě proto bylo nalezeno až několik římských militárií, mincí a dalších artefaktů (*Dura Európos, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 29 William McClung (1758 – 1811) byl americkým soudcem federálního soudu. Narodil se v Rockbridge County ve Virginii. Později se stal státním zástupcem v Kentucky (1791 – 1796) a mezi lety 1796 – 1800 vykonával funkci senátora. Dne 23. února 1803 byl McClung nominován prezidentem Johnem Adamsem do funkce federálního soudce, avšak už o rok později byla tato pozice soudem zrušena. Poté se McClung stal soudcem pro obvodní soud Nelson County v Kentucky. V této funkci zůstal až do své smrti v roce 1811 (*William McClung, in.: Wikipedie, The Free Encyclopedia, online*).
- 30 Pierre Briant (nar. 1940) – francouzský profesor historie, který se řadu let zabývá achajmenovskými vládci a říší Alexandra Velikého či obecně helenistickou dobou (*Pierre Briant, in.: Wikipedie, The Free Encyclopedia, online*).
- 31 Jeden z nejrozšířenějších středověkých cestopisů, tzv. Madevillova cestopisu nebo Cestopisu takzvaného nebo tak-řečeného Mandevilla je psán v anglonomádské franštině. Poprvé byl publikován v letech 1357 – 1371. Do češtiny ho z němčiny přeložil Vavřínek z Březové (*John Mandeville, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 32 Alexander Hamilton (1755 – 1804) byl americký voják, ekonom a spoluautor Federálních listů sloužících pro volnější interpretaci Ústavy Spojených Států pro přijímání budoucích zákonů (*Alexander Hamilton, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 33 Longos byl středověký řecký spisovatel (asi 2. století) známý svým milostným románem z pastýřského prostředí „Dafnis a Chloé“. Toto dílo bylo podle lingvistického rozboru datováno do 2. století. O autorovi samotném moc známo není. Román se odehrává na ostrově Lesbos, je rozdělen do čtyř knih a podle autorova vyjádření byl napsán podle skutečného obrazu autorova vidění. Příběh líčí postavu Dafnise – odloženého syna bohatých rodičů, kterého našli a vychovali pastýři. Podobný osud měla i dívka Chloé. Oba se do sebe zamilovali a za pomoci bohů a vlastním přičiněním překonaly mnoho nástrah osudu, našli vlastní rodiče a nakonec se vzali (*Longos, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).

- 34 Marcus Terentius Varro Reatinus byl římský polyhistor, gramatik, spisovatel a politik. Varro pocházel z aristokratické rodiny a patřil mezi stoupence vojevůdce Pompeia. V roce 67 před Kristem se účastnil války proti pirátům a bitvy mezi Pompeiem a Caesarem u Farsálu v roce 48 před Kristem (*Marcus Terentius Varro Reatinus, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 35 Quintus Hortensius (114 – 50 před Kristem) byl římský řečník a obhájce. Během svého života nashromáždil velké bohatství, a lze ho považovat za zakladatele mnoha vil a parků s rybníky. V Římě zavedl na jídelní tabuli pávy, kteří se posléze stali velmi oblíbenou pochoutkou (*Quintus Hortensius, in.: Wikipedie, The Free Encyklopedia, online*).
- 36 Tiberius Julius Caesar Augustus (rodným jménem Tiberius Claudius Nero; 42 před Kristem – 37 n. l.) byl římským císařem od roku 14 našeho letopočtu až do své smrti. Pocházel z urozeného rodu Claudiů. Po Augustově smrti (první císař Římské říše) se vypravil do Germánie, kde se podílel na potlačení povstání kmenů v Ilýrii a Panonii a rovněž chtěl napravit dopady římské porážky v bitvě v Teutoburském lese (*Tiberius, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 37 Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus (rodným jménem Lucius Domitius Ahenobarbus; 37 – 68) byl římským císařem pocházejícím z julsko – klauzijské dynastie vládnoucí od roku 54 až do své smrti (*Nero, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 38 Titus Flavius Domitianus (51 – 96) byl rovněž římský císař z flaviovské dynastie. Patřil mezi poslední flaviovské vladaře (*Domitianus, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 39 Liutprand z Cremony (920 – 997) byl biskupem a je rovněž autorem tří významných děl z 10. století. V dospělosti vstoupil do služby u císaře Oty I. Dvakrát se vydal jako vyslanec od svých panovníků k císařskému dvoru do Konstantinopole (*Liutprand z Cremony, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 40 Nikeforos II. Fokas (912 – 969) byl byzantským císařem v letech 963 až 969. Pokračoval v četných válkách např. do Tarsu. V roce 964 – 965 dobyl Kilíkii a Aleppo. V roce 967 zahájil válku proti Bulharům. V letech 964 – 965 vyslal flotilu k znovudobytí Sicílie. V roce 967 uzavřel s Fátimovci mír v Kajruvánu, aby se tak mohl zaměřit na konflikt s Otou I. (*Nikeforos II. Fokas, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).

- 41 Izák II. Angelos (okolo 1155 – 1204), syn Andronika Duky Angela a jeho ženy Eufrosiny Kostamonitissy v Byzantské říši v letech 1185 – 1195 a 1203 – 1204 se svým synem Alexiem IV., byl byzantským císařem z rodu Angelů (*Izák II. Angelos, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 42 Anna Komnéna (1083 – 1154) byla dcerou byzantského císaře Alexia Komnéna a Ireny Dukaiovny. Zabývala se historií (*Anna Komnéna, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 43 Kníže Igor (912 – 945) byl vládcem v Kyjevské Rusi z rodu Rurikovců. Podle písemných pramenů (letopisů) měl být synem varjažského vládce Novgorodu Rurika (*Igor – Kyjevská Rus, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 44 Svjatoslav I. Igorevič (942 – 972) byl kyjevským knížetem a vojevůdcem, vládnoucím v letech 962 až 972. Narodil se knížeti Igorovi a jeho manželce Olze, která během Svjatoslavova mládí vykonávala regentskou vládu po manželově smrti. Značnou část své vlády strávil kníže na válečných taženích, jež měly lví podíl na pádu dvou velmocí východní Evropy – chazarské a první bulharské říše. Jeho po deset let trvající vláda znamenala získání rozsáhlých oblastí pod kontrolu kyjevskému státu, především údolí řeky Volhy, Pontské stepi a část balkánského poloostrova. V posledních letech Svjatoslavova života tak představovala Kyjevská Rus jeden z největších států tehdejší Evropy (*Svjatoslav I. Igorevič, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 45 Vševolod I. Jaroslavič (1030 – 1093) byl kyjevský kníže z rodu Rurikovců, vládl v letech 1076 až 1077 a 1078 až 1093. Byl synem Jaroslava Moudrého a švédské princezny Ingigerd (*Vševolod I., in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 46 Vladimír II. Monomach (1053 – 1125) byl kyjevský kníže z rodu Rurikovců, vládl v letech 1113 až 1125. Byl synem Vševoloda I. Jaroslaviče a jeho první řecké manželky, dcery nebo neteřebyzantského císaře Konstantina IX. Monomacha, po němž získal své přízvisko (*Vladimír II. Monomach, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).
- 46 Michail I. Fjodorovič Romanov (1596 – 1645) byl první ruský car z dynastie Romanovců. Syn bojara Fjodora Nikitiče Romanova (později moskevského patriarchy Filareta) a šlechtičny Xenie Ivanovny Romanovové (rozené Šestové) byl prasynovcem posledního ruského cara z moskevské větve dynastie Rurikovců, Fjodora I. (matka Fjodora I., Anastasija Romanovna, byla sestrou Michailova děda, Nikity Romanoviče Zacharjina); na tomto příbuzenství založili Romanovci své nároky na trůn (*Michail Fjodorovič, in.: Wikipedie, otevřená encyklopedie, online*).

- 47 Nedílnou součástí obor bývají i nejrůznější jámy kruhového tvaru, které jsou svědectvím nedávné válečné historie (různé trychtýře a jámy po bombách). Většinou se jedná o pravidelné jámy kruhového obvodu, představující otisk kužele postaveného základnou vzhůru o průměru 3 až 5 metrů (podle velikosti letecké bomby) a hloubky 1,5 i více metrů. Jejich okraje nejsou nikdy valovitě zvýšené hlínou vymrštěnou výbuchem. Podobný antropogenní relikt vykazují prohloubeniny kruhového obrysu o průměru až 2 metry s pravidelným menším vyvýšením uprostřed a s cirkulární plochou vyvýšenou na obvodu, která vznikla návratným dopadem hlíny vymrštěné při explozi granátu. V okolí jámy nacházíme často střepiny z granátů (*Černý 1979, 65 – 66*). Mezi lety 2005 – 2007 se podařilo zdokumentovat v prostoru Poněšické obory 12 kráterů po shozených spojeneckých pumách, které sem byly svrženy roku 1944 na Boží hod vánoční. Průměr všech kráterů se pohybuje v rozmezí 8 – 10 m, hloubka je 180 – 200 cm (*Hieke 2007, 68, 70*).
- 48 Diana u Rozvadova – zámecká kaple Nanebevzetí Panny Marie zde byla vystavěna v roce 1788, jak o tom vypovídá chronogram s letopočtem na osazené kamenné desce ve zdi po pravé straně vstupu do bývalé kaple. Kaple byla vysvěcena Augustinem Haberlem, vikářem a farářem v Novém Městečku. Zakladatelem kaple byl František Antonín z Kolovrat (*Nařková 1980, 44; Procházka – Úlovec 1988, 33 – 34*).

12 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Citace. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 11. 12. 2006, last modified on 25. 4. 2011 [cit. 2011-05-28]. Dostupné z:

Akehurst, R. 1984: Jagdgewehre. Stuttgart.

Allsen, T. T. 2006: The Royal Hunt in Eurasian History. University of Pennsylvania Press.

Anděl, R. a kol. 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl III., Severní Čechy. Praha.

Anderson, J. K. 1985: Hunting in the Ancient World. University of California Press.

Andrén, A. 1997: Paradise Lost. Looking for Deer Parks in Medieval Denmark and Sweden, in: Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology. Lund Studies in Medieval Archaeology 19, Stockholm, s. 469 – 490.

Andreska, J. – Andresková, E. 1993: Tisíc let myslivosti. Vimperk.

Aston, M. 1985: Interpreting the Landcape – Landscape Archaeology and Local History. London.

Bahník, V. – Svoboda, L. 1970: O Kýrově vychování. Praha.

Bahník, V. 1970: Xenofón, O Kýrově vychování. Praha.

Barciak, A. 2002: Uwagi o bobrach na Śląsku w XII i XIII wieku, in.: Inter orientem et occidentem. Studia z dziejów Europy Środkowej ofiarowane profesorowi Janowi Tyszkiewiczowi w czterdziestolecie pracy naukowej. Warszawa, s. 89 – 94.

Bareš, F. 1905: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese mladoboleslavském 21. Praha.

Baridon, M. 2002: The Garden of the Perfectibilists. Méréville and the Désert de Retz, in.: Tradition and innovation in French garden art: chapters of a new history. Pennsylvania, s. 121 – 132.

Barringer, J. M. 2001: The hunt in ancient greece. Baltimore, Maryland. UK.

Bartmann, E. 1989: Obohacování přírodních a humánních hodnot v památkových krajinářských parcích, in. Halamíčková, A. – Purkyňová, J. (ed.): Historické parky a zahrady – současné a budoucí využití. Sborník referátů z celostátního semináře se zahraniční účastí. Ostrava.

Bartošek, K. 2000: Klokočka – lovecké legendy. Praha.

Bašeová, O. 1989: Vývoj a perspektivy historických zahrad a parků v sídlech a krajině, in. Halamíčková, A. – Purkyňová, J. (ed.): Historické parky a zahrady – současné a budoucí využití. Sborník referátů z celostátního semináře se zahraniční účastí. Ostrava.

Bažant, V. 2009: ústní sdělení.

Bělohávek, M. a kol. 1985: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl IV., Západní Čechy. Praha.

Bělský, A. 1926: O lovu v době antické. Xenofondův a Arrianův Kynegetikos. Brno.

Benedikt, H. 1923: Franz Anton Graf von Sporck (1662 – 1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen. Wien.

Beneš, J. – Hrubý, P. – Michálek, J. – Parkman, M. 1999: Kamenná hrazení na Hořejším vrchu a vrchu Kokovci u Vlachova Březí. Příspěvek ke studiu agrární krajiny Šumavského podhůří – Die Steinfriedungen an den Bergen Hořejší vrch und Kokovec bei Wällischbirken. Ein Beitrag zum Studium der Agrarlandschaft im Vorfeld des Böhmerwaldes, in.: Zlatá stezka 6. Prachatice, s. 271 – 296.

Benn, Ch. 2002: China's Golden Age: Everyday Life in the Tang Dynasty. Oxford.

Bezděk, F. 1999: Hledání kořenů mysliveckých tradic. Brno.

Bezděk, F. 2001: Cesty a osudy loveckého rohu. Kostelec nad Černými lesy.

Bezděková, V. 2004: Neznámé projekty architektů Françoise a Louise Verlyů v Čechách, in.: Národní památkový ústav, Zpráva o činnosti v roce 2003 – Odborné příspěvky. Plzeň.

Bimler, K. 1930: Carlsruhe in Oberschlesien (Die neuklassische Bauschule in Schlesien), Heft 2. Breslau.

Bimler, K. 1931: Zur Baugeschichte von Carlsruhe, in.: Heimatkalender für den Kreis Oppeln, Jg 7, s. 81 – 82.

Bimler, K. 1932: Das ehemalige Carlsruher Theatergebäude, in: Heimatkalender für den Kreis Oppeln, Jg 7, s. 61 – 62.

Bimler, K. 1934: Architektonischer Auf- und Abstieg von Carlsruhe, in.: Deutsche Kunstdenkmäler in Oberschlesien. Breslau, s. 130 – 139.

Birnbaumová, A. 1929: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu čáslavském 44. Praha.

Blažek, B. 2000a: Valdštejnova krajina. Okázalý zbohatlík, nebo velkorysý investor, in. Umění a řemesla 2/2000, s. 8 – 12.

Blažek, B. 2000b: Bažantnice Pražského hradu – rafinovaně prostá zahrada pro obyčejné lidi, in. Umění a řemesla 2/2000, s. 12.

Blüchel, G., K. 2004: Lov – historie – zbraně – zvěř. Praha.

Bohadlo, S. – Imlauf, L. – Podhrázský, M. 2002: Kuks Teatrum Fagi – Popis lázní Kuks v Čechách, patřících Jeho říšské hraběcí excelenci hraběti von Sporck. Náchod.

Bor, D., Ž. 1999: František Antonín hrabě Špork: významný mecenáš barokní kultury v Čechách. Praha.

Bosl, K. 1963: Pfalzen und Pforsten, in.: Deutsche Königspfalzen. Beiträge zu ihrer historischen und archäologischen Erforschung. Erster Band. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 11/1, Göttingen, s. 1 – 29.

Brighton, T. 1995: Chatsworth's Sixteenth-Century Parks and Gardens, in.: The Garden History Society, Vol. 23, No. 1 (Summer, 1995), 29 – 55.

Brožovský, M. – Glosová, M. 1983: Dobříš. Praha.

Bryce, T. 2009: The Routledge Handbook of The People and Places of Ancient Western. Abingdon. Oxon.

Břevnovský Šafránek J., M. 1995: Soupis hradů, letohrádků, paláců, tvrzí a zámků v českých zemích, I. díl, A – Č. Praha.

Břežan, V. 1985a: Životy posledních Rožmberků I. díl. Praha.

Břežan, V. 1985b: Životy posledních Rožmberků II. díl. Praha.

Buchmann, H. 1989: Burgen und Schlösser an der Bergstraße 2. Stuttgart.

Bukvaj, F. 2004: Historie obce Růžená a hradu Roštejn. Růžená.

Burnard, T. 1970: Dictionnaire de la chasse. Paris.

Cechner, A. 1913: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rakovnickém II, 39. Praha.

Cetwiński, M. 2008: Historia i polityka. Teoria a praktyka mediewistyki na przykładzie badań dziejów Śląska. Kraków, s. 171 – 191.

Cichrová, K. – Dvořáček, J. 2005: Červený Dvůr – soužití kulturní památky a psychiatrické léčebny, in. Zprávy památkové péče roč. 65, č. 4, s. 328 – 333.

Cílek, V. 2002: Krajiny vnitřní a vnější. Praha.

Connolly, J. - Zerbe, C. 1962: Les pavillons: French pavilions of the eighteenth century. Michigan.

Cröy, J. 2007: Zámek Lány, 600 let historie – The Lány chateau, 600 years of history. Praha.

Čabart, J. 1958: Vývoj české myslivosti. Praha.

Čapek, L. - Tuma, D. 2010 (rkp): Stará obora u Hluboké nad Vltavou – nedestruktivní výzkum oborního prostředí.

Čapský, M. 2009: Lov a jeho role na dvorech slezských knížat, in. Mediaevalia Historica Bohemica 12, Supplementum 3, s. 207 – 222.

Čech, J. 1992: Císařské hony na Křivoklátsku u Valdštejnů. Rakovník.

Čeliš, J., K. 1997: Člověk a krajina, duchovní aspekty, in. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 180.

Čepelka, L. 2007: Historie a přírodní poměry obory Opočno. Diplomová práce. Brno.

Černý, E. 1979: Zaniklé středověké osady a jejich plužiny. Praha.

Černý, J. 2008 (rkp): Obory v Jizerských horách a na Frýdlantsku.

Červený, J. a kol. 2003: Encyklopedie myslivosti. Praha.

Dandamaev, M., A. 1984: Royal Paradeisos in Babylonia, in. Acta Iranica 2nd, ser. 9, s. 113 – 117.

Dandamaev, M., A. 1992: Iranians in Achaemenid Babylonia. Costa Mesa, Calif.

David, P. – Soukup, V. 2004: Skvosty Prahy. Praha.

David, P. – Soukup, V. a kol. 1997: Průvodce po Čechách, Moravě a Slezsku – Telčsko a Dačicko. Svazek 15. Praha.

Denisenko, E. E. 2003: Ot zvěrincev k zooparky: Istorija Leningradskovo zooparka. Sankt – Peterburg. (Денисенко, Е. Е. 2003: От зверинцев к зоопарку: история Ленинградского зоопарка. СПб.).

Dočkalová, E. 2002a: Vlašimský park a obora před 70-ti lety: ze zápisů v městské kronice 1. část, in.: Pod Blaníkem: vlastivědný časopis Benešovska, Vlašimska, Voticka, Českého Meránu a Dolního Posázaví roč. 6 (28), č. 2 (2002), s. 6 – 7.

Dočkalová, E. 2002b: Vlašimský park a obora před 70-ti lety: ze zápisů v městské kronice 2. část, in.: Pod Blaníkem: vlastivědný časopis Benešovska, Vlašimska, Voticka, Českého Meránu a Dolního Posázaví roč. 6 (28), č. 3 (2002), s. 12 – 13.

Dominguez, E. 1935: Las Cazas reales. Madrid.

Drachovský, A. 1885: Obrazy Zbirovské: pokus monografický. Tábor.

Drápal, M. 1972: Život a dílo prof. Dr. Aloise Musila. Folia Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis, Geographia XIII. Praha.

Drhovský, K. 2003: Kozel. Edice Památky. Plzeň.

Drmota, J. – Šálek, J. 1998: Lovectví. Třebíč.

Dunoyer de Noirmont, A. 1867/69: La chasse en France. Paris.

Durdík, T. – Chotěbor, P. 1999: Ke středověké stavební podobě a vývoji hradu v Královské oboře v Ovenci u Prahy, in.: Zprávy památkové péče 59, s. 344 – 350.

Durdík, T. – Chotěbor, P. 2000: Hrad v Královské oboře v Ovenci, in.: Muzejní a vlastivědná práce/Časopis Společnosti přátel starožitností 38/108, s. 50 – 54.

Durdík, T. 1997: Encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. 2005: Ilustrovaná encyklopedie českých hradu. Praha.

Durdík, T. 2007: Hrady přechodného typu v Čechách. Praha.

Dusil, M. 1997: Annaburg, in. Hláska roč. 97, č. 3, s. 43 – 44.

Dvořáček, P. 2007: Historické zahrady. Brno.

Dvořáček, P. 2008: Naše nejkrásnější zahrady. Olomouc.

Dvořák, P. 2003: Záchranný stavebně historický průzkum a stanovení podmínek pro technické zajištění objektu. Záchrana objektu „Mauriciovna“ v Červeném Dvoře. Sign. 5229. NPÚ České Budějovice.

Elkina, A. C. 1980: Gatčina. Leningrad. (Елкина, А. Ц. 1980: Гатчина. Ленинград.).

Fairbank, K., J. 2010: Dějiny Číny. Praha.

Fetterová, D. 2011: Odborné průzkumy v procesu obnovy historických oranžerií a skleníků, in.: Historické zahrady Kroměříž 2011, Zahrada jako umění, Umění v zahradě, mezinárodní konference 9. – 10. června 2011, s. 84 – 87.

Feustel, J. 2005: Jagdschloß Stern in Postdam, in.: Die Mark Brandenburg (Auf Pirsch in der Mark – Jagd und Jagdschlösser), Heft 58, s. 14 – 21.

Fidler, P. 1987: Loggia mit Aussicht – Prologomena zu einer Typologie, in.: Wiener Jahrbuch für Kunstgeschichte XL. Wien, s. 83 – 101.

Fletcher, J. 2007: The rise and fall of British deer parks: their raison d'être in a global and historical perspective. History, Ecology and Archaeology of Medieval Parks and Parlands, in.: Landscape Archaeology and Ecology 6 (Rotherham, I., D. /ed./), s. 31 – 45.

Fletcher, J. 2011: Gardens of Earthly Delight: The History of deer parks. Wintgather Press. UK.

Foster, P. 1994: The Brigstock Survey, An intensive Field Survey on Upland Boulder Clay in Northamptonshire, In: Pearson, M. P. – Schadla-Hall, R. T. (eds.): Looking at the Land, Archaeological Landscapes in Eastern England, Recent Work and Future Directions, Leicester, s. 46 – 50.

Francek, J. 2008: Lovecká vášeň v proměnách staletí. Praha.

Fröhlich, J. 2008: Halštatské a časně laténské mohyly v Sedlické oboře na Blatensku, in.: Archeologie ve středních Čechách 12/2008, s. 467 – 476.

Frye, R. N. 1980: The history of ancient Iran. München.

Gabriel, F. – Panáček, J. 1991: Vývoj panských sídel na horním území Novozámeckého panství (I. část). Castellologica bohemica 2, s. 23 – 52.

Gabriel, F. – Panáček, J. 1993: Vývoj panských sídel na horním území Novozámeckého panství (II. část). Castellologica bohemica 3, s. 7 – 46.

Gabriel, F. – Panáček, J. 1994: Vývoj panských sídel na horním území Novozámeckého panství (dokončení). Castellologica bohemica 4, s. 27 – 62.

Ghigi, A. 1907: La caccia in Italia. Milano.

Grad, H. 1977 (rkp): Studium historyczno – stylistyczne parku w Pokoju, woj. opolskie. Wrocław.

Grenier, L. 1994: Château de Bagatelle: folie du XVIIIème siècle. Abbeville, Somme.

Grzinek, B. 1972: Ztracený ráj divokých zvířat. Praha.

Haeckel, J. 1912: Neues vom Jagdschloss Stern, in.: Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Postdams, Neue Folg, Band V., Heft 7. Postdam, s. 1 – 9.

Hájek, P. 2002: Krajina zevnitř. Praha.

Hájek, P. 2003: Česká krajina a baroko. Urbanismus českého baroka na příkladu města Jičína a jeho okolí. Praha.

Hamanová, P. 1969: K historii bývalého lesního úřadu v Týništi nad Orlicí, in. Z paměti místa Týniště nad Orlicí a sousedních obcí č. 597/69, s. 27 – 30.

Hannwacker, V. 1992: Friedrich Ludwig von Sckell. Der Begründer des Landschaftsgartens in Deutschland. Stuttgart.

Hanswijck de Longe, M. 2007: Pavillon de chasse de l'histoire. Aix-en-Provence.

Hargett, J., M. 1988 – 1989: Huizong's Magic Marchmount: The Genyue Pleasure Park of Kaifeng, in.: Monumenta serica 38, s. 1 – 48.

Heimatbund, E. (ed.) 1987: Clemenswerth. Schloss im Emsland. Sögel.

Hemzáčková, H. 2007: Archeologie opomíjených komponent kulturní krajiny: archeologie estetizované krajiny. Bakalářská práce. Plzeň.

Hendrych, J. – Líčeníková, M. 1998: Historická krajina Jičínska, in. Zprávy památkové péče 3/1998, roč. LVIII., s. 76 – 83.

Hendrych, J. 2000: Tvorba krajiny a zahrad III.: Historické zahrady, parky a krajina, jejich proměny, kulturně historické hodnoty, význam a ochrana. Praha.

Hendrych, J. 2002: Historická kulturní krajina – krajina jako památka, in. Tvář naší země – krajina domova, sborník příspěvků ke konferenci konané ve dnech 8. – 11. října 2002 v Praze a v Průhoncích, Svazek 2 – Krajina jako kulturní prostor, s. 114 - 123.

Herold, A. J. 1928: Mnichovohradištsko, přírodou a památkami. Mnichovo Hradiště.

Hieke, E. 2007: Terénní pozůstatky po shozených pumách v Poněšické oboře na Boží hod 1944. Výběr roč. 44, č. 1 (2007), s. 68 – 72.

Hieke, K. 1985: Moravské zámecké parky a jejich dřeviny. Praha.

Hillier, B. – Hanson, J. 1984: The Social Logic of Space. Cambridge.

Hillier, B. 1999: Space is the Machine: A Configurational Theory of Architecture. Cambridge.

Hofmanová, M. – Jiran, R. – Ouředníková, K. 2004: Třebechovice pod Orebem. Třebechovice pod Orebem.

Holeček, J. – Nohejlová, I. 1985: Den bílého jelena. Praha.

Hooke, D. 1998: The Landscapes of Anglo-Saxon England. London.

Horyna, M. 2001: Baroko v české krajině a historické paměti, in. Sláva barokní Čechie: Umění, kultura a společnost 17. a 18. století, s. 249 – 255.

Hosák, L. a kol. 1981: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl I., Jižní Morava. Praha.

Hosák, L. a kol. 1981: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, I. díl, Jižní Morava. Praha.

Houlihan, P. F. 1986: The Birds of Ancient Egypt. Warminster.

Houlihan, P. F. 1996: The Animal World of the Pharaohs. London.

Honejsková, A. 2010: Rajské zahrady. Diplomová práce. Lednice.

Hoyer, I. 1972: O slavných štvanicích v Jemčinské oboře na Jindřichohradecku. Vývěv z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích IX. /3, 141 – 151.

Hradecký, A. 2000: Stručná zpráva o historii krajiny, lidech a obcích Hatínu – Stajce – Jemčině od počátku osídlení až do poloviny dvacátého věku. Hatín.

Hradecký, J. – Buzek, L. 2001: Nauka o krajině. Ostrava.

Humphreys, A. – Jenkins, S. 2003: Egypt. Praha.

Hušek, P. 1983: Zámecký park Jezeří, in.: Památky a příroda 8, s. 204 – 213.

Chadt, J. E. 1913: Dějiny lesů a lesnictví. Písek.

Chadt, J. E. 1909: Dějiny lovu a lovectví. Louny.

Chausseur, M. 1822: Des Gardes – Chasse. Paris.

Chodasevič, G. D. 2003: Tsarskoe Selo: dvorcy i park. Sankt – Peterburg. (Ходасевич, Г. Д. 2003: Царское село: дворцы и парк. СПб.).

Chorowska, M. – Zabłocka, A. 1988: Założenia centralne na Śląsku Opolskim z okresu kolonizacji fryderycjańskiej, in.: Z badań architektury, urbanistyki i sztuki Śląska (Práce Naukowe IHASiT PWr, 19), s. 27 – 72.

Chytil, K. 1900: Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese chrudimském 11. Praha.

Jiráček, J. 1998: Průvodce lesy jižních Čech. České Budějovice.

Jonge, M. H. 2007: Pavillons de chasse de l'histoire: ou les rendez-vous de chasse légendaires. Aix-en-Provence.

Jurča, J. a kol. 1986: Biotechnika účelových lesů. Praha.

Kalista, J. 1990: Tvář baroka. Praha.

Kalista, Z. 1969: Šporkova Bonrepos a bádání o českém baroku, in.: Krkonoše, Pokrkonoší 4, s. 160 – 171.

Kalusok, M. 2004: Zahradní architektura. Brno.

Karell, V. 1935: Burgen und Schlösser des Erzgebirges und Egertales. Kadaň.

Kelch, V. 1797: Der Garten von Carlsruhe, in.: Becher, Taschenbuch für Gartenfreunde, s. 79 – 124.

Khun, K. 1932: Karla Khuna dějiny a kulturní obraz města Chlumce n. C., Díl I. Chlumeč nad Cidlinou.

Kinský, Z. R. 1947: Hodina vzpomínek: Kus historie parforsních honů a dostihů v Čechách. Chlumeč nad Cidlinou.

Kirby, Ch. 1933: The English Game Law System, in.: The American Historical review, Vol. 38, No. 2 (Jan., 1933), 240 – 262.

Knoll, M. 2004: Hunting in the Eighteenth Century - An Environmental History Perspective, in.: Historical Social Research 29 (3), s. 9 – 36.

Kočka, V. 1936: Dějiny Rakovnicka. Rakovník.

Kokeš, O. 1974: Myslivecká zařízení v honitbách. Praha.

Kol. autorů 1974: Vocabulaire de la chasse et de la Vénerie. Paris.

Kol. autorů 1978: Významné parky Jihomoravského kraje. Brno.

Koldinský, L. 2002: Týniště nad Orlicí město v lesích: historie slovem i obrazem. Týniště nad Orlicí.

Komárek, J. 1945: Myslivost v českých zemích. Edice: Živá věda svazek 15. Praha.

Korencvit, B. A. 2009: Raskopki fontanov na Glavnoj allee Letnevo sada (K proektu rectavracii Letnevo sada), in.: Archeologičeskoe nasledie Sankt-Peterburga /ИИМК РАН, СЗИ Наследия, SPB., Вып. 3., s. 95 – 115. (Коренцвит В. А. 2009: Раскопки фонтанов на Главной аллее Летнего сада (К проекту реставрации Летнего сада). Археологическое наследие Санкт-Петербурга /ИИМК РАН, СЗИ Наследия. СПб., Вып. 3., с. 95 – 115.).

Kořán, I. 1974: Santini ve východních Čechách, in.: Umění XXII., s. 213 – 222.

Kořán, I. 1977: Umění a umělci klasicismu a empíru v Hradci Králové, in.: Umění XXV., s. 499 – 525.

Košťál, M. 1980: Nosatci /Curculionidae, Coleoptera/ Žehuňské obory a jejího okolí – Die Rüsselkäfer /Curculionidae, Coleoptera/ des Wildgeheges von Žehuň und Seiner Umgebung, in. Bohemia centralis 9, s. 195 – 213.

Kovařík, J. 1996: Tradice v myslivosti: Dějiny, zvyky, významy, kultura. Praha.

Kovařík, V. 1999: Zámecký park v Konopišti: oddělení Velká obora. VII. část, in. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka č. 39 (1999), s. 5 - 21.

Krčálová, J. 1968: Renesanční nástěnné malby zámku v Českém Krumlově, in.: Umění 16, s. 357 – 379.

Krčálová, J. 1976: Centrální stavby české renesance. Praha.

Krčálová, J. 1986: Renesační stavby Baldassara Maggiho v Čechách a na Moravě. Praha.

Kříž, Z. 1984: Historické zahrady okresu Kroměříž. Brno.

Kuča, K. 1995a: Chlumecko a Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocerliní. Kniha 1. Hradec Králové.

Kuča, K. 1995b: Chlumecko a Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pocerliní. Kniha 2. Hradec Králové.

Kuča, O. 1957: K vývoji zámecké zahrady v Holešově, in. Zvláštní otisk z Umění V./1957 časopisu pro theorii a dějiny umění Československé akademie Věd. Praha, s. 64 - 73.

Kučera, O. – Rumler, Z. 1999: Výsledky chovu bažantů a mysliveckého hospodaření v bažantnici Střeň-Březová v letech 1962 – 1991. Litovel – Olomouc.

Kuna, M. (ed.) 2004: Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody a cíle. Non-destructive Archaeology. Praha.

Kutepov, N. I. 2007: Russkaja ochota: istoričeskij očerk. Belyj Gorod. (Кутепов, Н. И. 2007: Русская охота: исторический очерк. Белый Город.)

Kuzněcova, O. N. 1955: Letnij sad, Letnij dvorec i Domik Petra I. Sankt – Peterburg. (Кузнецова, О. Н. 1955: Летний сад, Летний дворец и омик Петра И. СПб.)

Lancinger, L. – Muk, J. 1991 (rkp): Místodržitelský letohrádek čp. 36, Praha 6, Bubeneč – Stavebně historický průzkum. Pasport SÚRPMO.

Laß, H. 2006: Jagd- und Lustschlösser des 17. und 18. Jahrhunderts in Thüringen. Petersberg.

Laverny, S. 2002: Les Domestiques Commensaux du roi de France au XVIIe siècle. Paris.

Lejsková-Matyášová, M. 1960: Výjevy z římské historie v prostředí české renesance, in.: Umění 8, s. 287 – 299.

Lepší, M. [et al.] 2007: Příspěvek k poznání květeny a vegetace Staré obory u Hluboké nad Vltavou = Contribution to the knowledge of the flora and the vegetation of the Stará obora game-preserve near Hluboká nad Vltavou (South Bohemia), in. Sborník Jihočeského muzea v Českých Budějovicích roč. 47 (2007), s. 127 – 135.

Letošníková, L. – Onřej, J. 1963: Veltrusy. Praha.

Letošníková, L. 1980: Lovecké zbraně v Čechách. Praha.

Liddiard, R. 2003: The deer parks of Domesday Book, in.: Landscapes 4 (1), s. 4 – 23.

Liddiard, R. 2007: The Medieval Park, New Perspectives. Cambridge.

Lincke, M. 1921: Das Wild und Kulturgatter. Berlín.

Lipský, Z. 2000: Sledování změn v kulturní krajině. Učební text pro svičení z předmětu Krajinná ekologie. Kostelec nad Černými Lesy.

Lorenc, V. – Tříška, K. 1953: Krásný Dvůr, státní zámek a památky v okolí. Praha.

Lorenc, V. 1950: Zámek v Hoříně, in.: Zprávy památkové péče X, s. 65 – 89.

Macek, P. – Vlček, P. – Zahradník, P. 1992: František Maxmilián Kaňka, in.: Umění XL, s. 180 – 227.

Maguire, H. 2000: Gardens and Park in Constantinople, in.: Dumbarton Oaks Papers, Vol. 54, 251 – 264.

Malá, V. – Krejčí P. 1997: Pražský hrad – rezidence Lány. Praha.

Marcus, M. 1947: The Romantic Garden in Persia, in.: The Journal of Aesthetics and Art Criticism, Vol. 5, No. 3, 177 – 179 + 181 – 183.

Marek, J. 1977: Záchrana zámku v Krušných Horách jako inženýrsko-geologický problém, in.: Památky a příroda, s. 331 – 337.

Mareš, F. – Sedláček, J. 1918: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském. Praha.

Mareš, F. – Sedláček, J. 1918: Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese krumlovském. Praha.

Martan, P. – Holeček, J. – Podolák, J. 1991: Jihočeské halali. České Budějovice.

Martan, P. 1992: Barok – zlatý věk myslivosti. Vimperk.

Mattušová, M. 1961: Marko Polo, šlechtic benátský. Milión – O záležitostech Tatarů a východních Indií s popisem života a zvyků oněch krajů i mnoha jiných znamenitých a podivuhodných věcí: popsanych ve třech knihách a neuveřejněných dosud v míře takto úplné a rozsáhlé ve zpracování Giovanniho Battisty Ramusia. Praha.

Maxera, R. 1927: Pamětní listy z dějin panství křivoklátského. SokA Rakovník, knihovna archivu, sign. D98aR, strojopis z roku 1927, xerokopie.

Maxera, R. 1932 – 1934: Myslivost v hloubi křivoklátských lesů. SokA Rakovník, knihovna archivu, sign. C 1309 I. – II. R, strojopis z let 1932 – 1934, xerokopie.

Mironov, C. M. 2003: Sankt – Peterburg: 1703/2003. Sankt – Peterburg. (Миронов, С. М. 2003: Санкт — Петербург: 1703/2003. СПб.).

Möbius, I. – Karpinski, J. 2006: Schloss Moritzburg. Regensburg.

Morávek, J. – Wirth, Z. 1946: Waldštejnův Jičín. Praha.

Morávek, J. 1954: Ke vzniku Hvězdy, in.: Umění II., s. 199 – 211.

Mrkáček, Z. 1997: Zoologická hodnota území, in.: Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 106-107.

Muk, J. 1939: Lovčí zámek Jemčina u J. Hradce a jeho okolí v minulosti. Jindřichův Hradec.

Muk, J. 1992: Královský letohrádek Vladislava Jagelonského, in: Historická Olomouc IX., s. 109 – 114.

Musil, F. – Plaček, M. – Úlovec, J. 2005: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945. Praha.

Musil, F. – Plaček, M. 2003: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Moravy a Slezska. Praha.

Musil, F. – Svoboda, L. 1998: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou. Ústí nad Orlicí.

Naňková, V. – Sedlák, V. 1954: Kozel, státní zámek. Praha.

Naňková, V. 1974: Architekt a stavitel Pavel Ignác Baier – přestavby v literatuře a skutečnost, in.: Umění XXII, s. 224 – 261.

Naňková, V. 1979: Rec. K. Kalinowski, architektura doby baroku na Sasku, Varšava 1977, in.: Umění XXVII., s. 358 – 366.

Naňková, V. 1980: Barokní architektura v západních Čechách, in.: Umění XXVIII, s. 22 – 55.

Naňková, V. 1989: Architektura vrcholného baroka v Čechách, in.: Dějiny českého výtvarného umění II/2, s. 390 – 454.

Nechleba, A. 1921: Lesy křivoklátské. Věstník musejního spolku královského města Rakovníka č. 11, s. 27 – 41.

Nechvíle, F. 1871: Choltice – Městys a bývalé panství na Chrudimsku. Praha.

Neil, N. – Baldwin, S. – Crosby, G. Alan. The Medieval Deer Parks of Lathom in Lancashire [online]. c. 2008, poslední revize roku 2004 [cit. 2009-01-13]. Dostupné z: <www.lhi.org.uk/docs/Deer_Park_ReportVol_One.pdf>.

Neumann, J. 1974: Český barok. Praha.

Neumann, P. 1955: Zámecký park ve Veltrusích. Praha.

Nevrlý, M. 1981: Kniha o Jizerských horách. Ústí nad Labem.

Nicholls, P. H. 1972: On the Evolution of a Forest Landscape, in.: Transactions of the Institute British Geographers, No. 56, 57 – 76.

Noirmont, D. 1868: Histoire de la chasse en France. Paris.

Northedge, A. 1990: The Racecourses at Samarra', Bulletin of the School of Oriental and African Studies 53, 1, 31 – 56.

Northedge, A. 2000: Entre Amman et Samarra: l'archéologie et les élites au début de l'Islam (VIIe-IXe Siècle). Synthèse de travaux. Soumise pour l'obtention de l'Habilitation à Diriger les Recherches. Université de Paris I (Panthéon – Sorbonne).

Novák, F. 1932: Dějiny městyse Žehušic. Praha.

Novák, J. 1901: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřichohradeckém 14. Praha.

Novotná, J. 2007: Obory jako objekty zahradní a krajinářské tvorby. Diplomová práce. Brno.

Novotný, A. 2000: Královská obora. Edice Praga Caput Regni sv. 3. Praha.

Nožička, J. 1957: Přehled vývoje našich lesů. Praha.

Oliva, V. 1912 – 1913: Chroustovice, in.: Sborník historického kroužku XIII. (1912), s. 48 ad. in.: Sborník historického kroužku XV. (1913), s. 65 ad.

Olšanský, F. 1931: Historické zahrady v Itálii. Praha.

Ondřej, J. 1968a: Zámecké parky Středočeského kraje a jejich budoucnost (1), in. Památková péče roč. 28, č. 3, s. 73 – 80.

Ondřej, J. 1968b: Zámecké parky Středočeského kraje a jejich budoucnost (2), in. Památková péče roč. 28, č. 5, s. 143 – 152.

Oppenheim, A., L. 1965: On Royal Gardens in Mesopotamia. Erich P. Schmidt Memorial Issue, in.: Journal of Near Eastern Studies, Vol. 24, No. 4, 328 – 333.

Otruba, F. 1925: Paměti města Lysé n. L. a vesnic okolních. Lysá nad Labem.

Pacáková-Hošťálková, B. – Petrů, J. – Riedl, D. – Svoboda, A. M. 1999: Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Pappenheim, H., E. 1938a: Die Grundrisse der Städte Karlsruhe (Baden) und Karlsruhe OS, in.: Der Oberschlesier, Jg. 20, Heft 6, s. 206 – 220.

Pappenheim, H., E. 1938b: Die Ursprünge einer radialen Jagdalage des Barock bei Fürstenried und ihre Weiterbildung in höfischen Forstbauten der Zeit, in: Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte, Jg. 11, s. 222 – 231.

Pappenheim, H., E. 1939: Jagdgärten mit Sternschneisen im 18. Jahrhundert, in.: Brandenburgische Jahrbücher, Nr. 14/15 (Die alten Gärten und ländlichen Parke in der Mark Brandenburg). Postdam/Berlin, s. 20 – 32.

Pavlátová, M. – Ehrlich, M. – Chadt, B. – Kohel, M. 1998: Regenerace zámeckého parku Červený Dvůr (okr. Český Krumlov). Prováděcí dokumentace 1. a 2. etapa. Sign. 5933. NPÚ České Budějovice.

Pavlátová, M. – Ehrlich, M. 2003: Zámecký park Červený Dvůr. Národní památkový ústav v Českých Budějovicích.

Pavlátová, M. – Ehrlich, M. a kol. 2004: Červený Dvůr – zámecký park, in.: Zahrady a parky jižních Čech. Praha.

Pechová, O. 1962: Kratochvíle. Praha.

Pekař, J. 1935: Kniha o Kostí: kus české historie. Díl první. Praha.

Pekař, J. 1970: Kniha o Kostí. Praha.

Pěničik, J. 1998: Jinošovské studánky. Třebíč.

Petrů, J. 1967: Holešov. Praha.

Pinkas, J. – Pátková, S. 2003: Karlova Koruna – Chlumeck nad Cidlinou. Edice Památky. Plzeň.

Plaček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha.

Plos, J. 2001: Architektura – prostor a čas – krajina (Několik úvah nad širším pojmovým kontextem), in.: Tvář naší země – krajina domova, sborník příspěvků ke konferenci konané ve dnech 21. – 23. února 2001 na Pražském hradě a v Průhonicích, Svazek 3 – Duchovní rozměr krajiny, s. 57 – 70.

Podlaha, A. 1900: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rokycanském 9. Praha.

Poche, E. a kol. 1978: Umělecké památky Čech 2, K – O. Praha.

Poche, E. a kol. 1980: Umělecké památky Čech 3, P – Š. Praha.

Poláková, A. 1947: Horšovský Týn – perla Českého lesa. Horšovský Týn.

Pospíšil, B. 1989: Žehušický park. Leták pro ochranu přírody – květen 1989. Kutná Hora.

Prášek, J. V. a kol. 1907: Království české I. Střední Čechy. Praha.

Preiss, P. 1981: Boje s dvouhlavou saní. Praha.

Preiss, P. 2003: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. Praha a Litomyšl.

Prince, H. C. 1959: Parkland in the Chilterns. *Geographical Review*. Vol. 49, No. 1, s. 18 – 31.

Procházka, Z. – Úlovec, J. 1988: Hradky, zámky a tvrze okresu Tachov 1. Tachov.

Procházka, Z. 1997: Putování po zaniklých místech Českého lesa I., Domažlicko. *Warderungen Durch die Verschwundenen Ortschaften des Böhmischen Walds I. Kreis Taus. Domažlice.*

Průšková, H. 1996: Socha sv. Jana Nepomuckého na Valdštýnsku, in.: *Od Ještěda k Troskám – Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí (Českokubsko, Mnichovohradištsko, Sobotecko, Turnovsko a Železnobrodsko) III. (XIX.), číslo 1, s. 27 – 29.*

Průšková, H. 2004a: Hony na Klokočce, in.: *Od Ještěda k Troskám* roč. 11, č. 4 (2004), s. 308 – 310.

Průšková, H. 2004b: Život na ostrově svaté Anny. Mnichovo Hradištsě.

Ptáček, J. 2008: Dobruška a Opočno. Praha – Litomyšl.

Puldová, V. 2002: Jabkenice, vydané k 650. výročí první písemné zprávy o Jabkenicích. Jabkenice.

Racek, J. 1994: Veltruský zámecký areál, místo kratochvíle a zábavy, in.: *Vlastivědný sborník Kralupska* roč. 1, č. 1 (1994), s. 34 – 35.

Rackham, O. 1994: *The Illustrated History of the Countryside.* London.

Rakušan, C. 2003: Čas červených kabátů a bílých kalhot, in. *Svět myslivosti* roč. 4/2003, č. 10, s. 18 – 20.

Ratti, C. 2004: Space syntax: some inconsistencies, in.: *Environment and Planning B – Planning and Design* 31 (4), s. 501 – 511.

Redford, S. 2000: *Landscape and the State in Medieval Anatolia: Seljuk Gardens and Pavilions of Alanya.* BAR International Series 893. Oxford.

Rees, L. W. B. 1929: The Transjordan Desert, in.: *Antiquity. A Quarterly Review of Archaeology*, Vol. III, No. 12, 389 – 407.

Regehly, J. C. B. 1799: *Geschichte und Beschreibug von Carlsruhe in Oberschlesien.* Nürnberg.

Riedl, D. 2008: O obnově historických zahrad. Zámecká zahrada v Miloticích. Zvláštní příloha Památkové péče na Moravě 10/2005, Kulturní krajina. Brno.

Rippl, H. 1991: Dipl. Gartner – Červený Dvůr, in.: Parky jižních Čech. Evropské přírodní a krajinářské parky, sborník referátů a dokladů, s. 1 – 5.

Robertson, E. C. – Seibert, J. D. – Fernandez, D. C. – Zender, M. U. 2006: Space and Spatial Analysis in Archaeology. Alberta. Canada.

Roček, I. a kol. 1998: Arboretum Lesnické fakulty České zemědělské univerzity v Praze. Kostelec nad Černými lesy. Praha.

Rokyta, H. 1973: Cestovní zpráva z roku 1791 o zahradní drobné architektuře zámeckého parku v Krásném Dvoře, in.: Památková péče 1945 – 1970, s. 153 – 157.

Ryšavý, V. 1993: Zámek v Osvračíně, in.: Zprávy památkové péče 7, s. 289 – 290.

Sádlo, J. [et al.] 2005: Krajina a revoluce: významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí. Praha.

Sälzle, K. 1966: Deutsches Jagdmuseum. München.

Samek, B. 1994: Umělecké památky Moravy a Slezska, část 1. (A/I). Praha.

Samsonowicz, A. 1991: Łowy władców. Wrocław.

Samsonowicz, A. 1994: Łowy władców – łowy poddnych, in.: Łowiectwo w tradycji i kulturze. Pułtusk, s. 60 – 68.

Sedláček, A. 1998 – 2000a: Hrady, zámky a tvrze Království českého I., Chrudimsko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000b: Hrady, zámky a tvrze Království českého II., Hradecko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000c: Hrady, zámky a tvrze Království českého III., Budějovicko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000d: Hrady, zámky a tvrze Království českého IV., Tábořsko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000e: Hrady, zámky a tvrze Království českého V., Podkrkonoší. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000f: Hrady, zámky a tvrze Království českého VI., Podbrdsko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000g: Hrady, zámky a tvrze Království českého VII., Písecko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000h: Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII., Strakonicko, Slánsko. Praha.

Sedláček, A. 1998 – 2000i: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX., Domažlicko a Klatovsko. Praha.

- Sedláček, A. 1998 – 2000j: Hrady, zámky a tvrze Království českého X., Boleslavsko. Praha.*
- Sedláček, A. 1998 – 2000k: Hrady, zámky a tvrze Království českého XI., Prácheňsko. Praha.*
- Sedláček, A. 1998 – 2000l: Hrady, zámky a tvrze Království českého XII., Čáslavsko. Praha.*
- Sedláček, A. 1998 – 2000m: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIV., Litoměřicko a Žatecko. Praha.*
- Sedláčková, L. 2002: Zámecké obory – součást kulturní krajiny, in. Tvář naší země – krajina domova, sborník příspěvků ke konferenci konané ve dnech 8. – 11. října 2002 v Praze a v Průhonicích, Svazek 2 – Krajina jako kulturní prostor, s. 124 – 127.*
- Seifert, R. 2006: Zahrada a park zámku v Holešově. Městské informační centrum Holešov – propagační letáček. Holešov.*
- Sellner, K. 1935 – 1936: Samota Valdštýn. Boleslavan – vlastivědný sborník mladoboleslavská a benátecká X., s. 50 – 56.*
- Shad, M. 1995: Bayerns Königinnen. Regensburg.*
- Schafer, E., H. 1968: Hunting Parks and Animal Enclosures in Ancient China, in. Journal of the Economic and Social History of the Orient 11, s. 318 – 343.*
- Schendel, A. 2004: Jagdschloss Sterm, Parforceheide. Berlin.*
- Skořepa, H. 2006: Lesy Dražanské vrchoviny. Boskovice.*
- Slater, T. R. 1977: Landscape parks and the form of small towns in Great Britain Transactions of the Institute of British Geographers, New Series, Vol. 2, No. 3, Change in the Town (1977), s. 314 – 331.*
- Sommer, J. 2003: Malé dějiny sportu. Praha.*
- Sommer, J. G. 1837: Das Königreich Böhmen 5, Chrudimer Kreis. Praha.*
- Sommer, J. G. 1839: Das Königreich Böhmen 7, Klattauer Kreis. Praha.*
- Sommer, J. G. 1847: Das Königreich Böhmen 15, Elbogner Kreis. Praha.*
- Sorokin, P. E. – Andreeva, O. V. 2008: Archeologičeskije issledovanija v Sankt-Peterburgu, in.: Archeologičeskije otkryttija 2006, s. 62. (Сорокин, П. Е. – Андреева, О. В. 2008: Археологические исследования в Санкт-Петербурге, Археологические открытия 2006 года, с. 62.).*

Sorokin, P. E. – Kašae, S. V. 1997: Razvedočnye arheologičeskie issledovanija na territorii Cankt-Peterburg, in.: Archeologičeskie otkryttija 1996, s. 61 - 63. (Сорокин, П. Е. – Кашаев, С. В. 1997: Разведочные археологические исследования на территории Санкт-Петербурга, Археологические открытия 1996 года, с. 61 – 63.).

Souček, Z. 1987: SPR Žehuňská obora in. Polabská příroda 1. Nymburk, s. 4 – 5.

Souček, Z. 1988: 40 let státní přírodní rezervace Žehuňská obora a Žehuňský rybník. Nymburk.

Steinhardt, N., S. 1990: Chinese Imperial City Planning. Honolulu.

Stejskal, K. 2005: Náměšť nad Oslavou. Historie a současnost. Náměšť nad Oslavou.

Stejskal, M. 1994: Hvězda – pokus o vymezení pražského letohrádku jako filosofického obydlí. Praha.

Stibral, K. 2005: Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody novověku. Praha.

Stierlin, H. 2006: Starověká Persie. Praha.

Suchomel, M. 1973: Štuková výzdoba letohrádku Hvězda, in.: Umění XXI, s. 99 – 116.

Svatoš, J. – Bohatá, J. – Jiša, J. 2001: Černokostecko na historických pohlednicích. Louňovice.

Šaginjan, V. 2001: Dějiny Arménie od počátku až do roku 2000. Praha.

Šejn, M. 1997: Několik poznámek ke krajině, in.: Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 166 – 169.

Šimák, J. V. 1930: Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese mnichovohradištském 46. Praha.

Šimek, T. a kol. 1989: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl VI., východní Čechy. Praha.

Šonský, D. 1997: Adaptace historického parku pro účely současného využití, modelový objekt Libosad v Jičíně, in. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 53 – 57.

Špilar, V. 2000: Z historie obcí Petrohrad, Černčice, Bílenec. Petrohrad.

Štiess, B. 1968: Kapitoly z dějin zámku Chocomysli, in.: Památková péče 28, s. 316 – 318.

Tadgell, Ch. 1978: Ange-Jacques Gabriel. Studies in architecture. Zwemmer Studies in Architecture, Vol. 19. Michigan.

Teplý, F. 1927: Dějiny města Jindřichova Hradce. Část všeobecná. Díl I., svazek 2. Jindřichův Hradec.

Teplý, F. 1936: Přehled dějin města Jindřichova Hradce. Jindřichův Hradec.

Teplý, F. 1940: Z dějin boubínského podlesí (do roku 1650). Strakonice.

Toufar, P. 2007: Smrt knížete Václava – tajemnou českou krajinou. Benešov.

Tretjakov, N. S. 1997: Gatčina, dvorec, parki: ruskie imperatorskie dvorcy. Sankt – Peterburg. (Третьяков, Н. С. 1997: Гатчина, дворец, парки: русские императорские дворцы. СПб.)

Tříška, K. 1938: František Antonín hrabě Špork. Praha.

Tříška, K. 1953: Zámek a park v Krásném Dvoře, in.: Časopis Společnosti přátel starožitností českých LXI, s. 157 – 168.

Tříška, K. a kol. 1986: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, V. díl, Jižní Čechy. Praha.

Tuma, D. (v tisku): Lovecký zámek Otěšín – Sedlečko u Nalžovských Hor (okr. Klatovy), in.: Dějiny staveb 2012. Plzeň.

Tuma, D. 2007: Archeologie opomíjených komponent kulturní krajiny – archeologie lovu. Bakalářská práce. Plzeň.

Tuma, D. 2008: Archeologie zaniklých komponent kulturní krajiny: Barokní obora Králova stolice u Dobříše, in. Archeologie ve středních Čechách 12, s. 757 – 766.

Tuma, D. 2009: Archeologie barokních obor v českých zemích. Diplomová práce. Plzeň.

Tuma, D. 2010: Archeologie zaniklých komponent kulturní krajiny II.: Lánská obora, in. Archeologie ve středních Čechách 14, s. 933 – 953.

Tywoniak, J. 1993: K historickému vývoji dobříšského hradu, zámku a parku, in.: Středočeský sborník historický 19, s. 24 – 32.

Úlovec, J. 1998: Hrady, zámky a tvrze na Chebsku. Cheb.

Úlovec, J. 2000: Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech. Praha.

Vacek, S. – Lokvenc, T. 1983: Ekoprogram města Opočno a jeho městských částí (Dobříškovce, Čánky. Mokrého) na léta 1987 – 1990 s výhledem do roku 2000. Opočno.

- Vaclík, D. 1998:* Červený Dvůr – oprava vodohospodářského systému. Sign. 3349. NPÚ České Budějovice.
- Valenta, A. 2004:* Dějiny rodu Kinských. České Budějovice.
- Vaníček, K. 2008:* ústní sdělení.
- Vašků, Z. 1990:* Park v Červeném Dvoře z hledisek kulturně-technického inženýrství. Praha.
- Vávrová, V. 2002:* Pražský hrad: zahrady a parky. Praha.
- Vejmělek, M. 2007:* Obora Sedlice – historie a chov zvěře. Písek.
- Velc, F. 1904:* Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese Slánském 20. Praha.
- Vera, F. 2000:* Grazing Ecology and Forest History. Oxon, UK.
- Verdon, J. 2003:* Volný čas ve středověku. Praha.
- Veselý, J. 1895:* Geschichte der fürstlich Schwarzenbergsche Besitzungen. Praha.
- Vidron, F. 1953:* La chasse a courre. Paris.
- Villari, R. (ed.) 1991:* Barokní člověk a jeho svět. Praha.
- Vlček, P. 2001:* Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha.
- Vodvářka, V. 2006:* Lány a okolí ve světle místních a pomístních jmen. Rakovník.
- Vojáček, P. J. 1936:* Lysá nad Labem – grunty, domy a jejich majitelé. Lysá nad Labem.
- Vojkovský, R. 2004a:* Humprecht – zámek nad Sobotkou, 11. svazek vlastivědných průvodců „Putujeme po hradech a zámcích“. Dobrá.
- Vojkovský, R. 2004b:* Hukvaldy, hrad východně od Příbora. 4. svazek vlastivědných průvodců „Putujeme po hradech a zámcích“. Dobrá.
- Volf, P. 2008:* Obora Hvězda, in. Reflex roč. XIX/21, č. 21, s. 84 – 87.
- Vydra, V. – Richter, H. 2007:* Parforsní hony a jejich kouzlo. Praha.
- Wagner, J. 1979:* Jičín. Praha.
- Wagner, J. 1997:* Valdštejnská loggie, její stavební vývoj a význam v evropské architektuře, in. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 14 – 18.

Wilkinson, A. 1990: Gardens in Ancient Egypt: Their Locations and Symbolism, in.: Journal of Garden History 10, s. 199 – 208.

Wilson, J. D. 1974: The Mediaeval Deer-Parks of Dorset XIII, Dorset Natural History & Archaeological Society, Proceedings for 1973, Volume 95, s. 76 – 80.

Wilson, J. D. 1975: The Mediaeval Deer-Parks of Dorset XIII, Dorset Natural History & Archaeological Society, Proceedings for 1974, Volume 96, s. 47 – 50.

Wirth, Z. 1902: Soupis památek uměleckých a historických v politickém okrese vysokomýtském 16, Praha.

Wirth, Z. 1938: Dobříšský zámek, in.: Umění (Štenc) IV. Praha, s. 168 – 170.

Wolf, R. – Chroust, M. – Kokeš, O. – Lochman, J: 1976: Naše obory. Praha.

Young, Ch., R. 1972: English Royal Forests under the Angevin Kings, in.: The Journal of British Studies, Vol. 12, No. 1, 1 – 14.

Zatloukal, O. 2011: Aktuální stav projektu Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži, in.: Historické zahrady Kroměříž 2011, Zahrada jako umění, Umění v zahradě, mezinárodní konference 9. – 10. června 2011, s. 67 – 74.

Zelenka, J. 1979: Týniště nad Orlicí minulé i dnešní. Rychnov nad Kněžnou a Týniště nad Orlicí.

Ziegler, V. 1997: Hodnota krajiny Českého ráje, in. Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 3. Semily, s. 84.

Zivier, E. 1904: Die Jagd im Fürstenthum Pleß von den ältesten Tagen bis auf unsere Zeit. Nach Akten des Fürstl. Pleßischen Archivs undForstamtes, in.: „Oberschlesien“, Jg. 2, s. 371 – 410.

Zotz, T. 1997: Beobachtungen zu Königtum und Forst im früheren Mittelalter, in.: W. Rösener Hrg., Jagd und höfische Kultur im Mittelalter. Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 135, Göttingen, s. 95 – 122.

Zuman, F. 1917: Lovčí zámek Valdštejn, in.: Časopis Společnosti přátel starožitostí Českých XXV, s. 41 – 48.

Žemlička, J. 2002: Počátky Čech královských: 1198 – 1253 – proměna státu a společnosti. Praha.

Internetové zdroje:

Alexander Hamilton, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-26]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Alexander_Hamilton>.

Al-Mustanjid, *in. Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-03-27]. Dostupné z: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Al-Mustanjid>>.

Anna Komnena, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Anna_Komn%C3%A9na>.

Artaxerxés I., *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize prosinec 2011 [cit. 2012-01-02]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Artaxerx%C3%A9s_I.>.

Artaxerxés II., *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Artaxerx%C3%A9s_II.>.

Čagataj, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cagataj>>.

Čchin Š'-chuang-ti, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cchin_%C5%A0%27-chuang-ti>.

Domitianus, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-25]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Titus_Flavius_Domitianus>.

Dongfang Shuo, *in. Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-27]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Dongfang_Shuo>.

Dura Európos, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-05-12]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dura_Eur%C3%B3pos>.

Dynastie Chaldží, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-09]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Chald%C5%BE%C3%ADov%C3%A9>>.

Fyodor Baykov, *in. Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-14]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fyodor_Baykov>.

Hárún ar-Rašíd, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z:

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/H%C3%A1r%C3%BArRa%C5%A1%C3%ADd>>.

Igor (Kyjevská Rus), *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kn%C3%AD%C5%BEe_Igor>.

Izák II. Angelos, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-30]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Iz%C3%A1k_II._Angelos>.

John Mandeville, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-05-09]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/John_Mandeville>.

Kambýsés II., *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-05-06]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kamb%C3%BDs%C3%A9s_II>.

Karakorum, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Karakorum>>.

Kublaj, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-22]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kublaj>>.

Kýros II., *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-05-11]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C3%BDros_II>.

Kýros Mladší, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-05-13]. Dostupné z:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/K%C3%BDros_Mlad%C5%A1%C3%AD>.

Liutprand z Cremony, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize únor 2012 [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Liutprand_z_Cremony>.

Longos, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2011, poslední revize listopad 2011 [cit. 2011-12-25]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Longos>>.

Marcus Terentius Varro Reatinus, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-25]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Marcus>>.

Matteo Ripa, *in. Wikipedia, The Free Encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-14]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Matteo_Ripa>.

Maurjovská říše, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-09]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Maurjov%C3%A9>>.

Mencius, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize únor 2012 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Mencius>>.

Michail Fjodorovič, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-03-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Michail_Fjodorovi%C4%8D>.

Nero, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-05-28]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Nero>>.

Nikeforos II., *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-25]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Nikeforos_II.>.

Nippur, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Nippur>>.

Ögedej, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ogedej>>.

Pierre Briant, *in. Wikipedia, The Free Encyklopedia [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-15]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Pierre_Briant>.

Quintus Hortensius, *in. Wikipedia, The Free Encyklopedia [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-14]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/Quintus_Hortensius>.

Sippar, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize březen 2012 [cit. 2012-05-13]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Sippar>>.

Süan-cang, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCan-cang>>.

Svjatoslav I. Igorevič, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-30]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Svjatoslav_I._Igorevi%C4%8D>.

Šang-tu, *in. Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize únor 2012 [cit. 2012-02-24]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0ang-tu>>.

Tiberius, in. *Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize duben 2012 [cit. 2012-05-09]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tiberius>>.

Uruk, in. *Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize únor 2012 [cit. 2012-03-06]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Uruk>>.

Vladimír II. Monomach, in. *Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-18]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_II._Monomach>.

Vševolod I. Jaroslavič, in. *Wikipedia, otevřená encyklopedie [online]*. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-05-30]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Vsevolod_I._Jaroslavi%C4%8D>.

William McClung, in. *Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]*. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-14]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/William_McClung>.

13 RESUMÉ

Человек интересовался охотой с доисторических времён, поэтому охота возникла и начала развиваться вместе с ним. Охота – одно из самых страстных увлечений в жизни древнерусских князей, которые, конечно, были прекрасно осведомлены о её роли в

физическом развитии и совершенствовании военных навыков. Они выезжали на охотничьи утехы с многочисленными дружинами, в нарядном одеянии, проводили в полях и лесах целые недели, шумными пирами отмечали удачи. Далее развились различные виды охотничьих забав, охота стала развлечением аристократов. В настоящее время существует большое количество охотничьих организаций, а изготовление и продажа охотничьего инвентаря является бизнесом.

Диссертация занимается проблематикой охотничьих парков (заповедников), их назначением, функцией, классификацией и развитием. Изучением отдельных стран мира создает суммарную картину этого феномена в Месопотамии, целой Евразии и его последующей расширении. С охотой нам можно встретиться с древнейших времён человеческого существования, но только у первых цивилизаций, известных из Месопотамии, Передней и Центральной Азии, Египета, Китая и Индии, оказывается всё больше и больше символическая и общественная роль, престижная роль. Охотничьи техники ходили проводить в открытых охотничьих округах и охотах, но и гораздо чаще внутри огороженных искусственных сред, представляющих древний рай. Ключевым в данном случае будет объяснение слова рай, лексические параллели которого находятся во многих языках. Обширная глава, посвященная предшественникам этих парков, ищет их возникновение на территории Месопотамии примерно около 2650 года до нашей эры. Доказательства оснований зоопарков, парков, но и первые упоминания об объектах с охотничьей функцией (охотничий парк) относятся к развитым месопотамским государствам, где объекты служили, прежде всего, складами дичья в близости дворцов королей и их свит. Большинство информации об этих объектах известно из иллюстрированных и письменных источников, менее потом из археологических источников. Наконец охотничьи парки расширились

в Египете и Индии. Параллельно с развитием на территории Ирана и Индии возникла древняя традиция оснований охотничьих парков в Китае. Из древней Персии эту форму перенесли греки и после того тоже римляне, которые охотничьи парки открыли во время своих военных походов и старались перенести эту традицию в свою страну. В Европе наконец возникла собственная форма охотничьего парка. Эта □вокация охотничьего парка может напоминать классические иранские охотничьи парки, и в Европе скоро развилась в новую форму, названную заповедник. Заповедники потом просуществовали до новой истории.

Во Франции имеется длинная традиция заповедников, которые были распространены на средневековую Англию через посредство нормандцев. Здесь вышеуказанные объекты очень быстро обжились. Заповедники находятся также в других странах мира: в Скандинавии, Германии, Австрии, Польше, и может быть, также в России. С 13 века заповедники распространялись и в чешские земли, где эта охотничья традиция просуществовала до сих пор.

История заповедников в нашей стране имеет традицию больше чем 800 лет. Заповедники представляют в ландшафте не только исторические доказательства культурности, но и биологически активные элементы. Несмотря на их большое значение в рамках культурных ландшафтов, они часто не считаются исторически ценными территориями. Археология, в рамках специальности „археология края“, ещё не дотягивала до уровня познания, регистрации и локализации этого специфического типа памятников, а невзирая на большое отсутствие интереса, раньше или позже, необходимо будет уделить внимание указанному вопросу. Охотничьи объекты представляют в рамках охотничьих анклав один из самых обширных комплексов края. Результатом исследования является понимание пространственных связей между

заповедником и его окрестностью, на основании внешнего вида и концепций в течение исторического развития. Взаимные связи потом указывают на проблематику смысла заповедников в развитии культурного края. Значительную роль при основании заповедников играют также охотничьи резиденции, где проводился основной типологический анализ. В широком масштабе ходили исследовать целый объёмный анклав столичного, юридического, сельского и экономического характера. Вопросы, касающиеся способа ограждения заповедника, выбора природной среды, архитектуры охотничьих зданий и их пространственного распределения представляют главные устои при изучении этих остатков деятельности человека в крае. Ряд вопросов требует основательного и комплексного анализа источников с целью лучшего познания конкретного места и следующего обратного вставления в контекст остальных заповедников. Только подробным исследованием всех доступных источников возможно определить их оригинальный вид, функцию, меру использования и чётность появления в крае.

Диссертация намечает развитие и типологические разделение заповедников в чешских землях и принимает во внимание познание подобных объектов за границей. Типология исходит из структуры деления заповедников, приводимого уже в дипломной работе автора, т. е. в зависимости от типа главного охотничьего объекта. Диссертация опирается на сведения, содержащиеся в бакалаврской и дипломной работах, где были представлены основные типологические варианты и хронологическое развитие. Общие итоги обеих научных работ можно отнести к серии охотничьих объектов в чешских землях. При помощи этих объектов можно было характеризовать виды охотничьей техники или достигнуть идентификации в местности.

Диссертация уделяет внимание также другим объектам, находящимся в охотничьих районах, их археологические ситуации появляются во многих местах в рельефе края. В диссертации делается попытка назвать и объяснить указанные объекты. Эта работа исходит, прежде всего, из исторических аналогий охотничьих объектов, использованных в прошлом для разведения и охоты зверей. Целью настоящей работы является расследовать доступные категории остатков деятельности человека в ландшафте. Поэтому она уделяет внимание также небольшим охотничьим объектам (волчьи области и огородники, заячьи заборы, ловильные ямы для охоты на вредных животных - волк, объекты для ловли птиц, поверхностные остатки связанные с использованием заповедников). Работа указывает также на виды и формы охоты - от германского метода охоты по самые великолепные барочные формы охоты, которые распространились на нашу территорию из Франции.

Диссертация направлена на широкий спектр проблем, причём специализация нет причинной ограничения ширины интереса, но она станет средством более широкого понимания археологии как познавательной дисциплины для этой темы. В работе применяется знание традиционной археологии артефактов, используются современные методы (база данных и т. д.), исследование пространственных аспектов археологических источников при помощи современных компьютерных методов (прежде всего географических и информационных систем) и значительно применяются неdestructивные методы пространственного исследования, например, исследование рельефов ландшафта, аэрофотосъёмка и т. д. Работа, ставит своей целью достижение лучшей идентификации и классификации вышеуказанных компонентов культурного ландшафта и создание наиболее комплексного образа охотничьего ландшафта в течение почти 800 лет развития на территории чешских земель. Она специализируется

на периоде новой истории (эпоха возрождения, барокко), когда заповедник можно было считать историческим ландшафтным элементом. Заповедник с первоначала представлял искусственное произведение, включённое в естественный ландшафт, которое ландшафту вполне приспособилось. Во время полевого этапа исследования избранных заповедников учитывались, прежде всего, следующие критерии: композиция заповедников, сохранённые аллеи, перспективы, линии переседения, подросты и их состояние, охотничьи объекты и их останки, вид ограждения и техническое состояние, локализация места, сохранённые ценности, ценности истории, значение заповедников и их локализация в рамках ландшафта. Сравнением всех заповедников возникла комплектная картина этой темы.

14 PŘÍLOHY

SLOVNÍK ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Anglický hon, štvance – vznikl z konkrétních příčin naprostého nedostatku zvěře v době vlády puritánů v první polovině 17. století, kdy byly revíry anglické šlechty i královské revíry vybity. Karel II. našel své revíry ve zcela zbědovaném stavu, proto současně s tím vznikl styl honu, který kladl nároky na jezdecké umění lovců a nové požadavky na schopnosti koní a psů. Vystopovat mezi desítkami stop jediného zajíce byl vrchol stopařského umění. Tehdy byly položeny základy k chovatelství nových anglických ras psů (*Akehurst 1984*, 15). Zasluhou hraběte Oktaviána Kinského v Chlumci nad Cidlinou byl do Čech zaveden roku 1836 rovněž anglický parforsní hon ve volné přírodě (na lišku či zajíce; *Bezděk 1999*, 16). V roce 1841 uspořádal kníže František Liechtenstein parforsní hon na jelena v Pardubicích a tak položil základ Pardubické parforsní společnosti (*Vydra – Richter 2007*, 66; *Rakušan 2003*, 18; *Francek 2008*, 125 – 128).

Antropogenní tvar reliéfu – pozůstatek lidské činnosti projevující se viditelně na povrchu přirozeného terénu. Výzkum antropogenních tvarů reliéfu zahrnuje vyhledávání, zaměřování, třídění a interpretaci tvarů reliéfu, které jsou pozůstatkem někdejší lidské činnosti. Terminologie reliéfních tvarů je v daném případě odvozená z antropogenní geomorfologie (*Kuna a kol. 2004*, 237 – 240).

Baroko či barok – představuje umělecko-kulturní směr, který vévodil Evropě mezi lety 1600 – 1750. Vznikl v Itálii a rozšířil se po celé Evropě. Slovem baroko se pak označuje i toto období. Pojem baroko pochází z portugalštiny, výraz *perles barroques* používal pro perly nepravidelného tvaru se již počátkem 16. století. Baroko výrazně zasáhlo do krajinného rázu českých zemí. S obdobím baroka nejčastěji spojujeme příchod parforsních lovů na počátku 18. století, které také ovlivnily vnější ráz krajiny. V prostředí obor se prosazovala ve větší míře stavební činnost – výstavba loveckých zámků. Tento aspekt pozorujeme zejména v historické fázi vývoje kulturní krajiny, jaká se v Čechách utvářela mezi první třetinou 17. a koncem 18. století. Pro tento časový úsek mluvíme o svébytném a příznačném kulturním impaktu baroka, výrazně ovlivňující vzhled českého baroka (*Ziegler 1997*, 84; *Hradecký – Bouzek 2001*, 146; *Kalista 1990*). Tato jedinečná historická etapa formující krajinu ukazuje na kompaktní časoprostorový celek – krajinně historický fenomén, který v českých zemích představuje velkorysou krajinnou revoluci, během níž se krajina postupně měnila od země zdevastovanou třicetiletou válkou až po detailně plánovanou kulturní krajinu (*Sádlo 2005*, 174; *Horyna 2001*, 249; *Plos 2001*, 64). Krajina se chápe jako prostor, se kterým se člověk potřebuje identifikovat, porozumět mu a kultivovat jej k obrazu svému, proto v této fázi lze mluvit o fenoménu (Cílek 2002, 128; *Hájek 2002*, 96). Formování a tvorba kulturní krajiny, parků, zahrad i obor se stává přirozeným odrazem charakteru obydlené oblasti a její struktury. Ohraničení, uzavřenost či otevřenost krajinnému prostředí dobře charakterizují i rozličná dějinná údobí. Tím dokumentují

proměnu vztahu člověka k životnímu prostoru, k přírodě, a rovněž chápání sebe sama jako neoddělitelné součásti krajiny (*Hendrych 2002*, 114; *Villari 1991*, 10, 12), které postupně vyvrcholilo v romantismu 19. století. Toto období už chápalo klasické řešení obory jako přírodně krajinářský park, v němž kromě souvislých porostů a skupin stromů byly zdůrazněny solitéry, a kde mezi porosty byly průhledy přes louky nebo vodní plochy, často zviditelněné alejemi jírovců, lip, popřípadě dubů vysázených kolem cest. Estetickou hodnotu obory dokresloval členitý terén nebo protékající potok či říčka. V oborách byly působivé i soustavy rybníčků a staré dubové porosty s přechodem v parkový les. Proto neodlučitelnou funkcí každé obory bylo v minulosti estetické působení na člověka, ať už se jednalo o lovce nebo návštěvníka. Cílem každé obory bylo snaha o vytvoření krásného, esteticky hodnotného prostředí (*Jurča a kol. 1986*, 125; *Bartmann 1989*, 76).

Bažantnice – účelové zařízení honitby nebo její části určené k intenzivnímu chovu a lovu bažantů. Bažantnici rozumíme samostatný prostorový útvar u zahrady, krajinářském parku nebo oboře. Dispozice bažantnice se obvykle odvíjí od ústředního pavilonu, od něhož se rozbíhají vějířovitě rovné cesty tzv. střelecké aleje, umožňující přehledný odstřel při lovu bažantů (viz bažantnice u zámku Milotice). Bažantnice je budována jako lesní útvar s hustým porostem (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 455).

Corps-de-logis – francouzské označení pro hlavní budovu větší zámecké stavby, která byla zpravidla zvýrazněna jak větší výškou, tak rizalitovým vystoupením. U nás se tento typ francouzské zámecké dispozice uplatňoval od konce 17. století (*Viček 2001*, 548).

Čestný dvůr – tímto termínem je označováno prostranství před zámkem či palácem, vymezené postranními křídly a hlavní budovou. Bezprostředně tak tento útvar souvisí s celkovým vývojem zámecké a palácové dispozice, která se odvrací od italského uzavřeného typu, který během 17. a 18. století ovládl celou Evropu (*Viček 2001*, 549).

Diana – řecká bohyně měsíce a lovu s atributy luku a měsíčního srpku, ztotožňována s řeckou Artemidou (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 456).

Drobná zvěř – tradiční název pro všechny druhy zvěře, které nepatří ke zvěři velké.

Ha-ha – terénní příkop barokního nebo krajinářského parku, nahrazující oplocení a umožňující tak volný optický přechod do krajiny, zpravidla lesního celku tvořeného oborou (viz obora Opočno, Veltrusy; *Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 458).

Hlavní osa – nosná kompoziční linie půdorysu zahradního areálu, k níž se připojují osy vedlejší. V době baroka a romantismu hlavní osa často navazovala na přiléhající lesnatou oblast (oboru nebo volnou honitbu; *Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 461).

Honitba, revír – soubor souvislých honebních pozemků jednoho nebo více vlastníků určených k lovu. Tyto pozemky jsou zpravidla neohrazeny.

Hvězdice, hvězdovitý průhled nebo průsek – v zahradním umění křížení cest nebo vysazení alejí podle cest, které tvoří v půdorysu formu hvězdy (etólie; *Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 461). Hvězdovitě uspořádání cest bylo prováděno z důvodu lepšího štvání vybraného kusu zvířete při parforsním honu (viz heslo).

Hvězdicovité průseky – jsou spojeny s parforsními hony na počátku 18. století. Lesní prostředí obor bylo v toté době bohatě rozčleňováno průseky i průhledy, tedy bylo uspořádáno do sítí hvězdovitých, polohvězdicovitých, rovnoběžných nebo diagonálních cest, umožňující různé pohledy a průhledy uvnitř obory, ale i velmi estetické výhledy do volné sousední krajiny. Pravidelné rozčleňování oborních ploch na geometrické obrazce mělo nejen vysoce estetický význam, ale uplatňovalo se zejména při pořádání štvanic (*Bašeová 1989*, 43; *Sedláčková 2001*, 123 – 124).

Chov zvěře – rozsáhlý soubor mysliveckých opatření směřujících k zajištění a zlepšení životních podmínek zvěře, k úpravě jejího početního stavu a zlepšení její jakosti.

Libosad – je označení pro zahradu soukromého charakteru, v níž člověk hledá zalíbení, kratochvíli, odpočinek. Označení libosad odpovídá německému názvu Lustgarten (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 465).

Luiséz – označení módního dekorativního stylu za vlády Ludvíka XVI. v letech 1774 – 1792. Pro luiséz je charakteristické časté užití motivu vavřínu. Zaoblené tvary tohoto dekoru jsou již kombinovány s pravouhlými. Styl můžeme označit za protoklasicistní, výrazně již inspirovaný antikou (*Viček 2001*, 557 – 558).

Maison de plaisance – francouzský název pro menší typ zámku, určený pouze k dočasnému pobytu. Vykládat tento francouzský výraz jako letohrádek by však bylo chubou, jelikož *maison de plaisance* je jasně vyhraněný stavební typ, rozeznatelný až v posledním dvacetiletí zásluhou německých uměnovědců (*Viček 2001*, 558).

Obornictví – speciální odvětví myslivosti, které se zabývá chovem zvěře v oborách.

Obůrka, aklimatizační obora – malá obora, častěji se jedná o aklimatizační nebo přezimovací obůrku.

Parforsní hon – (z francouzského *par force de chiens* – silou psů) byla předem připravená štvanice, kdy šlechtická společnost na koních sledovala ve volném terénu vystopovaného nebo předem odchyceného a ze schránky vypuštěného jelena prchajícího před psí smečkou, s cílem ho zcela vyčerpat a neschopného dalšího unikání zabít tesákem. Samotný průběh honu byl velice složitý a podléhal přísným pravidlům a rituálům. Předcházely

mu přípravy organizované vrchním lovčím. Lovci se rozlišovali na pěší (*veneurs*) a jízdní (*piquers*; pikéři). Významnými pomocníky pikérů se stali psi. Pro pikéry začínal lov již za šera, kdy se rozjeli k vyhledávání lovných jelenů v oboře. Výsledek těchto objížděk hlásili nadlesnímu, který určil vhodného jelena k lovu. Následně panstvo vydalo povolení k tzv. lancírování, jehož účelem bylo vyhnat jelena z místa, kde se zdržoval a oddělit ho od stáda. Lesmistr s vrchním štolbou, pojezdými, služebnictvem a personál s koňmi, povozy a psody se smečkami psů obsazovali pozice na alejích a křižovatkách cest. Dorozumívali se vzájemně smluvenými znameními, máváním loveckými čapkami a přechody označili úlomky větviček. Když se podařilo jelena oddělit od stáda, byli lancírovací psi navedeni na stopu jelena a mezitím se pikéři s kavalíry (panští hosté) snažili obsadit místa, kudy měl jelen běžet. Teprve vyčerpaný jelen mohl být lovci přidržen a zpravidla některý z kavalírů mu dal loveckým tesákem zásah do komory, což zakončila fanfára „*halali*“, z francouzštiny „*á la lit*“, „*hle zde leží*“. Jelen byl obřadně vyvržen, stažen z kůže a zvěřina byla roztříděna. Tak bylo vše připraveno na „*cureé*“, zahájené na pokyn pána domu. Pikéři chodili dokola a troubili příslušnou fanfárou, přičemž zvedli pravou ruku bez rukavice. Jeden z pikérů vzal jelení hlavu za parohy a točil s ní v kruhu proti psům, kteří jí zuřivě napadali a trhali. Při tom byly rozdělovány úlovky ze zvěřiny, vyhlašováno tresty za porušení mysliveckých pravidel a zvyků. Pak se již seřadil slavnostní průvod k cestě do zámku za troubení fanfáry. Pravidlům podléhalo i seřazení všech zúčastněných v honu (Hoyer 1972, 146 – 149; Kinský 1947, 10). Z toho je patrné, že parforsní hon se považoval spíše za sport s přísnými pravidly, k nimž patřily i zmíněné smluvené hudební signály, jako fanfáry oznamující začátek lovu, druh, případně stáří a velikost zvěře, fanfáry ohlašující jednotlivé fáze lovu a fanfáry, jimiž se vítají nejvýznamnější účastníci honu (Bor 1999, 34 – 35). V naší odborné myslivecké literatuře doposud nikdo neupozornil na zásadní rozdíl mezi počtem osob, povinných loveckou robotou při uzavřeném a parforsním honu. Při parforsním honu byla lovecká robota zbytečná, protože nebylo zapotřebí několik dnů či týdnů shánět do komor zvěř pro střelce, jak tomu bylo v případě německého honu (Bezděk 2001, 47, 57 – 58). Parforsní hony zavedl nejprve kníže Karel Eusebius Lichtenstein (1611 – 1684) na jižní Moravě. Mnohem častěji jsou však parforsní hony spojovány se jménem hraběte Antonína Šporka, který pobýval na dvoře Ludvíka XIV., kde se s nimi také poprvé setkal. Tento druh lovecké zábavy se Šporkovi natolik zalíbil, že po svém návratu z Francie se jeho hlavním cílem stala snaha zavést tuto tradici i v českých zemích (Vydra – Richter 2007, 66). Zavedením parforse dokazoval ostatní šlechtě své takřka neomezené finanční možnosti. Nároky na prostor, který nový druh lovu vyžadoval, a jeho nákladnost při dodržení všech stanovených pravidel, totiž nedovolovaly každému, aby se mu mohl věnovat. Jakmile se však v našich zemích někdo věnoval parforsním honům, kdo neměl podobnou hospodářskou základnu, dospěl ke katastrofě, podobně jako Šporkův obdivovatel František Josef Černín z Chudenic, který během dvanácti let utratil dva miliony zlatých za hony a zemřel zadlužen. Což bylo dáno i tím, že na průběhu lovu se nepodílela jen jedna lovecká skupina o několika lovcích, ale zúčastňovalo se ho nepředstavitelně velké množství nelovicích osob (Bezděk 2001, 39 – 40). Parforsní hon končil vždy jediným úlovkem a vyžádala si značné náklady na úpravu lesa, chov psů a koní i na výcvik personálu (Pinkas – Pátková 2003, 5 – 6).

Plachtový hon (obstavený hon) neboli hon německý – spočívaly v tom, že plachtami, sítěmi, zradidly a jinými podobnými pomůckami byla zvěř dlouho dopředu sháněna ze širokého okolí, přechovávána v ohradách a pak ve vhodný okamžik vypouštěna úzkým koridorem před pavilónek, altán, vůz nebo dokonce balkón loveckého sídla, ze kterého byla panovníkem nebo panstvem hromadně střílena. K vlastnímu lovu bylo nutné připravit několik ploch ohrazených plachtami, do nichž se natlačovala zvěř z okolních lesů nebo přímo z obory. Plachty, plátna či uzavíradla tvořily plátěné pruhy vysoké 2 – 2,5 metru a dlouhé až 90 m. Stavěly se pomocí sošek (sloupků) a jejich spodní strana se fixovala k zemi háčky. Tento způsob lovu představoval spíše krvavý masakr, kde v ohrazené aréně ležely stovky mrtvé a umírající zvěře, společně s pobíhající zvěří, trhanou psy. Vše doprovázela lovecká hudba a ceremoniál obsahoval obřadní hlášení lovců a myslivců s rýmovanými říkankami (*Drmotá – Šálek 1998*, 162 – 163).

Přírodně-krajinářský park – areál komponovaný volným, nepravidelným způsobem, respektujícím nebo napodobujícím přirozenou krajinu (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 12).

Velká zvěř – velká zvěř se v disertační práci rozlišuje na červenou (srnčí, dančí, jelení) a černou (kančí) zvěř.

Villa – původně dům mimo město, sloužící k občasnému pobytu. Dnes jak náročný, obvykle rodinný dům, stojící volně v zahradě (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 476).

Villa suburbana – předměstská vila, viz heslo **villa**.

Villegiatura – předměstská usedlost, vila vybudovaná k sezónnímu pobytu, spojená s rozlehlou zahradou (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 476).

Zahrada – uzavřený pozemek sloužící k pěstování okrasné nebo užitkové zeleně. Okrasná zahrada geometrických forem byla nezbytnou součástí zámecké architektury od renesance až do konce 18. století, kdy ji postupně nahradil park (*Vlček 2001*, 581).

Zvěřinec – místo, kde se pečuje o zvířata. Ve zvěřinci se chovají vzácná, ale i divoká zvěř. Pro české země se v odborné literatuře nejčastěji uvádí středověké pojmenování zvěřinců jako **zvěrník** (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 479).

Živý plot – oplocení zahrady tvarované z keřů. Živý plot uzavírá nejen obvod zahrady, ale odděluje též jednotlivé části zahrady, lemuje cesty, zakrývá zdi a někdy i oborní ohrazení (*Pacáková-Hošťálková – Petrů – Riedl – Svoboda 2004*, 479).

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Zámek Pokój, Opole (Polsko) – areál náleží do kategorie tzv. *pavilónové dispozice*. Autor: Alexander Duncker, 1857 – 1883. Zdroj: Duncker, A. Schloss Karlsruhe [online]. c. 2012, poslední revize listopad 2008 [cit. 2012-05-12]. Dostupné z: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Schloss_Carlsruhe_Sammlung_Duncker>.

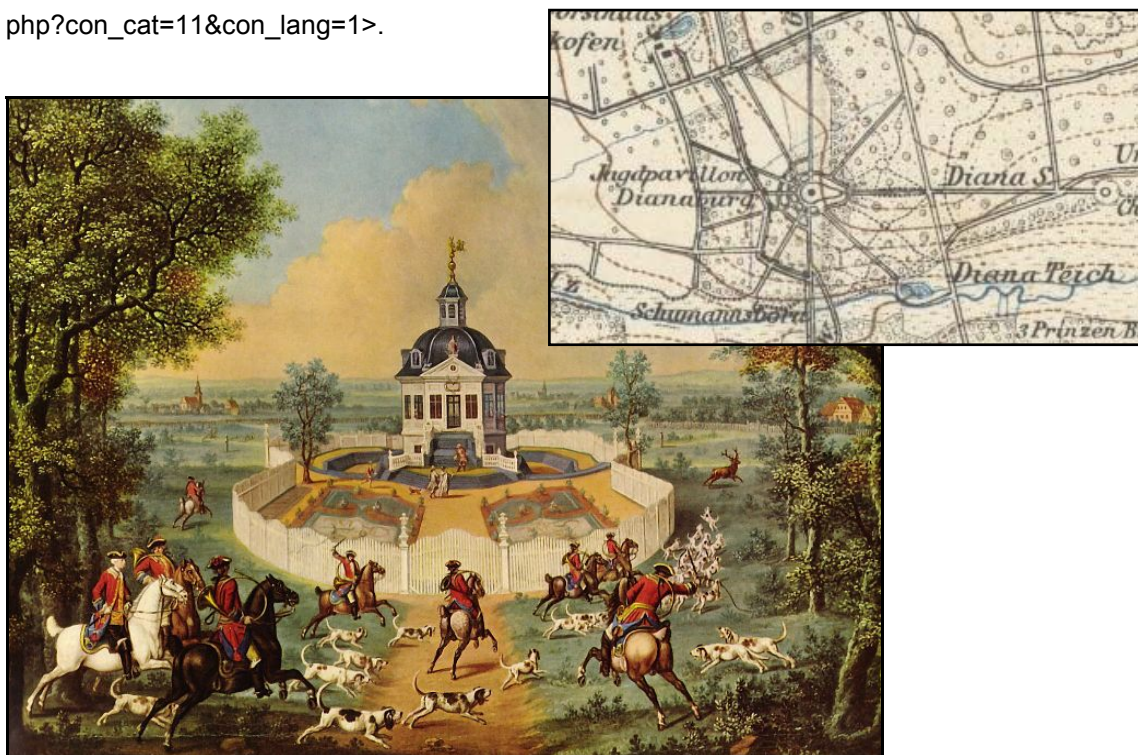

Obr. 2: Clemenswerth u Sögelu (Německo) – zámek typu tzv. *pavilónové dispozice*. Zdroj: Caulfield, A. Schloss Clemenswerth – Südwest-Ansicht des Zentralbaus, im Hintergrund der

Pavillon Münster [online]. c. 2012, poslední revize duben 2006 [cit. 2012-06-13]. Dostupné z: <<http://en.wikipedia.org/wiki/File:SchlossClemenswerthZentralbauS%C3%BCdwesten.jpg>>.

Obr. 3: Clemenswerth u Sögelu (Německo) – celková situace zámku a přilehlého parku (dříve obory). Autor neuveden. Zdroj: Emslandmuseum Schloss Clemenswerth [online]. c. 2012, poslední revize květen 2012 [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: <http://www.clemenswerth.de/index.php?con_cat=11&con_lang=1>.

Obr. 4: Zámek Dianaburg (Německo) – parforsní hon od George Adama Egera. Dnes zaniklý zámek představoval kategorii tzv. *pavilónové dispozice*. V tomto případě však kolem centrální stavby chybí stavby ubytovací a provozní. Zdroj: Georg Adam Eger Parforcejagd an der

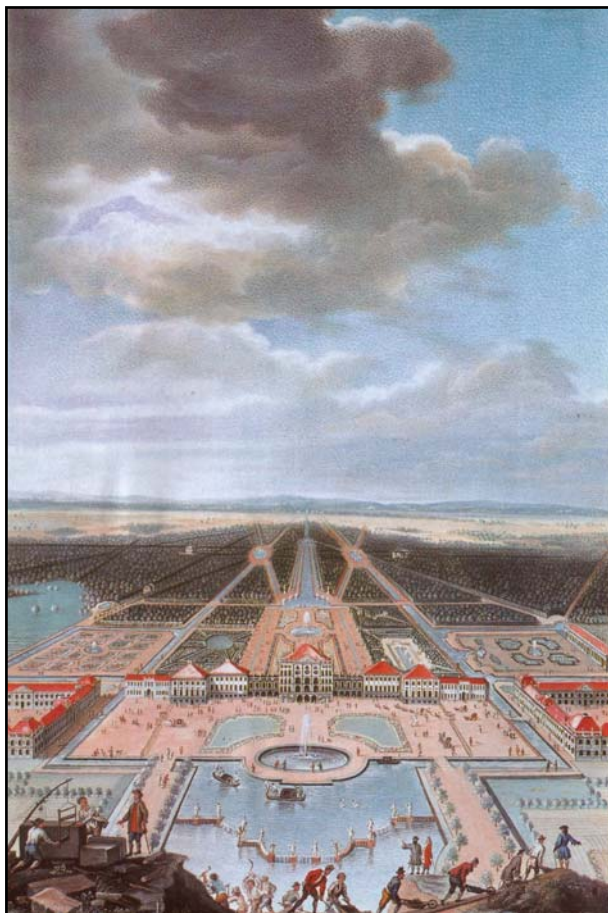
Dianaburg bei Darmstadt [online]. c. 2012, poslední revize červen 2012 [cit. 2012-06-07]. Dostupné z: < [http://de.wikipedia.org/wiki/Dianaburg_\(Darmstadt\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Dianaburg_(Darmstadt))>. Situace zachycená na mapě v pravém horním rohu ukazuje stav areálu v roce 1898. Zdroj: Tamtéž.

Obr. 5: Saský zámek Moritzburg (Německo) – plachtový hon konaný u loveckého zámku v roce 1733. Autor neveden. Zdroj: *Ulinger, J., C. 2004: Jahrbuch der staatlichen Schlösser, Burgen und Gärten in Sachsen. Bd. 11, Dresden.*

Obr. 6: Seidingstadt, Německo – plachtové lovy. Jedno z vyobrazení kolekce knižních ilustrací k plachtovým lovům u zámku Seidingstadt z let 1692 – 1694, jejich autorem byl malíř Georg Paul Ermels. Zdroj: *Ermels, G., P. Jagdbuch Herzog Ernst II. Von Sachsen-Hildburghausen [online].*

c. 2012, poslední revize 1991 [cit. 2012-06-12]. Dostupné z: <http://www.museen.thueringen.de/Einzelobjektansicht/Identifikator/DE-MUS-868915/lido/1991>.

Obr. 7: Zámek Nymphenburg u Mnichova (Německo) – na zámeckou stavbu navazují zahrady a lesnatá oblast obory, která je rozčleněná sítí paprscitých pruhledů a průseků. Autor: Maximilian de Geer, 1730. Zdroj: *Hojer, G. – Schmid, E. 1986: Nymphenburg. Amtlicher Führer, hrsg. v. d. bayerischen Verwaltung der staatlichen Schlösser, Gärten und Seen, München.*

Obr. 8: Lovecký zámek Vřísek (Žižkův vrch; okr. Česká Lípa) – stav objektu v roce 2006. Lovecký zámek byl vystavěn na vyvýšeném místě uprostřed obory Vřísek. Objekt byl na základě archeologického výzkumu a stavebně-historického průzkumu datován do 60. let 16. století. Foto: autor, říjen 2006.

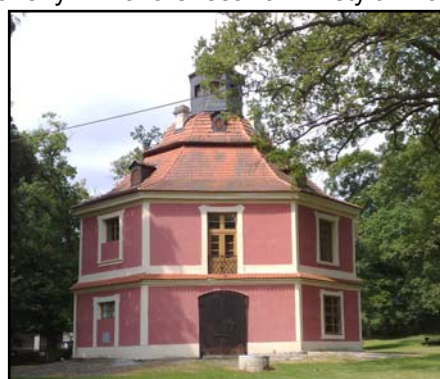
Obr. 9: Osada Valdštejsko (okr. Česká Lípa) – vystavěná v roce 1725 Františkem Arnoštem, hrabětem z Valdštejna. Z celého areálu se do dnešní doby dochoval pouze objekt č. 60 upravený později na myslivnu a č. 81 tzv. stáje. Původní architektonický záměr Valdštejska náleží k typu tzv. *pavilónových loveckých zámečků*. Foto: autor, říjen 2004.

Obr. 10: Maníkovice (okr. Mladá Boleslav) – lovecký zámek na okraji obory Klokočka. Pro tento typ staveb je charakteristická obdélná dispozice a mansardová střecha. Foto: autor, říjen 2008.

Obr. 11: Lovecký zámek v oboře Kněžičky (okr. Nymburk). Obora byla obnovena za Václava Norberta Oktaviána hraběte Kinského v roce 1719 a největšího rozkvětu dosáhla v letech 1760 – 1806 za majitele Františka Ferdinanda II. Kinského. Jeho choť Kristýna z Lichtenštejna nechala postavit lovecký zámek, později upravený v novorenesančním stylu. Foto: autor, listopad 2008.

Obr. 12: Svatý Hubert u Jesenice (okr. Rakovník) – tzv. *pavilónová dispozice*. Ústřední oktagonální stavbu v kruhu obklopovalo zhruba osm dalších staveb. Zdroj: Čabart, J. 1958: Vývoj české myslivosti. Praha, s. 82. Fotografie v pravém horním rohu zachycuje stávající stav centrální stavby. Foto: autor, červenec 2009.

Obr. 13: Stará obora u Hluboké nad Vltavou (okr. České Budějovice) – lov v oboře. Výjimečné vyobrazení lovu v oboře z našeho prostředí, které pravděpodobně zobrazuje část Staré obory u Hluboké nad Vltavou. Autor a datace akvarelu nejsou uvedeny. Zdroj: Červený, J. a kol. 2003: Encyklopedie myslivosti. Praha, s. 37.

Obr. 14: Hrad Křivoklát (okr. Rakovník), expozice – lovecký vůz. Tento lovecký vůz byl vyroben pro císaře Karla VI., který se účastnil roku 1723 plachtového honu v Lánské oboře. Speciálně upravený těžký vůz má na korbě otáčecí židli, aby císař mohl střílet do všech stran. Vůz byl tažen volským čtyřspřežím a vzadu na korbě stáli dva myslivci, kteří nabíjeli panovníkovi kulovnice. Foto: Zdeněk Šinágl, červen 2008.

Obr. 15: Obora Králova stolice u Dobříše (okr. Příbram) – oborní sloupky na západní straně obory. Foto: autor, listopad 2006.

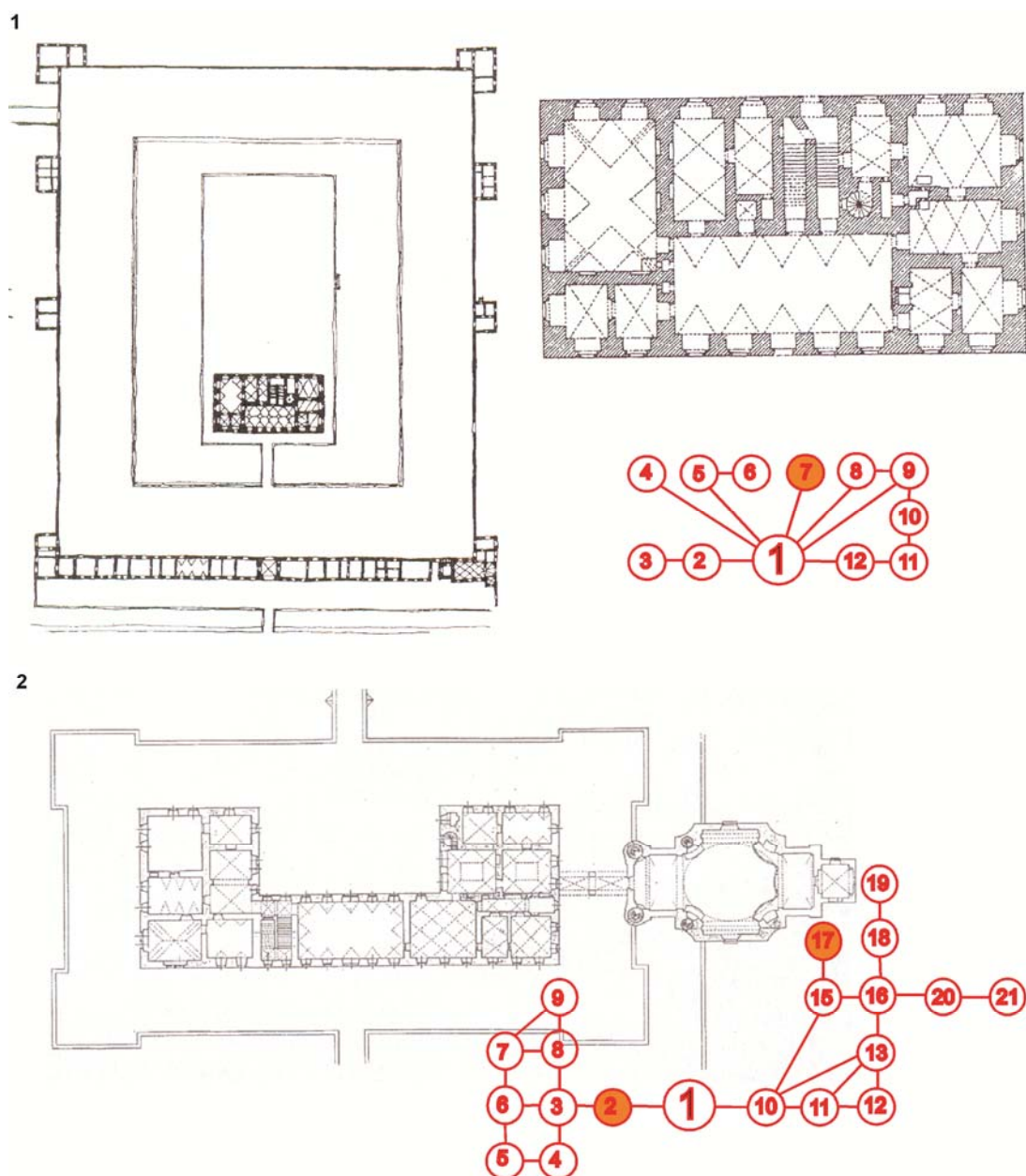
Obr. 16: Obora Králava stolice u Dobříše (okr. Příbram) – destruované oborní sloupky na jihovýchodní straně obory. Foto: autor, listopad 2006.

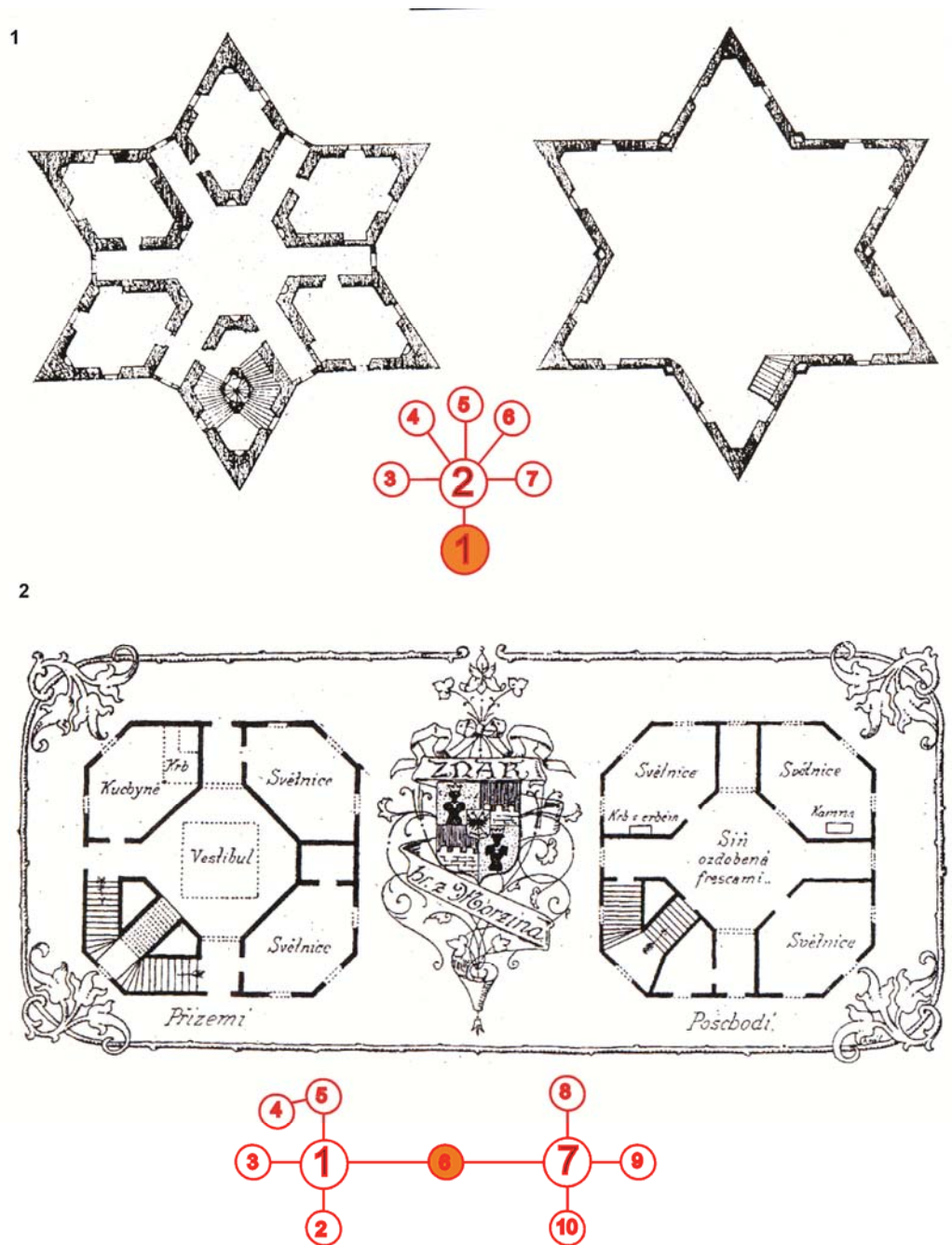
Obr. 17: Obora Horšov (okr. Domažlice) – oborní zeď, pohled ze severu ke kostelu Všech Svatých v Horšově. Foto: autor, říjen 2008.

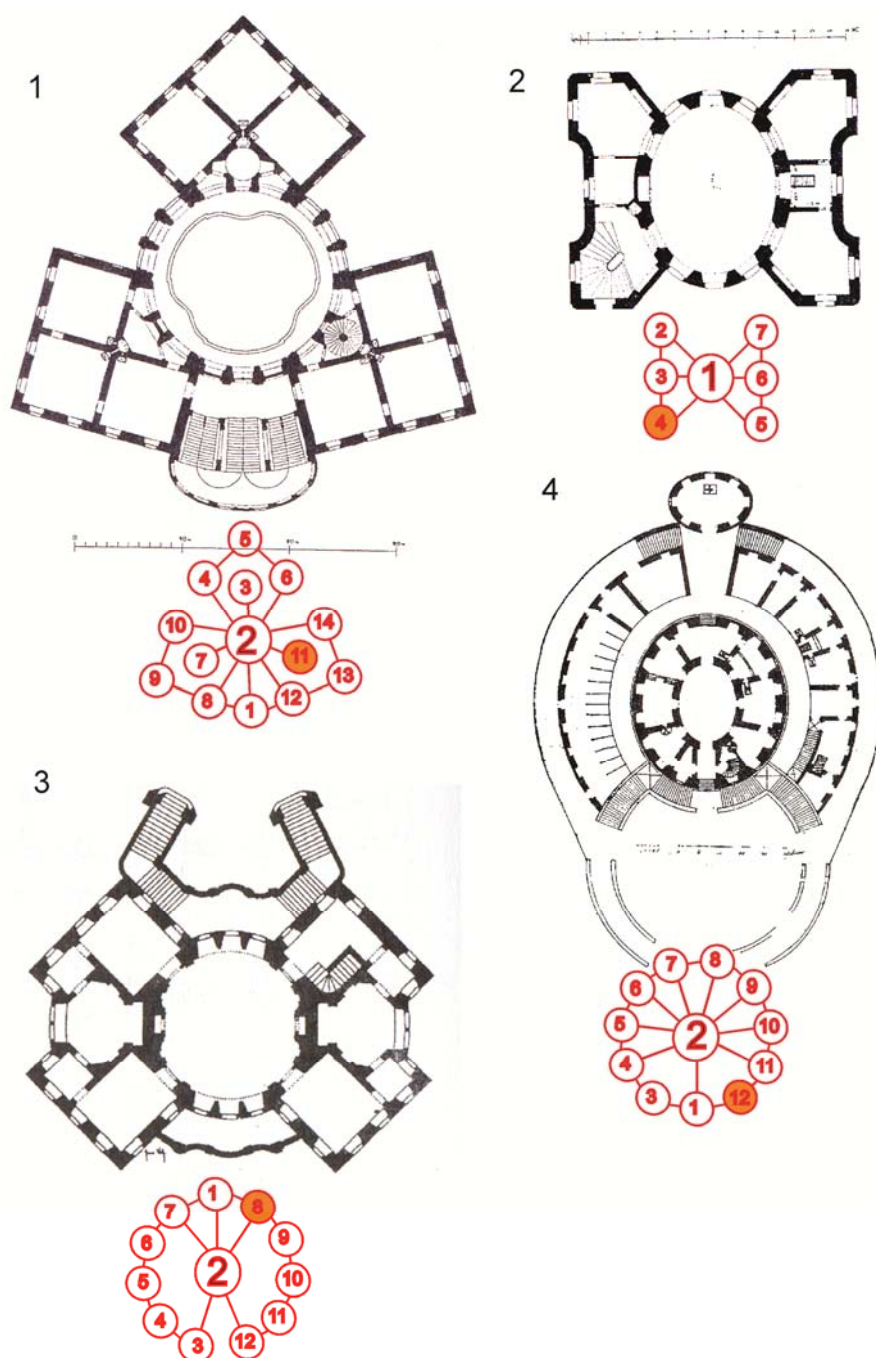
Obr. 18: Obora Roštejn (okr. Jihlava) – oborní sloupky tesané z jednoho kusu kamene s patrnou drážkou pro připevnění dřevěných přitesů. Foto: Vaníček, K., srpen 2008.

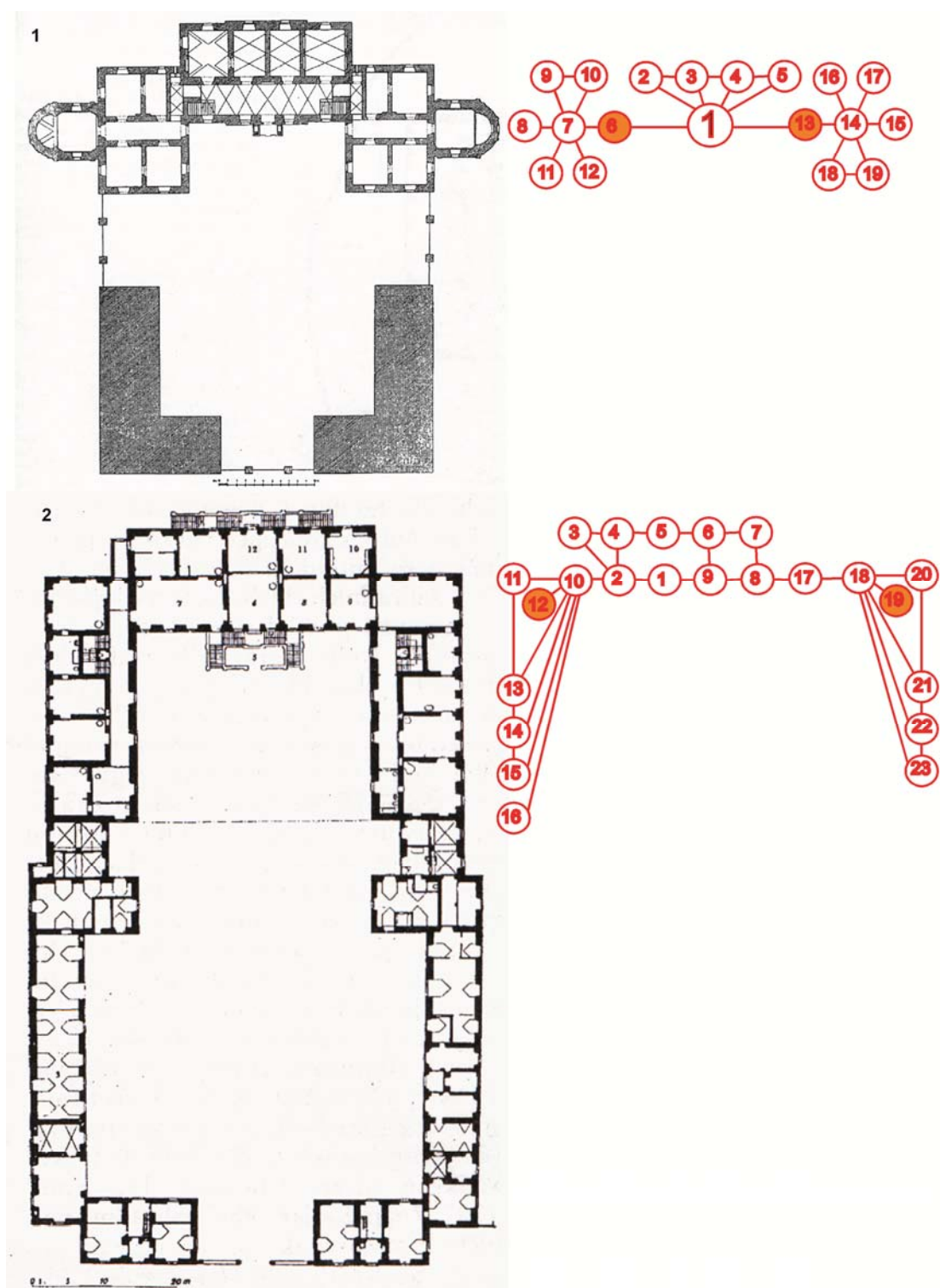
Obr. 19: Porovnání analýzy přístupu s vypracovanými mapami přístupu renesančního zámku Kratochvíle a původem renesančního, v baroku přestavěného, zámku Lány; kategorie loveckých zámečků typu tzv. *villa suburbana* – půdorysy přízemí zámků: 1) Kratochvíle (okr. Prachovice) a 2) Lány (okr. Rakovník). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: *Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 68 a 331.*

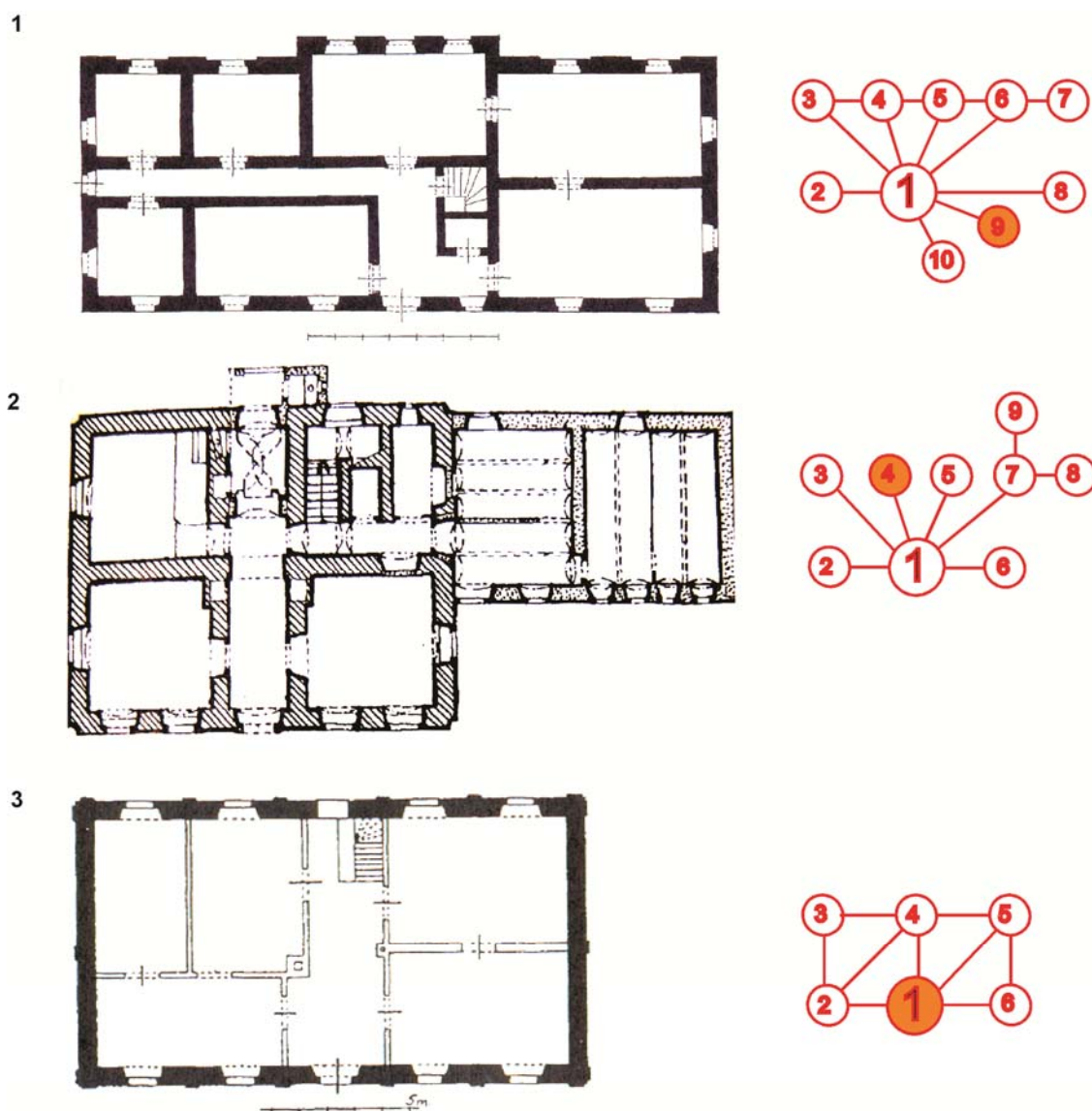
Obr. 20: Porovnání analýzy přístupu s vypracovanými mapami přístupu renesančního zámku Hvězda a barokního zámku Kuncberk; kategorie loveckých zámečků s centrální stavbou a nepravidelně rozmístěnými hospodářskými a provozními budovami – půdorysy přízemí a pater zámků: 1) Hvězda (okr. Hl. m. Praha) a 2) Kuncberk (okr. Nymburk). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 62 a 328.

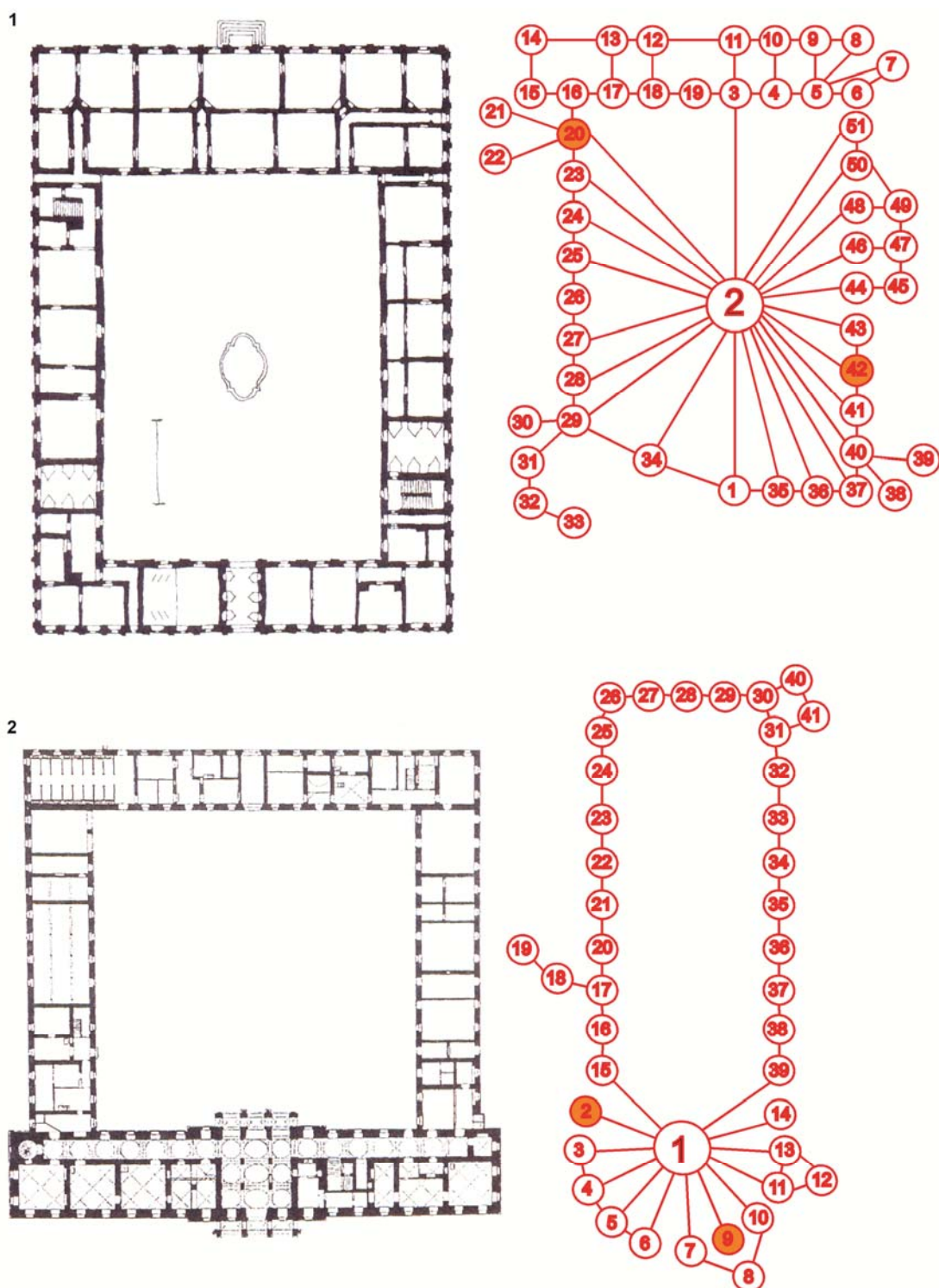
Obr. 21: Analýza přístupu s vypracovanými mapami přístupu u kategorie barokních loveckých zámečků s centrální stavbou a nepravidelně rozmístěnými hospodářskými a provozními budovami – půdorysy přízemí zámků: 1) Karlova Koruna (okr. Chlumce nad Cidlinou); 2) Karlov (okr. Písek); 3) Veltrusy (okr. Mělník) – půdorysný stav přízemí zámku v roce 1744 a 4) Humprecht (okr. Sobotka). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: *Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 83, 103, 297 a 492.*

Obr. 22: Analýza přístupu s vypracovanými mapami přístupu u kategorie barokních loveckých zámečků s čestným dvorem – půdorysy přízemí zámků: 1) Karlštejn (okr. Chrudim) a 2) Krásný dvůr (okr. Louny). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: *Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 299 a 321.*

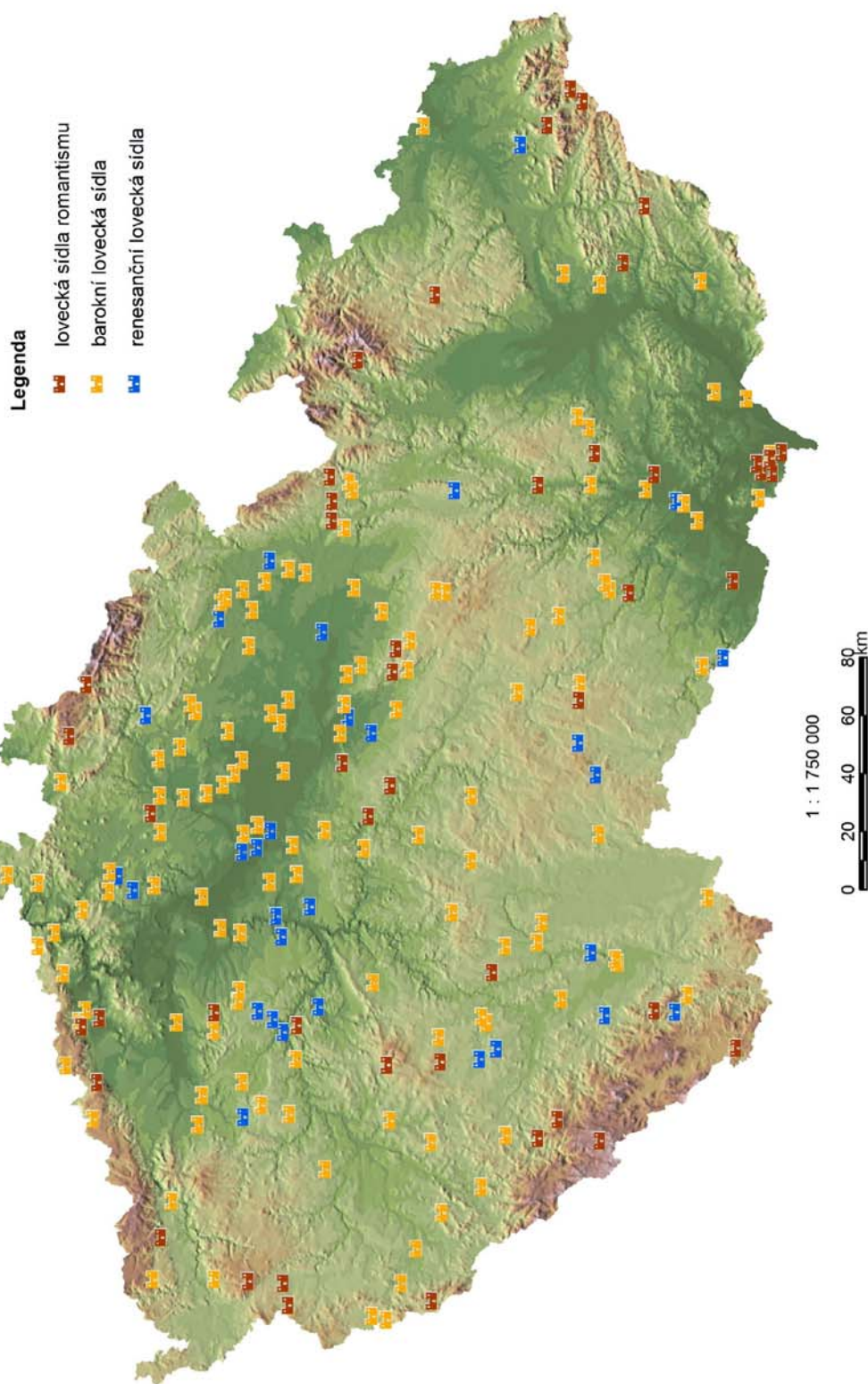

Obr. 23: Porovnání analýzy přístupu s vypracovanými mapami přístupu. Do skupiny jednoduchých obdélných staveb byl zařazen 1) zámek Belvín (okr. Mladá Boleslav) pocházející z období časného romantismu a 2) barokní zámek Hájek (okr. Rychnov nad Kněžnou). K porovnání analýzy přístupu byla vedle zmíněných staveb vytvořena mapa přístupu pro pavilon náležející typologicky k zámkům tzv. pavilónové dispozice: 3) jedna z dodnes dochovaných budov ze souboru staveb na Valdštejnku (okr. Mladá Boleslav). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: *Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 166 a 487 a Musil, F. – Svoboda, L. 1998: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou. Ústí nad Orlicí, s. 46.*

Obr. 24: Analýza přístupu s vypracovanými mapami přístupu u kategorie barokních loveckých zámečků obklopující dvůr – půdorysy přízemí zámků: 1) Kozel (okr. Plzeň-jih) a 2) Ohrada (okr. České Budějovice). Půdorysy zámků byly převzaty ze zdroje: Viček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků. Praha, s. 97 a 117.

PŘÍLOHA A

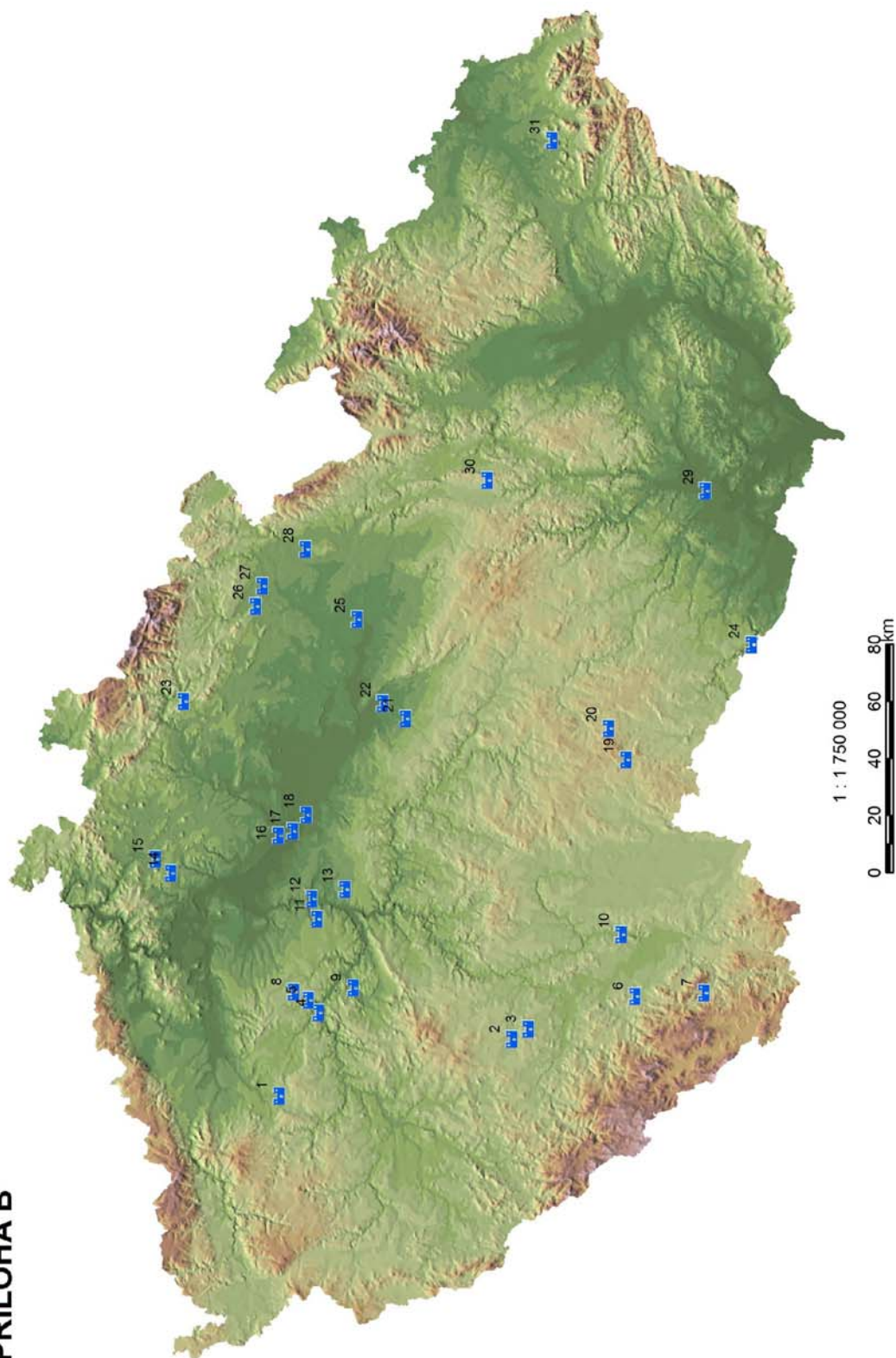

Obr. 25: Mapová příloha A – celková mapa novověkých loveckých staveb identifikovaných na území České republiky. Zdroj mapového podkladu: <http://www.arcgis.com>.

Obr. 26: Mapová příloha B – mapa ukazující zastoupení loveckých staveb v renesanci identifikovaných na území České republiky. Zdroj mapového podkladu: <http://www.arcgis.com>.

Legenda mapové přílohy B:

Číslo objektu	Název loveckého sídla	Okres
1	Petrohrad	Louny
2	Blatná	Strakonice
3	Sedlice	Strakonice
4	Křivoklát	Rakovník
5	Jivno	Rakovník
6	Kratochvíle	Prachatice
7	Červený Dvůr	Český Krumlov
8	Lány	Rakovník
9	Králův Dvůr - Počaply	Beroun
10	Purkarec	České Budějovice
11	Hvězda v Praze	Praha hl. m.
12	Bubeneč - Místodržitelský letohrádek	Praha hl. m.
13	Nový Hrad u Kundratice	Praha hl. m.
14	Obrok	Česká Lípa
15	Vřísek (Žižkův vrch) u vsi Holany	Česká Lípa
16	Hlavenec	Praha-východ
17	Opočen u Prahy	Praha-východ
18	Přerov nad Labem	Nymburk
19	Studená	Telč
20	Roštejn	Jihlava
21	Krchleby	Kutná Hora
22	Žehušice	Kutná Hora
23	Obora u Semil	Semily
24	Nový Hrádek nad Dyjí	Znojmo
25	Ráby	Pardubice
26	Libotov	Trutnov
27	Brod	Náchod
28	Opočno	Rychnov nad Kněžnou
29	Židlochovice	Brno-venkov
30	Manrika u Svitav	Svitavy

PŘÍLOHA B

Obr. 27: Mapová příloha C – mapa ukazující zastoupení loveckých staveb v baroku identifikovaných na území České republiky. Zdroj mapového podkladu: <http://www.arcgis.com>.

Legenda mapové přílohy C:

Číslo objektu	Název loveckého sídla	Okres
1	Železná	Domažlice
2	Diana	Tachov
3	Hostouň	Domažlice
4	Šindelová (Favorit)	Sokolov
5	Kamenice	Sokolov
6	Horšovský Týn	Domažlice
7	Chocomyšl	Domažlice
8	Mořičov	Karlovy Vary
9	Loreta u Týnce u Klatov	Klatovy
10	Lipovice	Plzeň-sever
11	Letiny	Plzeň-jih
12	Sedlečko, Otěšín	Klatovy
13	Krásný Dvůr	Louny
14	Kozel	Plzeň-město
15	Kalek	Chomutov
16	Kralovice	Plzeň-sever
17	Svatý Hubert - Plaveč	Rakovník
18	Libořice	Louny
19	Kolešovice	Rakovník
20	Lichtenwald u Českého Jiřetína	Most
21	Obora Hřebečnický u Rakovníka	Rakovník
22	Březnice	Příbram
23	Dřevíč	Rakovník
24	Vršovice	Louny
25	Cerhonice	Písek
26	Mstišov	Teplice
27	Karlov	Písek
28	Teplice	Teplice
29	Hradečno	Kladno
30	Protivín	Písek
31	Český Krumlov	Český Krumlov
32	Smečno	Kladno
33	Dobříš	Příbram
34	Knínice	Ústí nad Labem
35	Ohrada	Hluboká nad Vltavou

36	Hluboká nad Vltavou	České Budějovice
37	Zběšičky	Písek
38	Kristin Hrádek	Děčín
39	Bechyně	Tábor
40	Hlavence	Praha – východ
41	Podmokly	Děčín
42	Veltrusy	Mělník
43	Černice - Sudoměřice	Tábor
44	Nové Mitrovce	Plzeň-jih
45	Valkeřice	Děčín
46	Nové Hrady	České Budějovice
47	Hořín	Mělník
48	Stvolínky	Česká Lípa
49	Medonosy	Mělník
50	Rynartice	Děčín
51	Vinoř	Hl. m. Praha
52	Šternberk, Brtníky	Děčín
53	Koloděje	Hl. m. Praha
54	Zahrádecký letohrádek	Česká Lípa
55	Vožice	Tábor
56	Komorní Hrádek	Benešov
57	Tuklaty	Kolín
58	Vlašim	Benešov
59	Jindřichův Hradec	Jindřichův Hradec
60	Bon Repos	Nymburk
61	Valdštejsko	Mladá Boleslav
62	Kostelec nad Černými Lesy	Praha-východ
63	Lysá nad Labem	Nymburk
64	Kosmonosy	Mladá Boleslav
65	Maníkovice	Mladá Boleslav
66	Košetice	Pelhřimov
67	Dobrovice	Mladá Boleslav
68	Jabkenice	Mladá Boleslav
69	Bílý Kostel nad Nisou	Liberec
70	Mcely	Nymburk
71	Poděbrady	Nymburk
72	Kuncberk, Křinec	Nymburk
73	Žehrov	Mladá Boleslav
74	Humpecht u Sobotky	Jičín
75	Kačina	Kutná Hora
76	Kopidlno	Jičín
77	Kněžičky	Hradec Králové

78	Vlkov nad Lesy	Nymburk
79	Jičín	Jičín
80	Golčův Jeníkov	Havlíčkův Brod
81	Vedralka u obce Brambory	Pardubice
82	Valdice	Jičín
83	Chlumeck nad Cidlinou	Hradec Králové
84	Střítež	Jihlava
85	Chaloupky	Třebíč
86	Choltice	Pardubice
87	Klokočov	Havlíčkův Brod
88	Lusthaus (Horní Břečkov - Čížov)	Znojmo
89	Heřmanův Městec	Chrudim
90	Sadová	Hradec Králové
91	Rohozná	Chrudim
92	Zahradiště	Žďár nad Sázavou
93	Velké Meziříčí	Žďár nad Sázavou
94	Chrast u Chrudimi	Chrudim
95	Smiřice	Hradec Králové
96	Kuks	Trutnov
97	Brod	Náchod
98	Karlštejn	Chrudim
99	Čachnov	Chrudim
100	Ples, Starý Ples	Náchod
101	Náměšť nad Oslavou, Lusthaus	Třebíč
102	Neulust	Pardubice
103	Jinošov, Šénwald	Třebíč
104	Tošov	Rychnov nad Kněžnou
105	Týniště nad Orlicí, Filipsohu	Rychnov nad Kněžnou
106	Bolehošťská Lhota	Rychnov nad Kněžnou
107	Lesní Hluboké	Brno-venkov
108	Hájek	Rychnov nad Knežnou
109	Leopoldsohu, Velký Dvůr	Břeclav
110	Žabčice	Brno-venkov
111	Sedlec, Nový Rybník u Břeclavi	Břeclav
112	Letohrad	Ústí nad Orlicí
113	Chrlice	Brno-město
114	Adamov	Blansko
115	Šedivec	Ústí nad Orlicí
116	Břeclav	Břeclav
117	Rychtářov u vyškova	Vyškov
118	Ferdinandsko u obce Podivice	Vyškov
119	Hodonín	Hodonín

120	Milotice	Hodonín
121	Holešov	Kroměříž
122	Uherský Brod - Baránek	Uherské Hradiště
123	Lhotsko	Přerov
124	Šilheřovice	Opava

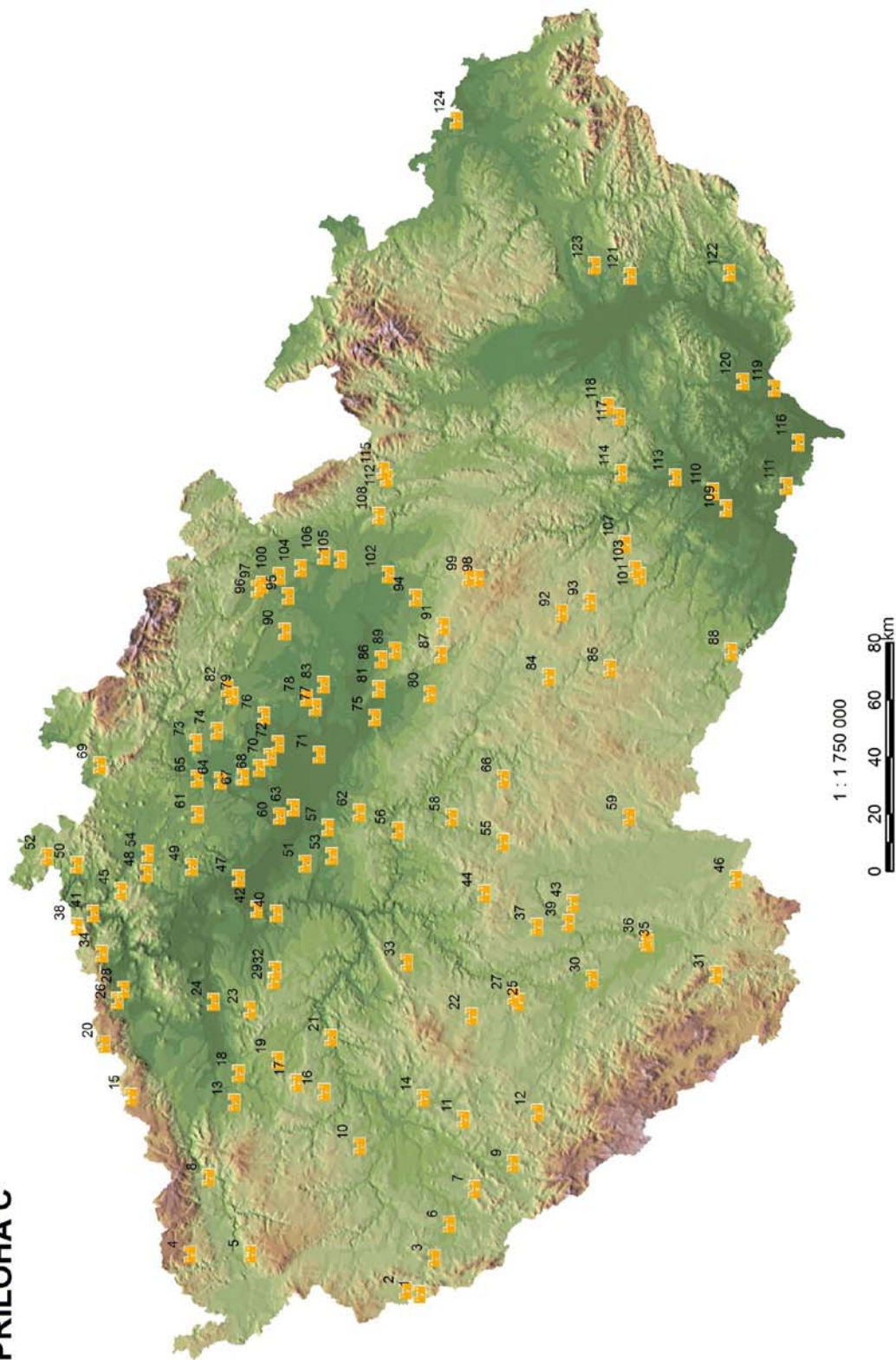
Obr. 28: Mapová příloha D – mapa ukazující zastoupení loveckých staveb v 19. století identifikovaných na území České republiky. Zdroj mapového podkladu: <http://www.arcgis.com>.

Legenda mapové přílohy D:

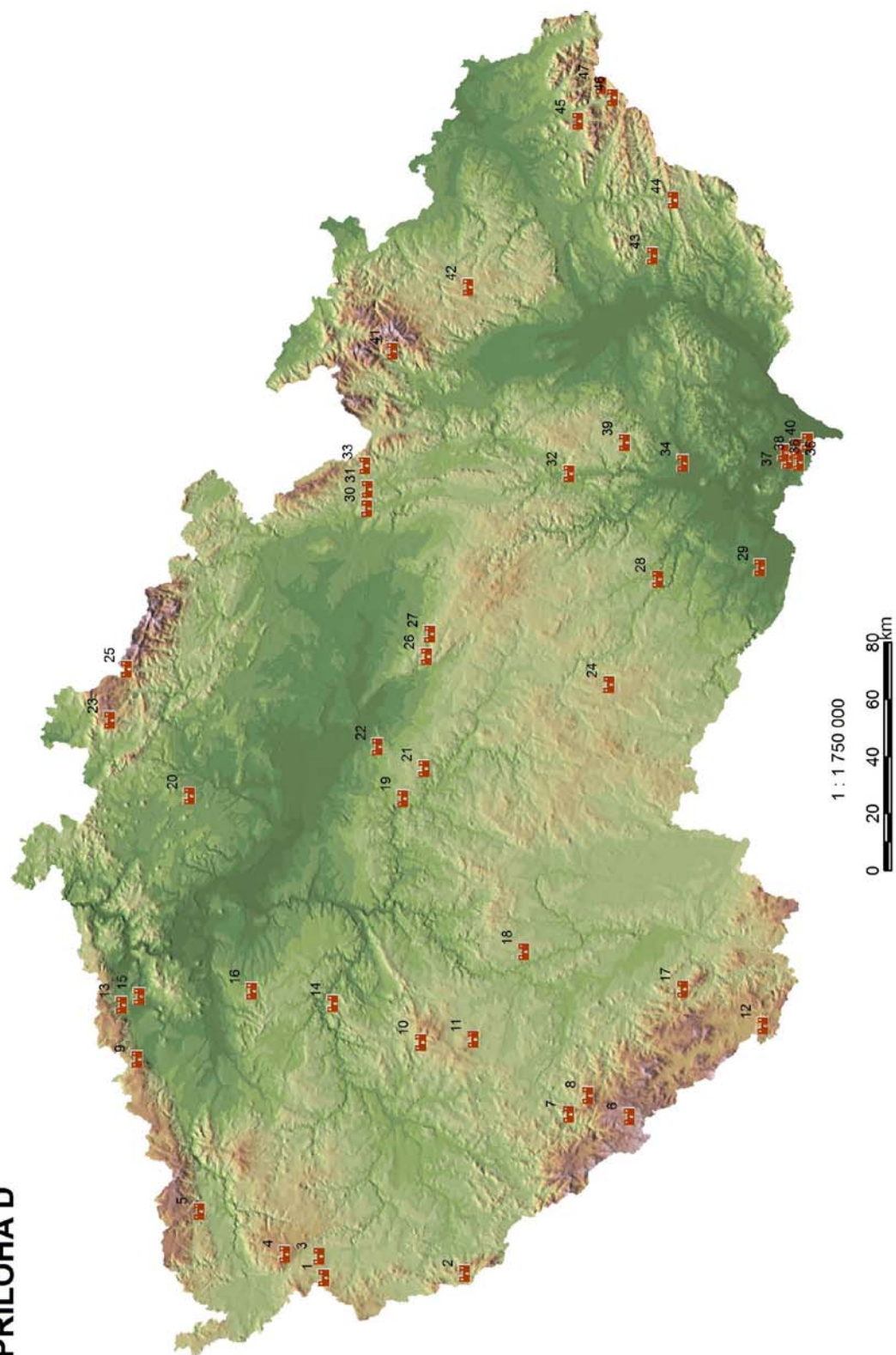
Číslo objektu	Název loveckého sídla	Okres
1	Broumovský zámek	Tachov
2	Dianin Dvůr u Poběžovic	Domažlice
3	Berchembogen u Trstěnice	Cheb
4	Kladská	Cheb
5	Lužec	Karlovy Vary
6	Kvilda, Wilhelmswald	Klatovy
7	Zaluží	Sušice
8	Zuklín	Klatovy
9	Lniště	Most
10	Tři Trubky u Strašic	Příbram
11	Vacíkov	Příbram
12	Svatý Tomáš	Český Krumlov
13	Košťany	Teplice
14	Leontýn u obce Pustá Seč	Beroun
15	Křemyž, Tuchlov	Teplice
16	Bílichov	Kladno
17	Janovské údolí, Janov	Jindřichův Hradec
18	Tyrolský dům	Tábor
19	Talmberk, Tallenberk	Pelhřimov
20	Radechov	Mladá Boleslav
21	Morány	Kutná Hora
22	Opatovice	Kolín
23	Nová Louka	Jablonec nad Nisou
24	Aleje	Jihlava
25	Harrachov	Semily
26	Seč, Waldesteinruh	Třebíč
27	Vedralka	Pardubice
28	Vlčí kopec, Gloriet, Heinrichslust	Třebíč
29	Allein, České Křídlovice, Samota	Znojmo
30	Litice nad Orlicí	Ústí nad Orlicí

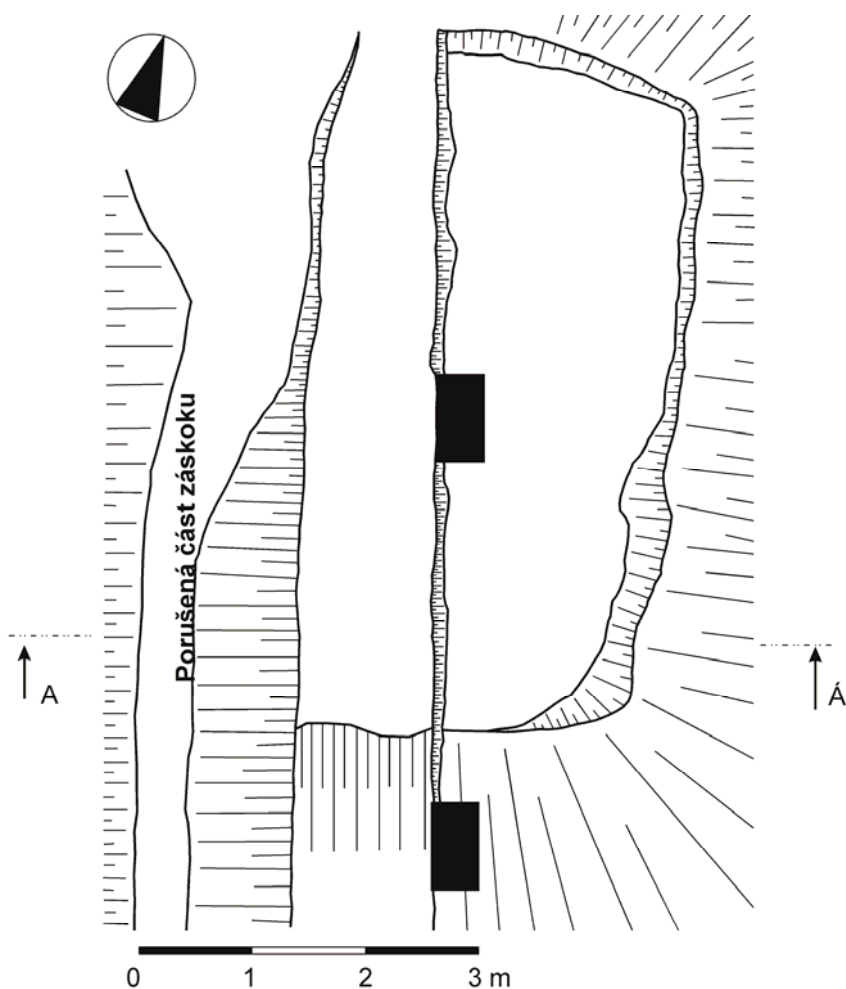
31	Helvíkovice	Ústí nad Orlicí
32	Lhota Rapotina	Blansko
33	Kláštorec nad Orlicí	Ústí nad Orlicí
34	Sokolnice	Brno-venkov
35	Randezvous	Břeclav
36	Rybniční zámeček	Břeclav
37	Janův hrad, Janohrad	Břeclav
38	Katzeldorská myslivna	Břeclav
39	Rakovec	Blansko
40	Pohansko	Břeclav
41	Alfrédova chata u Šumperku	Bruntál
42	Nové Valteřice	Bruntál
43	Lešná	Zlín
44	Trubiska	Vsetín
45	Hubertova chata (Horní Čeladná)	Frýdek - Místek
46	Bílá	Frýdek-Místek
47	Hartisov	Frýdek - Místek

PŘÍLOHA C

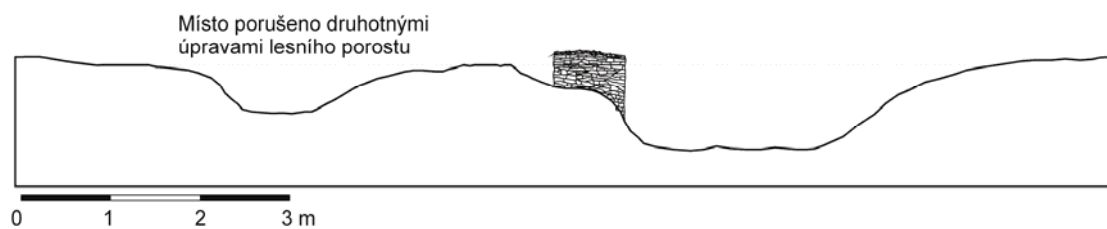
PŘÍLOHA D

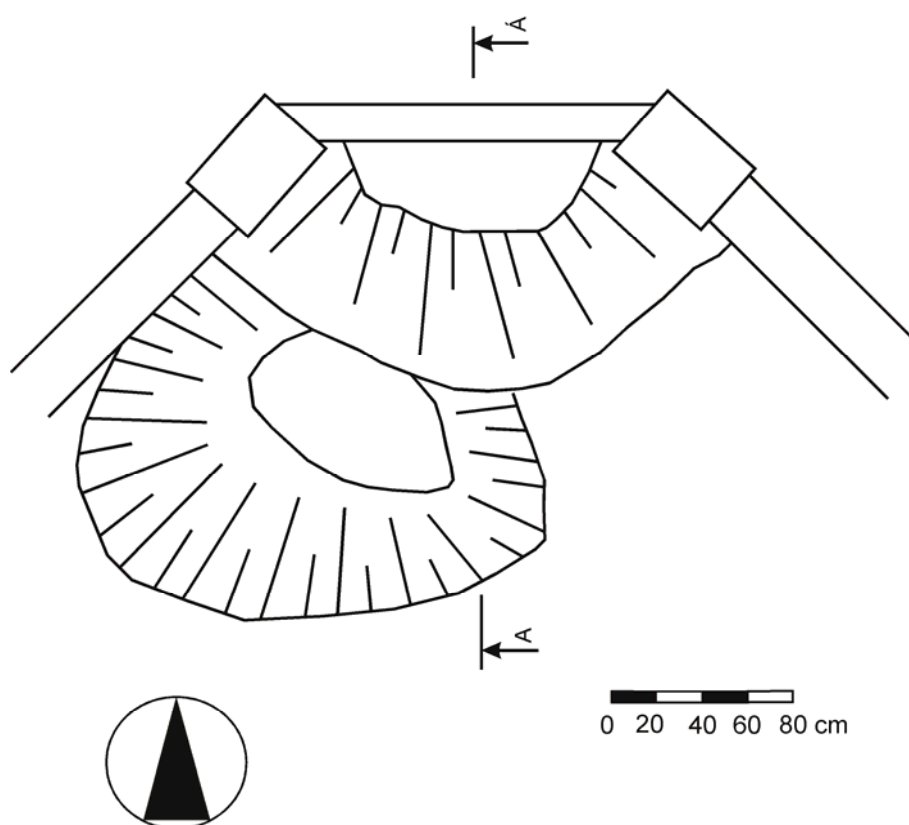

Obr. 29: Kolenecká obora (okr. Jindřichův Hradec), oborní záskok z 18. století – půdorys. Vlastním nedestruktivním průzkumem zaměřený antropogenní relikv oborního záskoku. Měřil a kreslil: autor, srpen 2010.

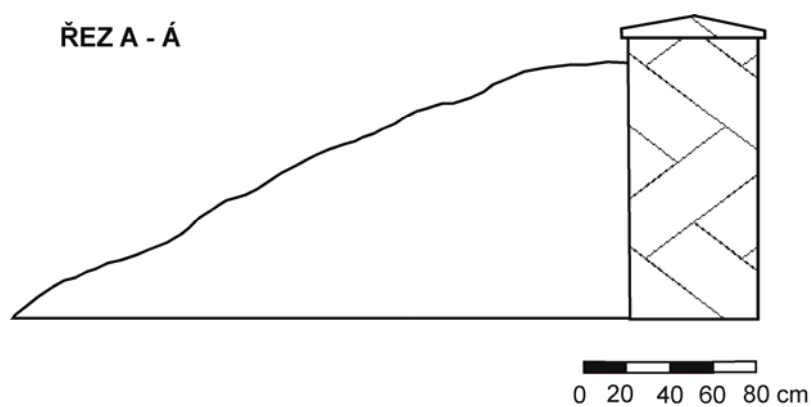
ŘEZ A - Á

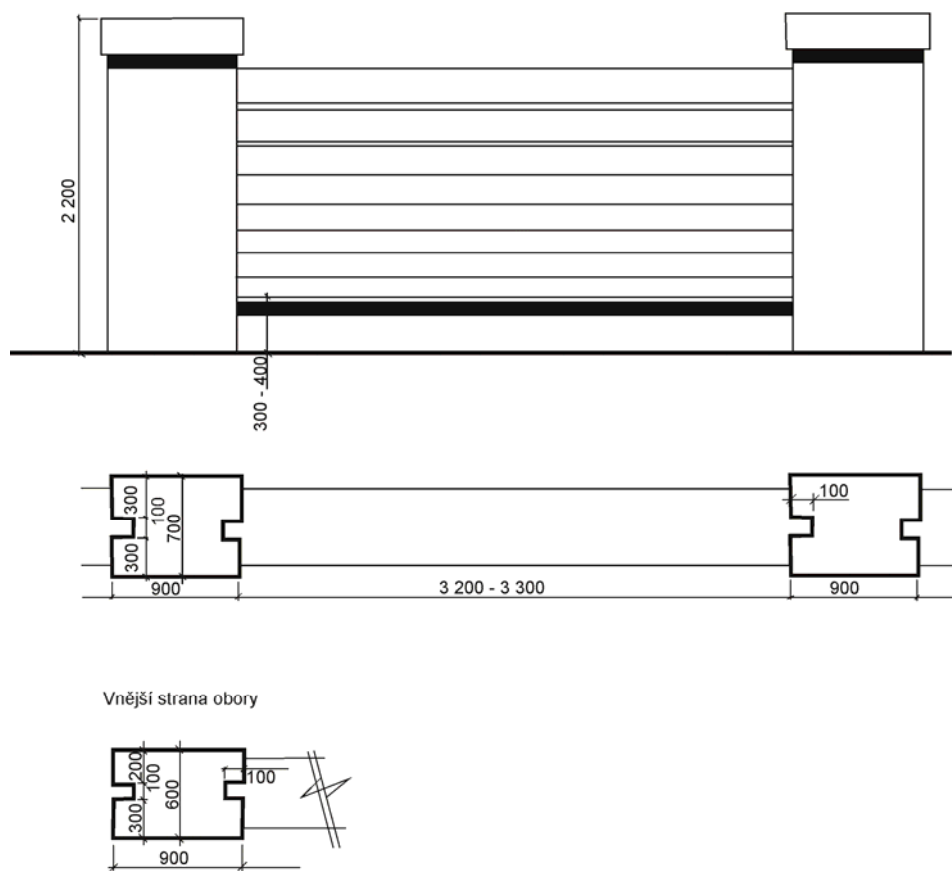
Obr. 30: Kolenecká obora (okr. Jindřichův Hradec), oborní záskok – řez záskokem s patrnou porušenou částí zaviněnou druhotnými úpravami lesního porostu a těžkou technikou. Měřil a kreslil: autor, srpen 2010.

Obr. 31: Stará obora u Hluboké nad Vltavou (okr. České Budějovice) – oborní záskok z přelomu 19. a 20. století – půdorys. Měřil a kreslil: autor, srpen 2010.

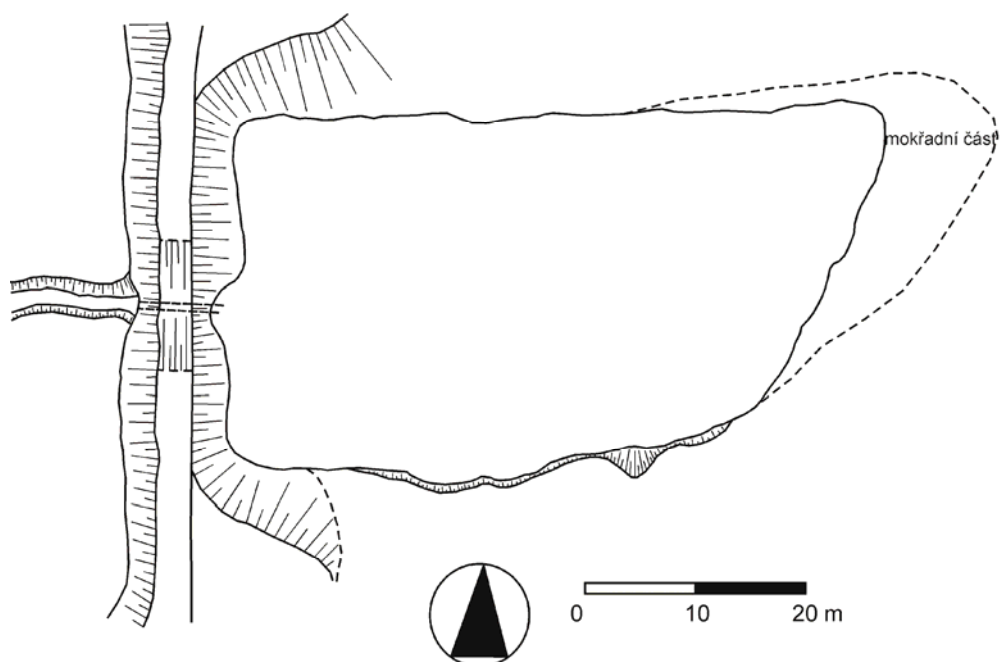
Obr. 32: Stará obora u Hluboké nad Vltavou (okr. České Budějovice) – oborní záskok z přelomu 19. a 20. století – řez. Měřil a kreslil: autor, srpen 2010.

Obr. 33: Stará obora u Hluboké nad Vltavou (okr. České Budějovice) – dokumentace oborního ohrazení. Měřil a kreslil: autor, srpen 2010.

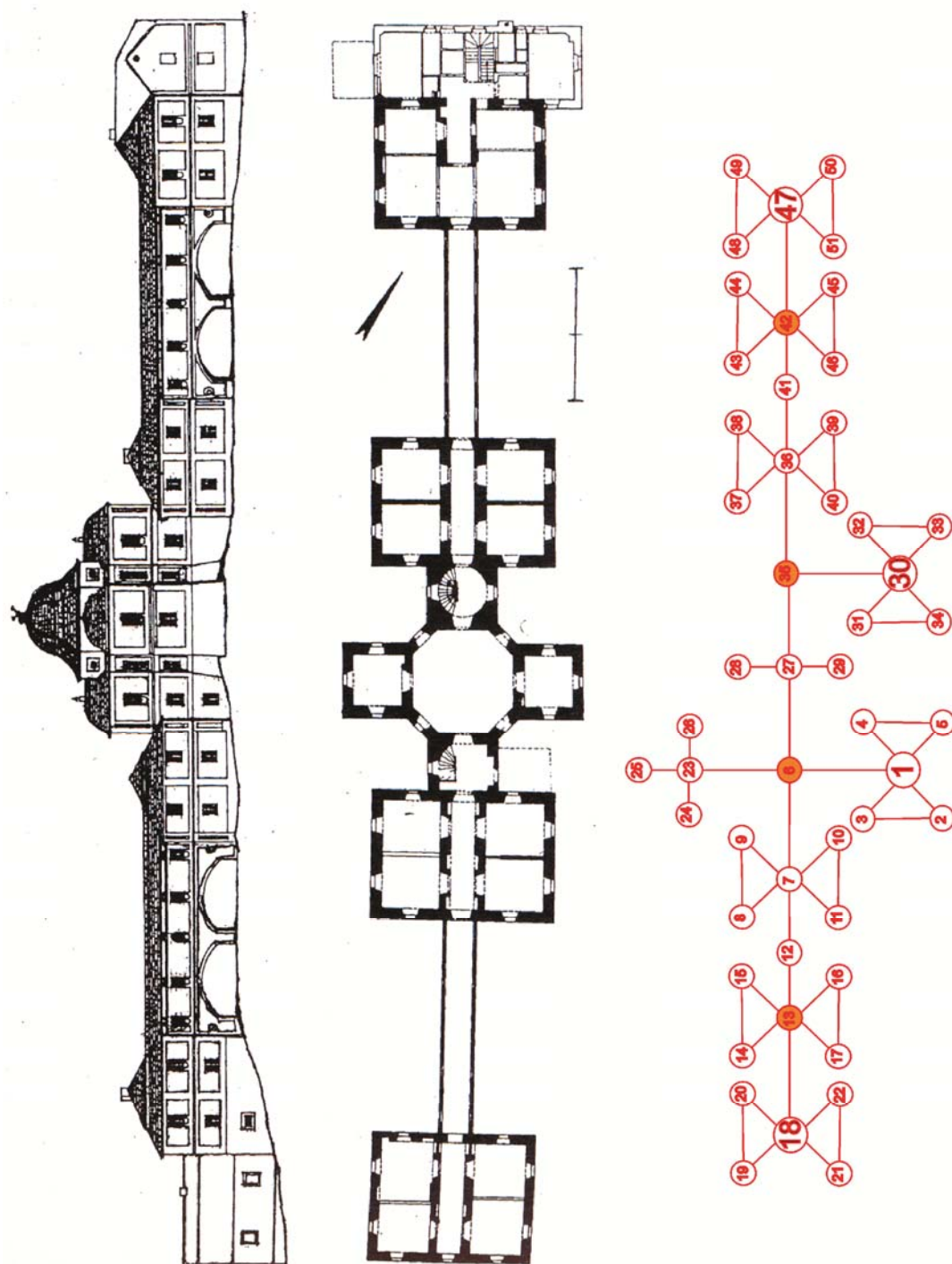
Obr. 34: Zeď oddělující panství Hluboš a Jince (okr. Příbram) – na sucho skládaná zeď z materiálu z místní horninové báze. Foto: autor, duben 2012.

Obr. 35: Králova stolice u Dobříše (okr. Příbram), oborní rybník – dokumentace vodního prvku v oboře. Měřil a kreslil: autor, duben 2012.

Obr. 36: Lovecký zámek Diana u Rozvadova (okr. Tachov) – současný stav zámku. Foto: autor, květen 2012.

Obr. 37: Analýza prostorovosti s mapou přístupu loveckého zámku Diana (okr. Tachov).
 Půdorys zámku byl převzat ze zdroje: *Vlček, P. 2001: Ilustrovaná encyklopedie českých zámků.*
 Praha, s. 217.